

SCRIPTA ISLANDICA

ISLÄNDSKA SÄLLSKAPETS

ÅRSBOK 76/2025

REDIGERAD AV
LASSE MÅRTENSSON, VETURLIÐI ÓSKARSSON
& MATTEO TARSI

under medverkan av

Aðalheiður Guðmundsdóttir (Reykjavík)

Alison Finlay (London)

Guðrún Nordal (Reykjavík)

Haraldur Bernharðsson (Reykjavík)

Heimir Pálsson (Uppsala)

Pernille Hermann (Århus)

Else Mundal (Bergen)

Daniel Sävborg (Tartu)

Henrik Williams (Uppsala)

UPPSALA, SWEDEN

Utgiven med stöd från Vetenskapsrådet

© 2025 respektive författare (CC BY)

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-573881>

Sättning: Marco Bianchi

Typsnitt: Junicode

Utgivare: Isländska sällskapet & Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet

ISSN 0582-3234 (tryckt)

ISSN 2001-9416 (digitalt)

ISBN 978-91-990313-3-0 (tryckt)

Innehåll

ADALHEIÐUR GUÐMUNDSDÓTTIR, On places and positions of stars . .	5
BIANCA PATRIA, Egill, Snorri and the Story of a Hiatus	23
JÓGVAN Í LON JACOBSEN, <i>Skriða og skryðja</i> og nogle andre jordskreds- verber i færøsk	59
LARS LÖNNROTH, Kung Sverre och norrön sagaskrivning	73
MARTIN RINGMAR, Islänningen som mötte Hitler och DDR-vännen: Om den livslånga vänskapen mellan Gunnar Gunnarsson och Stellan Arvidson – i skuggan av Tyskland	89
VETURLIÐI ÓSKARSSON, Det isländska Nya testamentet 1540 och dess plats i den isländska språkhistorien	107

Recensionsartikel

ELDAR HEIDE, Kvar går norrønfilologien? Tankar om metode og ret- ning etter lesing av Mikael Males. <i>Den äldsta fornnordiska littera- turen. Nya vetenskapliga rön.</i>	137
--	-----

Recensioner

HUBERT SEELOW, Rec. av Ellen E. Peters. <i>Medium Sagazeit. Eine literatursoziologische Annäherung an das ‚postklassische‘ Erzählen der Íslendingasaga im Spätmittelalter</i>	171
SIMONETTA BATTISTA, Rec. av Matteo Tarsi. <i>Loanwords and Native Words in Old and Middle Icelandic. A Study in the History and Dynamics of the Icelandic Medieval Lexicon, from the Twelfth Century to 1550</i>	176
ÚLFAR BRAGASON, Rec. av Pernille Hermann. <i>Mnemonic Echoing in Old Norse Sagas and Eddas</i>	181

Krönika över nyutkomna doktorsavhandlingar

Katrín Lía van der Linde Mikaeledóttir	185
Laura Zieseler	189
Luca Riccardelli	192

Isländska sällskapet

LASSE MÅRTENSSON & MARCO BIANCHI, Berättelse om verksamheten
under 2024 197

Författare i denna årgång 199

On places and positions of stars

ADALHEIÐUR GUÐMUNDSDÓTTIR

In this article, I will demonstrate how readings from a few medieval manuscripts can be used to correct what will be identified as an error in printed editions of *Örvar-Odds saga* and *Þorsteins saga Víkingssonar*. Both sagas include similar accounts of people who are said to be skilled in sorcery and were thought to be able to fasten or glue together (connect) “stod” and stars (*stjörnur*). According to a commentary from 1680, the phrase is explained as an act of connecting a herd of horses (ON *stóð*) and stars. Ever since, the publishers of both sagas have printed the word “stod” as *stóð* or, occasionally, *stoð*, however, with the same meaning. The act in question has not been explained any further, i.e. what is involved in connecting or fixing herds of horses and stars together.

The primary focus of this study will be an examination of the various forms of the word “stod” in selected manuscripts of both sagas. By comparing these forms, I will consider the meaning of the phrase in question and suggest a more probable translation. Before turning to the manuscripts themselves, however, I will explain how these readings are spelled in text editions and how this can change the semantic context of a text, and even our ideas about some obscure customs of past ages. Thus, I will use the readings to demonstrate that a misinterpretation of a single word can lead to misconceptions and even cause people to look up into the sky and read something out of the stars that isn’t really there.¹

As a matter of course, numerous scholars – both editors and translators –

¹ The basic idea discussed in this article has previously been introduced, first in a short outline in Aðalheiður Guðmundsdóttir (2018) and later in a paper delivered at 26. Arbeitstagung der Skandinavistik, Universität Bonn, 2024.

have previously engaged with the two sagas, drawing either directly from the manuscripts or from already edited versions of the texts. In the course of their work, they undoubtedly considered the meanings of individual words. In a few instances, there appears to have been some complications with the phrase *stóð ok stjörnur*. However, none of these scholars have, to date, explicitly questioned the correctness of this reading or proposed an alternative variant.

Although it may be worthwhile to further explore the hypothetical act of fixing together herds of horses and stars – particularly in terms of the popular beliefs such an act might reflect – this line of inquiry will not be pursued in the present article. Consequently, the discussion will only briefly engage with cosmological interpretations or notions of magical belief. Rather, the article aims to address the alleged misinterpretation by publishers, which has led to the reading *stóð ok stjörnur*, a rendering I consider to be incorrect and, therefore, irrelevant.

Readings from two sagas

Two legendary sagas, or *fornaldarsögur*, *Þorsteins saga Víkingssonar* and *Örvar-Odds saga*, written in the late 13th century, include a similar account of people who are said to be *fjölkunnig*, or skilled in sorcery. These people were thought to be able to fasten or glue together *stóð* and stars, literally, a herd of horses and stars. In a passage from chapter 3 of *Þorsteins saga Víkingssonar*, edited by Carl Christian Rafn (d. 1864), based on AM 152 fol., it says:

Pann mann er at nefna til sögunnar, er Kolr hét, mart gott er af honum at segja, þat fyrst, at hann var stórr sem jötun, ljótr sem fjandinn, ok svá fjölkunnigr, at hann fór í jörðu ok á, ok límði saman stóð ok stjörnur; (*Fornaldar sögur Norðrlanda* 1829–1830, II: 389–390)

Þorsteins saga Víkingssonar has been translated into various different languages, and two different English translators present the text as following:

The Saga must also mention a man by name Kol, of whom a great many good things are told: first, that he was large as a giant, ugly-looking as the devil, and so well skilled in the black art that he could pass through the earth as well as walk upon it, could glue together steeds and stars ... (*Viking Tales of the North* 1877: 7)

A man should also be named in this story; he was named Kol. There are many notable things to say about him. First of all, he was as big as a giant, as ugly as the devil, and such a sorcerer that he could travel into the earth as well as on it.

He could hitch a star to a stud-horse. He was such a great shape-shifter that he could take on the appearance of any living creature. He could travel equally well with the winds or through the sea. (*The Sagas of Fridtjof the Bold* 2009: 6)²

Örvar-Odds saga is essentially preserved in two versions, a shorter and a longer version. The shorter version was edited by Richard Boer (d. 1929), first in 1888 and then again in 1892. In his two editions, he used two main manuscripts, Holm perg 7 4to (the S-version) and AM 344 a 4to (the M-version).³ In chapter 40, it says:

S-version: ... konungr heitir Álfir, er ræðr fyrir landi því er Bjálkaland heitir; því er hann kallaðr Álfir bjálki. Hann á konu þá, ef konu skal kalla, er Gyða heitir, son þeira heitir Viðgripr, þau eru fjölkunnig, svá at þau líma saman stóð ok stjörnur. (*Örvar-Odds saga* 1888: 171; *Örvar-Odds saga* 1892: 87)

The S-version has not been translated into English, but only summarised, including the given phrase: “they are so skilled in magic arts, that they can stick together a stud of horses and the stars” (Clunies Ross 2017: 874).

M-version: ... konungr sá, er Álfir heitir ok er kallaðr bjálki. Hann er kvángaðr maðr, ok heitir kona hans Gyða; hann er meiri blótmaðr, ok þau bæði, en aðrir menn, þau eiga son þann, er heitir Viðgripr. En þau öll eru svá fjölkunnigir menn, at þau festa saman stóð ok stjörnur. (*Örvar-Odds saga* 1888: 170)⁴

In chapter 28 of the longer version, edited by Carl Christian Rafn,⁵ the clause is quite similar, now based on AM 343 a 4to:

A-version: ... sá konúngr, er Álfir heitir, ok kallaðr Bjálki; hann er kvongaðr; kona hans heitir Gyða; hún er mikill blótmaður, ok bæði þau; þau eiga son saman, ok heitir Viðgripr; svá eru þau fjölkunnug, at þau festa saman stóð ok stjörnur. (*Fornaldar sögur Norðrlanda* 1829–1830, II: 282)

As with *Þorsteins saga Víkingssonar*, the A-version of *Örvar-Odds saga* has been translated into different languages,⁶ here is an example of an English translation:

² See also Danish translation: “lime sted og stjerner sammen” in *Oldtidssagaerne* 4, 2017: 68.

³ For Holm perg 7 4to, see also Isl. perg. 7 4to. The text is based on a shortened version in Holm perg 7 4to (S), while variants are taken from AM 344 a 4to (M). In Boer’s latter edition, the given phrase is within ch. 41.

⁴ The M-version is slightly longer than S, and has been positioned as lying between S and the manuscripts of the longer version.

⁵ The longer version divides into two groups, printed here after AM 343 a 4to and AM 471 4to.

⁶ Cf. Danish translation: “binde sted og stjerner sammen” in *Oldtidssagaerne* 5, 2017: 125.

A king named Alf, known as Alf Plank, rules over that land. He is married, and his wife is named Gydja. She is a great sacrificer; both of them are. They have a son named Vidgrip. They're such powerful sorcerers [sic!] that they could hitch a stud-horse to a star. (*The Hrafnista Sagas* 2012: 126)

Guðni Jónsson (d. 1974), who based his edition of the longer version on more recent manuscripts, printed the given phrase from chapter 28 in exactly the same way, as 'stóð ok stjörnur' (*Fornaldar sögur Norðurlanda* 1950, II: 322). In their English translation built on Guðni Jónsson's text, Hermann Pálsson (d. 2002) and Paul Edwards (d. 1992) translated the phrase as "hitch a stallion to a star", i.e. to fasten a horse to a star rather than e.g. a fence (*Seven Viking Romances* 1985: 109). This translation is similar to later translations of both *Þorsteins saga Víkingssonar* and *Örvar-Odds saga*, referred to above, where the sorcerers are said to be able to either "hitch a star to a stud-horse" or "hitch a stud-horse to a star".

We notice that in both sagas, the four sorcerers, Kolr kroppinbákr, Álfir bjálki, Gyða/Gyðja and Víðgripur, were thought to be able to connect or glue together stars and *stóð*, as listed in the *Dictionary of Old Norse Prose* (ONP): "líma/festa saman stóð ok stjörnur".⁷ The word *stóð* is already printed as such in most earlier editions, but in some of them the word is printed as *stodð*, however, with the same meaning. In the edition of *Þorsteins saga Víkingssonar* by Jacob Reenhielm (d. 1691) from 1680, it says 'stod og stiorner', and according to a commentary in Latin, the phrase is explained as an act of fixing together or gathering a herd of horses and stars, cf. "... congregasse equas et cæli stellas". The full commentary goes like this:

Quod autem dicit auctor, ipsum congregasse equas et cæli stellas, adagium est historicisque minus reuens, eleganter tamen hoc ipso exprimitur, colum præstigiatiorem summum, se exhibuisse inter stellas etiam equi insædentem ...⁸

(What the author says about him gathering horses and the stars of the sky is a proverb with little relevance to history. However, it elegantly expresses the idea that the supreme magician presented himself among the stars, even as riding a horse.)

The idea presented here seems to be based on ideas about shamanic practices, where shamans were believed to interact with spirits and animal helpers.⁹

⁷ See <<https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o75682>>.

⁸ *Thorstens Viikings-sons Saga På Gammal Göthjka* 1680, "stod og stiorner", p. 12a (Swedish translation: "stod och stiernor", p. 12b), cf. "notæ", p. 36.

⁹ In the Northern regions of Scandinavia, the shamans were believed to ride their "steed" in the form of their drum. On shamanic journeys, and on drums (the shaman's "horse"), see Tolley 2009, I: 138–139, 414–419, 344, 433, 525–526. In southeastern Siberia, the Mongolian

Although there is no reference to any specific source to support this, it may be that the note came from either Reenhielm's colleague Olof Rudbeck (d. 1702), or Jón Jónsson (aka. Jonas Rugman, d. 1679), who assisted him with the edition, where he is specifically identified as a learned informant. The Swedish editors generally relied heavily on Jón when it came to explaining elusive phrases in their editions of Old Norse texts. Although Jón had passed away by the time *Þorsteins saga Víkingssonar* was published in 1680, it was presumably ready for printing while he was still alive (Heimir Pálsson 2017: 73, 172). As will be shown later, Jón is a far more likely contributor here than Rudbeck, but of course, the explanation may have been made by Reenhielm alone. The commentary shows that even if the editor printed the word as *stoð*, his note is indeed on the word *stóð* (a herd). Whether based on Reenhielm's commentary or not, the editors of *Þorsteins saga Víkingssonar* have ever since printed the word as *stóð*.

For *Örvar-Odds saga*, some early editors also printed the given word as *stoð*. Rasmus Rask (d. 1832), who published the saga in his *Specimina Literature Islandicæ* in 1819, based on Holm perg 7 4to (the S-version), printed 'stod ok stiörnur'.¹⁰ Rask's text was reprinted by Rafn in his edition of *Fornaldar sögur Norðrlanda*, at the end of volume two, as a secondary text of *Örvar-Odds saga*, also with the phrase 'stoð ok stjörnur'.¹¹ Johan Gustaf Liljegren (d. 1837), who translated the saga from Rask's edition into Swedish in 1819, decided not to translate the given phrase in a specific way, but stated in a more general way that Álfir, Gyða and their son Víðgripur were so skilled in sorcery, 'att de dermed uträtta till och med de orimligaste' (i.e. that they were capable of doing the most improbable things) (*Skandinaviska fornålderns Hjeltesagor* 1819, II: 165). Thus, the few editors who have printed the word as *stoð*, have either explained it as meaning *stóð*, or not commented specifically on

ethnic group Buryats "saw the Great Bear as a herd of horses" (Tolley 2009, I: 344). However, even if there are some loose connections between shamanism and Norse myth, especially in relations to the world tree, shamanic ideas are not characteristic for Norse myth and Old Norse sorcery (*fjölkyngi*) in general, especially not the *seiðr*, see Dillmann 1992: 32, and Tolley 2009, I: 344, 434, 550.

¹⁰ Ch. 39: "... konúgr heitir Alfr, er ræðr fyrir landi því er Bjálkaland heitir, því er hann kallaðr Alfr Bjálki; hann á konu þá, ef konu skal kalla, er Gyða heitir, son þeirra heitir Víðgripur; þau eru fjölkunnig, svá at þau líma saman stoð ok stiörnur." Rasmus Rask 1819: 113. As a rule, Rask uses 'o' with an acute accent when writing /ó/.

¹¹ The chapter division is not exactly the same and the given phrase is in ch. 38 in Rafn's edition. The spelling is almost identical: "... konúgr heitir Alfr, er ræðr fyrir landi því, er Bjálkaland heitir, því er hann kallaðr Alfr bjálki; hann á konu þá, ef konu skal kalla, er Gyða heitir, son þeirra heitir Víðgripur; þau eru fjölkunnig, svá at þau líma saman stoð ok stjörnur." *Fornaldar sögur Norðrlanda* 1829–1830, II: xii, 552–553.

its meaning at all. In his edition of the shorter version of *Örvar-Odds saga* from 1892, Richard Boer who printed the given phrase as ‘stóð ok stjörnur’ offers a brief comment on the phrase. He says: “líma saman stóð (eine anzahl pferde) ok stjörnur, unglaubliche zauberkünste ausführen” (*Örvar-Odds saga* 1892: 87). The act described here has not been further explained, i.e., what it means to connect or fix together a herd of horses and stars.

Considering the exaggerated descriptions of Kolr kroppinbaki, Álfr bjálki, Gyða/Gyðja and Víðgripur and their abilities, it may be that people did not think it was surprising at all when it came to sorcerers that they were considered capable of connecting a herd of horses and stars, whatever that might have entailed.¹² Perhaps, however, we can assume that people might have understood the act in different ways, and it is not certain that everyone envisioned a pack of horses but could have imagined a group or cluster of something else. The result would then be that people skilled in magic or sorcery could connect the most disparate things or carry out something impossible, as suggested by Liljegren’s translation in 1819 and by how dictionaries usually explain the given expression. In his Icelandic-Danish dictionary, Sigfús Blöndal (d. 1950) claimed that the phrase was used to refer to things being turned upside down, to: “vende op og ned paa alt (ved overnaturlige Kunster)” (Sigfús Blöndal 1920–1924: 804).¹³

As these examples demonstrate, some scholars have chosen to broaden the interpretation of *stóð ok stjörnur*, suggesting that it alludes more generally to the capacity of individuals skilled in sorcery to accomplish the impossible. Nevertheless, none have critically questioned the phrase itself, nor suggested a different meaning for *stóð/stoð*. In light of this, it is now appropriate to consider possible alternative readings of the phrase *stóð ok stjörnur*.

On places and positions

Ásgeir Blöndal Magnússon (d. 1987), the author of *Íslensk orðsifjabók* (the Icelandic Etymological Dictionary), was apparently not convinced by the traditional explanation of the phrase and stated that it was not entirely clear what the word *stóð* meant in this context. He attempted to link the word

¹² In Norse myth, the horse is sometimes presented as taking the soul of the departed to the world beyond (Tolley 2009, I: 544, 550).

¹³ See also online version at: <<https://blondal.arnastofnun.is/faersla/251814>>.

to the Urban East Norwegian word *sto*, meaning an area of land, though he believed that the word was undoubtedly of the same origin as a herd of horses or a cluster. This suggestion by Ásgeir Blöndal does not change the fact that it is difficult to see why people skilled in sorcery would connect an area of land with the stars. His conjectures are nonetheless interesting because they show that one of the leading Icelandic etymologists was not convinced that the phrase referred to herds of horses at all (Ásgeir Blöndal Magnússon 1989: 964). Additionally, in *Íslensk orðabók* (the Icelandic Dictionary, 3rd ed.), it is suggested that the word *stóð* can mean *stæði* (a spot) in poetic language. It says: "... það sem e-ð, sem vex, stendur á, stæði þ *kampa stóð* sá hluti andlitsins sem vaxinn er skeggi" (that which something that grows stands on, a spot þ *kampa stóð* the part of the face that is covered in beard) (*Íslensk orðabók* 2003: 1486). Even if we are not dealing with poetic language in this case, but rather a prose narrative, we could try to interpret the meaning of *stóð/stóð* as connecting a spot or a place and stars, or even a location and stars. As many know, astrology largely revolves around connecting places and stars, i.e., interpreting the position of the stars in the sky.

In this context, it may be worth consulting other genres of Old Norse literature, such as mythological texts and Old Icelandic calendars, as these sources may offer alternative conceptual frameworks or provide illustrative examples in which spatial or positional references are significant within an astronomical context. Let us, therefore, consider the meaning of the word *stóð* as *stæði*, or a place/station (ON *staðr*, pl. *staðir*). In Norse mythology, there is a connection between the words *staðir* and *stjörnur*, and it can even be said that the two terms are presented in a formulaic way, as seen in *Völuspá*, st. no. 5:

... sól þat né vissi
 hvar hon sali átti,
 stjörnur þat né vissu
 hvar þær staði áttu,
 máni þat né vissi
 hvat hann megnis átti. (*Eddukvæði* 2014, I: 292)

(Sun did not know where she had her hall,
 the stars did not know where they had their stations,
 the moon did not know what might he had.¹⁴)

As Gísli Sigurðsson points out, Snorri Sturluson (d. 1241) uses two key terms for the location of celestial lights in his *Gylfaginning*: the sun has *salir*

¹⁴ In the translation by Carolyn Larrington (*The Poetic Edda* 2014: 4).

(halls), and the stars have *staðir* (places) (Gísli Sigurðsson 2014: 192–193 (on *staðir*); Gísli Sigurðsson 2019: 557–558; Gísli Sigurðsson 2022: 239).¹⁵ According to this, it is clear that if one interprets the word *stóð* as *staði* (a spot or a place), it refers precisely to the same old idea that the stars had places, and one of the things that sorcerers could do was to connect the stars and their places; that is, to read the celestial bodies.

Although other medieval sources attest to the presence and practice of astronomy in Iceland, including information about *staðir* being the location of stars, they provide no further information regarding the association between celestial bodies and herds of horses.¹⁶ In particular, the medieval calendars attest to a range of astronomical knowledge, including associations between celestial bodies and specific locations (*staðir*). Although the calendars also indicate that the horse Pegasus was believed to be part of a constellation, they do not directly illuminate the specific phrase, *stóð ok stjörnur*, under investigation (*Alfræði íslensk* 1914–1916: 252, 256–58).

The medieval Icelandic saga literature reveals several instances in which celestial phenomena – particularly stars and comets – were interpreted by Norse observers as omens of death or impending warfare. One such example appears in *Hákonar saga Hákonarsonar* by Sturla Þórðarson (d. 1284), which states:

Pat var níu nóttum eftir jól er konungr gekk um kveldit út, ok var heiðviðri á. Hann sá undarliga stjörnu, miklu meiri en aðrar ok ógurligri ok af sem skaft væri. Konungr lét kalla til sín meistara Vilhjálmm, ok er hann kom ok sá stjörnuna mælti hann: „Guð gæti vár. Þetta er mikil sýn. Þessi stjarna heitir kómeta, ok sýnisk hon fyrir fráfalli ágættra höfðingja ella fyrir stórum bardögum.“ Þessi stjarna var sýn á mörgum löndum um vetrinn. (*Hákonar saga Hákonarsonar* 2013, II: 66)

(It was nine nights after Christmas when the king went out in the evening, and the weather was clear. He saw a strange star, much larger and more frightful than other stars, and it had a tail like a shaft. The king had Master William summoned, and when he came and saw the star, he said: “God protect us. This is a great vision. This star is called a comet, and it appears as a portent of the death of distinguished chieftains or of great battles.” This star was seen in many countries during the winter.) (My own translation)

¹⁵ Cf. Snorri Sturluson 2005: 12, 15, 18, 20, 22–27 *et passim*. On Pre-Christian cosmology in Germanic tradition, see Tolley 2009, I: 272–413.

¹⁶ The most renowned Icelandic astronomer in the medieval area was Oddr Helgason (d. 1140/1150), commonly known as Stjörnu-Oddi (“Star-Oddi”), who was particularly noted for his nocturnal observations of the stars. On one occasion, he is recorded as reflecting on a dream while looking into the stars (*Harðar saga* 2009: 459, 471; *Alfræði íslensk* 1914–1916: 48–49).

Star lore was for a long time prevalent among the Nordic peoples. In his *Historia de Gentibus Septentrionalibus* from 1555, the Swedish Archbishop Olaus Magnus (d. 1557) claimed that the Nordic peoples were skilled in the art of reading celestial bodies, and that they were able to foretell the future by studying the stars. Such people were both from the ranks of the learned and the common, and those who belonged to the folk tradition passed their knowledge on from their forefathers to their offspring (Olaus Magnus 1996, I: 73–74). Although Olaus Magnus' writings on magical arts are general, and possibly under the influence of earlier scholars, and do not refer to Icelandic sources in particular, they bear witness to general beliefs by Nordic people in the 16th century.¹⁷ However, a folk tradition would not have been homogenous, but diverse in nature, as Gísli Sigurðsson suggests:

We have no way of determining what is “right” or “wrong” in this wealth of stories. People are not wrong about their own tradition but they never practice it exactly the same way as some other person, contemporary or from another period – even though they can continue to associate it with the same locations (*staðir*, *salir*, stars and planets) in the sky for a very long time, thus ensuring some stability as the myths are in a sense “written” in the sky. (Gísli Sigurðsson 2022: 242–243)

In the 16th and 17th century, Icelanders were well familiar with people who were able to read into the position of stars, and according to sources from this time, such a specialist would have been called *stjörnumeistari* or *stjörnurímsmeistari*.¹⁸ But rather than delving further into traditional knowledge about reading the celestial bodies, it is now apt to explore the relationship between stars and their specific locations. Most importantly: How widespread were the old ideas that the stars belonged to places, or *staðir*?

Reenhielm's explanation from 1680 suggests that the ancient cosmology of *Völuspá* and *Gylfaginning*, and thus the connection of stars and places, was not commonly understood in the 17th century, even if *Snorra-Edda*, where stanza 5 from *Völuspá* is cited, had been edited and printed in Copenhagen as early as 1665 (Resen 1665a: printed under “VI. dæmesaga”). The same goes for *Völuspá* as such, that had been printed separately in the same year by the same editor, Peder Hansen Resen (d. 1668), and therefore available

¹⁷ On divination from stars in European traditions, see Tolley 2009, I: 113. On the connection between stars and fertility in Old Norse religion, see p. 285.

¹⁸ For Old Norse examples, see ONP: *stjörnurímsmeistari* (13th century and later); *stjörnumeistari* (14th century and later); *stjörnufróði* (17th century). For early printed examples, see Arngrímur Jónsson [1597]: C vj r; Verelius 1691: 244. See also Guðmundur Andrésson 1999: 151. The words *stjörnuspeki/stjörnuspekingur* and *stjörnufræðingur* are more recent.

to Scandinavian scholars.¹⁹ Neither do 18th-century translations of *Völuspá* into different languages seem to have influenced the understanding of the given phrase.²⁰ Still, one might wonder how the future editors of the two sagas would have treated the texts had Reenhielm's explanation not been available. Would they indeed have printed *stóð* instead of *stod* or even *stöð*?

Some manuscript readings

Þorsteins saga Víkingssonar and *Örvar-Odds saga* are preserved in numerous manuscripts that will not all be treated here, even if reading them all would certainly cast a light on the reception, and thus the development, of the given phrase. By examining the oldest manuscripts or particularly the ones that have been used by the editors, it is clear that they all share the reading *stod/stod*:²¹

Þorsteins saga Víkingssonar, chapter 3: AM 152 fol.: 'ftod ɤ ftiornur' (17ra, 7–8); AM 556 b 4to: 'ftod ɤ ftiðznur' (36v, 2);²² AM 579 4to: 'ftod ɤ ftiornur' (8r, 33).

Örvar-Odds saga, shorter version, chapter 40: Holm perg 7 4to: 'ftoð ok ftiðznur' (55v, 12);²³ AM 344 a 4to: 'ftod ɤ ftiðznur' (22r, 33).

Örvar-Odds saga, longer version, chapter 28: AM 343 a 4to: 'ftod ɤ ftiðznur' (78r, 5–6); AM 471 4to: 'ftod ɤ ftiðznur' (89v, 27–28); AM 173 fol.: 'ftoð oc ftiornur' (54v, 30).

The eight manuscripts presented here are thought to be written from the first quarter of the 14th century until c. 1700. In order to find out how the scribes of these comparative manuscripts wrote the sounds /o/, /ó/ and

¹⁹ Cf. "Sól thad nie visse hvar hun Sale átte / Stiórnur thad ne vissu hvar thær stade attu / Mane thad ne visse hvar hann Meigins atte" (Resen 1665b: [1]).

²⁰ In the 18th century, *Völuspá* had been translated into Swedish, German and French. Stanza 5 had also been translated into English. For an overview, see *Völuspá – The Völva's Prophecy: A Study Guide*: s.p.

²¹ Both sagas are preserved in numerous manuscripts that will not be considered here. For manuscript lists, see Early North Data Service: <gefin.ku.dk/q.php?p=ends/texts/text/35> (for *Örvar-Odds saga*) and <https://gefin.ku.dk/q.php?p=ends/texts/text/10906> (for *Þorsteins saga Víkingssonar*).

²² AM 152 fol. was recently edited in Consagra 2022. On a new edition of AM 556 b 4o, see *Þorsteins saga Víkingssonar*, 2025, p. 9 ('stod ok stioernur').

²³ The folio has been paginated as no. 119, but according to the manuscript catalogue it should be 55v.

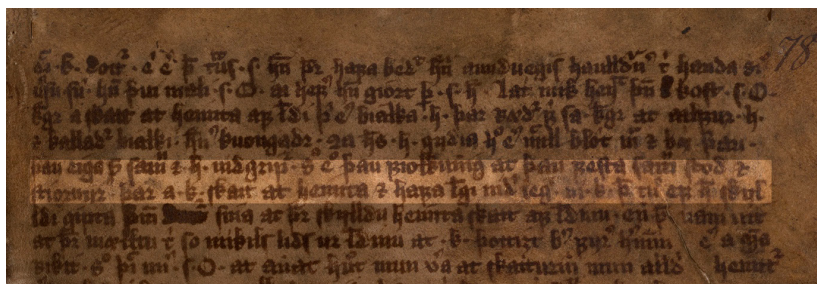

Fig. 1. AM 343 a 4to, 78r, 5–6 (The Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies).

/ö/, let us examine how they wrote the word *stjörnur*. In three out of eight examples, /ö/ is represented with a loop/curl or an acute accent above “o,” suggesting that the scribes of these three manuscripts distinguished between the sounds in *stod* and *stjörnur*, so that they did not consider the meaning to be *stöd* (and *stjörnur*), but rather *stod̊/stöd̊*. However, this distinction is not present in five out of eight manuscripts. If we consider the representation of the sounds /o/, /ó/, and /ö/ in the manuscripts, we observe the following:²⁴

AM 152 fol.	/o/ = o, ǫ	/ó/ = o, ǫ	/ö/ = o, ǫ
Holm perg 7 4to	/o/ = o	/ó/ = o, ó	/ö/ = o, ǫ, au
AM 556 b 4to	/o/ = o	/ó/ = o	/ö/ = ǫ
AM 579 4to	/o/ = o	/ó/ = o, ó	/ö/ = o, (ó), ǫ
AM 173 fol.	/o/ = o	/ó/ = o	/ö/ = o
AM 343 a 4to	/o/ = o	/ó/ = o, ó	/ö/ = o, ó, au
AM 344 a 4to	/o/ = o	/ó/ = o	/ö/ = o
AM 471 4to	/o/ = o, ó	/ó/ = o, (ó)	/ö/ = ó, (ö)

It should be noted, however, that not all marks are clear, and therefore brackets are used in some cases. Also, one of the manuscripts, AM 173 fol., is more recent than the others, from c. 1700, and could represent a modern pronunciation. Nevertheless, this scribe uses the same character in all cases. Even if the examination is far from being scientifically accurate, as only some selected samples were searched for symbols representing /o/, /ó/, and /ö/, the examples suffice to suggest the following possibilities:

- The short, rounded back vowel /o/ = is written as ‘o’ in all the manuscripts, and nothing prevents the word from being read as *stod̊*.

²⁴ Isl. perg. 7 4to, c. 1300–1325; AM 152 fol, c. 1500–1525; AM 173 fol, c. 1700; AM 343 a 4to, 1450–1475; AM 344 a 4to, 1350–1400; AM 471 4to, 1450–1500; AM 556 b 4to, c. 1476–1499; AM 579 4to, c. 1450–1475.

- The long, rounded back vowel sound /ó/ = is written as ‘o’ in all the manuscripts, with an additional acute accent or a hook above in a minority of manuscripts. Nothing prevents the word from being read as *stóð*.
- Finally, the rounded front vowel /ö/ = is written as ‘o’ in six manuscripts, with an additional acute accent or a hook above in four cases. In two manuscripts, it is only written as ‘o’ with an acute accent or a hook above, i.e. in neither case without these additional marks. Nothing prevents the word from being read as *stöð* in all the examples.

That said, the question is: how significant are these spelling variations? The word *stóð* (in the sense of *stæði*, a place) could mean that the sorcerers read the stars from their places, or positions. *Stoð* means foundation, or something that supports something else. It is not impossible to interpret the phrase to mean that the sorcerers were reading into the connection between the stars and the support (the *stoð*), or the firmament. The third possibility, examining the reading as *stöð*, although less likely than the other two, also yields a similar result; that the stars are connected to a “station” in the sky (related to the word *staðr*), position/placement (also related to the word *stjörnustaða* meaning star position), or *slóð* (area), which are other meanings of the word provided in dictionaries. Yet another meaning of the word *stöð* is *samband* (relationship) or *afstaða* (position), marked in *Íslensk orðabók* as an archaic or obsolete term.

As previously mentioned, the study does not encompass all preserved manuscripts of the sagas. For example, it was not intended to include the text of the longer version of *Örvar-Odds saga* that Olof Rudbeck published in 1697, from Holm papp. 32 4to from 1650–1674, because the printed edition does not include the relevant phrase (*Sagan af Orfuar Odde syne Grims lodinkinn* 1697: 41).²⁵ However, upon examining the manuscript itself, it becomes clear that the phrase does occur, and the omission seems to be made by the editor. But why should Rudbeck have excluded the phrase from his edition? Perhaps because he did not understand what was being discussed, or because he did not agree with Reenhielm’s interpretation in his edition of *Þorsteins saga Víkingssonar* from 1680 and the reference to horse herds. The latter is likely, given that in Rudbeck’s main manuscript, Holm papp. 32 4to, there is simply no mention of *stoð* or *stöð*, but instead, it says ‘stad og stiörnur’ (54v, 3), which would have been impossible to interpret in the same way as Reenhielm did.²⁶ *Staðr* means a place, and is perhaps

²⁵ The edition includes a Latin translation by Ísleifur Þorleifsson (d. 1700).

²⁶ The manuscript is written by three scribes. The text of *Örvar-Odds saga* is written by

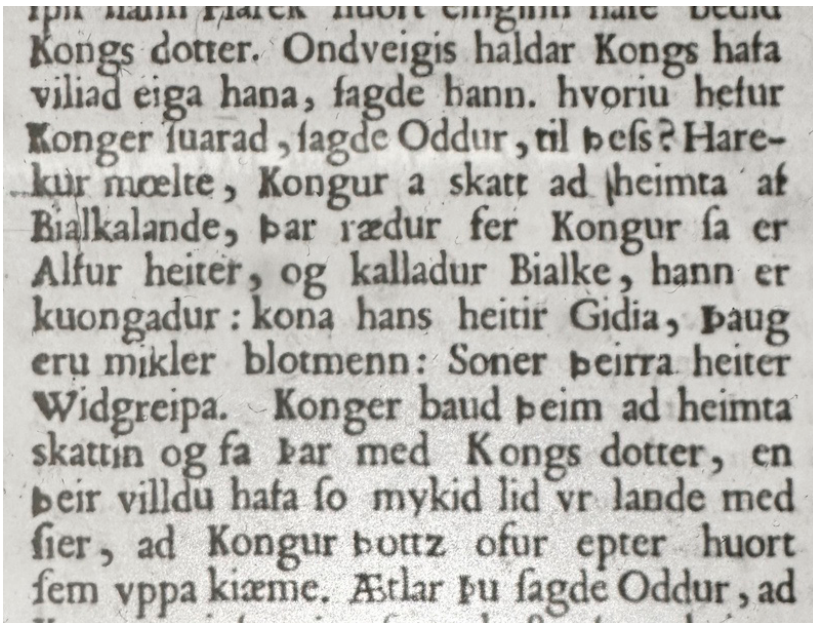

Fig. 2. Rudbeck's edition of Örvar-Odds saga: 41.

the most logical of all the variants, and the one that resembles the verse in *Völuspá* most evidently.

The fact that Rudbeck excluded the phrase from his own edition makes it less likely that it was in fact he who advised Reenhielm regarding the meaning of the expression; after all, it may have been Reenhielm's own explanation, or that of Jón Jónsson.

Conclusions

In conclusion, most evidence supports the understanding that the sorcerers Kolr kroppinbakr, Álfr bjálki, Gyða/Gyðja and Viðgripr simply connected

Jón Eggertsson (d. 1689), see Gödel 1897–1900: 303–305; some pages are missing from the manuscript, but were located later among copies in Holm papp. 1 4to (Boer in *Örvar-Odds saga* 1888: vi; Gödel 1897–1900: 259). Richard Boer considered this manuscript, along with later copies made in Stockholm, without interest for text critical comparison. See Boer in *Örvar-Odds saga* 1888: vi–vii. Manuscript photos are available online at: <<https://www.manuscripta.se/ms/101476>>.

stöð/staðr/stæði (or, station/place/position) and stars, i.e., read into the position or location of the stars. In Norse mythology, the stars had places, and in that context, it is far-fetched to connect them to *stöð* in the meaning of cluster, whether it be a herd of horses or any other kind of group. When we also consider the evidence from Holm papp. 32 4to, it is evident that the spelling of the word has confused people, since it was also possible to write the word with an ‘a’ (o/a), but of course it can be difficult to distinguish between o and a in the hand of some scribes. In our saga tradition and medieval literature, it is clear that people who were skilled in sorcery were attributed various abilities, but the act of gluing or binding together a herd of horses and stars is hardly one of them – even if people with magical powers or shamans from Northern-Scandinavia could have seen themselves as riding in the air.²⁷

The consistent use of *stod* across different manuscripts, together with the important variant *stad*, suggests a meaningful connection between places and stars in the cultural and mythological context of the two sagas, *Órvar-Odds saga* and *Þorsteins saga Víkingssonar*. The variations in notation, however, indicate a nuanced understanding of vowel sounds by scribes and editors, while the overarching phrase hints at a deeper, possibly astrological, significance. The conclusion of the comparison is therefore that the connection between *stöð/staðr-staðir/stæði* and stars might reflect an astrological practice or belief, where understanding the positions of stars (or their places) was significant. This practice could involve reading the heavens to predict or explain earthly events, a common aspect of magical traditions. With this comparison, a new light has been shed on the readings of different manuscripts, and in fact, I think we might agree with the astronaut Sally Ride, who said, when she was out in space: *The stars don’t look bigger, but they do look brighter* (a now common quote). In the same vein, the meaning of *staðr/stöð* and *stjörnur* should now have been made somewhat clearer.

Cited works

Primary sources

Alfræði íslensk: Íslensk encyklopædisk litteratur: II. Rímtöl. 1914–1916. Ed. by N. Beckman & Kr. Kålund. (STUAGNL 41.) Copenhagen: S. L. Møllers Bogtrykkeri.

²⁷ The author of the article does not know of any such legend.

- Eddukvæði I–II*. 2014. Ed. by Jónas Kristjánsson & Vésteinn Ólason. (Íslenzk fornrit.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Fornaldar sögur Norðrlanda eptir gömlum bandritum I–III*. 1829–1830. Ed. by C. C. Rafn. Copenhagen.
- Fornaldar sögur Norðurlanda II*. 1950. Ed. by Guðni Jónsson. Reykjavík: Íslendingasagnaútgáfan.
- Harðar saga*. 2009. Ed. by Þórhallur Vilmundarson & Bjarni Vilhjálmsson. (Íslenzk fornrit 13.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Hákonar saga Hákonarsonar II*. 2013. Ed. by Sverrir Jakobsson, Þorleifur Hauksson & Tor Ulset. (Íslenzk fornrit 32.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Oldtidssagaerne 4–5*. 2017–2018. Ed. by Annette Lassen. Copenhagen: Gyldendal.
- Rask, Rasmus, 1819: *Sýnishorn af fornum og nýjum norrænum ritum í sundrlausri og samfastri ræðu*. Stockholm.
- Resen, Peder Hansen [af Petri Johannis Resenii], 1665a: *Edda. Islandorum An. Chr. M. CC. DV Islandice. Conscripte per Snorronem. Sturlæ Islandise ...* Copenhagen: Typis Henrici Gödiani.
- Resen, Peder Hansen [Pedro Joh. Resenio], 1665b: *Philosophia Antiquissima Norvego-Danica dicta Voluspa quæ est pars Eddæ Sæmundi ...* Copenhagen: Typis Henrici Gödiani.
- Sagan af Orfuar Odde syne Grims lodinkinn*. 1697. Ed. by Olof Rudbeck. Uppsala.
- Seven Viking Romances*. 1985. Translated by Hermann Pálsson & Paul Edwards. Harmondsworth: Penguin Books.
- Skandinaviska fornålderns Hjeltesagor II*. 1819. Ed. by Joh. G. Liljegren. Stockholm: Zacharias Haeggström.
- Snorri Sturluson, 2005: *Edda: Prologue and Gylfaginning*. Ed. by Anthony Faulkes. London: Viking Society for Northern Research.
- The Hrafnista Sagas*. 2012. Translated by Ben Waggoner. New Haven: Troth Publications.
- The Poetic Edda*. 2014. Translated by Carolyne Larrington. Oxford World's Classics. Oxford: Oxford University Press.
- The Sagas of Fridthjof the Bold*. 2009. Translated by Ben Waggoner. New Haven: Troth Publications.
- Thorstens Viikings-sons Saga På Gammal Göthjska Af ett Åldrigt Manuscripto affkrefwen och uthfjatt på vårt nu wanlige språk sampt medh några nódige anteckningar*. 1680. Ed. by Jacobo J. Reenhielm. Uppsala: Henricus Curio.
- Viking Tales of the North*. 1877. The Sagas of Thorstein, Viking's Son, and Fridthjof the Bold. Translated by Rasmus B. Anderson and Jón Bjarnason. Chicago: S. C. Griggs.
- Þorsteins saga Víkingssonar*. 2025. Ed. by Þórdís Edda Jóhannesdóttir. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
- Orvar-Odds saga*. 1888. Ed. by R. C. Boer. Leiden: E. J. Brill.
- Orvar-Odds saga*. 1892. Ed. by R. C. Boer. Halle a. S.: Max Niemeyer.

Secondary sources

- Aðalheiður Guðmundsdóttir, 2018: Stóð og stjörnur. In: *Hallamál, rétt Haraldí Bernharðssyni fimmtugum 12. apríl 2018*, pp. 7–10. Reykjavík: Menningar- og minningarsjóður Mette Magnussen.
- Arngrímur Jónsson, [1597]: *Calendarium: Islenskt Ríjm ...* [Hólar: Hólaprent].
- Ásgeir Blöndal Magnússon, 1989: *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Clunies Ross, Margaret (ed.), 2017: *Qrvar-Odds saga* 59 (Gyðja, Lausavísir 1). In: *Poetry in fornaldarsögur*. Ed. by Margaret Clunies Ross. (Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages 8.) Turnhout: Brepols.
- Consagra, Piergiorgio, 2022: Þorsteins saga Víkingssonar in AM 152 fol.: An analysis and edition. Unpublished MA-thesis, University of Iceland.
- Dillmann, François-Xavier, 1992: Seiður og shamanismi í Íslendingasögum. In: *Skáldskaparmál* 2, pp. 20–33.
- Gisli Sigurðsson, 2014: Snorri's Edda. The Sky described in Mythological Terms. In: T. R. Tangherlini (ed.), *Nordic Mythologies*, pp. 184–198. Berkeley, Los Angeles: North Pinehurst Press.
- Gisli Sigurðsson, 2019: Skyscape. In: J. Glauser, P. Hermann & Stephen A. Mitchell (eds.), *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory Studies. Interdisciplinary Approaches*, pp. 555–561. Berlin, Boston: De Gruyter. <<https://doi.org/10.1515/9783110431360-059>>
- Gisli Sigurðsson, 2022: How Gylfi's Illusion Breathes Life into the Sky. In: *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* (74), pp. 231–246.
- Guðmundur Andrésson, 1999: *Lexicon Islandicum: Orðabók Guðmundar Andréssonar*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Gödel, Vilhelm, 1897–1900: *Katalog öfver Kongl. bibliotekets fornisländska och forn-norska handskrifter*. Stockholm: P. A. Norstedt & söner.
- Heimir Pálsson, 2017: *Örlogasaga Eyfirdings: Jonas Rugman – fyrsti íslenski stúdentinn í Uppsölum. Málsvörn menningaröreiga*. Reykjavík: Bókmennta- og listfræðastofnun Háskóla Íslands – Háskólaútgáfan.
- Íslensk orðabók*. 2003. Ed. by Mördur Árnason. Reykjavík: Edda. [3rd edition, 2nd printing.]
- Olaus Magnus, 1996: *A Description of the Northern Peoples 1555 I*. Ed. by P. G. Foote. London: Hakluyt Society.
- Sigfús Blöndal, 1920–1924: *Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík.
- Tolley, Clive, 2009: *Shamanism in Norse Myth and Magic I–II*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Verelius, Olof, 1691: *Index lingvæ veteris scytho-scandicæ sive Gothicæ*. Ed. by Olof Rudbeck. Uppsala.

Digital sources

Early North Data Service: *Gefn*: A data-driven SQL-based web development framework.

Copenhagen: University of Copenhagen. <<https://gefn.ku.dk/q.php?p=ends>>

Málið.is: *Málið*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
<<https://www.malid.is/>>

ONP: *Ordbog over det norrøne prosasprog*, *Dictionary of Old Norse Prose*. Copenhagen: The Arnamagnæan Commission. <<https://onp.ku.dk/onp/onp.php>>

Völuspá – The Völva’s Prophecy: A Study Guide <<https://www.germanicmythology.com/PoeticEdda/Voluspá.html>>

Summary

This article examines readings from several medieval manuscripts in order to correct what is identified as an error in the printed editions of *Örvar-Odds saga* and *Forsteins saga Víkingssonar*. Both sagas contain a similar narrative involving individuals reputed to possess magical abilities, specifically the capacity to “fasten” or “glue” together *stod* and stars. A commentary from 1680 interprets this phrase as referring to the act of connecting a herd of horses (*ON stóð*) with stars. Since then, editors of both sagas have consistently rendered the term *stod* as *stóð*. However, the nature of this connection – how herds of horses and stars might be joined – has not been further elucidated.

The article seeks to reassess this editorial interpretation, which has resulted in the reading *stóð ok stjörnur*. By analysing the orthographic variants of the word *stod* across different manuscript witnesses of both sagas, the study proposes a more plausible interpretation, considering alternative readings such as *stöð* and *staðr*. The comparative analysis suggests that the linkage between *stöð/staðr* and stars may reflect an astrological practice or belief system, where understanding the positions of stars (or their places) was significant. This connection may thus allude to the practice of reading the stars to forecast or explain earthly events – a common feature of magical traditions.

Keywords: Old Icelandic literature, legendary sagas, manuscripts, astronomy, astrology

Aðalheiður Guðmundsdóttir

University of Iceland

Faculty of Icelandic and Comparative Cultural Studies

ORCID-iD 0000-0001-8435-5631

Egill, Snorri and the Story of a Hiatus

BIANCA PATRIA

1. Egill's Stanzas on Eiríkr Blóðøx and Queen Gunnhildr

1.1 Question and Method

This article belongs to the number of studies addressing the question of dating and authenticity of verse in the *Íslendinga sögur*.¹ In a recent treatment of the topic, Clunies Ross drew attention to some of the challenges posed by this corpus to linguistic dating:

Like other forms of textual criticism, the assessment of the authenticity and age of Old Norse poetry is not an exact science. It will probably never be possible to determine the age of many stanzas in these sagas in absolute terms or even sometimes within a specific time period. In some cases, this is because the poetry in question contains no diagnostic criteria that can establish its age within a particular chronological range. In other instances, *the evidence may point in several directions*, if the stanza or stanzas in question display *some early dating features and others consistent with a later date of composition*. For these and other reasons it is important to make judgements about the authenticity of a stanza or set of stanzas based on as numerous and varied a set of criteria as can appropriately be applied to them. (Clunies Ross 2022: 58, my emphasis)

One of the methodological impasses mentioned by Clunies Ross is the existence of stanzas displaying contradicting diagnostic features. The case study of this article addresses one such stanza, raising the question of how to explain

¹ On this topic, see most recently: Gade (2001); Myrvoll (2014; 2020; *SkP* 5, xcvi-cvii); Clunies Ross (2022: 51–76); Males (2024a).

the coexistence of forms seemingly belonging to different language stages. This study will mobilize a varied set of criteria in an attempt at providing an answer to the problem at hand, not under the epistemological misapprehension of dealing with an “exact science” but relying on the probabilistic methods proper of philological investigation (Fulk 1996; 2003). Without lingering on the literary implications of *authenticity*, I here call “authentic” stanzas that can be regarded as roughly contemporary with the events narrated in the saga. It may be noted that such a dating speaks in favor of the traditional attribution, since the skaldic art was strongly authorial, and verse was customarily transmitted together with the name of its composer. It is virtually impossible to establish whether this is, in fact, the case, but in presence of a tradition attributing verses to a certain figure, and in absence of evidence to the contrary, taking the medieval attribution at face value is simply the most economic assumption. For a similar principle of economy, I assume that, in absence of evidence pointing in another direction, the presence of “spurious” or “pseudonymous” verse (i.e. incompatible with the traditional attribution), is likely due to the intervention of the saga author during the creation of the prosimetric narrative.

For what concerns the composition of pseudonymous verse, *Egils saga* is the most studied text within its genre and, possibly together with *Gísla saga* (Myrvoll 2020), the one so far best understood.² Progress in the analysis of the saga’s poetic stratigraphy has been achieved by correlating a large number of formal features that are diagnostic of either an early or a late date, with as much other evidence as possible.³ Thus, beside the traditional dating criteria valid for the *dróttkvætt* corpus at large (Myrvoll, *SkP* 5, xcvi–cvii), two recent studies have isolated a set of formal criteria specifically encountered in the poetry of “Pseudo-Egill”, which can potentially be employed as a tool-set for further investigations of this specific corpus (Males 2020; Patria 2024). These include: (a) highly irregular rhyme-patterns (Males 2020: 220); (b) lack of textual complexity in terms of both syntax and diction (Males 2020: 220–232); (c) presence of signs of active archaization, such as excessive and/or unetymological occurrences of the expletive particle *of/um* (Males 2011; Patria 2024: 177); (d) presence of echoes from other skaldic poems (Patria

² The tradition of studies on the authenticity of the verse in *Egils saga* dates back to the late nineteenth century: Finnur Jónsson (1884: 173–178; 1886–88: xxix–xxx; 1912); Wieselgren (1927: 261–264); Jón Helgason (1969); Jónas Kristjánsson (2006); Males (2011; 2020: 220–232); Patria (2024).

³ This methodology is employed by Males (2020: 220–232) and advocated for by Clunies Ross (2022: 58–59).

2024: 178, 184–185). These formal features sometimes correlate with thematic ones, such as a fascination for the employment of runes for magic purposes (Males 2020: 228) or the occurrence of “anachronistic” concepts (e.g. the use of the word *víkingr* with a positive connotation, Patria 2024: 178–184), more readily explained as products of a medieval antiquarian attitude, rather than of a tenth-century skald.

Beside this set of observations, two additional factors make the poetic corpus in *Egils saga* particularly promising for authenticity investigations. The first one is the existence of three longer compositions attributed to Egill.⁴ Although composed in *kviðuháttir* rather than in *dróttkvætt*, this corpus provides an invaluable basis of comparison for some of the features that can be considered typical of Egill’s poetry, especially in terms of imagery and kenning style, as already suggested by Finnur Jónsson (1884: 174). The second factor is that, despite the existence of contrary opinions, there is a relatively large and long-standing scholarly consensus about the attribution of the authorship of *Egils saga* to Snorri Sturluson.⁵ This hypothesis, that is supported by a wide range of formal and contextual indications and that I therefore regard as well-founded, can be further tested by means of comparing the poetic praxis of Pseudo-Egill to that of Snorri. The latter has left us a large corpus of authorial texts, in both verse and prose, testifying to his interests, mindset and, what is most important in this context, his competence and convictions about poetic composition. As the rest of this article will illustrate, using the other Snorronian texts as a point of comparison for the spurious verse in *Egils saga* can yield significant results for the understanding of the latter.

1.2 The Material

In chapters 56 and 57 of *Egils saga*, Egill expresses his rage and frustration at Eiríkr blóðøx and Queen Gunnhildr in a couple of famous stanzas (*ÍF* 2:

⁴ The dating of Egill’s long poems is generally not questioned by skaldic specialists. Although composed in a metrical form that offers fewer diagnostic criteria, these poems only show early linguistic features (hiatus forms secured by metre, see below; pre-nominal particle *of*, Males 2024b: 4, 23). Jón Helgason’s argument about an alleged rhyme in *o : ø* in *Höfudlausn* (1969: 168–176) was rebutted by Haraldur Bernharðsson (2006). Moreover, the poems appear not to have been part of the original text of the saga, having been transmitted separately, and several stanzas are quoted in works where spurious verse is not found, such as Snorri’s *Edda*.

⁵ Björn Magnússon Ólsen (1904; 1905); Sigurður Nordal (*ÍF* 2: xciv); Hallberg (1962); Torfi Tulinius (2014; 2018); Haukur Þorgeirsson (2014; 2018); Males (2020: 233–244); Patria (2024: 198–203).

163–165). Eiríkr and Gunnhildr have deprived him of the inheritance of his wife Ásgerðr, denying him access to Norway and to her properties there. Egill's relationship with the royal couple was never cordial and the conflict is rapidly escalating: Egill has just killed Eiríkr's friend, Ketill hǫðr (see *lv* 27, *ÍF* 2: 162), and, by the end of chapter 57, he will have caused the drowning of the king's young son Rögnvaldr (see *lv* 31, *ÍF* 2: 170). Nonetheless, at this point Egill feels wronged and seeks the sympathy of the pagan gods, invoking their retaliation (*ÍF* 2: 163). His request is expressed, in verse, in *lv* 28: "may the gods exile king Eiríkr, the thief, from his own lands, just like he has deprived Egill of his properties!" Shortly later, Egill directs an invective at Gunnhildr too, acknowledging that the evil queen is, in fact, most responsible for his exile, and vowing to take revenge (*lv* 29, *ÍF* 2: 165). The two stanzas read as follows:

lausavísa 28

Svá skyldi goð gjalda,
gram reki bǫnd af löndum
reið sé rogn ok Óðinn,
rogn míns féar hönum;
folkmýgi lát flýja,
Freyr ok Njǫrðr, af jörðum,
leiðisk lofða stríði
landóss, þannus vé grandar.

So should the gods repay him [= Eiríkr] for the theft of my wealth: may the divine powers exile the ruler from the lands, may the gods and Óðinn be enraged; Freyr and Njǫrðr, make the people-oppressor flee from the lands; may the land-god [Þórr] become hostile against that enemy of men, who destroys the sanctuary [Eiríkr].⁶

lausavísa 29

Lögbrigðir hefr lagða,
landalfr, fyr mér sjölfum,
blekkir bræðra sökka
brúðfang, vega langa;
Gunnhildi ák gjalda,
greypst's hennar skap, þenna,
ungr gat ok læ launat,
landrekstr, bili grandat.

The lawbreaker [Eiríkr], the land-elf [ruler], has laid for me long ways (= has made me an outlaw); the chosen bride deceives the murderer of brothers [Eiríkr]; it is Gunnhildr that I have to repay for this exile: cruel is her nature; (ever since I was) young, I got to destroy hesitation and to repay deceit.

As often in *Egils saga*, the two stanzas seem to form a conceptual pair (Olsen 1944: 183; *SkP* 5: 223). When subjected to metrical and linguistic analysis, however, they reveal possibly different linguistic stages, suggesting that

⁶ Translations from Old Norse are mine unless otherwise stated.

Tab. 1. The Eiríkr-Stanza: Linguistic Features

line	archaic feature	late feature
1	Svá skyldi goð gjalda, gram reki <i>bōnd</i> af lōndum, reið sé rogn ok Óðinn, rōn míns fēar hōnum;	hiatus form (<i>fēar</i>)
5	folkmygi lát flýja, Freyr ok Njörðr, af jörðum, leiðisk lofða stríði	rhyme <i>yǫg</i> : <i>yǫj</i> (?)
8	landqōss, þann's vé grandar.	lacking -i ending (dat. <i>vēi</i>)

only one might be compatible with a tenth-century dating, while the other might have been composed for the saga.⁷

1.3 The Eiríkr-Stanza (lv 28)

Let us now analyze the two stanzas, with an eye to the diagnostic features that might indicate an archaic or late date of composition (Tab. 1). In the table, relevant features are in bold, while internal rhymes (*bendingar*) are in italics.

The strongest sign of late composition is the dat. sg. form *vé* in l. 8, first noticed by Jón Helgason (1969: 157). This form shows the loss of the inflectional ending *-i* after a vowel (Noreen 1923: § 361; 363), to be connected with the contraction of hiatus forms before c. 1150 (see below). Before the twelfth century, neuter *a-*, *ja-* and *wa-*stems ending in a vowel always show the dative marker *-i* (Finnur Jónsson 1901: 26–27, 31, 35). The form *vēi* would make the line unmetrical, however, requiring resolution in position 4: **landqōss, þann's vēi grandar*. Equally unmetrical would be a dat. pl. *véum*. As the verb *granda* requires a dative object, the Solomonic solution of taking *vé* as an acc. pl. (*SkP* 5: 222) seems unlikely. The only form allowed by meter and grammar is a dative sg. *vé*, which indicates a date of composition later than Egill's time.

Another feature noted by Jón Helgason is the possible occurrence of a full rhyme in l. 5 between the words *mygir* and *flyja*, granted, however, a thirteenth-century pronunciation of ⟨gi⟩ as [j]. Evidence from manuscript orthography and skaldic *bendingar* suggests that, in Old Icelandic, the lin-

⁷ A comparable situation is offered by *lausavísur* 8 and 9 about Bárðr's feast: these (apparently) twin-stanzas were discussed by Males, who showed that only one of the two is linguistically compatible with Egill's lifetime, while the other was likely composed by the saga author (2020: 224–228). See also: Patria (2024: 172–178).

guistic change of [j] to [j] was already underway in the early thirteenth century.⁸ Based on manuscript spellings, Jón Axel Harðarson observed that, in a phonetic context such as *mýgir* (after a vowel or diphthong and before [ɪ]), the merger between [j] and [j] appears more secure and widespread from the fourteenth century on, but he did not exclude a thirteenth century dating for the line *folkmýgi lát flýja* (2007: 85–87). In Egill's time, by contrast, *mýgir* and *flýja* would simply not have rhymed, since *-ýg-* [ýɣ] would have required the segment *-Vg-* [Vɣ] to produce *bending*. Jón Helgason's remark can easily go overlooked because of editorial choices. In his influential edition, Finnur Jónsson substituted the manuscript reading *flýja* with a more archaic form of the same verb, *flæja* (*Skjald* B, I: 46).⁹ Finnur was following his ordinary editorial praxis, which was to “correct” those forms that he regarded as products of scribal “updating”, in order to restore the plausible phonology of the poem at the presumed time of composition.¹⁰ In so doing, he did not obtain a regular *skothending*, as the line is still rhyme-less, but he, deliberately or not, ended up dispelling the impression of a late rhyme. Since the form *flæja* is purely a product of Finnur's zealous reconstruction, the pair *mýgir* : *flýja* might indeed be a late *aðalhending*, as suggested by Jón Helgason. In this context, it is worth mentioning that *aðalhending* instead of *skothending* in the first or third line of a *helmingr* is a poetic license allowed by Snorri in the commentary of *Háttatal* and employed in other stanzas by Pseudo-Egill (Patria 2024: 200).¹¹ Jón Helgason's second criterion is, however, not as strong as the first one (dat. sg. *vé*), since it is perfectly possible that l. 5 lacked *bendingar* altogether.

Despite containing certainly one or, possibly, two late features, *lv* 28 displays one form that points in the opposite direction: the word *féar* (gen. of *fê*) in l. 4 requires a disyllabic scanning and appears, therefore, as a genuinely archaic hiatus form (Finnur Jónsson 1884: 177). The occurrence of the monosyllabic form *ffár* would make the line hypometrical: ** *rôn míns ffár*

⁸ Consider the spellings ⟨husfrǣgia⟩ and ⟨orcnaýgiar⟩ for, respectively, *búsfreyja* and *Orkneyjar* in the ms AM 325 II 4to, dated to c. 1225 and the evidence from the rhymes in the poems of Sturla Þórðarson: *Hrynbenda* (dated c. 1263) st. 16.7: *geiga* létuð gyltar *sýjur*; *Hrafnsmál* (dated c. 1265), 7.4: *leygs* í Suðreyjar; st. 10.8: *fleygr* í Suðreyjum (Jón Axel Harðarson 2007: 85–87). See also: Tarsi (2025: 73).

⁹ The manuscript readings are ⟨flyja⟩ (*Möðruvallabók*, *Ketilbók*) and ⟨fylgja⟩ (*Wolfenbüttel*) (*Skjald* A, I: 53).

¹⁰ Finnur's choice was followed by Clunies Ross (*SkP* 5: 223), but not by Sigurður Nordal (*ÍF* 2: 163).

¹¹ *Þriðja leyfi er þat at hafa aðalhendingar í fyrsta eða þriðja vísuorði* “The third poetic license is to have full rhymes in the first or third line [of the half-stanza]” (Faulkes 2007: 8).

bónum (5 metrical positions). Based on metrical evidence and on their treatment in the *First Grammatical Treatise* (to which I shall return below), the contraction of hiatuses to monosyllables in Old Norse appears to have been completed around c. 1150. In particular, forms like *féar* are regarded as especially strong indications of early composition, because, unlike other kinds of hiatus, they were never restored analogically and is therefore assumed that they could never be reproduced by archaizing poets (Myrvoll, *SkP* 5: xcvi–xcvix). It should be noticed, however, that, if composed in the tenth century, the stanza ought to contain another hiatus, namely the above-mentioned dative *véi* in l. 8.¹² In fact, lines 4 and 8 present us with a reversed situation: for metrical reasons, we must reconstruct a form with hiatus in l. 4 (*féar*), and one without hiatus in l. 8 (*vé*). To this discordant evidence I will return below, but for the moment, it seems safe to assume that at least the second half of the stanza was probably composed for the saga.

Other characteristics relevant for dating regard the stanza's style and content. The syntax is linear, the only kenning being *land-áss* ('the land-god'), usually interpreted as referring to Þórr. While invoking the fury of Óðinn, Freyr, Njörðr and Þórr, Egill accuses Eiríkr not only of having stolen from him, but of having wronged the gods themselves, being a destroyer of heathen temples. That of "temple-destroyers" is a characteristic description for Eiríkr's sons in the court poetry composed for the pagan ruler Hákon jarl Sigurðarson of Hlaðir (cf. *Vellekla* st. 14–15, *SkP* 1: 301–305). In fact, in a stanza attributed to a *drápa* composed for Hákon jarl by his court poet Einarr skálaglam, the Eiríkssynir are described in terms that are strongly reminiscent of the ones used for Eiríkr in *Eg lv* 28:

Byggði lǫnd, en lunda
lék orð á því, forðum
Gamla kind, sú *granda*,
gunnborðs, véum þorði.

The kin of Gamli [Eiríkssynir], *who dared to destroy sanctuaries*, once occupied the lands, and the talk of the trees of the battle-board [shield > warriors] was about that.¹³

Note that, as in Egill's *lv* 28, the verb *granda* governs the noun *vé*, which,

¹² Strictly speaking, a tenth-century line 3 would have had hiatus in the 3. pers. subjunctive as well: *reið séi rǫgn ok Óðinn*. In this case, however, both a disyllabic (resolved) form and a monosyllabic one could occur in the second weak position of the line, and the form has therefore no diagnostic value.

¹³ Einarr skálaglam Helgason, *Hákonardrápa* 1, ed. ad trans. by Edith Marold (*SkP* 1: 279).

as expected, occurs in the dative (*véum*). The stanza is only transmitted in *Fagrskinna* and refers to a historical reality: the Eiríkssynir, as vassals of the Christian king Haraldr Gormsson, had destroyed heathen places of worship, while Hákon jarl is celebrated by his skalds for restoring them (*ÍF* 26: 203, 241). While that of “temples-destroyers” is thus a well-known characterization for the Eiríkssynir in tenth-century panegyrics, the same cannot be said of their father, Eiríkr blóðøx. The first king to destroy pagan temples in Norway in an attempt at a top-down conversion of the realm, was in fact Eiríkr’s brother and opponent, Hákon góði Aðalsteinsfóstri (*ÍF* 26: 166–167; Bagge 2004). Thus, the description of Eiríkr as an enemy of the pagan gods is puzzling and, possibly, fruit of an anachronistic reanalysis projecting a typical characterization of the Eiríkssynir onto their father.

Magnus Olsen (1944: 188–189) drew attention to the similarity between l. 2: *gram reki bōnd af lōndum* and the line *nú rekið gand of landi* (‘now you banish the wolf/outlaw from the land’), which occurs in a *lausavísa* attributed to Hildr Hrólfsdóttir nefju, wife of Rognvaldr jarl Eysteinnsson of Møre and mother of Gǫngu-Hrólfr, quoted by Snorri in both *Heimskringla* and in the *Separate Saga of St Óláfr* (*SkP* 1: 139). On the conceptual level, some parallels with *lv* 28 can also be found in one of the famous “conversion stanzas” by Hallfreðr vandræðaskáld, where many pagan gods are named all together:

Mér skyli Freyr ok Freyja,
– fjörð létk af dul Njarðar,
líknisk grǫm við Grímnir –
gramr, ok Þórr inn rammi;
Krist vilk allrar ástar,
– erum leið sonar reiði,
vald es á frægt und foldar
feðr – einn ok goð kveðja.

Freyr should be furious with me, and Freyja and the mighty Þórr; last year I left off the delusion of Njörðr; let the fierce one ask mercy from Grímnir. I want to ask Christ alone and God for all love; the Son’s anger is hateful to me; he holds famous power under the father of earth [GOD].¹⁴

With the exception of Freyja, these are the same gods named in the Eiríkr-stanza of *Egils saga*. Hallfreðr calls Óðinn by his appellative Grímnir but names directly ‘the powerful Þórr’. Conversely, in *lv* 28, Óðinn is called by his name, while Þórr is called *land-áss* (‘the land[defending?]-god’). For

¹⁴ Hallfreðr vandræðaskáld, *lausavísa* 9, ed. and trans. by Diana Whaley (*SkP* 5: 887).

Hallfreðr, the reason for naming all the gods is clear: he is rejecting them to embrace the new faith, and naming the pagan deities one by one is in line with attested *abrenuntiatio* practices.¹⁵ The need for Egill to invoke the rage of all the gods against Eiríkr blóðøx is less clear. Admittedly, it is not unconceivable to summon several gods in the context of a curse. Long lists of infernal deities and creatures connected to the underworld and the realm of the dead are characteristic, for instance, of Greco-Roman cursing-rituals. The closest Nordic parallel is the invocation of *Úlfr auk Óðinn auk Hótyrr* as benign helpers on the runic inscription on the Ribe skull (dated c. 725 AD).¹⁶ Sigurður Nordal (*ÍF* 2: 163, n. 1) has also drawn attention to the similarity between this passage and the legal oath formula *hjálpi mér svá Freyr ok Njörðr ok áss inn almatki* ('may Freyr and Njörðr help me and the all-powerful god'), mentioned in *Landnámabók* (*SkP* 5: 223; *ÍF* 1: 315). If, however, this stanza was composed by Snorri, as I argue, the parade of pagan deities would rather be due to an antiquarian taste. Among the *lausavísur* of *Egils saga*, the other one that contains an explicit reference to the cult of the pagan gods is *lv* 59 (*Esa Friðgeiri færi*, *SkP* 5: 272–273), which on linguistic grounds was suspected of being a late forgery already by Finnur Jónsson (1884: 177).¹⁷ This stanza also contains the description of the *berserkr* Ljótr inn bleiki, depicted in the iconic act of biting his shield, that has a parallel in Snorri's description of the *berserkir* in *Ynglinga saga* (*ÍF* 26: 17).

In sum, in the panegyrics composed for Hákon jarl, the celebration of the restored pagan temples was a historical and political reality. Similarly, in Hallfreðr's conversion stanzas there is a historically plausible context for the enumeration the main pagan deities. In *Egils saga*, by contrast, both traits might be an expression of antiquarian fascination for pre-Christian practices rather than genuine tenth-century realities. Finally, let us bear in mind that Egill's wish to see Eiríkr exiled will come true at a later stage in the saga. Thus, from a narrative perspective, *lv* 28 works as a premonition or as a self-fulfilling prophecy in the saga plot.

¹⁵ Cf. the *abrenuntiatio* formula of the Old Saxon Baptismal Vow: *end ec forsacho allum dioboles uuercum and uuordum, Thunaer ende Uoden ende Saxnote ende allum them unboldum, the hira genotas sint* (Cod. Pal. Lat. 577, fol. 6v: <https://doi.org/10.11588/diglit.9726#0016>; Simek 1993: 276). As in Hallfreðr's stanza, the repudiation of the false idols is followed by the profession of one's faith in Christ, God and the Holy Spirit (Cod. Pal. Lat. 577, fol. 7r: <https://doi.org/10.11588/diglit.9726#0017>).

¹⁶ Runor: DR EM85;151B.

¹⁷ The dating of the stanza was questioned because of the occurrence of the late form *blótar* (3 sg. of a weak verb *blóta* 'to perform a pagan sacrifice'), required by meter, instead of the archaic *blætr* (*SkP* 5: 272–273).

Tab. 2. The Gunnhildr-Stanza: Linguistic Features

line	archaic feature	late feature
1	Lögbrigðir hefr lagða, landalfr, fyr mér sjölfum, blekkir brœðra sökkuva brúðfang, vega langa;	<i>aðalbhending</i> in <i>a : ρ</i>
5	Gunnhildr ák gjalda, greyptr's hennar skap, þenna, ungr gat ok læ launat,	anticipation of <i>ok</i> lack of <i>skotbhending</i>
8	landrekstr, bili grandat. The lawbreaker [EIRÍKR], land-elf, has laid for me long ways (= has made me an outlaw); the chosen bride deceives the murderer of brothers [EIRÍKR]; it is Gunnhildr that I have to repay for this exile: cruel is her nature; (ever since I was) young, I got to destroy hesitation (= react promptly) and to repay deceit.	

1.4 The Gunnhildr-Stanza (lv 29)

Let us now turn to a linguistic analysis of *lv* 29, the Gunnhildr-stanza (Tab. 2); the features that are diagnostic for dating are rendered in bold, while internal rhymes are in italics.

The strongest dating criterion for *lv* 29 is the *aðalbhending* in *a : ρ* in l. 2. This kind of rhyme declines over the eleventh and twelfth centuries and is never attested after c. 1200 (Hreinn Benediktsson 1963; Myrvoll 2014: 147–163; Myrvoll, *SkP* 5: c–ci; Þorgeir Sigurðsson 2023). The lack of *skotbhendingar* in l. 7 is not a decisive criterion for dating, as it can occur in both early and late verse, but, while it is relatively frequent in early poets, it is decidedly less common after the year 1000. Another seemingly early trait is the “inversion” or anticipation of the conjunction *ok* in ll. 7–8: *ungr gat ok læ launat | (landstrekr) bili grandat*. This translates, very literally: ‘young, I got and deceit repaid, (land-exile), hesitation destroyed’, which means: ‘(since I was) young, I got to destroy hesitation and repay deceit’.¹⁸ This is a syntactically marked construction only known from skaldic poems, where the second of two items linked by *ok* occurs before the first one, which comes later and often in hyperbaton.

Unmarked syntax:	A ok B	bili grandat ok læ launat
Skaldic construction:	ok B [...], A	ok læ launat [...] bili grandat

Instances of this rare construction are more frequent in the earliest skaldic

¹⁸ As expected, the verb *granda* takes the dative: *bili*.

poems, reaching a peak in the second half of the tenth century and declining after the turn of the millennium.¹⁹ The only two twelfth-century occurrences I have found belong to the same poem, Gamli kanóki's *Harmsól* (c. 1200), while the last instance occurs in Snorri's *Háttatal* st. 1 (c. 1220). This suggests that, in the later period of *dróttkvætt* composition, this marked construction was an object of imitation only by a few learned authors. Thus, on the one hand, the criterion cannot be used to exclude Snorri's authorship of the stanza, but, on the other, it is compatible with tenth-century style, it occurs in Egill's *Sonatorrek* (st. 5) and it does not contradict the evidence of the *aðalbending* in *a : ϕ*.

Moreover, the *ok*-inversion is in line with the relatively complex, embedded syntax of *lv* 29: the second *helmingr* comprises three clauses, with a structure: *a-b-a-c-a-c*. This syntactical configuration is significantly more complex than the one found in *lv* 28. For what concerns linguistic complexity and syntax, the Gunnhildr-stanza seems thus more similar to the ones attributed to historical Egill, while the Eiríkr-stanza appears closer to the praxis of Pseudo-Egill.

Another detail worthy of mention concerns the kennings *land-alf* ('land-elf') in *lv* 29 and *land-áss* ('land-god') in *lv* 28. Some scholars interpret the kenning *land-alf* as yet another vocative addressing Þórr, following the model of *lv* 28, where many gods are addressed directly and where *land-áss* seems, in all likelihood, a kenning for Þórr (Finnur Jónsson 1884: 144; *SkP* 5: 225). The direct address to the god seems, however, out of context in this stanza, and no internal reason prevents us from interpreting *land-alf* ('elf of the land' = RULER) as an apposition of *lögbrigðir*, describing Eiríkr.²⁰ In early skaldic poems, the word *alf* occurs as a base-word in warrior kennings for several legendary and historical rulers: *sóknar alf* 'elf of the

¹⁹ Occurrences of *ok*-inversion. Ninth cent: 1. Bragi *Rdr* 5 (*SkP* 3: 35); 2. Bragi *Frag* 1 (*SkP* 3: 54); 3. Þjóð *Haustl* 10 (*SkP* 3: 446). Tenth cent: 4. Þhorn *Gldr* 6 (*SkP* 1: 85); 5. Egill *St* 5 (*SkP* 5: 304); 6. Úlfr *U Húsdr* 2 (*SkP* 3: 407); 7. Eskál *Vell* 27 (*SkP* 1: 317); 8. Tindr *Hákrdr* 2 (*SkP* 1: 341); 9. Eil *Þdr* 15 (*SkP* 3: 108); 10. Hókr *Eirfl* 2 (*SkP* 1: 473). Eleventh cent: 11. Arn *Magnrdr* 7 (*SkP* 2: 216); 12. Arn *Frag* 4 (*SkP* 3: 6); 13. Gisl *Magnkv* 2 (*SkP* 2: 418). Twelfth cent: 14. Gamli *kan Has* 22 (*SkP* 7: 92–93); 15. Gamli *kan Has* 64 (*SkP* 7: 130). Thirteenth cent: 16. SnSt *Ht* 1 (*SkP* 3: 1104). This preliminary analysis of 'ok-inversion' was conducted with the digital tool *The New Lexicon Poeticum*, edited and developed by Tarrin Wills (<https://lexiconpoeticum.org/m.php?p=lp>). This database is still incomplete, as it does not yet include, for instance, the poetry from the *Íslendingasögur*. Considering, however, that this is the least secure section of the corpus in matters of dating, its exclusions from the control sample is in fact required.

²⁰ So Sveinbjörn Egilsson: "*Land-álfr*: genius terræ tutelaris, rex (Eg. 56), ubi iunguntur per appositionem *landálfr lögbrigðir* rex legum violator, de Eriko Blodaxa" (*LP1*: 492).

attack' (king Jǫrmunrekkr);²¹ *ráðalfr* 'ruling-elf' (king Hǫgni);²² *brynjalfr* 'byrnie-elf' (the ruler Hálfðan hvítbeinn);²³ *sverðalfr* 'sword-elf' (Hákon jarl or, possibly, Sigvaldi jarl);²⁴ *morðalfr* 'battle-elf' (Hákon jarl).²⁵ In *Ragnarsdrápa* 4.2, the term *alfr* is used to describe Jǫrmunrekkr/Ermanaric, a character who receives a markedly negative connotation in Norse poetry. Therefore, there is no reason to believe that the word *alfr* had a particularly "complimentary" meaning and would not be used for Eiríkr (*SkP* 5: 225). All the occurrences of the word *alfr* in warrior-kennings appear to be early, and this word is never attested in this function after *Vellekla* (c. 975), until it is revived in antiquarian, learned poetry in the mid-twelfth century.²⁶ It is first attested again in the circle of Rǫgnvaldr Kali Kolsson and it becomes popular in the poetry of the Sturlungar and later (*LP*: *alfr*).²⁷ The occurrence of *alfr*-kennings in early verse, their disappearance during the eleventh century and, finally, their revival in antiquarian and strongly mythologizing diction indicate that the mention of these beings was in fact perceived as marked, especially by early Christian skalds. In eleventh-century poetry, the term *alfar* occurs only once, not in a kenning, but in the famous mention of the *alfablót* in Sighvatr Þórðarson's *Austarfararvísur*, and, indeed, the endurance of such religious practices might contribute to explain the careful avoidance of this term by recently Christianized poets.²⁸ I am inclined to think that the occurrence of the unparalleled kenning *land-áss* ('god of the land') in the Eiríkr stanza, might be based on the kenning *land-alfr*, actually meaning 'ruler' in the Gunnhildr stanza. In

²¹ *Ragnarsdrápa* 4 (*SkP* 3: 33), c. 850.

²² *Ragnarsdrápa* 11 (*SkP* 3: 43), c. 850.

²³ *Ynglingatal* 22 (*SkP* 1: 48), c. 900.

²⁴ *Háleygjatal* 11 (*SkP* 1: 210), c. 970.

²⁵ *Vellekla* 26 (*SkP* 1: 315), c. 975.

²⁶ The use of mythological references in skaldic diction reflects the changing attitudes towards the pre-Christian matter contained in the kennings and undergoes three phases: an early (c. 850–995) or genuinely "pagan" period, characterized by specific mythological references; an intermediate (c. 995–1120) or "early-Christian" period, marked by active avoidance of heathen imagery; finally, a late (c. 1120–1300) or "antiquarian" period, characterized by a learned revival of what is now perceived as mythological lore (Males 2020: 75–76).

²⁷ In *Háttalykill* (st. 29, *SkP* 3: 1038) we find the kenning *morðalfr*, in imitation of *Vellekla*. The complex and heavy mythologizing kenning *Baldrs beiði-Rindi bandalfr* is composed by Rǫgnvaldr's companion, the skald Oddi inn litli (*SkP* 2: 614–616). The kenning involves *ofljóst* and references to obscure pagan myths and is composed in the occasion of a poetical challenge between Oddi and Rǫgnvaldr (*ÍF* 34: 202–203).

²⁸ During a diplomatic mission to Västergötland dated to c. 1018, Óláfr Haraldsson's skald Sighvatr is refused hospitality in a farm where a heathen ceremony for the *alfar* is taking place (*SkP* 1: 590).

fact, for the purpose of kenning-construction, Snorri seems to perceive *Æsir* and *alfar* as largely equivalent categories, arguably because of their frequent occurrence in alliterative collocations in eddic poems (Nygaard 2022: 293–294).

In þriðja málsgrein er kǫlluð er kenning, ok er sú grein svá sett, at vér kǫllum Óðin eða Þór eða Tý eða *einbvern af Ásum eða alfum*, at hverr þeira er ek nefni til, þá tek ek með heiti af eign annars Ássins eða get ek hans verka nokkvorra. (Faulkes 1998, I: 5, my emphasis)

The third category of [poetic] language is what is called kenning (description), and this category is constructed in this way, that we speak of Óðinn or Þórr or Týr or *anyone of the Æsir or elves*, in such a way that with each of those that I mention, I add a term for the attribute of another Áss or make mention of one or other of their deeds. (Faulkes 1987: 64, my emphasis)

It seems thus natural to assume that for Snorri *land-alfr* and *land-áss* were basically synonymic expressions.

Despite differences in language and content, the two stanzas share some conceptual and verbal parallels:

1. In both, the poet expresses the idea that Eiríkr and Gunnhildr should be repaid (*gjalda*) for their wrongdoings towards Egill.
2. The kenning *land-áss* recalls *land-alfr*.
3. The last lines of each stanza share a diffused similarity, due to the collocation of the words carrying rhyme: *land* and *granda*:

28.8: landóss, þanns vé grandar 29.8: landrekstr, bili grandat

1.5 Summary of the formal analysis

In sum, *lv* 29 shows one strong sign of early composition (*aðalbending* in *a : ρ*), as well as several characteristics that do not contradict this conclusion. The ‘*ok*-inversion’, the lack of *skoðbending* in l. 7 and the occurrence of the *alfr*-kenning are all features that, in theory, could be reproduced by an archaizing poet, but are much more common in poems earlier than c. 1000. This stanza has no religious content, rather expressing a strong conflict with the royal couple, and deals with Egill’s already decided exile, not with Eiríkr’s, thus not serving any marked narrative function within the saga plot.

The situation of the Eiríkr-stanza is less straightforward. The stanza bears clear signs of late composition: the dative *vé* [l. 8]; the probable rhyme *ýg : ýj* [l. 5]; the simple syntax; the unexpected description of Eiríkr as a

destroyer of pagan temples [l. 8]; the occurrence of a kenning *land-áss* [l. 8], possibly based on a misinterpretation of *land-alfr*. The only, but considerable, complication is the hiatus form *fjár* [l. 4]. Since the strongest signs of late date are found in the second *helmingr*, one could argue that only this half-stanza was composed for the saga, a situation that has been proposed for another stanza in *Egils saga* (lv 12, Males 2020: 220–221). In that case, however, a strong stylistic difference between the two *helmingar* was detected. This is not the case here, where the simple syntax, general lack of linguistic complexity, and thematic coherence apply in equal measure to the entire stanza. For this reason, I will explore the possibility that the pseudonymous poet, specifically Snorri, composed the entire stanza. This would have required of him the ability to attribute to the word *fjár* a bi-positional scansion.

2. The Hiatus Form *fjár*

2.1 Evidence from the First Grammatical Treatise

Probably shortly before the composition of the Icelandic *First Grammatical Treatise* (*FGT*, anon. c. 1150), Old Norse words containing vowels in hiatus underwent two kinds of linguistic change. In words like *á.ar* and *fě.i*, the short vowel following a long, stressed vowel of the same quality fell, producing forms like *ár* and *fě*. Forms like *fě.ar* and *sé.a*, by contrast, underwent a shift in accent, so that the originally stressed vowel lost its syllabic nature, while the short unstressed one became the accented syllabic nucleus: *fjár* and *sjá* (Noreen 1923: §130–135; Myrvoll 2014: 313–314). Because of the metrical requirement for a bimoraic lift, hiatus forms often underwent resolution ($\cup \times = \cup$). However, in a number of metrical contexts in which suspension of resolution is required, such as A2k lines, the linguistic change resulted in a disruption of the meter. This is what drew the attention of medieval scholars towards these forms. Indeed, we know that the presence of hiatus forms in older poetry was “known” to (some) medieval Icelanders, although their understanding of the phenomenon was quite different from ours. In a famous passage of *FGT*, the author is arguing for the original quality of the first phoneme in the word *járn* ‘iron’. In so doing, he notes that this word, that he knows as monosyllabic, must nonetheless receive a disyllabic spelling in a certain skaldic line, and provides the following explanation:

Skáld eru höfundar allrar rýnni eða málsgreinar, sem smiðir [smíðar] eða lögmennt laga. En þessa lund kvað einn þeira eða þessu líkt:

Höfðu hart of krafðir
hildir óx við þat skildir
gang, enn gamlir sprung
gunnþings éarnhringar.

Nú þó at kveðandinn skyldi hann til at slíta eina samstöfu í sundr ok göra tvær ór, til þess at kveðandi haldisk í hætti, þá rak hann þó engi nauðr til þess at skipta stöfunum ok hafa *e* fyrir *i*, ef heldr ætti *i* at væra en *e*, þó at mér lítisk eigi at því.

The skalds are authorities in all (matters touching the art of) writing or the distinctions (made in) discourse, just as craftsmen (are) [in their craft] or lawyers in the laws. One of them made a verse somewhat as follows:

The shields, strongly urged
to conflict, made headway;
battle's fury mounted,
but the old *iron* (*éarn*) swords burst.

Now even though the (metrical) rhythm forced him to split the one syllable [of *járn*] and make two out of (it) [*é.arn*], in order for the rhythm of the meter to be preserved, still no necessity compelled him to change the letters and use *e* instead of *i*, if *i* should (in fact) be (used) rather than *e* in spite of my belief to the contrary. (Hreinn Benediktsson 1972: 224–227)

The quoted *belmingr* belongs to a poem composed in the first half of the eleventh century.²⁹ The First Grammarian does not seem to imagine that circa a century before his time, Óttarr svarti might have only known this word as disyllabic, and explains the phenomenon not as a linguistic change, but, synchronically, as a metrical license. As he was inclined to, he then engages some virtual opponents in a polemic about the pronunciation of the word. He claims to have heard the form *é.arn*, that he prescribes, from sensible men (*menn skynsamir*), who, in turn, learned it from others before them (Hreinn Benediktsson 1972: 226). From this short passage we can infer some things: first, that around the middle of the twelfth century, hiatus forms could still be reproduced *metri causa*, when poems were pronounced and recited with a special attention to metrical rules. Second, that, although the meter might have helped preserving the old forms, these were nonetheless puzzling and, apparently, experts in poetry discussed (and argued about) their pronunciation.

In sum, it seems that medieval scholars interested in matters of poetry and language observed this phenomenon in the early poems and became

²⁹ Óttarr svarti, *Höfuðlausn* st. 8, ll. 5–8 (composed for Óláfr Haraldsson c. 1024).

aware of the fact that certain words needed to receive an odd, bi-positional scansion, but were not able to reconstruct the linguistic dynamics behind it. In this respect, the First Grammarian's analysis is reminiscent of the one provided in the *Third Grammatical Treatise* for the two variants of the name Þórrøðr/Þórðr, where Þórðr is a later contraction of the original form Þórøðr (Björn Magnússon Ólsen 1884: 88–89). Óláfr Þórðarson writes:

Dieresis gerir tvær samstöfur af einni, sem Björn kvað:

Nú læt ek at þar þrjóti,

Þórrøðr, vini óra.³⁰

Hér eru tvær samstöfur gervar af einni samstöfu, Þórðr, til þess at kveðandi haldisk.

Dieresis makes two syllables out of one, as Björn composed:

'Now I will let our friends be failed there, Þórrøðr'

Here two syllables are made from one, Þórðr, in order to fit the meter.

As the First Grammarian with the hiatus form, Óláfr shows no awareness of the fact that the two forms may belong to two different chronological phases of the language. It seems that medieval scholars knew that certain words were subject to this metrical oddity and regarded the competing forms as synchronic metrical allomorphs, to be employed at will whenever the meter required it – *til þess at kveðandi haldisk*. It is also reasonable to think that, since they were not able to individuate the phonological context of application of the rule, they interpreted this as a metrical license (*leyfi*) attached to some specific words, and that they detected these “special words” in older poems.

2.2 Snorri's Study of “Slow Syllables”

A similar procedure emerges clearly from the passage of *Háttatal* in which Snorri builds a stanza characterized by the metrical license of the “slow syllables” (Faulkes 2007: 7). This stanza contains even lines of five syllables instead of the standard six. The commentary explains that some of these syllables can be lengthened in pronunciation (*samstöfur seinar* ‘slow syllables’), so that, despite the apparently lacking metrical position, the lines are somehow still metrical.

Hjálms fylli spekr hilmir

hvatr Vindhlés skatna;

³⁰ This couplet occurs, with the variant reading *vinun*, in a stanza attributed to Hólmǫngu-Bersi in *Kormáks saga* (*SkP* 5: 1101).

hann kná hjörvi þunnum
 hræs þjóðár ræsa.
 Ýgr hilmir lætr eiga
 ǫld dreyrfá skjǫldu;
 styrs rýðr stillir hersum
 sterkr járngrá serki.

The brave lord subdues men with Vindhlér's [Heimdallr's] filling of the helmet [HEAD > SWORD]; he can make mighty rivers of carrion [BLOOD] rush with the slender sword. The terrifying lord makes people possess bloodstained shields; the strong ruler reddens the iron-grey shirts of battle [BYRNIES] of the *bersar*.³¹

In three out of four cases, the “slow syllables” in question are, in fact, products of the contraction of a historical hiatus: *þjóðár* < *þjóðá.ar* (acc. f. pl.); *dreyrfá* < *dreyrfá.a* (acc. m. pl.); *járngrá* < *járngrá.a* (acc. m. pl.). Rather than making two syllables out of one, Snorri imagines these words to contain an “extra-long” vowel that fills two positions rather than one. This is due to the fact that the hiatus forms he selected, originally contained homorganic vowels that were contracted or fell, producing a long vowel (*á.ar* > *ár*; *fé.i* > *fē*) rather than an ascending diphthong like the one analyzed by the First Grammarian (*é.arn* > *járn*; *fé.ar* > *fjár*). Despite the different quality of the hiatus, all these forms equally resulted in hypometrical lines in the archaic poems Snorri knew. As observed by both Gade (2001: 52) and Myrvoll (2009: 24–25), for some of Snorri's forms it is possible to individuate a precise model in lines from early poems, where the hiatus must be reconstructed *metri causa*:

l. 4: hræs þjóðár ræsa	cf. œstr þjóðáar fœcstu	(Eilífr Guðrúnarson,
<i>Þórsdrápa</i> 5, l. 8)
l. 6: ǫld dreyrfá skjǫldu	cf. með dreyrfáar dróttir	(Bragi Boddason,
<i>Ragnarsdrápa</i> 3, l. 3)

Both model lines are transmitted (and only attested) in Snorri's *Skáldskaparmál*. The case of l. 8 is curious, because not only do we fail at finding, in the attested corpus, a precise model for the form *járngrá*, but this word, in archaic times, might have contained not one but potentially two hiatus forms: *é.arn-grá.a*. Such a form would not have occurred in Snorri's model, however, because resolution cannot occur in position 2 in a D verse. If, as for lines 4 and 6, Snorri followed a precise model for this line, that might have contained the Old Norwegian variant form *jarn* (Bjorvand and Lindeman

³¹ Snorri Sturluson, *Háttatal* st. 7, ed. and trans. by Kari Ellen Gade (*SkP* 3: 1111).

2019: 598–599). Since a precise model is not attested, however, the closest matches can be found in lines containing the word *blár* rather than *grár*:

l. 8: sterkr járnrá serki cf. Ulfkell bláar skulfu (Þórðr Kolbeinsson,
Eiríksdrápa 11, l. 8)

So far, the “slow syllables” seem to be based on models that contained historical hiatus forms, contracted by Snorri’s times. This is not the case, however, for the genitive *Vindblés* in l. 2. The etymology of this name is somewhat debated, but it does not seem to have contained a hiatus form in the genitive (Kuhn 1983, 69–70; Gade, *SkP* 3: 1111). The gen. of the mythological name *Hlér* (possibly < **blewaz*, *AEW*: 237), of which *Vindhlér* seems a compounded form, occurs in a *lausavísa* in *Egils saga* where it occupies, as expected, one metrical position: *sorg, Hlés vita, borgar* (*Eg lv* 24, l. 2, *SkP* 5: 213). In the dative, however, the encounter between the stem *hlé-* and the ending *-i* would have produced a hiatus form (*hlé-i*), lost by Snorri’s time. Since Snorri apparently used models drawn from early poetry in order to reproduce the metrical license of the slow syllable, the question arises of why he used the form *Vindblés* in line 2. In the extant poetic corpus, this name is never attested, with the exception of this occurrence in *Háttatal*. Otherwise, it is only known from a passage in *Skáldskaparmál*, where it is mentioned as one of the names of the god Heimdallr.

Heimdalar hofuð heitir sverð; svá er sagt, at hann var lostinn manns hofði í gognum. Um hann er kveðit í *Heimdalargaldri*, ok er síðan kallat hofuð mjötuðr Heimdalar; sverð heitir manns mjötuðr. Heimdallr er eigandi Gulltops; hann er ok tilsoekir Vágaskers ok Singasteins; þá deildi hann við Loka um Brisingamen; hann heitir ok Vindhler. Ulfr Uggason kvað í *Húsdrápu* langa stund eptir þeirri frásögu, ok er þess þar getit, er þeir voru í sela líkjum; ok sonr Óðins (Faulkes 1998, I: 19).

A sword can be called ‘the head of Heimdallr’; so it is told, that he was once struck through with a man’s head. About him it is told in *Heimdalargaldri*, and since then the head is called Heimdall’s doom; a sword is a man’s doom. Heimdallr is the owner of Gulltopp; he is also the visitor of Vágasker and Singasteinn; there, he contended with Loki for the Brisingamen; he is also known as Vindhler. Ulfr Uggason composed a long passage in *Húsdrápa* about this story, and it is known from there that they were in the form of seals; [he is called] also son of Óðinn.

Note, moreover, that the kenning type used in *Háttatal* 7, *Vindblés hjálms fyll* (‘the filling of the helmet of Heimdallr’ = [HEAD > SWORD]) is otherwise unattested too. Snorri explains this kenning in the quoted passage of *Skáld-*

skaparmál with reference to an episode told in a now lost eddic poem, called *Heimdallargaldr* ('Heimdallr's spell'). The name Vindhlér, by contrast, seems to be mentioned in connection with the Brisingamen episode, told in a now largely lost section of Ulfr Uggason's *Húsdrápa*, a poem, like the aforementioned *Ragnarsdrápa* and *Þórsdrápa*, partly quoted in *Skáldskaparmál*. Thus, it seems that Snorri based both the god's *beiti* and the sword-kenning used in the *Háttatal* stanza on lore about Heimdallr coming from old poetic sources. At this point, I think all the necessary elements are in place and it is thus possible to speculate about how the "slow syllable" form *Vindhlés* of the *Háttatal* stanza came about:

- a. The name Vindhlér would have had a dative form *Vindhléi*, occupying three metrical positions in an old poem, but sounding like *Vindhlé* by Snorri's time.
- b. Vindhlér is a name of the god Heimdallr.
- c. Unlike us, Snorri had access to two poetic sources about Heimdallr, the eddic *Heimdallargaldr* (completely lost) and the skaldic *Húsdrápa* (fragmentarily attested).³²
- d. It is possible that a dative form of the god's *beiti* Vindhlér appeared in one of these now lost sources in the dative form **Vindhléi*, occupying three metrical positions: cf. *Völuspá* 64, l. 4: *á Gimlé [-i]*; *Hymiskviða* st. 9, l. 5: *Er minn frí [-i]*.
- e. The evidence of *Háttatal* 7 suggests that Snorri was not able to reconstruct this form (although, in theory, he might have been able to do it by analogy). Rather, I suggest that he thought that the name Vindhlér could be subject to the "slow syllable" license, irrespective of its inflectional case.

Like the First Grammarian and Óláfr hvítaskáld, Snorri probably attributed the poetic license to certain *words*: that is to say, that he was unable to generalize the phonological context of application of the linguistic change (*blé-i* > *blé*), but that, in case of need – *til að kveðandi baldisk* – he would generalize the metrical license to the entire paradigm of the word (dat. *blé.e* > nom. *blé.er*, gen. *blé.es*). Therefore, he assumed he could use a genitive form *Vindhlé.es*, even though such a form would never have occupied two positions in archaic verse, for it never contained hiatus. Snorri's *modus operandi* in the slow-syllables stanza shows that he first detected metrical oddities in old poems, where he observed that some words had to receive an unnaturally

³² In the extant fragments of *Húsdrápa*, only sts 2 and 8 mention Heimdallr (*SkP* 3: 407, 418).

“prolonged” pronunciation; then, he used these as models to reproduce what he interpreted as licenses, with which he enriched his *clavis metrica*. I argue that he probably always followed older models, even in those cases for which we have lost the “originals”.

Coming back to our initial problem, namely the stanza in *Egils saga*, the question is: would Snorri have been able to reproduce the form *fē.ar* (or, possibly, a “slow-syllable” form *ffá.ar*) instead of the one belonging to his spoken norm, *ffár*? It should be stressed that this kind of hiatus word differs crucially from the ones just observed in *Háttatal* 7, belonging rather to the kind examined by the First Grammarian. I hypothesize that he could have done so, if he had access to verses in early poetry that could provide him with a model for the metrical license. Had Snorri observed cases in which the word *ffár* needed to be scanned as bi-positional, then he might have either followed the same line of reasoning of the First Grammarian and thought that such words could be subject to splitting or applied his own concept of slow syllable and subject them to an unnatural lengthening.

2.3 Possible Sources for the Form *fēar*

The first reasonable place where to start looking for Snorri’s sources of inspiration is probably Egill’s own poetry. There are at least two passages in Egill’s long poems that must have originally contained the hiatus form *fēar*: these are *Sonatorrek* 16 and *Arinbjarnarkviða* 17.

Sonatorrek 16

Finnk þat opt
es *fēar* beiðir

I find that often,
when someone asks for money...³³

Arinbjarnarkviða 17

en Grjótbjörn
of goëddan hefr
Freyr of Njorðr
at *fēar*aflí.

but Freyr and Njorðr have endowed Grjót-
björn [Arinbjörn] with wealth-power.³⁴

In these two poems in *kviðubáttr*, the word *fē* occurs in the genitive and it likely had a hiatus form at the time of composition. Strictly speaking, both the archaic form (*fēar*) and the contracted one (*ffár*) would be metrical,

³³ Ed. and trans. Margaret Clunies Ross (*SkP* 5: 315).

³⁴ Ed. and trans. Margaret Clunies Ross (*SkP* 5: 354).

producing, respectively, a C2 line (with *féar* resolved in position 2) and a C1 line (with two heavy lifts, the first one occupied by *ffjár*). It has been observed, however, that C1 lines were mostly avoided in *fornyrðislag* and in the even lines of *kviðuháttr*, something which strengthens the case for the reconstruction of the hiatus forms current in the norm of historical Egill (Finnur Jónsson 1886–1888: 435; Þorgeir Sigurðsson 2019: 142–44; Haukur Þorgeirsson 2016a: 231–234; 2023: 706–707). It is, however, highly unlikely that this word still received a disyllabic pronunciation by Snorri's time. The *FGT* suggests that a bi-positional scansion could be detected only in those cases in which the meter would, otherwise, be disrupted, and this is not the case here. One comforting detail may come from a marked similarity between *Arinbjarnarkviða* 17 and the Eiríkr stanza in *Egils saga*.

Arinbjarnarkviða 17

Pat alls heri
at undri gefsk,
hvé urþjóð
auði gnœgir,
en Grjótbjörn
of gæddan hefr
Freyr of Njǫrðr
at **féar** afli.

Egils saga, lv 28

Svá skyldi goð gjalda,
gram reki bönd af lǫndum,
reið sé rogn ok Óðinn,
rön míns **féar** hǫnum;
folkmýgi lát flýja,
Freyr ok Njǫrðr, af jǫrðum,
leiðisk lofða stríði
landóss, þanns vé grandar.

In poetry, the collocation *Freyr ok Njǫrðr* is attested only in these two texts, as already pointed out by Magnus Olsen (1944: 182). Given Snorri's tendency to use older poems as a model for pseudonymous creations, this parallel may instill some confidence in suggesting that *Arinbjarnarkviða* 17 was a model for lv 28.³⁵ This hypothesis is highly speculative, however, as there is no guarantee that the disyllabic pronunciation *féar* was known to Snorri and would be applied in this case. In order for Snorri to know that the word *ffjár* could incur in the metrical license, he must have encountered a source in which the form needed to be scanned as *unambiguously* bi-positional.

³⁵ There are other places, in Egill's long poems, in which hiatus forms had to necessarily receive the bi-positional scansion, and in those instances, we can assume Snorri to have been aware of their oddity, as in, for instance, *Arinbjarnarkviða* st. 11, l. 3: *kní.a fremstr* (*knjá fremstr* would make a hypometrical odd line).

2.4 A Strange Episode in *Morkinskinna*

In the extant skaldic corpus, we do find a stanza in which the word *féar* occurs in a metrically secured context, although the circumstances of its composition are somewhat unclear. This is a stanza in *fornyrðislag* belonging to a *þáttr* contained in *Morkinskinna* as well as in *Hulda-Hrokkinskinna* (*SkP* 2: 825; *ÍF* 24: 12–14; *Mork*: 283–284). From the *Morkinskinna* tradition, the *þáttr* is also at some point interpolated into the y-branch of the *Heimskringla* tradition (Louis-Jensen 1977: 37–39; 83). The stanza is part of the so-called *Krákukarls þáttr* ('Story of the crow's man'), a curious episode about a Norwegian landowner and his ability to understand the language of birds. The king is skeptical about the rumors regarding the *bóndi* and his supernatural skill and decides to test him. Without the man knowing, the king has his mare beheaded. The severed mare's head is then wrapped in a cloth and hidden under the boat bench on which the unknowing owner is sitting. When three crows fly by the boat and start cawing, the man is asked to translate what they are saying. He answers with a stanza in *fornyrðislag*:

Segr vetrǵomul,	veit ekki sú
ok tvévetr segr,	'trúik eigi at heldr'
en þrévetr segr,	'þykkira mér glíklígt'
kveðr mik róa	á merar hǫfði,
en þik, konungr,	þjóf míns féar!

'The one-year-old [crow] says—she knows nothing—, and the two-year-old says—I don't believe it either—, but the three-year-old says—it doesn't seem likely to me—, she claims I'm rocking on a mare's head, and that you, king, are the thief of my property!'³⁶

The stolen *fé* is the landowner's horse, victim of the king's divination experiment, while, somewhat surprisingly, the king in question is Óláfr kyrri (r. 1067–1093). Various editors have been puzzled by this identification, since, although the *krákukarl* is generously compensated in the end, the callousness of this king seemed incongruous with what little we know about the peaceful Óláfr kyrri. For this reason, the episode has been suspected to be the fruit of a later interpolation (*Mork*: 34). Other attempts to make sense of the story connected it to other, more spirited kings, such as Haraldr harðráði (*ÍF* 24: 12; *Mork*: 447), or Óláfr Tryggvason, the latter being particularly interested in bird divination, according to medieval sources (*SkP* 2: 825).

³⁶ *Lausavísur from Óláfs saga kyrra* 2, ed. and trans. by Kari E. Gade (*SkP* 2: 825).

Not too much weight should be attached to Óláfr's nickname, however, and his peaceful reign has probably little to say about his propensity towards animal cruelty.

Morkinskinna is the earliest Icelandic synoptic work about Norwegian kings and its composition is dated to the period 1217–1220 (*Mork*: 66–67). That of its oral or written sources is a complex and debated question, especially for what concerns the many *þættir* (Andersson 1985: 218–219; *Mork*: 57–58). Jonna Louis-Jensen tended to regard the *krákukarl þáttir*, as well as others, as unlikely to belong to the lost original redaction, referred to as *Ældste Morkinskinna* (1977: 39; 69). However, the rich anecdotal material is today generally regarded as integral to the original composition (*Mork*: 13–14, 22–24). About this *þáttir* in particular, Finnur Jónsson limited himself to remark: “ældre kilde ukendt” (Finnur Jónsson 1932: xxv) and, indeed, the metrically secured hiatus form indicates that the stanza in question is relatively old, composed before c. 1150. Unlike the C-lines of *Sonatorrek* and *Arinbjarnarkviða*, the one here is a *fornyrðislag* A2k verse, and the contracted form *fiár* would result in a hypometrical line of three positions. Both the author of *Fagrskinna* and Snorri knew *Morkinskinna* and used it as a source, although they deliberately omitted most of its anecdotal content and many of its poetic quotations, especially those in the simpler eddic meters (*Mork*: 25). The fact that Snorri had access to a copy of *Morkinskinna* when composing *Heimskringla* is beyond doubt (*Mork*: 68), but we are not sure whether he had access to it when he composed *Egils saga*, and, above all, we do not know if that copy contained the *krákukarls þáttir* (*Mork*: 34). Certainly, the hiatus form occurs in a line (*þjóf míns féar*) that recalls the one in Egill's *lv* 28 (*rón míns féar þónum*) both in wording and metrical type (A2k).

There are also some interesting similarities in the plot of the episodes described in the *Morkinskinna þáttir* and in *Egils saga*. In both, a Norwegian king is accused of stealing the property of a free landowner: the lines *en þik, konungr, þjóf míns féar* and *rón míns féar þónum* basically express the same concept (*þónum* referring to king Eiríkr, in Egill's stanza). In both episodes, a horse head is involved in some kind of magical practice. In *Egils saga*, a horse head is notoriously mounted on the *níðstǫng* with which Egill curses Eiríkr and Gunnhildr before leaving Norway (*ÍF* 2: 171).³⁷ In this context, the function of the horse head seems to be suggestively connected to pagan practices and to the cursing ritual, alongside the inscription of runes on the

³⁷ The description of the *níðstǫng* ritual has a close parallel in *Heimskringla* (*ÍF* 26: 270–271).

níðstong and the recitation of spells. Thus, the similarity between the lines *þjóf míns féar* and *rón míns féar*, the context of a Norwegian king behaving abusively towards a free landowner and the detail of the severed horse head might indicate that there was an intertextual contact between *Egils saga* and the *Morkinskinna þáttr*. Admittedly, given the dubious context of provenance of the latter, the direction of the loan might be argued. However, the metrically secured hiatus form indicates clearly that the *krákukarl* stanza is old, and, whatever its original context, the stanza implies some kind of accompanying narrative frame. Thus, irrespective of what we think about Óláfr kyrri's propensity to decapitate horses, the material is probably old, and it is plausible that knowledge thereof was widespread in the Icelandic intellectual context that produced *Morkinskinna*. My suggestion is that Snorri knew the *þáttr*, or at least the *fornyrðislag* stanza contained in it, and that he used the portion of the line containing the phrase *míns féar* as a model for his line in *Egils saga*. He substituted the noun *þjófr* 'thief' with an analogous concept (*rán* 'theft') and added a trochaic cadence (*hánum*) to complete the *dróttkvætt* line. The four required positions of the *fornyrðislag* line in the *krákukarl* stanza informed him about the fact that the genitive form of *fé* "could" (in fact, had to) occupy not one, but two metrical positions.

Now, in my opinion, two possible scenarios are imaginable for how Snorri understood this phenomenon. The first one is that Snorri applied a disyllabic scansion of the kind prescribed in the *FGT*, with a "splitting" of the syllable into two: *fé.ar* or *fí.ar*. This possibility, that I consider less likely, depends on the condition that Snorri had access to the *FGT* and/or that he came into contact with "poetry experts" who prescribed the retainment of the disyllabic pronunciation. It might be useful here to recall the situation outlined by the First Grammarian: he claimed that he was aware of the pronunciation *é.arn* for having heard it from *skýnsamir menn* and he reminds his readers that one should always rely on the skalds' authority for all matters concerning language. These remarks suggest that the skalds he refers to engaged in a careful, faithful memorization of the poems, this being the technical requirement for their professional activity, which is compared to that of craftsmen and law experts. Had such a careful pronunciation been cultivated all the way into the thirteenth century, the archaic form might possibly have reached Snorri's ears as well: only in that case would he have been able to retrieve a "splitted" pronunciation *fé.ar*. It should be born in mind, however, that the First Grammarian writes around the mid-twelfth century, when the contraction of hiatus forms was still a recent phenomenon. In his childhood, for instance, the grammarian might have met people who still

had the uncontracted pronunciation in their spoken norm. For the disyllabic pronunciation to survive for one more century, down to Snorri's times, we must postulate a process of extremely careful memorization, akin to the one that, in Vedic hymns, enabled the pronunciation *metri causa* of Sievers' law's disyllabic sequences (e.g. *tuvám* after heavy syllable : *tvám* after light syllable) long after the alternation had ceased being productive in Classical Sanskrit (Sievers 1878: 129–130; Barber 2013: 25–27; 40). The Vedic situation differs from the skaldic one, however, for the significant distance between the reciters' spoken language and the Vedic poetic idiolect, which already in the time of the hymns' composition "was distinctly hieratic, archaizing, and so to some extent artificial" (Edgerton 1934: 241). Moreover, the reproduction of these liturgical texts was cultivated and guarded with a special degree of phonetic precision; under such conditions, the old pronunciation could be preserved in transmission and even become target of archaizing imitation (Jamison 1986: 164–165). By contrast, however carefully we might imagine skalds to have memorized ancient verse, evidence from *bendingar* and syllabic weight shows that, in composition, they tended to operate with their own living, spoken norm (Myrvoll 2019).

For these reasons I am inclined to regard the second scenario as more likely, namely the one in which Snorri extended his own "slow syllable" explanation to this kind of hiatus forms too, irrespective of the different quality of the original vowels. Just like **Vindblé.es*, the form *ffár* would have received an extralong pronunciation, occupying two metrical positions: *ffá.ar*. In this case, the operation at work is very similar to Homeric *diectasis*, a "metrical emendation" where the ruptured meter resulting from the historical contraction of hiatus forms (ὀράοντες > ὀρῶντες; ὀράεις > ὀρᾶις) is repaired by stretching the contracted vowel (ὀρῶντες > ὀρόωντες; ὀρᾶις > ὀράαις), thus producing unetymological but prosodically optimal forms.

In either case, what is beyond doubt is Snorri's interest for the phenomenon of hiatus and his careful study of ancient poems, both eddic and skaldic. These were then used as models in the production of his own verse, as illustrated by *Háttatal*. Furthermore, Snorri was not the only learned author who made deliberate use of metrical licenses connected to original hiatus. Evidence of employment of hiatus forms as metrical variants is found in a poem dated to shortly before Snorri's time: *Merlínussþá*, composed in *kviðubáttr* around c. 1200 by Gunnlaugr Leifsson, monk at Þingeyrar.³⁸ Gunnlaugr apparently

³⁸ A similar alternation of contracted and non-contracted forms is found also in the poem *Grípissþá*, probably to be dated to the late twelfth century (Males, forthcoming).

employs disyllabic (or, possibly, bi-positional) scansion of original hiatus forms in 3 occasions, only with the high-frequency verbs *sé* and *séa* (later *sjá*) and always in positions 3–4 of C lines:

GunnLeif <i>Merl II</i> 8.8:	en áðr <i>sé.i</i>
GunnLeif <i>Merl II</i> 37.6:	sem hann dauðr <i>sé.i</i>
GunnLeif <i>Merl II</i> 56.6:	en á hauðr <i>sé.a</i>

He also uses, however, the contracted forms of the same verbs when it is convenient:

GunnLeif <i>Merl I</i> 95.3:	hvé at spjöllum <i>sé</i>
GunnLeif <i>Merl I</i> 95.7:	hverr fyrða <i>sé</i>

As in Snorri's case, it is impossible to establish whether Gunnlaugr retained the archaic disyllabic pronunciation (*sé.i* and *sé.a*), or if he applied a “slow syllable” explanation (*sé.e* and *sjá.a*). Whatever the case, it seems that some form of metrical license was acknowledged as valid for these forms in specific metrical contexts. We can thus glimpse the traces of a (possibly uninterrupted) study of metrical licenses concerning the treatment of ancient hiatus forms as metrical allomorphs from the First Grammarian to Snorri.

3. Various Conclusions

3.1. Conclusions about the Eiríkr-Stanza

Linguistic evidence shows that at least the second *belmingr* of Egill's *lausavísa* 28 (for Eiríkr) was composed for the saga. The late features observed by Jón Helgason must be taken at face value: the form *vé* [l. 8] is unlikely to be an accusative plural and must in fact be a late dative form, with loss of the inflectional ending *-i*. The form *flæja* [l. 5] is fruit of an archaizing reading by Finnur Jónsson; manuscript evidence suggests that the original form was *flýja*, which would have rhymed with *mýgir* if the stanza was composed after c. 1200. In addition, some peculiar traits of the stanza, namely the description of Eiríkr blóðøx as a temple-destroyer and the self-fulfilling curse addressing several pagan gods appear as fruit of the taste of an antiquarian author, one especially well-acquainted with late tenth-century skaldic poetry and invested in the literary representation of pre-Christian beliefs.

The first *belmingr*, however, presents a difficult situation, since the hiatus form *fǣar* is usually taken as diagnostic of a date of composition prior to c.

Tab. 3. The Eirík Stanza and its Model Lines

Egils saga lv 28	Model line	source
Svá skyldi goð gjalda, gram reki bönd af löndum, reið sé rogn ok Óðinn, rön míns féar hönnum; folkmygi lát flýja	nú rekið gand of landi þjóf míns féar	Hildir Lv 1.2 (<i>SkP</i> 1: 139) Anon (<i>Ólkýrr</i>) 2.8 (<i>SkP</i> 2: 825)
Freyr ok Njörðr, af jörðum, leiðisk lofða stríði landóss, þannss vé grandar.	Freyr ok Njörðr landrekstr, bili grandat landalfr [...]	Egill <i>Arkv</i> 17.7 (<i>SkP</i> 5: 354) Egill Lv 22.8 Egill Lv 22.2 (<i>SkP</i> 5: 224)

1150. The present article has proposed that Snorri reproduced the form *féar* (or, possibly, *fjá.ar*) following the model provided by the *fornyrðislag* stanza transmitted in a *þáttur* in *Morkinskinna*. As already pointed out, the employment of echoes from other poems is a characteristic of Pseudo-Egill, while that of appropriating other poets' lines is a poetic license allowed by Snorri in *Háttatal*, as long as the loan amounts to 'one line or less' (Faulkes 2007: 8). In this paper, the parallels in Tab. 3 were detected.

3.2. Conclusions about Hiatus as a Dating Criterion

If correct, the hypothesis exposed here may potentially have serious implications for the employment of hiatus forms as a dating criterion in *drótt-kvætt* poetry. These are considered among the strongest diagnostic signs of early composition (Myrvoll 2014: 309–329; 2025: xcvi–xcix), but if learned authors could reproduce them at will, the usefulness of this criterion is severely curtailed. All is not lost, however. First of all, it seems that only a few poets, and specifically Snorri, devoted time and efforts to the experimental reproduction of “ex-hiatuses”. As observed by Gade (2001: 53), Snorri is the only one who tried to approximate rare hiatus forms, not limited to few conventional words (e.g. the frequent verbs *sjá* and *sé*) or to analogically restored inflectional endings (e.g. *blá-um*). In theory, the stanza in *Háttatal* might have provided a model for later reproductions of this feature, but the “slow-syllable” license is treated there not unlike the several other metrical curiosities contained in the *clavis metrica* and, in praxis, the influence it exerted on later poets remains arguable.

Most important, however, is to consider that, as argued again by Gade, “although Snorri recognized the feature as a poetic license, he did not make

any connection between such words and archaic practice” (2001: 52). This is a crucial point. Like the First Grammarian and Óláfr hvítaskáld, Snorri did not realize that such metrical oddities were the product of an older linguistic stage, as proved by his use of the “wrong” form *Vindhlés*. In the case examined above, for instance, it was probably the wish to follow the model line (*þjóf míns féar*) that caused Snorri to adopt the disyllabic scansion of *fjár*, rather than the will to consciously reproduce an “archaic” form. Unlike other features, such as the expletive particle *offum* (Gade 2001: 59–61; Males 2011), we have no reason to believe that medieval scholars perceived the “slow syllables” as connected to the poems’ *age* and that they would thus employ them in deliberate archaizing designs. In *Háttatal*, the slow syllables are treated together with the quick syllables (*samstöfur skjótar*), under the first metrical license, which is that of “prolonging or shortening the correct pronunciation of a sentence”.³⁹ The “quick syllables” are exemplified with *dróttkvætt* lines showcasing examples of resolution, neutralization and elision (*SkP* 3, 1112), a technique that is paralleled in two probably spurious stanzas of *Egils saga* (lv 7 and 14; Patria 2024: 178–180). While the slow syllables derive from hiatus contraction, the quick-syllable lines have no diachronic dimension, being simply experimental products of the rhythmical possibilities always allowed by *dróttkvætt* meter. Snorri probably conceived the two phenomena as perfectly equivalent and employed them in the composition of pseudonymous verse in *Egils saga* without a conscious archaizing design.

In general, to come back to the methodological question raised by Clunies Ross and posed at the beginning of this article, if a stanza presents both late and archaic features, logic suggests that late features should be accorded more weight. While later developments could not be anticipated by old poets, it is not only conceivable, but indeed expected that archaic forms would be consciously reproduced by later poets. However, the question of medieval authors’ ability to archaize cannot be taken for granted — as has too often been the case in the past — and should rather be empirically established and tested (Haukur Þorgeirsson 2016b). Crucially, archaic forms obscured by language change were not fully comprehended by medieval scholars, thus not retrievable, and often not even recognized as such. And yet, even if Snorri did not attribute to the slow syllables any historical connotation, his tendency to lift lines from old poems as models for his

³⁹ *Það er leyfi báttanna at hafa samstöfur seinar eða skjótar, svá at dragisk fram eða aþtr ór rétttri tölú setningar* (Faulkes 2007: 7).

forgeries may still undermine the diagnostic effectiveness of hiatus, as the case of the Eiríkr-stanza shows. It is thus necessary to raise the question of the strength of this criterion, at least when it comes to the verse in *Egils saga*. In this respect, it is important to bear in mind that this case study represents the exception, rather than the rule. As this lengthy and, at times, exacting discussion shows, the one attempted here is not the most economical explanation for the occurrence of a hiatus in verse. Thus, in absence of strong contradictory evidence, a hiatus form should normally be taken at face value, possibly with just a little extra caution in the case of Egill's poetry, because of the special profile of Snorri as a clever archaizer often "recycling" old lines.

3.3. Conclusions about the Verse in *Egils saga*

Turning to the question of Egill's poetry more generally, I wish to address a sensible objection raised by one of my peer-reviewers. Of course, the "hiatus" separating the historical Egill from Snorri was filled, in fact, by several individuals, who were responsible for the oral transmission of the verse associated with the tenth-century skald and the accompanying stories. By reducing the analysis to dynamics that oppose two well-acknowledged authorial personalities, such as Egill and Snorri, are we oversimplifying a more nuanced situation? Do we not incur in the risk of downplaying the role of these storytellers, who might have been responsible for modifications to the verse itself, thus contributing to the shaping of the stratified literary work that is *Egils saga*? To some extent, this risk is unavoidable, as we are unlikely to ever disentangle the saga author's own voice from that of the anonymous storytellers who preceded him. Nonetheless, *Egils saga* puts us in the privileged situation of being able to compare both the saga's prose and poetry with other texts presumably composed by the same author, allowing us to subject even the assumption of Snorri's authorship to some degree of scrutiny. In the course of this argumentation, several contacts have emerged between the possibly spurious verse in *Egils saga* and various works attributed to Snorri:

1. A line of the Eiríkr-stanza has a parallel in a *lausavísa* attributed to Hildr Hrólfsdóttir nefju quoted by Snorri both in the *Separate Saga* and in *Heimskringla* (*SkP* 1: 139).
2. Stanza 59 in *Egils saga* (*Esa Friðgeiri færi*, *SkP* 5: 272-273) contains a description of the *berserkr* Ljótr biting his shield-rim, that is paralleled in *Ynglingasaga* (*ÍF* 26: 17).

3. The description of Egill's *níðstǫng* and the invocation of the *land-vættir* — supported by the content of st 28 — has a close parallel in *Heimskringla* (*ÍF* 26: 270–271).
4. The form *vé* in the last line of *lausavísa* 28 confirms that the original dative *vé.i* was not reconstructed by analogy by Snorri, matching his failed understanding of *Vindhlé-i** in *Háttatal* 7.

Moreover, a number of metrical phenomena described by Snorri in *Háttatal* find a counterpart in the stanzas of Pseudo-Egill:

5. The first metrical license, that is to use “slow or quick syllables” (*Hátt*, 7, 8; Eg *lv* 7, 14, 20).
6. The “third license” that is to have *aðalhending* in odd lines (Eg *lv* 10, 20).
7. The “eighth license”, that is to borrow one line or less from other skalds (Faulkes 2007: 8; Eg *lv* 10).

In isolation, none of these observations would constitute evidence of Snorri's composition of the verse in *Egils saga*; when taken cumulatively, however, their case is rather compelling, especially in light of the various, independent arguments claiming his authorship of the saga. Ultimately, whereas the stories that accompanied the transmission of poetry associated with Egill might well have formed during the timespan dividing Egill from Snorri, making it virtually impossible to establish how much Snorri owes to oral tradition on that front, the spurious verse is much more likely to have been produced by him at the time of the elaboration of the written saga.⁴⁰ In absence of conflicting evidence, this is simply the most economical hypothesis, which agrees with what we know about the general development of literary conventions in saga prosimetra in the twelfth and thirteenth centuries (Patria and Jørgensen forthcoming; Myrvoll forthcoming).

A final question to raise is whether the pseudonymous poetry in *Egils saga* preceded or followed the composition of *Háttatal*, constituting a test ground for Snorri's poetic experiments or, rather, an application of his own prescriptions. Further research in this area is needed and I believe *Háttatal* might provide useful tools for future analyses of Pseudo-Egill's verse.

⁴⁰ Let us bear in mind, for instance, that linguistic dating provides not only *ante-quem* but also *post-quem* criteria, and a stanza like the Eiríkr-one above is unlikely to have been composed earlier than c. 1200, based on the likely merger of palatal /gi/ and /j/ suggested by the rhyme in the line *folkmýgi lát flýja*.

Bibliography

- AEW = de Vries, Jan, 1952: *Altnordisches Etymologisches Wörterbuch*, 2nd ed. Leiden: Brill.
- Bagge, Sverre, 2004: 'A Hero between Paganism and Christianity. Håkon the Good in Memory and History'. In: K. Hoff, S. Kramarz-Bein *et al.* (eds), *Poetik und Gedächtnis. Festschrift für Heiko Uecker zum 65. Geburtstag. Beiträge zur Skandinavistik* 17: 185–210.
- Barber, Peter, 2013: *Sievers' Law and the History of Semivowel Syllabicity in Indo-European and Ancient Greek*. Oxford: Oxford Academic.
- Bjarni Einarsson, 1992: 'Skáldið í Reykjaholti'. In: Finn Hødnebo *et al.* (eds), *Eyvindarbók. Festschrift til Eyvind Fjeld Halvorsen*, 34–40. Oslo: Drammen grafisk.
- Bjorvand, Harald and Lindeman, Fredrik Otto (eds), 2019: *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. 3e utg. Oslo: Novus forlag.
- Björn Magnússon Ólsen (ed.), 1884: *Den tredje og fjerde grammatiske afhandling i Snorres Edda*. København: Knudtzons.
- , 1903: 'Til versene i Egils saga'. *Arkiv för Nordisk Filologi* 19: 99–133.
- , 1904: 'Landnáma og Egils saga'. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 19: 167–247.
- , 1905: 'Er Snorri Sturluson höfundur Egilssögu?'. *Skírnir* 79: 363–368.
- Clunies Ross, Margaret, 2022: *Poetry in Sagas of Icelanders*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CPB = Gudbrand Vigfusson and Powell, Y. F. (eds), 1883: *Corpus Poeticum Boreale. The poetry of the old northern tongue from the earliest times to the thirteenth century*. Oxford: Clarendon.
- Edgerton, Franklin, 1934: 'Sievers's Law and IE. Weak-Grade Vocalism'. *Language* 10: 235–265.
- Faulkes, Anthony (ed.), 1998: Snorri Sturluson. *Edda. Skáldskaparmál*. 2 vols. London: Viking Society for Northern Research.
- (ed.), 2007: Snorri Sturluson. *Edda. Háttatal*. 2nd ed. London: Viking Society for Northern Research.
- Finnur Jónsson, 1884: *Kritiske studier over en del af de ældste norske og islandske skjaldekvad*. København: Gyldendal.
- (ed.), 1886–1888: *Egils saga Skalla-Grímssonar tilligemed Egils større kvad*. København.
- , 1901: *Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800–1300*. København: S. L. Møllers.
- , 1912: 'Sagaernes lausavisur'. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*: 1–57.
- (ed.), 1932: *Morkinskinna*. København: Jørgensen & Co.
- Fulk, Robert D., 1996: 'Inductive methods in the textual criticism of Old English verse'. *Medievalia et Humanistica* 23: 1–24.
- , 2003: 'On Argumentation in Old English Philology, with Particular Reference to the Editing and Dating of Beowulf'. *Anglo-Saxon England* 32: 1–26.
- Gade, Kari Ellen, 2001: 'The Dating and Attributions of Verses in the Skald Sagas'.

- In: Russell Poole (ed.), *Skaldsagas. Text, Vocation, and Desire in the Icelandic Sagas of Poets*, 50–74. Berlin: De Gruyter.
- Guðrún Nordal, 2015: 'Ars metrica and the Composition of Egil's Saga'. In: Laurence de Looze *et al.* (eds), *Egil, the Viking Poet: New Approaches to Egil's Saga*, 40–54. Toronto: University of Toronto Press.
- Hallberg, Peter, 1962: *Snorri Sturluson och Egils saga Skallagrímssonar. Ett försök till språklig författarbestämning*. Studia Islandica 20. Reykjavík: Prentsmiðjan Leiftur.
- Haraldur Bernharðsson, 2006: 'Göróttur er drykkurinn. Fornmálsorð í nútímabúningi'. *Gripla* 17: 37–73.
- , 2016: *Icelandic. A historical linguistic companion*. 5th ed. Reykjavík: Háskóla prent.
- Haukur Þorgeirsson, 2013: *Hljóðkerfi og bragkerfi. Stodhljóð, tónkvæði og önnur úrlausnarefni í íslenskri bragsögu ásamt útgáfu á Rímum af Ormari Fraðmarssyni*. Doktorsritgerð við Háskóla Íslands. Reykjavík: Hugvísindastofnun.
- , 2014: 'Snorri versus the Copyist. An Investigation of a Stylistic Trait in the Manuscript Traditions of *Egils Saga*, *Heimskringla* and the *Prose Edda*'. *Saga-Book* 38: 61–74.
- , 2018: 'How Similar are *Heimskringla* and *Egils saga*? An Application of Burrow's Delta to Icelandic Texts'. *European Journal of Scandinavian Studies* 48: 1–18.
- , 2016a: 'Hnútasvipa Sievers prófessors'. *Són* 14: 117–147.
- , 2016b: 'The dating of Eddic poetry – evidence from alliteration'. In: Kristján Árnason *et al.* (eds), *Approaches to Nordic and Germanic Poetry*, 33–62. Reykjavík: University of Iceland Press.
- , 2023: 'The Name of Thor and the Transmission of Old Norse Poetry'. *Neophilologus* 107: 701–713.
- Hreinn Benediktsson, 1963: 'Phonemic Neutralization and Inaccurate Rhymes'. *Acta philologica Scandinavica* 26: 1–18. Reprinted in: Guðrún Þórhallsdóttir *et al.* (eds), *Linguistic Studies, Historical and Comparative*, 92–104. Reykjavík: Institute of Linguistics.
- (ed. and trans.), 1972: *The First Grammatical Treatise*. Reykjavík: Institute of Linguistics.
- ÍF 1 = Jakob Benediktsson (ed.), 1986: *Íslendingabók. Landnámabók*. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF 2 = Sigurður Nordal (ed.), 1933: *Egils saga Skallagrímssonar*. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF 23–24 = Ármann Jakobsson and Þórður Ingi Guðjónsson (eds), 2009: *Morkin-skinna*. 2 vols. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF 26–28 = Bjarni Aðalbjarnarson (ed.), 1941–1951: *Heimskringla*. 3 vols. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- ÍF 34 = Finnogi Guðmundsson (ed.), 1965: *Orkneyinga saga*. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Jamison, Stephanie W., 1986: 'Brāhmaṇa syllable counting, Vedic *tvāc* 'skin', and the sanskrit expression for the canonical creature'. *Indo-Iranian Journal* 29: 161–181.

- Jón Axel Harðarson, 2007: 'Forsaga og þróun orðmynda eins og *hagi*, *segja* og *lægja* í islenzku'. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 29: 67–98.
- , 2011: Um orðið *járn* í fornnorrænu og forsögu þess. *Orð og tunga* 13: 93–121.
- Jón Helgason, 1969: 'Höfuðlausnarhjal'. In: Bjarni Guðnason et al. (eds), *Einarsbók: Afmæliskeðja til Einars Ól. Sveinssonar 12. desember 1969*, 156–76. Reykjavík: Nokkrir vinir.
- Jónas Kristjánsson, 1977: 'Egilssaga og konungasögur'. In: Einar G. Pétursson and Jónas Kristjánsson (eds), *Sjötiú ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni*, 2 vols. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, II, 449–472.
- , 1990: 'Var Snorri Sturluson upphafsmaður íslendingasagna?'. *Andvari* 115: 85–105.
- , 2006: 'Kveðskapur Egils Skallagrimssonar'. *Gripla* XVII: 7–35.
- Kolbrún Haraldsdóttir, 1991: 'Hvenær var *Egils saga* rituð?'. In: Gunnar Karlsson and Helgi Þorláksson (eds), *Yfir Íslandsála: Afmælisrit til beiðurs Magnúsi Stefánssyni sextugum*, 25. desember 1991, 131–145. Reykjavík: Sögufræðslusjóður.
- Kuhn, Hans, 1983: *Das Dróttkvætt*. Heidelberg: Carl Winter.
- Lander, Eric T., 2024: 'Verbal hyperbaton in the Viking Age runic inscriptions'. *Scripta Islandica* 75: 5–38.
- Louis-Jensen, Jonna, 1977: *Kongesagastudier: Kompilationen Hulda-Hrokkinskinnna*. København: Reitzels.
- LP1 = Sveinbjörn Egilsson (ed.), 1860: *Lexicon poeticum antiquæ linguae septentrionalis*. København: Qvist & Comp.
- LP2 = Sveinbjörn Egilsson and Finnur Jónsson (eds), 1931: *Lexicon poeticum antiquæ linguae septentrionalis*. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog, 2 udg. København: Atlas.
- Males, Mikael, 2011: 'Egill och Kormákr – tratering och nydiktning'. *Maal og Minne*: 115–146.
- , 2020: *The Poetic Genesis of Old Icelandic Literature*. Berlin: De Gruyter.
- , 2024a: 'Approaches to Dating the Poetry in the Sagas of Icelanders'. *Scripta Islandica* 74: 81–102. DOI: 10.33063/diva-524128
- , 2024b: 'Prenominal *offum(b)* in Old Norse Poetry as a Dating Criterion'. *Journal of English and Germanic Philology* 124: 1–27.
- , forthcoming: 'Old Norse Scribes and Hiatus Forms', *SELIM*.
- Mork = Andersson, Theodore M. and Gade, Kari Ellen (eds), 2012: *Morkinskinnna: The Earliest Icelandic Chronicle of the Norwegian Kings (1030–1157)*. Ithaca NY: Cornell University Press.
- Myrvoll, Klaus Johan, 2009: *Samstöfur seinar eða skjótar. Ein etterrøknad av trykk- og kvantitetstilbøve i skaldeversemålet dróttkvætt*, Master's thesis, Universitetet i Oslo.
- , 2014: *Kronologi i skaldekvæde. Distribusjon av metriske og språklege drag i høve til tradisjonell datering og attribuering*. Unpublished PhD-Diss, Universitetet i Oslo.
- , 2020: 'The Authenticity of Gisli's Verse', *Journal of English and Germanic Philology* 119: 220–257.
- , 2025: 'General Introduction. Dating and Authenticity' in Margaret Clunies

- Ross, † Kari Ellen Gade and Tarrin Wills (eds), *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages* 5. *Poetry in Sagas of Icelanders*. Turnhout: Brepols, vol. I, xcvi–cvii.
- , forthcoming: ‘Dating and Authenticity in the Sagas of Icelanders’. In: Patria, Bianca and Jørgensen, Jon Gunnar (eds), *From Poetry to Saga. The Development of Old Norse Prosimetrum*. Turnhout: Brepols.
- Noreen, Adolf, 1923: *Altisländische und altnorwegische Grammatik unter Berücksichtigung des Urnordischen*. 3. vollständig umgearbeitete aufl. Halle: Max Niemeyer.
- Nygaard, Simon, 2022: ‘Beyond ‘ása ok álfa’’. *RvT* 74: 289–316.
- Olsen, Magnus, 1944: ‘Egils viser om Eirik blodøks og dronning Gunnhild’. *Maal og Minne*: 180–200.
- Patria, Bianca and Jørgensen, Jon Gunnar (eds), forthcoming: *From Poetry to Saga. The Development of Old Norse Prosimetrum*. Turnhout: Brepols.
- Patria, Bianca, 2024: ‘Pseudo-Egill, the *Víkingr*-Poet’. *Gripla* XXXV: 161–211.
- Sievers, Eduard, 1878: ‘Zur Accent- und Lautlehre der germanischen Sprachen’. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 5: 63–163.
- Simek, Rudolf (ed.), 1993: *Dictionary of Northern Mythology*, trans. by Angela Hall. D.S. Cambridge: Boydell & Brewer.
- Skjald* = Finnur Jónsson (ed.), 1912–1915: *Den norsk-islandske skjaldedigtning*. Vols A I–II, B I–II. København: Gyldendal.
- SkP* = Clunies Ross, Margaret *et al.* (eds), 2007–: *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*. Vols I, II, III, V, VII, VIII. Turnhout: Brepols.
- Tarsi, Matteo, 2025: *Fornisländska. Språk och texter. Med ett kapittel om syntax av Eric T. Lander*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Torfi H. Tulinius, 2014: *The Enigma of Egill. The Saga, the Viking Poet, and Snorri Sturluson*. Islandica LVII. Ithaca NY: Cornell University Press.
- , 2018: ‘The Social Conditions for Literary Practice in Snorri’s Lifetime’. In: Guðrún Sveinbjarnardóttir and Helgi Þorláksson (eds), *Snorri Sturluson and Reykbolt. The Author and Magnate, his Life, Works and Environment at Reykbolt in Iceland*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.
- Vésteinn Ólason, 1968: ‘Er Snorri höfundur Egils sögu?’. *Skírnir* 142: 48–67.
- Wieselgren, Per, 1927: *Författarskapet til Egla*. Akademisk avhandling. Lund.
- Porgeir Sigurðsson, 2019: ‘The Unreadable Poem of Arinbjörn: Preservation, Meter and Restored Text’. Unpublished PhD-Diss, Reykjavík.
- , 2023: ‘How inaccurate rhymes reveal Old Norse vowel phonemes’. *Maal og Minne* 115/1: 185–203.

Summary

This article addresses the question of the authorship of a couple of stanzas (*lausavísur* 28 and 29) attributed to Egill Skalla-Grimsson in the eponymous saga (*ÍF* 2: 163–165). The stanzas contain two invectives addressed at Eiríkr blóðøx and Queen

Gunnhildr, share several verbal echoes and seem to constitute a conceptual pair. Unlike the one focusing on Gunnhildr, the stanza for Eiríkr contains linguistic features not compatible with a tenth century dating and seems a probable product of the saga author. Alongside the late ones, however, the stanza contains a seemingly archaic feature, thus presenting a methodologically challenging case. The presence of the hiatus form *féar* (gen. of *fǣ*, contracted to *ffjár* after *ca.* 1150) calls into question the ability of Icelandic medieval scholars, and of Snorri Sturluson in particular, to deliberately reproduce linguistic archaisms, as well as the feasibility of using hiatus forms as a dating criterion for Old Norse verse.

Keywords: *dróttkvætt*, linguistic dating, hiatus, *Egils saga*, Snorri Sturluson, diektasis

Bianca Patria

Universitetet i Oslo

Institutt for Lingvistiske og Nordiske Studier

ORCID-iD 0009-0002-0658-6033

Skriða og skryðja og nogle andre jordskredsverber i færøsk

JÓGVAN Í LON JACOBSEN

Abstract

I artiklen drøftes verbformen *skryðja* 'styrte ned, rulle ned (om bjerg- eller jordskred)'. Ordet er interessant både ortografisk og semantisk. I ordbogen til *Færøsk Anthologi* (Hammershaimb 1891) staves ordet *skryðja*, mens det i *Lexicon Færoense* (Grundtvig & Bloch 1877–1888) staves *skriða*. Den ortografiske usikkerhed skyldes, at langt *y* og *i* er faldet sammen til [i:] i færøsk. Ordet er også interessant, fordi det i 1961-udgaven af *Færøsk-dansk ordbog* (Jacobsen & Matras 1961) fik en ny delbetydning, 'skryde, prale', som sidenhen er trukket tilbage, fordi det var en fejl. Desuden berøres kort det faktum, at den ældste færøske ordbog (Svabos *Dictionarium Færoense*) kun opfører jordskredsbetydningen af *skryðja*, mens yngre ordbøger også har betydningen 'male groft (på en kværn)' (Poulsen & al. 1998; Hansen og Joensen 2010). Det skyldes antagelig en fejl hos Svabo. Foruden formerne *skriða* og *skryðja*, som er artiklens hovedtema, vil tre norrøne verber med samme betydning blive omtalt, *ryðja* 'glide (ned), falde', *skriða* 'skride, glide' (Hansen & Joensen 2010) og *hrynja* 'rynje, falle, styrte, ramle ned' (<https://old-norwegian-dictionary.vercel.app/word/hrynja>). Det sidste af disse, *hrynja*, eksisterer ikke i moderne færøsk¹, men er belagt i nabosprogene. I artiklen anføres argumenter for, at ordet *skryðja* bør staves *skriða*.

Alternationen *skr-* og *kr-/r-* i ordene *skryðja* og *ryðja* kan forklares som s-mobile, som betyder, at en rod med *r-* i forlyd kan producere en ekspressiv form med *skr-*.

¹ I færøsk ville formen have været **rynja*.

1 Introduktion

Interessen for retskrivningen af *skryðja/skriða* stammer fra min tid som ordbogsredaktør på *Føroysk orðabók* (Poulsen & al. 1998, se også ordbogsportalen *sprotin.fo*). Den oprindelige idé med artiklen var kun at argumentere for, at verbet *skryðja* 'styrte ned, rulle ned' burde staves *skriða*, især fordi det tilsvarende substantiv for *fjeldskred*, *jordskred* er *skriða* (Hansen & Joensen 2010, se også *Dansk-færøsk ordbog* på *sprotin.fo*). Men i arbejdsprocessen blev jeg opmærksom på, at dels havde *skryðja* fået en ny delbetydning 'skryde, prale' i *Føroysk-donsk orðabók* (Jacobsen & Matras 1961), som sidenhen er taget ud igen, dels at Svabo manglede male-groft-betydningen af *skryðja*, som højst sandsynligt beror på en fejl. Disse to emner berøres kort. Artiklen drøfter dels retskrivningen af verbet *skryðja*, dels hvorfor den forkerte delbetydning af *skryðja* 'skryde, prale' i det hele taget kunne ske. Desuden omtales tre jordskredsverber, *ryðja* 'glide (ned), falde', *skriða* 'skride, glide' og *brynja* 'rynje, fælde, styrte, ramle ned'. Den forkerte delbetydning 'skryde, prale' skyldes angiveligt sammenblanding af to ord, *skryðja* [skri:ja] 'styrte ned, rulle ned' og *skruiða* [skrui:ja] 'pryde, smykke'.

1.1 *Skryðja* eller *skriða*?

Skriftformen *skryðja* forekommer første gang i ordbogen til *Færøsk Anthologi* bd. II² (Hammershaimb 1891). Før den tid blev ordet skrevet *skriða*, f. eks. i Grundtvig og Blochs *Lexicon Færoense*³, som indeholder Svabos og Mohrs ord-samlinger, som sidenhen blev udgivet med titlen *Dictionarium Færoense* (Matras 1966). *Lexicon Færoense* indeholder også ordstof fra gamle færøske kvad.

Ordet *skryðja* findes hverken i norrønt eller i andre nordiske sprog, hvilket gør det svært at opspore dets aner. Der er ganske vist eksempler på gamle færøske ord uden kognater i nabosprogene og i norrønt, f.eks. *skotbrá* 'kort tid' (Jacobsen 2024) og *tamarhald* 'kontrol' (Jacobsen 2023). Årsagen til ændringen i retskrivningen fra *skriða* til *skryðja* kan være itakismen. Ordene *skriða* og *skryðja* har samme udtale, nemlig [skri:ja], idet *i* og *y* er faldet sammen til [i:], og *ð* er faldet bort i udtalen og erstattet af *j* i hiatus; *skryðja* har *j* i forvejen og får derfor ikke et ekstra *j* i hiatus. Homofoni kan medføre ortografisk usikkerhed og kan være en kilde til fejlskrivning som i dette

² Redigeret af Jakob Jakobsen (1864–1918).

³ Svend Grundtvig (1824–1883) og Jørgen Bloch (1839–1910) uudgiven ordbog *Lexicon Færoense* (1877–1888). Ordbogen opbevares på det Kongelige Bibliotek i København.

tilfælde med *skriða* og *skryðja*. Formerne *skriða* og *skryðja* er eksempler på manglende overensstemmelse mellem skrift og udtale i færøsk på grund af den historiserende retskrivning⁴.

2 Ordbøgerne

2.1 Jens Chr. Svabo: Dictionarium Færoense (1770'erne)

Vi vil nu gennemgå nogle ordbøger for at se, hvordan de staver og definerer ordet [skri:ja]. Den ældste færøske ordbog, *Dictionarium Færoense*, er skrevet af Jens Chr. Svabo (1746–1824) og Nicolai Mohr (1742–1790) (Matras 1966). De ældste manuskripter af denne ordbog stammer fra 1770'erne. Her opføres ordet, som Svabo staver *skriä*⁵, med følgende mikrostruktur:

skriä v.n., skruddi, skrudt [sic!]: s. niur, skride ned fra hældende Stæder, de decliviori loco deferri.

(Matras 1966: 754).

På Svabos tid fandtes der ingen færøsk *standardretskrivning*, så derfor skrev Svabo på dialekt. På det tidspunkt havde itakismen fundet sted, og udtalen af ordet har derfor været [skri:ja] lige som i dag (om sammenfaldet af *i/y* se Petersen & Voeltzel 2025: 83, 85 og Matras 1981: 83). Svabo kan ikke hjælpe os med at afgøre, om retskrivningen bør være *skriða* eller *skryðja*, fordi han brugte en udtalenær retskrivning. Til gengæld får vi udtalen og betydningen af ordet samt et brugseksempel med dansk og latinsk oversættelse. Hos Svabo er der kun én betydning af *skriä*, nemlig jordskreds betydningen 'skride ned fra hældende Stæder, de decliviori loco deferri'. Svabo skriver ikke *j* i hiatus; f.eks. skriver hann *biä*, *tiä*, *siä* (i normalortografi: *biðja* [bi:ja], *tiga* [ti:ja], *sigja* [si:ja]). Svabo har ikke 'male-groft'-betydningen i *Dictionarium*, hvilket angiveligt skyldes en forglemmelse.

2.2 Svend Grundtvig og Jørgen Bloch: Lexicon Færoense (1877–1888)

I *Lexicon Færoense* er formen *skryðja* ikke med som lemma; derimod staver Grundtvig og Bloch dette ord *skriða*. De har to brugseksempler. Det første

⁴ Om retskrivningen, se Lindqvist (2018), Vrieland (2023) og Matras (1951).

⁵ *a* med trema bruger Svabo, når han vil vise, at *a* er et fonem og ikke en del af en diftong.

er ordforbindelsen *skriða niður*, som de oversætter til 'skride ned fra hældende steder, de decliviori loco deferri'. Dette er taget direkte fra Svabo (se ovenfor). Det andet eksempel i *Lexicon Færoense* er med samme betydning: *oman skruddu dalir og fjøll* med kildehenvisning til Hammershaimbs opskrift af *Jallgríms kvæði*, vers 70⁶). Dette eksempel gentages i *Færøsk Anthologi* et par år senere (se nedenfor). 'Male-groft'-betydningen findes altså ikke i *Lexicon Færoense*. Årsagen kan være, at *Lexicon Færoense* er baseret på Svabos ordbog, som ikke havde denne betydning med. *Lexicon Færoense* oplyser, at verbet *skriða* får vokalskifte og bøjes *skruddi-skrudt* [sic!]. Det er præcis det samme, som Svabo sagde hundrede år tidligere (endda med samme stavfejl *skrudt* for *skrutt*). Men så tilføjer Grundtvig og Bloch i en parentes, at den rigtige bøjning af *skriða* er *skríddi-skrítt*. Men her tager Grundtvig og Bloch fejl, fordi de blander to ord sammen. Det er vistnok verbet *skryðja* 'pryde, smykke' med bøjningen *skryðdi-skrýtt*, som har viklet sig ind i *skriða*-bøjningen og som skaber forvirringen. Årsagen er formentlig, at *i* og *y* er faldet sammen i udtalen til [ui]. *Lexicon Færoense* har ikke *skriða* (kun *skríða*) i betydningen 'skride ned fra hældende steder'. Denne betydning af *skriða* finder vi eksempler på både i *Færøysk orðabók* (1998) og i *Færøysk-dansk orðabók* (2010) (se sprotn. fo) under betydning 2 i begge ordbøger. Som vi kan se, hersker der stor usikkerhed om det ord, som vi i dag skriver *skryðja*, idet flere forskellige ord med lignende struktur og udtale sandsynligvis har viklet sig ind i hinanden.

2.3 V. U. Hammershaimb: Færøsk Anthologi (1891)

Den næste ordbog i rækken er en færøsk-dansk ordbog, som udgør bind 2 i *Færøsk Anthologi* (Hammershaimb 1891). Ordbogen blev redigeret af Jakob Jacobsen, og her optræder formen *skryðja* for første gang. Denne form har erstattet *skriða*, som ikke er med i anthologiordbogen og heller ikke er opført i de efterfølgende ordbøger. Her må vi huske på, at både *Lexicon Færoense* og *Færøsk Anthologi* er blevet til, efter at færøsk fik sin endelige retskrivning i 1847. *Skryðja* har følgende definition i *Færøsk Anthologi*:

skryðja [skríja] (skruddi), udso., *male groft* (*knuse korn* el. *malt*), kvørnin skryður; áin skruddi, *isen på áen brødes og førtes nedad af strømmen*; - *oman skruddu dalir og fjøll, *ned styrtede fjælde og dale* FK 45, 70⁷.

(Hammershaimb 1891: 303).

⁶ Kildehenvisningen er forkortet til Hmb. Jallgr. kv, 70 i ordbogen. Kildehenvisningen står under FK i litteraturlisten sidst i artiklen.

⁷ FK = Hammershaimbs *Færøske kvæder*, side 45, vers 70.

Stjernen indikerer, at ordet er forældet (se fodnote på s. 1 i *Færøsk Anthologi*). Som noget nyt opføres nu en ny betydning af *skryðja*. Foruden jordskreds-betydningen anfører *Færøsk Anthologi* en 'male-groft'-betydning, som endda står som den første og derfor må betragtes som hovedbetydning. Lydskriften af *skryðja* [skrija] i *Færøsk Anthologi* viser, at udtalen er den samme som i *skriða*⁸.

2.4 M. A. Jacobsen & Chr. Matras: Føroysk-donsk orðabók (1927–1928 og 1961)

Føroysk-donsk orðabók (Jacobsen & Matras 1927–1928) gengiver artiklen *skryðja* fra *Færøsk Anthologi* ordret, dog med mere præcise bøjningsoplysninger, hvor det oplyses, at *skryðja* bøjes *skryður-skruddi-skruddur*. I 1961-udgaven af samme ordbog (Jacobsen & Matras 1961) er artiklen *skryðja* meget forøget. Men det, som især er interessant er, at nu er en ny betydning kommet med i artiklen, nemlig 'skryde, prale':

skryðja [skrija] skryður skruddi

1) (*om kværn*) male grovt (sic!) (*knuse korn el. malt*), kvørnin skryður, kornið er skrutt

2) (*om bjerg- el. jordskred*) i udtr som har skruddi der fandt et jordskred sted, (*om jordmasser*) skride, glide, styrtet ned fra bjergene, s. niður, s. oman; har er nógv grót omanskrutt (*styrtet ned fra bjergene*); (*om opsvulmede elve*) rive og føre med sig, áir komu fløðandi oman eftir brekkum og skruddu við sær grót og moldbókkar oman úr erva; áin skruddi isen på elven brødes og førtes ned ad strømmen

3) *skryde, prale*

(Jacobsen & Matras 1961: 379–380).

Skryðja har nu fået en tredje betydning 'skryde, prale' dog uden brugs-eksempler. Denne betydning er borttaget i senere ordbøger, fordi det var en fejl.

2.5 Hansen & Joensen: Føroysk-donsk orðabók (2010)

Skryðja har følgende mikrostruktur i *Føroysk-donsk orðabók* (Hansen & Joensen 2010)⁹.

⁸ Denne ændring sker under Jakob Jakobsens kyndige redigering af ordbogen. På dette tidspunkt var Jacobsen student i København og blev senere i livet en højagtet sprogforsker med særlig god indsigt i sprogshistorie, etymologi, stednavneforskning og fonetik, som var en ny disciplin på det tidspunkt (se mere hos Jacobsen 2018: 7–28).

⁹ Ordbogen findes på netadressen sprotin.fo

skryðja skryður skruddi *vb*

1 (om kværn) male groft, *kvørnin skryður*; *kornið er skrutt* kornet er groft malet

2 (om bjerg- el. jordskred) rulle nedad, *skryðja niður*, *oman o.lign.*; *eyrur og grót skruddi niður* grus og sten skred el. styrtede ned¹⁰.

Forskellen mellem udgaverne af *Føroysk-donsk orðabók* fra 1961 og 2010 er, at betydning 3 *skryde*, *prale* er taget ud af 2010-udgaven.

3 Ryðja og brynja

Her vil jeg kort berøre to jordskredsverber, *ryðja* og det norrøne *brynja* 'falde'¹¹. I moderne færøsk bruges *ryðja* mest i betydning 3 'glide (ned), falde, drysse', dvs. i samme betydning som jordskreds betydningen af *skryðja*. Det polyseme verbum *ryðja* har følgende mikrostruktur i *Føroysk-donsk orðabók*¹²:

ryðja ryður ruddi *vb*

1 rydde, *ryðja jørð* (el. *jarðir*) rydde den dyrkede mark ('bøur') for småsten

2 male, *ryðja malt* skrå, grutte malt

3 glide (ned), falde, drysse, *grót ruddi oman úr fjøllunum*

4 (om æg) falde ud, *eggir ryður*

(Hansen & Joensen 2010: 648).

Her har betydning 1 'rydde' og betydning 3 'glide (ned), falde, drysse' vores interesse. Betydning 1 er den gamle, oprindelige betydning af *ryðja* 'ryddiggjøre, tømme'¹³ og betydning 3 er jordskreds betydningen. Et andet verbum, som er interessant i denne sammenhæng, er det norrøne *brynja*, som findes i islandsk og nynorsk (nynorsk i formerne *rynje* og *rynja*) (Magnússon 1989: 382; <https://ordbokene.no/nno/bm,nn/rynje>) og må derfor regnes for at være et gammelt ord i de nordiske sprog. I Islex-ordbogen er *brynja* forsynet med disse danske ækvivalenter: 'styrte sammen, styrte ned, falde sammen, falde ned' (<https://islex.arnastofnun.is/dk/ord/21182>). Her ser vi, at betydningen

¹⁰ Flere brugseksempler er udeladt her.

¹¹ Se Johan Fritzners *Ordbog over det gamle norske Sprog* på adressen <https://old-norwegian-dictionary.vercel.app/word/hrynja> (hjemmesiden besøgt 13. 10. 2025). Se også Jacobsen (2025).

¹² Flere af brugseksemplerne er udeladt her.

¹³ Se Johan Fritzners *Ordbog over det gamle norske Sprog* på adressen <https://old-norwegian-dictionary.vercel.app/word/rydja>

af *brynja* ligner meget betydning 3 af *ryðja*, som i denne betydning må anses for at være synonymt med *brynja* og derfor også synonymt med *skryðja*.

Jordskredsbetydningen (betydning 3) af *ryðja* findes hverken i islandsk eller i norrønt, og det kunne tyde på, at denne betydning er en sekundær udvikling i færøsk (jævnfør ordet *ryðja* i Islex-ordbogen <https://islex.arnastofnun.is/dk/ord/33892>) og i den norrøne ordbog på nettet (<https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o65726>). Hvordan kan det være, at *ryðja* har fået jordskredsbetydning, da denne betydning hverken findes i islandsk eller norrønt? En mulig forklaring kunne være, at der er sket en sammenblanding af *brynja* og *ryðja*. Denne mulighed drøftes yderligere i afsnit 4 Diskussion.

4 Diskussion

Der er flere argumenter for, at verbet *skryðja* bør staves *skriða*. For det første kan nævnes, at det tilsvarende substantiv staves *skriða* 'fjeldskred, jordskred'. Det virker ulogisk, at to ord, som semantisk hører sammen og har samme oprindelse og udtale, skal staves forskelligt. Usikkerheden om stavemåden kan skyldes, at *i* og *y* er faldet sammen til [i:] i udtalen. Årsagen er i så fald forkert etymologisering. For det andet findes formen *skryðja* hverken i islandsk eller norrønt, hvilket svækker sandsynligheden for, at ordet findes i færøsk. For det tredje opfører *Lexicon Færoense* kun formen *skriða*.

På grund af den historiserende færøske retskrivning kan der være stor forskel på retskrivning og udtale¹⁴. Itakismen og bortfald af *ð* og *g* intervokalisk og postvokalist kan forårsage usikkerhed i retskrivningen. Udtalen [skri:ja] kan således dække over mange teoretiske retskrivningsmuligheder: *skryða*, *skryðja*, *skryja*, *skrya*, *skriða*, *skriðja*, *skrija*, *skria*, *skriga*, *skryga*¹⁵. Årsagen til ændringen af *skriða* til *skryðja* i *Færøsk Anthologi* kender vi ikke; *skryðja* kan være genereret ud fra mønstret *bryðja* – *bruddi*, *styðja* – *studdi*, jf. at ordbogseksemplet i *Færøsk Anthologi* er præteritumsformen *skruddu*. Derfor kan det ikke udelukkes, at Jakobsen har brugt mønstret *bryðja* – *bruddi* som forbillede til formen *skryðja*.

Hvordan kan det være, at *ryðja* har fået jordskredsbetydning, da denne betydning hverken findes i islandsk eller norrønt? En mulig forklaring kunne være, at der er sket en sammenblanding af *brynja* og *ryðja*, hvor *ryðja*

¹⁴ Thráinsson & al. 2012: 17.

¹⁵ Ibid.: 20.

har "overtaget" betydningen af *brynja*. Her må vi gå ud fra, at *brynja* har eksisteret i færøsk på et ældre tidspunkt, selv om det ikke er dokumenteret i færøske kilder. Sammenblandingen kan være opstået som resultat af ordenes formelle lighed. Infinitiverne *ryðja* [ri:ja] og *brynja* [rɪnja] har en vis lighed i udtalen, og efter at *b* var faldet bort foran *r*¹⁶ (*brynja* > *rynja*) blev ligheden endnu større. Desuden er der en vis lighed i præteritum, idet *ryðja* har *ruddi* og *rynja* har *rundi*.

Man kan også forestille sig en anden forklaring til, at *ryðja* fik en sekundær jordskredbetydning. Når et jordskred indtræffer, bliver det berørte terræn tilsmudset af smuldrede sten, grus, ler, sand, muld osv., og derfor må der ryddes op bagefter, hvis jordskredet er faldet ned i indmarken eller i et boligområde el.lign. Betydningen af *ryðja* kan da have flyttet sig fra den efterfølgende oprydning til selve jordskredet (som var årsag til rodet og oprydningen). En sådan tolkning, som bygger på en betydningsændring, kan forsvares rent teoretisk, selvom den måske ikke er helt overbevisende.

Et påfaldende særkende for ordparret *ryðja* og *skryðja* er, at det er en del af et mønster af synonympar, hvor det ene synonym har *r*- og det andet har *skr*- i initial position. Det gælder ikke kun færøsk, men også andre nordiske og germanske sprog. Fælles for disse synonympar er, at de indikerer en eller anden form for højlydt støj, larm eller bulder (*skr*-ordene "larmer" måske mere og er mere "eksplosive" end *r*-ordene). Blandt disse ordpar finder vi i færøsk f.eks. *ról-skról* 'højroestet tale'-'skrig', *róla-skróla* 'være højroestet'-'råbe op'; norsk: *råle-skråle*; dansk: *ramle-skrample*, *rumle-skrumle*, svensk: *ryta-skryta*. Kan det tænkes, at synonymparret *ryðja-skryðja* kan indgå i denne systematik af synonympar? I så fald kan *ryðja* have genereret en sekundær form *skryðja* med samme bøjningsmønster *skryður-skruddi*. Man kan foreslå en analogi som:

skróla : *róla* /skri:ja/ : X X => /ri:ja/.

Alternationen *skr*- og *kr*-/*r*- er et velkendt fænomen i historisk lingvistik. Ord, som har *skr*- initialt, er ofte mere ekspressive og onomatopoetiske end ord med *kr*- og *r*-, som har en mere neutral mening (jf. f.eks. eng. *scream*, *scramble* i forhold til *ride*, *run*). Her ser vi et mønster, hvor lydsymbolske ord har en tendens til at akkumulere ekstra konsonanter og en mere fonologisk kompleks struktur end "kerneordene". Denne ændring kan forklares som *s*-mobile, som betyder, at en rod **ker*- kan producere **sker*- (med *s*-mobile) som ekspressiv form, og **ker*- som neutral form. En teori om oprindelsen til *s*-mobile er, at *s* oprindeligt var et suffiks i slutningen af det foregående

¹⁶ Bortfald af *b* foran *r* er dokumenteret i de ældste færøske kilder (Hamre 1944: 50).

ord, som har hæftet sig på det efterfølgende ord (https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-European_s-mobile). De ekspressive former overlever ofte og bruges især hvor lydssymbolisk formation er produktiv (Marchand 1969: 327, Watkins 2011, Miller 2014). Miller siger, at oprindelsen til *s*-mobile ligger i 'phrasal syntax'.

Det var en fejl, da Jacobsen og Matras gav *skryðja* betydningen 'skryde, prale' (Jacobsen & Matras 1961). Derfor er den betydning taget ud igen og findes ikke længere i færøske ordbøger. Fejlen skyldes formodentlig, at verberne *skryðja* og *skryðða* var sammenblandet, fordi ordene ligner hinanden ortografisk *skryðja* [skri:ja] og *skryðða* [skrui:ja], mens udtalen er ret så forskellig med henholdsvis monoftong og diftong. I *Færøsk-dansk ordbog* (Hansen & Joensen 2010) oversættes *skryðða* til 'pride, smykke'. Sammenblandingen kan også skyldes, at præsensformen *skryður* (af infinitiven *skryðja* 'styrte ned, rulle ned') er blevet misopfattet som præsens af *skryðða* 'pride, smykke'.

Interessant er det i øvrigt, at Svabo intet siger om, at *skriü* også kan betyde 'male groft korn på en kværn', da denne betydning er vel dokumenteret i yngre ordbøger. Fraværet af denne betydning skyldes formentlig en forglemmelse, fordi den er dokumenteret hos personer, der er født kun ca. 100 år senere, dvs. i anden halvdel af 1800-tallet. Derfor må vi formode, at 'male-groft'-betydningen har eksisteret i færøsk i slutningen af 1700-tallet, når vi tænker på, at Færøerne i 1700- og 1800-tallet var et meget statisk landbrugsamfund. Et eksempel på 'male-groft'-betydningen finder vi hos en færøsk kulturhistorisk forfatter, Jóhanna Maria Skylv Hansen (1877–1974). I en af hendes bøger *Gamlar gøtur IV* (Skylv Hansen 1973: 40) kan vi læse: "Tygum søgdu í áðni, tá tygum skruddu bankabygg, at tað var til at gera út á mjólkgreyt" (dansk oversættelse: 'De sagde for lidt siden, da De malede groft bankbyg, at det var for at jævne vælling') (<https://savn.setur.fo/Pages/wordCards.aspx>).

5 Konklusion

Formålet med artiklen er for det første at argumentere for, at verbet *skryðja* bør staves *skriða* ligesom det tilsvarende substantiv. Lexicon Færoense opfører kun verbformen *skriða*. En mulighed er, at Jakobsen kan have genereret *skryðja* ud fra mønstret *bryðja-bruddi*, *styðja-studdi*, altså baseret på et eksisterende mønster i sproget. I så fald er der tale om analogi.

Grunden til at *ryðja*, hvis grundbetydning er 'rydde', fik jordskreds-betyd-

ning 'falde ned, rulle ned', kan være sammenblanding med *brynja* 'styrte ned, falde ned'. Ordene har en vis formel lighed (infinitiverne *ryðja-rynja* og præteritumsformerne *ruddi-rundi*). Muligvis er det kimen til sammenblandingen.

En anden forklaring på jordskredsbetydningen af *ryðja*, hvis primære betydning er 'rydde', kan være, at ryddebetydningen har forskudt sig fra oprydningen efter jordskredet til selve jordskredet (som var årsag til rodet og oprydningen).

Synonymparret *ryðja/skryðja* kan forklares med *s*-mobile, dvs. at ord, som har *skr*- initialt, ofte er mere ekspressive og onomatopoetiske end ord med *kr*- og *r*-, som har en mere neutral betydning.

Det var en fejl, da *skryðja* fik betydningen 'skryde, prale' i *Færøsk-dansk ordbog* (1961), og derfor blev denne betydning senere trukket tilbage. Årsagen til fejlen var sandsynligvis, at to verber, *skryðja* og *skryða* var blevet blandet sammen.

Årsagen til at Svabo ikke opfører 'male-groft'-betydningen af *skryðja* i *Dictionarium Feroense* er angiveligt en forglemmelse, fordi vi må gå ud fra, at denne betydning af *skryðja* har været brugt på Svabos tid.

Tak

En varm tak til de to fagfælledelevere for relevante kommentarer samt til min kollega, Bjarni Steintún, for interessante synspunkter.

Bibliografi

- FK, 1851: Færøiske kvæder samlede og besørgede ved V. U. Hammershaimb, udgivne af det nordiske Litteratur-Samfund. København: Trykt i Brødrene Berlings Bogtrykkeri [offset-prent Emil Thomsen, Tórshavn 1969].
- Grundtvig, Svend og Jørgen Bloch, 1877–1888: Svend Grundtvigs færøske ordbog. Bekostet af Den Grevelige Hielmstjerne-Rosencroniske Stiftelse. Lexicon Færoense indeholdende Jens Kristjan Svabos og Nicolai Mohrs ordbogsarbejder i fuldstændigt sammendrag med tilføjelse af citater og nye artikler samt lister over færøske person- og stedsnavne. Udarbejdet efter Svend Grundtvigs plan og under hans ledelse og medvirkning af Jørgen Bloch. København.
- Hammershaimb, V. U., 1891: Færøsk Anthologi II. Ordsamling og register udar-

- bejdede af Jakob Jakobsen. København: S. L. Møllers bogtrykkeri (Møller & Thomsen).
- Hamre, Håkon, 1944: Færøymålet i tiden 1584 – 1750. Oslo: I kommisjon hos Jacob Dybwad.
- Hansen, Zakaris Svabo og Hans Joensen, 2010: Føroysk-dansk orðabók. Færøsk-dansk ordbog. Tórshavn: Orðabókagrunnurin. <https://sprotin.fo>
- Jacobsen, Jógvan í Lon, 2018: Jakob Jakobsen (1864–1918). I: Jakob Jakobsen. Greinir og ritgerðir. Med ny indledning af Jógvan í Lon Jacobsen. Tórshavn: H. N. Jacobsens bókahandil [opr. udgave 1957].
- Jacobsen, Jógvan í Lon, 2023: Um at hava tomur/tømur á tamarhaldinum. Fróðskaparrit 69. bók, s. 5–16.
- Jacobsen, Jógvan í Lon, 2024: Skotbrá ella skábrá ella ... hvussu skal orðið stavast? Fróði 1/2024: 34–39.
- Jacobsen, Jógvan í Lon, 2025: Um ruðul og ruðuleika. Fróðskaparrit 71. bók, s. 83–92.
- Jacobsen, M. A. og Chr. Matras, 1927–1928: Færøsk-dansk ordbog, Føroysk-dansk orðabók. Tórshavn: Felagið Varðin, København: J. H. Schultz forlag A/S.
- Jacobsen, M. A. og Chr. Matras, 1961: Føroysk-dansk orðabók. Færøsk-dansk ordbog. 2. útgáva, nógv broytt og økt. Latið úr hondum hevur Chr. Matras. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Lindqvist, Christer, 2018: Untersuchungen zu den Gründungsdokumenten der färöischen Rechtschreibung: Ein Beitrag zur nordischen Schriftgeschichte. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Magnússon, Blöndal Ásgeir, 1989: Íslensk orðsifjabók. Reykjavík: Orðabók Háskólans. <https://malid.is>
- Marchand, Hans, 1969: The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. Verlag C. H. Beck.
- Matras, Chr., 1951: Det færøske skriftsprog af 1846. Scripta Islandica. Ísländska sällskapetets ársbok 2/1951, s. 5–23.
- Matras, Chr., 1966: Dictionarium Færoense. Færøsk-dansk-latinsk ordbog. Af J. C. Svabo. Udgivet efter håndskrifterne af Chr. Matras. I. Ordbogen. København: Munksgaard.
- Matras, Chr. 1981 [2. oplag]: Færøsk sprog. Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder 79–84, bd. 5. Rosenkilde og Bagger
- Miller, D. Gary, 2014: English Lexicogenesis. Oxford University Press. Oxford.
- Poulsen, Jóhan Hendrik Winther & al., 1998: Føroysk orðabók. Tórshavn: Orðabókagrunnurin. <https://sprotin.fo>
- Petersen, Hjalmar P. og Laurence Voeltzel, 2025: Faroese Phonetics and Phonology. I: Phonology and Phonetics vol. 34. Ed. by A. Lahiri. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Skylv Hansen, Jóhanna Maria, 1973: Gamla gøtur IV. Tórshavn: Helge Justinussen Bókahandil.
- Thráinsson, Höskuldur & al., 2012: Faroese. An Overview and Reference Grammar.

- Tórshavn og Reykjavík: Fróðskapur, Faroe University Press og Linguistic Institute, University of Iceland.
- Vrieland, Sean D., 2023: Føroysk rættskriving er frá 1847 – ikki 1846. Frøði 1/2023: 10–13.
- Watkins, Calvert, 2011: The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots. Collins Reference.

Digitale tekstir

- Bokmålsordboka og Nynorskordboka <https://ordbokene.no> (senest besøgt 27. februar 2025)
- Føroysk orðabók <https://sprotin.fo> (senest besøgt 26. februar 2025)
- Føroysk-donsk orðabók <https://sprotin.fo> (senest besøgt 17. januar 2025)
- Føroysk-Ensk orðabók <https://sprotin.fo> (senest besøgt 17. januar 2025)
- Føroysk-Týsk orðabók <https://sprotin.fo> (senest besøgt 17. januar 2025)
- Íslensk orðsifjabók <https://malid.is> (senest besøgt 17. februar 2025)
- Islex <https://islex.arnastofnun.is> (senest besøgt 4. januar 2025)
- Ordbog over det danske Sprog <https://ordnet.dk/ods> (senest besøgt 25. januar 2025)
- Ordbog over Det gamle norske Sprog Old Norwegian Dictionary – Johan Fritzner (senest besøgt 19. september 2025)
- Ordkartotek <https://sedlasavn.setur.fo/WordCards/PublicIndex> (senest besøgt 26. februar 2025)
- Málið <https://malið.is> (senest besøgt 4. januar 2025)
- Norrøn ordbog <https://onp.ku.dk/onp/onp.php> (senest besøgt 21. juni 2024)
- Svenska Akademien ordbok <https://svenska.se/saob/?sok=skryta&pz=2> (senest besøgt 28. februar 2025).

Summary

This article discusses the Faroese verb *skryðja* ‘to move or roll down (as in a mountain or landslide)’, a word of interest both orthographically and semantically. In *Færøsk Anthologi* (Hammershaimb 1891), the form is spelled *skryðja*, whereas in *Lexicon Færoense* (Grundtvig & Bloch 1877–1888) it appears as *skriðja*. The orthographic variation reflects the merger of long *y* and *i* into [i:] in Faroese.

The word is also noteworthy because the 1961 edition of the *Faroese-Danish Dictionary* (Jacobsen & Matras 1961) introduced a new secondary meaning, ‘to boast, brag’, which was later withdrawn after being identified as an error.

The article further notes that the earliest Faroese dictionary (Svabo’s *Dictionarium Færoense*) records only the landslide-related sense of *skryðja*, whereas later dictionaries also include the meaning ‘to grind coarsely (on a mill)’ (Poulsen et al. 1998; Hansen & Joensen 2010); this is likely due to a mistake in Svabo’s entry.

In addition to the forms *skriða* and *skryðja*, which form the main focus of the discussion, three Old Norse verbs with related meanings are examined: *ryðja* ‘to slide (down), fall’, *skriða* ‘to stride, glide’ (Hansen & Joensen 2010), and *brynja* ‘to collapse, fall, tumble down’ (<https://old-norwegian-dictionary.vercel.app/word/hrynja>). The last of these, *brynja*, is not found in modern Faroese but is attested in the neighbouring languages.

The article concludes by arguing that the proper spelling of the word should be *skriða*.

The alternation *skr-* and *kr-/r-* in words like *skryðja* and *ryðja* can be explained as s-mobile, which means that a root with *r-* in initial position can produce an expressive form with *skr-*.

Keywords: færøsk, s-mobile, retskrivning, homofoni, jordskredsverber

Jógvan í Lon Jacobsen
Fróðskaparsetur Føroya
Føroyamálsdeildin

Kung Sverre och norrön sagaskrivning

LARS LÖNNROTH

Mer än ett sekel har förflutit sedan den kände politikern och medeltids-historikern Halvdan Koht publicerade en briljant artikel med titeln ”Norsk historieskrivning under kong Sverre, serskilt Sverre-soga” i den nystartade tidskriften *Edda* (Koht 1914). Han ville där visa att kung Sverre, som kom till makten 1177 och avled 1202, inte bara var en framstående politiker och härskare utan också – liksom Koht själv – en intellektuell person med stort inflytande på den samtida historieskrivningen. Kungen hade inte bara följt samtida europeiska härskares exempel genom att i en tid av strider mellan kungamakt och kyrka låta skriva sin egen biografi; han hade medverkat i själva utformningen av *Sverris saga* och bestämt vad dess författare, den isländske abboten Karl Jónsson, skulle skriva. Dessutom hade han tagit initiativet till det historiska översiktsverket *Ágrip*, kanske också till andra norröna kungasagor, och därigenom givit mönster för senare sagaskrivning. Koht kunde visa på hänvisningar till Sverre i senare sagatexter, där han återopades som källa eller citerades för sina omdömen om sagor eller sagahjältar. Sverre tycktes alltså spela en framträdande roll inte bara i den politiska historien utan också i litteraturhistorien.

Kohts synpunkter har inte väckt större anklang bland senare sagaforskare. Man har i allmänhet ansett att det norska inflytandet på sagaskrivningen var begränsat. Den dominerande uppfattningen har varit att kungasagor liksom islänningasagor och fornaldarsagor i stort sett bygger på isländsk berättartradition som i kungasagornas fall kan spåras tillbaka till isländska fursteskalder och 1100-talets *fróðir menn*, Ari den lärde Þorgilsson (död 1148) och Sæmundr den lärde Sigfússon (död 1133). Om detta kan man läsa exempelvis en tongivande forskningsöversikt som Theodore M. Anderssons från 1985 (ny upplaga 2006). Likväl kan det, menar jag, vara av intresse att

återvända till Halvdan Kohts artikel för att se hur hans argument står sig i ljuset av senare sagaforskning.

Vad gäller själva tillkomsten av *Sverris saga* sägs i prologen att "bokens början är en avskrift av det som abbot Karl Jónsson först skrev medan kung Sverre själv övervakade och bestämde vad som skulle skrivas" ("er þat upphaf bókarinnar er ritat er eftir þeiri bók er fyrst ritaði Karl ábóti Jónsson, en yfir sat sjálfr Sverrir konungr ok réð fyrir hvat rita skyldi", *Sverris saga*, s. 3). Detta har tydligen skett i Norge när Karl Jónsson, abboten i Þingeyrar kloster på Island, vistades där 1185–1188, sannolikt på kungens inbjudan. Senare delen av sagan är däremot enligt prologen skriven efter andra källor, "minnesberättelser från de män som själva sett och hört händelserna".

Detta kunskapsinhämtande bör rimligtvis ha skett i Norge, men åtminstone avslutningen om kungens död och begravning måste ha skrivits efter 1202, när Sverre var död och Karl Jónsson tillbaka i tjänst som abbot i sitt kloster på Island. Enligt sagans prolog i handskriften *Flateyjarbók* har den isländske prästen Styrmir Kárason "skrivit efter" Karl Jónssons bok, vilket ibland tolkats som att Styrmir författade sagans senare del (se Gottskálk Jensson 2021), men förmodligen innebär formuleringen *skrifa eftir* bara att Styrmir hållit i pennan som avskrivare. Sannolikt har Karl Jónsson kunnat återvända till Norge för att hämta mer kunskap eller också har han på annat sätt blivit informerad om Sverres sista tid. Att det är abboten som hela tiden är sagans författare torde vara det mest sannolika att döma av textens innehåll och berättarstil (Þorleifur Hauksson 2007: xxii–xxiv).

Innan jag går in på frågan om Sverres personliga insats vill jag först beakta vilka likheter och skillnader det finns mellan *Sverris saga* som helhet och den historieskrivning på latin som var känd i Europa under 1100-talet. Koht går själv inte in på några jämförelser men nämner som exempel på tänkbara latinska förebilder flera samtida furstebiografier, häribland biskop Otto av Freising och kaplanen Rahewins verk om kejsar Fredrik Barbarossa, *Gesta Friderici imperatoris* (1157), den franske abboten Suger av Saint Denis' verk om kung Ludvig den tjocke, *Vita Ludovici Grossi* (1138) och ett verk om den brittiske monarken Henry II, *Gesta Henricis secundis*, som tillskrivits abboten Benedict of Peterborough (1190-talet). Andra latinska verk som inte omtalas av Koht men också kan nämnas som tänkbara förebilder i detta sammanhang är Einhards klassiska biografi om Karl den store, *Vita Karoli Magni* (800-talet) och texter från den romerska antiken som *Bellum Iugurthinum* och *Bellum Catilinae* av Sallustius (86–34 före Kristus) och *De Bello Civili* av Lucanus (39–65 efter Kristus), tillsammans översatta till

norrönt språk på 1200-talet under den gemensamma titeln *Rómverja saga* eller *Rómverja sögur* (Hermann Pálsson 1991, se nedan).

Mycket av det här nämnda skrevs under inflytande av 1100-talets kamp mellan *regnum* och *sacerdotium*, det vill säga mellan världsligt och andligt herravälde. Liksom Fredrik Barbarossa befann sig kung Sverre under sin regeringstid i konflikt med påven och biskopar inom sitt eget rike om makten över kyrkan, och detta har rimligen varit ett viktigt skäl för honom att få sin furstebiografi skriven på ett sätt som skulle gynna hans politiska syften. Att han valde en isländsk munk och inte en norsk som medarbetare för detta företag berodde förmodligen på att han på Island, där kyrkan dominerades av världsliga hövdingafamiljer, hade lättare att finna litterärt kapabla klerker som tänkte i samma banor som han själv och kunde göra för honom vad Otto av Freising gjort för kejsar Fredrik eller Einhard gjort för Karl den store.

Det som ändå tydligast skiljer *Sverris saga* från de latinska skrifterna är naturligtvis det norröna språket men också stilen i berättande och handlingsinriktade avsnitt, inte minst de talrika krigsskildringarna. Här är de latinska verken i allmänhet präglade av romersk retorik medan *Sverris saga* för det mesta och särskilt i senare delen präglas av en stramt handlingsinriktad och "objektiv" stil som påminner om isländsk sagastil, fast utan de inslag av skaldedikt som är vanlig i senare isländska kungasagor och islänningasagor. Däremot har forskningen på senare tid påvisat klara likheter mellan *Sverris saga* och latinsk historieskrivning när det gäller prologen, återgivande av Sverres drömmar, politiska tal och annat som tycks komma från den prästutbildade och latinkunnige kungen själv (se härom Þorleifur Hauksson 2007: lxiv–lxxv). Latininflytandet är även tydligt i de avslutande kapitlen om kungens sjukdom, död och begravning samt beskrivningen av hans utseende, själsliga egenskaper, uppträdande, vanor, förhållande till omvärlden och det eftermäle han slutligen fick.

Vad gäller prologen med dess förklaring av verkets ämne, tillkomst, författare och källor samt hänvändelse till läsaren, så är detta en retorisk textgenre med lång tradition i latinsk historieskrivning men inte i isländsk sagaskrivning där man som regel startar berättelsen direkt med en presentation av de viktigaste aktörerna och deras närmaste släktingar. Sagans prolog följer däremot den latinska traditionen, dock utan överdrivna retoriska excesser. Om prologernas medeltida konventioner och förekomst i norrön litteratur, häribland *Sverris saga*, finns numera en förträfflig avhandling på isländska (Sverrir Tómasson 1988).

Sverres märkliga drömmar, som huvudsakligen förekommer i sagans

tidigare och av kungen själv kontrollerade avsnitt, är helt annorlunda än de drömmar som ofta förekommer i islänningasagor och där vanligtvis förebådar kommande dödsfall och katastrofer styrda av ödet. De drömmar Sverre säger sig ha drömt i ungdomsåren har däremot en annan funktion: de skall visa att Sverre är av Gud utvald att vara Norges konung av Guds nåde. De närmaste parallellerna finner man i Bibelns berättelser om Josef eller i klassiska härskarbiografier som exempelvis Plutarchos berättelse om Alexander den store (Lönnroth 2006).

Också annat som Sverre förmedlar till Karl Jónsson om sitt förflutna vittnar om hans klassiska beläsenhet. I sagans nittonde kapitel, som innehåller kungens egen berättelse om sina och birkebeinarnas forna umbäranden i vildmarken, har Hermann Pálsson funnit en allusion till en episod i Lucanus *De Bello Civili*, även återgiven i den norröna översättningen. Det handlar om att männen svälter och lider sådan nöd att de säger: "det tycks oss manligare att göra som tappra män gjorde enligt forna minnen, de som hellre bar vapen på sig själva och tog livet av sig än de stod ut längre med dessa plågor" ("meiri framkvæmð sýnisk oss til fornra minna at taka ok gera eftir dœmum hvatra manna, þeira er sjálfir bárusk vápn á ok drápusk, heldr en þeir vildi nauðir þola lengr", *Sverris saga*, s. 34). Formuleringen innehåller som Hermann visar en tydlig anspelning på en motsvarande episod i *De Bello Civili/Rómverja sögur*, då tappra romerska soldater råkade ut för motsvarande umbäranden men räddades till livet i sista ögonblicket (Hermann Pálsson 1991: 59–76). I sagan följs birkebeinarnas självmordshot av att Sverre intalar dem förtröstan och nytt livsmod „som Gud lärt honom“. Det mesta tyder på att det är Sverres egen röst som här hörs i texten snarare än Karl Jónssons (jfr Lönnroth 2005), och att det sålunda är Sverre själv som hänvisar till romerska förebilder.

Sverres politiska tal till sina anhängare, särskilt före eller efter större strider, visar också tydligt inflytande från latinsk retorik och i synnerhet från de tal som brukar hållas i äldre romersk historieskrivning. Sådana tal förekommer inte i ättesagorna, däremot i vissa konungasagor, bland vilka *Sverris saga* är den tidigaste. Den retoriska traditionen i dessa tal har grundligt utretts i James Knirks avhandling *Oratory in the Kings' sagas* (1981). Även Sverres motståndare får ibland hålla tal i hans saga, men hans egna orationer är otvivelaktigt de mest briljanta, utformade med överlägsen retorisk skicklighet efter alla konstens regler. Effektivt bär de fram hans ideologiska program och krav på att betraktas som legitim konung av Guds nåde. Ovisst är om de bygger på Sverres skrivna texter eller – som utgivaren

av Íslenzk fornrit-utgåvan menar – huvudsakligen har formulerats av Karl Jónsson (Þorleifur Hauksson 2007, s. lxx). Oavsett vilket bör dessa tal uppfattas som uttryck för Sverres egen vilja.

Som jag visade i en tidig ungdomsskrift från 1965 om det litterära porträttet i latinsk historiografi och isländsk sagaskrivning finns stora likheter mellan det utförliga porträtt av Sverre som presenteras i slutet av sagan och de fursteporträtt som placeras i motsvarande position i verk som *Vita Karoli* eller *Gesta Friderici imperatoris*. De personbeskrivningar som förekommer i tidiga islänningasagor är betydligt kortare, återfinnes som regel vid introduktionen av vederbörande i sagan och inskränks vanligen till ett fåtal karakteriserande adjektiv. Den avslutande karakteristiken av Sverre tar däremot, liksom motsvarande porträtt i Einhards och Otto av Freising / Rahewins kejsarbiografier, fasta på den skildrade furstens såväl fysiska uppenbarelse som andliga personlighet, intellekt, vältalighet, kostvanor och annat. Särskild vikt läggs vid ett värdigt och majestätiskt uppträdande, måttfullhet vad gäller mat och dryck samt förmåga att uttrycka sig väl. För att klargöra likheterna, som delvis går tillbaka på formuleringar i Suetonius' kejsarporträtt, upprepar jag här i något reviderad form de tre fursteporträtten i original och översättning:

Var hann ok meðan hann lifði allra manna fegrstr á hqrundit. Sverrir var allra manna bezt látaðr. Hann var lágr maðr á vøxt ok þykk, sterkr at afli, maðr breiðleitr ok vel farit andlitinu, oftast skapat skeggit, rauðlituð augun ok lágu fast ok fagrt. Hann var kyrrlátr ok hugaðsamr. Manna var hann málsnjallastr, stórráðr, skýrt orðtakit ok rómrinn svá mikill yfir málinu at þó at hann þœtti eigi hátt mæla þá skilðu allir þótt fjarri væri. Hann var sømiligr hqfðingi þar er hann sat í hásetinu með vegligum búningi. Hann var hár í sætinu en skammr fótleggrinn. Aldri drakk hann áfenginn drykk svá at hann spillti fyrir þat viti sínu. Sverrir konungr mataðisk jafnan einmælt. Sagt er áðr at hann var djarfr ok frœkn ok eljunarmaðr mikill við vás ok vøku. (*Sverris saga*, s. 280)

(Sverre hade i livstiden den vackraste hy och var den mest belevade av män. Han var kortväxt och kraftig med stark fysik, brett och välformat ansikte, skägget oftast välansat, rödfärgade (bruna?) ögon som låg fast och fagert. Han var lugn och vänlig, i högsta grad vältalig, storsint, klar i sitt tal och med en röst så stark att alla kunde höra honom tydligt också när han talade med låg stämma på långt avstånd. Som en ståtlig hövding såg han ut när han satt i högsätet iförd en magnifik dräkt. Han tycktes högst när han satt fast han hade korta ben. Aldrig drack han starka drycker så att han blev vettlös. Kung Sverre åt alltid mat bara en gång om dagen. Som tidigare sagt var han djärv och tapper och mycket energisk också under mödosamma förhållanden.)

Corpore fuit amplo atque robusto, statura eminenti, quae tamen iustam non excederet – nam septem suorum pedum proceritatem eius constat habuisse mensuram – apice capitis rotundo, oculis praegrandibus ac vegetis, naso paululum mediocritatem excedenti, canitie pulchra, facie laeta et hilari. Unde formae auctoritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima acquirebatur. Quamquam cervix obesa et brevior venterque projectior videretur, tamen haec ceterorum membrorum celabat aequalitas. Incessu firmo totaque corporis habitudine virili; voce clara quidem, sed quae minus! corporis formae conveniret. [...] In cibo et potu temperans, sed in potu temperantior, quippe qui ebrietatem in qualicumque homine, nedum in se ac suis, plurimum abhominabatur. [...] Erat eloquentia copiosus et exuberans [...] (*Einhardi Vita Karoli Magni*, kap. 22–24)

(Han var välväxt och robust, mycket lång utan att det likväl översteg det rimliga – ty det är känt att han mätte sju gånger sin egen fot i längd. Han hade rund skalle, stora och livliga ögon, näsan något större än genomsnittet, vackert vitt hår, glad och munter uppsyn. Allt detta gav honom auktoritet och värdighet både när han stod och satt, och fastän halsen var en smula kort och tjock och magen utstående, gjorde han ändå ett välproportionerligt intryck. Han gick med fasta steg, rörde sig manligt, rösten var klar men motsvarade inte helt en så storväxt person [...] Han var måttlig med mat och dryck men särskilt med drycker; ingenting avskydde han så som att se någon berusad, vem det än vara månne [...] Hans vältalighet var utomordentlig och flödande.)

Forma corporis decenter exacta; statura longissimis brevior, procerior eminentiorque mediocribus; flava cesaries, paulolum a vertice frontis crispata; aures vix superiacentibus crinibus operiuntur, tonsore pro reverentia imperii pilos capitis et genarum assidua succisione curtante. Orbes oculorum acuti et perspicaces, nasus venustus, barba subrufa, labra subtilia nec dilatati oris angulis ampliata totaque facies laeta et hylaris. Incessus firmus et constans, vox clara, totaque corporis habitudo virilis. Tali corporis forma plurima et dignitas et auctoritas tam stanti quam sedenti acquiritur [...] In convivio talis disciplina, habundantia regia, ut nec sobrietas temulntiam nec fames frugalitatem possit incusare [...] In patria lingua admodum facundus. (*Gesta Friderici I*, bok 4, kap. 86)

(Han är välproportionerad, kortare än de mycket storväxta men ståtligare än en man av medellängd, håret guldgult och en aning lockigt i pannan [...] Hans ögon är skarpa och genomborrande, näsan välformad, skägget rödaktigt, läpparna smala men inte utsträckta till en alltför bred mun; ansiktet i sin helhet gladlynt och muntert [...] Hans gång är fast och säker, rösten klar och hela uppenbarelsen manlig. Hans figur ger honom auktoritet och värdighet både när han står och sitter [...] Vid måltiderna råder såväl måtta som kunglig frikostighet; drickandet är snarare måttligt än ohejdat men den hungrige kan inte klaga på överdriven enkelhet [...] På sitt modersmål är han vältalig.) (Lönnroth 1965: 95–97)

Vi kan alltså konstatera att *Sverris saga* vid sidan av traditionell sagastil är

den första kungasaga som också uppvisar betydande influenser från latinsk historieskrivning. Åtskilligt av detta återfinns i den första del av sagan som i prologen kallas "Grýla" och bygger på Sverres egen diktamen eller egna uppgifter till Karl Jónsson, men en del annat, häribland flera tal och det avslutande porträttet av Sverre står i den del av sagan som i huvudsak tillkommit senare, sannolikt efter kungens död och på grundval av uppgifter från andra men möjligen delvis på grundval av hans bevarade tal i manusform. Möjligt (men svårt att bevisa) är också att första delen från början skrivits på latin av Karl Jónsson men senare översattes och fullbordats på norrönt språk, antingen av Karl Jónsson själv eller av Styrmir Kárason (Gottskálk Jensson 2021). Uppenbart är under alla förhållanden att Sverre själv dels haft ett betydande inflytande på sin egen saga, dels att detta inflytande är präglad av retorisk tradition från latinsk historieskrivning.

Jag övergår nu till frågan om Sverres inflytande på andra sagor än sin egen. Det bör då för det första observeras att flertalet kungasagor som tillkommit efter *Sverris saga* och handlar om kungarna före honom ursprungligen avslutat sin framställning omkring 1177, när Sverre blev Norges kung. Det gäller sålunda översiktsverken *Ágrip*, *Fagrskinna* och *Morkinskinna* men även Snorres *Heimskringla*. Detta innebär naturligtvis att de som skrivit dessa verk har varit medvetna om *Sverris sagans* existens och betydelse, oavsett om de var direkt influerade av dess framställning eller inte.

Ett tydligt tecken på direkt inflytande från Sverre själv är en uppgift i Snorri Sturlusons *Heimskringla* apropå kung Eystein Haraldssons död 1157. Enligt Snorris text hade Eystein kommit i krig med sin halvbror, kung Inge, vilket medförde att Eystein blev tagen till fånga och grymt avrättad av Simun skalp, en av Inges underlydande. Eystein skall senare ha blivit betraktad som helig och mirakel påstås ha inträffat vid hans grav "innan hans ovänner hällde soppa gjord på hundkött över graven". Enligt Snorri fanns uppgifter om att Simun skalp efter kungens infångande skall ha skickat bud till kung Inge om att så skett, men att denne då skall ha sagt att han inte ville se Eystein för sina ögon (vilket rimligen innebär att han gav Simun fria händer). Därefter tillägger Snorri: "Så har kung Sverre låtit skriva" ("Svá hefir Sverrir konungr rita látit", *Heimskringla III*, s. 346).

Halvdan Koht ansåg (1914: 81 f.) att den skrift som Sverre låtit skriva och här åsyftas är *Ágrip*, det första översiktsverket på norrönt språk om de norska kungarna som ännu bevarats, om än i fragmentariskt skick. I den enda handskrift som finns kvar av *Ágrip* saknas visserligen det blad som handlar om konflikten mellan Eystein och Inge men det finns åtminstone ett par goda skäl att tro att Koht hade rätt i att det är denna text som åsyftas

i Snorris framställning av Eysteins död. För det första vet vi av andra skäl att *Ágrip* är en av Snorris källor. För det andra framgår av kapitel 60 i *Sverris saga* att Sverre såg sig själv som Eysteins brorson, arvtagare och efterföljare i den konflikt med den norska kungamakt som stöddes av påvekyrkan, kung Inge och senare av Magnus Erlingsson. Att framställa Eystein som helig martyr och offer för sin bror Inges orättvisa behandling bör därför ha passat Sverres politiska syften som hand i handske.

Å andra sidan har Claus Kragh i sin bok *Sverre, Norges største middelalderkonge* påpekat att *Ágrip* av allt att döma bygger på isländsk tradition samt att dess kritiska sätt att omtala kung Sigurd mun som "aggressiv och besvärlig" i ungdomen ("ofstopamaðr mikill of alla hluti ok óeiramaðr", *Ágrip*, s. 52), förefaller egendomlig om Sverre, som ansåg sig vara Sigurds son, verkligen är denna kungasagas upphovsman (Kragh 2005: 271 f.). Även *Ágrips* karakteristik i kapitel 59 av Eystein som "slug", "svekfull" och "mycket girig" ("sløgvitr", "undirhyggjumaðr", "fægjarnastr", *Ágrip*, s. 52) är svår att förena med uppfattningen att han på det försvunna bladet i samma text skulle ha framställts som helgon. Oavsett hur det förhåller sig med detta är det uppenbart att Snorres hänvisning till Sverre betyder att denne "lätit skriva" något om sina föregångare på Norges tron, rimligen i form av en mycket tidig kungasaga (dvs före Sverres dödsår 1202), som antingen är en tidigare version av *Ágrip* eller någon annan, numera förlorad sagatext.

Ett annat vittnesbörd om Sverres inflytande på kungasagor återfinns i den isländska översättningen av den numera förlorade biografi om kung Olav Tryggvason som skrevs på latin i slutet av 1100-talet i Pingeyrar kloster av Karl Jónssons kollega Oddr munk Snorrason. I den dramatiska skildring som där ingår och utgör förlagan för Snorres klassiska berättelse om slaget står nämligen följande om Kung Olavs uppträdande när hans skepp angreps som värst av fienden:

Kenndi þá ok allr herrinn hvar konungr stóð í lyptingunni [...] Ok svá sagði Sverrir konungr at aldri hefði hann heyrt dömi til at né einn konungr hafi staðit í lyptingu í þvílíkri atsókn ok gerði sik svá auðkenndan at allir mætti sjá hann í orrostu. En allir megu þat skilja at hann gerði þetta til ágætis sér. (*Óláfs saga Tryggvasonar*, s. 341–342)

("Hela hären kände också igen konungen där han stod på [den upphöjda] aktern. Och så säger kung Sverre, att aldrig hade han hört något exempel på att någon [annan] kung skulle ha stått i aktern under ett sådant anfall och gjort sig så lätt att känna igen, att alla kunde se honom under slaget. Men alla kan förstå att han gjorde detta för sin äras skull.")

I och för sig skulle man kunna tänka sig att denna hänvisning till vad Sverre skall ha sagt syftar på ett muntligt yttrande förmedlat till Oddr munk från hans abbot Karl Jónsson efter dennes återkomst från Norge till Þingeyrar kloster. Men formuleringen tyder snarare på att Oddr hänvisar till ett citat från något som Sverre låtit skriva ned för att framhålla Olav Tryggvason som ett unikt exempel på en konungs ärofulla beteende inför döden. Citatet visar i varje fall att kung Sverre för Oddr är en viktig auktoritet som åberopas för att stärka hans bild av Olav Tryggvason som hjältemartyr och "Nordens apostel". Odds latinska Olav-biografi kan ju faktiskt läsas inte bara som kungasaga utan också som helgonlegend (Sverrir Tómasson 1988: 261–279). Även *Ágrip* skildrar för övrigt Olav Tryggvasons uppträdande i aktern på Ormen länge som något ytterligt spektakulärt och mirakulöst för att inte säga helgonliknande:

En til falls Óláfs konungs var ekki vitat; hitt var sét, at þá er mjök rénaði orrostan, at hann stóð lífs þá enn í lyptinginni á Orminum [...] En þá er Eiríkr skyldi ganga upp í stafninn á leit hans, þá sleri ljósi fyrir hann sem elding væri, en konungrinn sjálfr horfinn, er ljósið hvarf af. (*Ágrip*, s. 23–24)

("Men om kung Olavs fall visste ingen något. De hade sett att då slaget blev mindre våldsamt stod han levande uppe i aktern på Ormen länge [...]. Men då Eirik skulle gå upp i stäven sköt det upp ett ljus framför kungen liksom en blix, och när ljuset försvann var också kungen borta.")

Oddr munks och *Ágrips* skildring av Olav Tryggvason som ett slags helgon i stil med Olav den helige saknade officiellt stöd i den katolska kyrkan, men hade stöd i de isländska kretsar där de tidigaste kungasagorna skrevs. Ett viktigt skäl till detta är att Islands kristnande enligt Ari Þorgilsson och andra isländska auktoriteter inträffade redan på Olav Tryggvasons tid och på denne kungs initiativ, inte på Olav den heliges. Den kyrka som då byggdes upp på Islands dominerades av inhemska hövdingafamiljer som efterhand i likhet med kung Sverre kom i konflikt med påven och ärkebiskopen av Nidaros, vars intressen på Island företrädades av den stridbare biskop Guðmundr Arason. Politiskt fanns det därför goda skäl för isländska hövdingar att liera sig med Sverres kamp mot påvekyrkan och att föra fram Olav Tryggvason som den store missionskonungen.

Jag har i en tidig uppsats försökt visa att det finns tecken både i Odds Olavbiografi och i den äldsta sagan om Gudmund Arason som tyder på att så skedde, och att särskilt de skrivande munkarna i Þingeyrar kloster var politiskt engagerade på hövdingarnas och kungamaktens sida gentemot påvekyrkan

och Guðmundr Arason. Detta antog jag vara den främsta drivkraften bakom munkarna Oddr Snorrasons och Gunnlaugr Leifssons latinska sagor om Olav Tryggvason och hans missionsverksamhet (Lönnroth 1963: 90–93).

Sverrir Tómasson har senare anförut invändningar mot min politiska tolkning. Hans viktigaste invändning är att Oddr och Gunnlaugr haft religiösa skäl att skildra Olav Tryggvason som Olav den heliges föregångare liksom Johannes döparen var Kristi föregångare (*præfiguratio*), vilket alltså inte innebär att de vill ersätta den senare Olav med den tidigare. Dessutom saknar han bevis för att klostret som sådant skulle ha verkat för Sverres eller världsliga trönders intressen (Sverrir Tómasson 1988: 269–273). Det har han i och för sig rätt i. Inte desto mindre finns uttalanden som visar att Sverre, också efter påvens bannlysning av kungen, var starkt uppskattad i kyrkliga kretsar på Island, icke minst av munkarna i Þingeyrar kloster men också av biskoparna Þorlákr Þórhallsson och Páll Jónsson (se *Biskupasögur I*, 1858: 100, 129–130).

Þingeyrar kloster är otvivelaktigt det kulturcentrum på Island där det latinska inflytandet på isländsk historieskrivning är starkast och tydligast, ett förhållande som blivit utförligt och förtjänstfullt dokumenterat i de senare årens sagaforskning (se Gottskålk Jensson 2021, Sverrir Tómasson 2009, Haki Antonsson 2012). Det är knappast en slump att man i detta kloster finner vänner till kung Sverre, trots dennes av påvemakten fördömda syn på förhållandet mellan kyrkan och den världsliga makten. Om där inte fanns sympati och förståelse för Sverres kyrkopolitik skulle man knappast kunna förklara samarbetet mellan kungen och klostrets abbot, ej heller Odds hänvisningar till Sverres uttalande om Olav Tryggvason.

Det finns också ett par isländska källor där Sverre omtalas i samband med sagaberättande. Det ena är i den berömda skildringen av bröllopet på Reykjahólar i *Þorgils saga ok Haflíða*, en samtidssaga daterad till 1200-talets förra hälft. Det sägs där att man vid bröllopfesten berättade fornaldarsagor, fantastiska sagor om forntidshjältar, bland annat en saga om Hrómundr Grípsson. Denna saga skall senare ha berättats för kung Sverre som sade att sådana lögnhistorier var underhållande ("En þessari sögu var skemmt Sverri konungi, ok kallaði hann slíkar lygisögur skemmtiligstar", *Þorgils saga ok Haflíða*, s. 27)¹ Av citatet framgår alltså att isländska sagor kunde

¹ Sten Kindlundhs översättning av denna mening i den svenska versionen av *Sturlunga* från 2021 (*Sturlunga I*, s. 64) återger citatet så här: "Denna saga roade kung Sverre, och han ansåg att sådana påhittade sagor var de mest underhållande". Den översättningen missar dock att det handlar om sagaunderhållning inför kungen, och att denne tycks vilja skilja mellan "lögsagor" och "sannsagor" (som t.ex. kungasagor), dock utan att hävda att de förra

överföras från Island till kung Sverres hov i Norge och där framföras som underhållning för kungen. Detta är en viktig information som förmodligen inte bara gäller fornaldarsagor utan även kungasagor och belyser sambandet mellan Sverre och isländsk sagatradition. Det framgår vidare att kungen tycker det är roligt att lyssna på sådan sagaunderhållning också när det inte handlar om historieskrivning med anspråk på sanning (som *Ágrip* eller *Sverris saga*) utan om rena "lögsagor" utan sanningsanspråk. Man får intrycket att författaren till *Porgils saga ok Haflíða* uppskattar Sverres syn på saken, samtidigt som han kritiskt noterar att det finns folk som tror sig härstamma från den mytiske Hrómundr Grípsson.

Den av Snorris brorson Sturla Þórðarson på 1260-talet författade kungabiografin *Hákonar saga Hákonarsonar* handlar om Sverres sonson på Norges tron och är i sin helhet starkt påverkad av *Sverris saga*, inte minst vad gäller kungens tal till sina män och det avslutande porträttet av Håkon. Där finns också flera hänvisningar till Sverre som föredöme och ett gäller hans förhållande till sagaberättande. Det förekommer i slutet på ett tal som kung Håkon håller för sina soldater inför deras strid mot hertig Skules upprorsarmé 1239:

Därefter eggade han trupperna och drog fram det exempel som kung Sverre brukade använda ("sagði þeim dæmisögu þá er Sverrir konungr var vanr at segja"): En bonde frågade sin son: "Hur handlar du om du kommer i strid och vet med säkerhet att du kommer att dö?" Sonen svarar: "Då finns det väl inget annat att göra än att slåss som tapprast och falla med ära?" "Men om det nu händer sig så", säger gubben, "att du vet att du klarar dig undan?" Då svarar sonen: "I så fall är det väl högst nödvändigt att slåss som djärvast." "Här kan vi då se", säger kungen, "att dessa två möjligheter är för handen, men något tredje finns inte." (*Hákonar saga II*, s. 91–92)

Citatet är intressant som vittnesbörd om att Sverre själv berättade sagor och även att hans sonson kung Håkon ville följa hans exempel därvidlag. Oavsett om det verkligen förhöll sig så eller inte är det tydligt att *Hákonar sagans* författare, Sturla Þórðarson, vill se det så. I slutet av sagan återkommer Sturla till Sverres roll som litterärt föredöme genom att berätta att kung Håkon på sin dödsbädd lyssnade på sagor:

I sin sjukdom lät han läsa högt för sig böcker på latin (*latínubækr*), men det tycktes honom mödosamt att förstå vad de betydde. Då lät han högläsa böcker på norrönt språk (*norrænubækr*) både på natten och på dagen, först helgonlegender

nödvändigtvis skulle vara mer underhållande än de senare. Vad han påstår är helt enkelt att lögsagor (också) kan vara roliga att höra.

(*beilagra manna sögur*), och när de tog slut kungasagor (*konungatal*) från Halfdan svarte och sedan om alla Norges kungar, den ene efter den andre [...] När han hade fått läst för sig om kungarna fram till Sverre lät han dem övergå till *Sverris saga*. Den blev då läst för honom både på natten och på dagen, alltid när han var vaken. (*Hákonar saga II*, s. 261–262)

Den sista text som den sjuke Hákon lyssnar till innan han dör är alltså enligt Sturla *Sverris saga*. Ett vackert vittnesbörd om vad kungasagor och arvet från farfadern betytt för Sverres sonson och efterföljare på Norges tron.

Jag vill nu sammanfatta vad vi i dag kan sluta oss till om kung Sverres betydelse för kungasagornas framväxt. Min genomgång har inte givit några belägg för att han skulle ha initierat kungasagorna som genre eller den klassiska sagastil som vi möter i Snorris *Heimskringla*. Den äran tillkommer snarare isländsk skaldetradition, isländska lärde som Ari och Sæmundr, Eiríkr Oddsson (författaren till *Hryggjarstykki*), diverse okända muntliga berättare samt inte minst Snorri Sturluson.

Däremot är *Sverris saga* tillsammans med Oddr Snorrasons latinska *Óláfs saga Tryggvasonar* de första norröna kungasagorna som till väsentlig del skapats efter mönster av latinska furstebioграфier. Båda verken har skrivits av isländska munkar i Þingeyrar kloster men under inspiration från Sverre själv. Han har i det ena fallet själv medverkat i sagans utformning, i det andra fallet åtminstone återopats som källa. Det finns också flera belägg för att Sverre intresserat sig för sagaberättande, själv berättat sagor och influerat sagaberättande, samt varit uppskattad av isländska sagaskrivare för sin lärdom och sitt litterära intresse, oansett det extremt dåliga rykte som han hade i Västeuropas katolska kyrka som en av påven bannlyst kättare och usurpator.

Huruvida han "lät skriva" *Ágrip* eller eventuellt en tidigare version av denna text är oklart, likaså i vad mån han sågs som ett föredöme för påvekyrkans politiska motståndare på Island. Säkert är emellertid att denne usurpator som gjort en sagolik karriär från "gängledare" till "Herrans smorde" – för att låna Sverre Bagges formulering² – på sin ålders höst framstod som en boklörd *rex iustus* på Island och definitivt som en sagaskrivningens vän och beskyddare. Låt vara att *Sverris saga* i längden inte blev lika inflytelserik som *Heimskringla* och helt stilbildande endast för *Hákonar saga Hákonarsonar*. Inte desto mindre tyder forskningen på att Halvdan Koht hade i stort sett rätt när han hävdade att Sverre faktiskt hade ett avgörande inflytande på sagaskrivningens tidiga historia. Inflytandet bestod främst i att han lät sammanföra latinsk historieskrivning med isländsk berättartradition på

² Jfr titeln på Bagge (1996).

ett sätt som fick betydelse för senare kungasagor. Men han tycks också ha skapat ett gynnsamt klimat för isländsk sagaunderhållning vid norska hovet samt för såväl norskt som isländskt sagaskrivande, inte minst det som försiggick vid Þingeyrar kloster vid övergången från 1100-tal till 1200-tal.

Senare kungasagor avlägsnade sig efterhand från de latinska furstebio-grafiernas mönster och blev vad innehållet beträffar mer beroende av skalde-diktarnas vittnesmål. Den litterära formen fulländades av Snorri i *Heims-kringla*. Men Sverres stora insats är att ha skapat eller åtminstone bidragit till att skapa en litterärt livskraftig syntes av europeisk historieskrivning och isländskt sagaberättande som blev världslitteratur. Minnet av Sverre som en lärd, sagavänlig och mot islänningar välvillig härskare levde också länge kvar i sagorna.

Källor och litteratur

- Ágrip = Ágrip af Nóregskonunga sögum*. Utg. Bjarni Einarsson. (Íslenzk fornrit 29.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1985.
- Andersson, Theodore M., 1985: Kings' Sagas. I: Carol J. Clover & John Lindow (red.), *Old Norse-Icelandic Literature: A Critical Guide*, s. 197–238. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Bagge, Sverre, 1996: *From Gang Leader to the Lord's Anointed*. (The Viking Collection: Studies in Northern Civilization 8.) Odense: Odense University Press.
- , 2006: The Making of a Missionary King: The Medieval Accounts of Olaf Trygvason and the Conversion of Norway. I: *JEGP* 105 (4), s. 473–513.
- Biskupa sögur I*. Köpenhamn: Hið íslenska bókmentafélag, 1858.
- Einhardi Vita Karoli Magni*. The Latin Library. <<https://www.thelatinlibrary.com/ein.html>>
- Gesta Friderici I. Imperatoris*. Utg. Georg Waitz. Hannover, 1912.
- Gottskálk Jensson, 2021: Þingeyrar Abbey in Northern Iceland: A Powerhouse of Cultural Heritage. I: *Religions* 12. <<https://doi.org/10.3390/rel12060423>>
- Haki Antonsson, 2012: Salvation and Early Saga Writing in Iceland: Aspects of the Works of the Þingeyrar Monks and their Associates. I: *Viking and Medieval Scandinavia* 8, s. 71–140.
- Hákonar saga Hákonarsonar I–II*. Utg. Þorleifur Hauksson, Sverrir Jakobsson & Tor Ulset (Íslenzk fornrit 31–32.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2013.
- Heimskringla III*. Utg. Bjarni Aðalbjarnarson. (Íslenzk fornrit 28.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1951.
- Hermann Pálsson, 1991: Boklig lærdóm i Sverris saga. I: *Maal og Minne*, s. 59–76.
- Koht, Halvdan, 1914: Norsk historieskrivning under Kong Sverre, serskilt Sverre-soga. I: *Edda* 2, s. 67–102.

- Knirk, James E., 1981: *Oratory in the Kings' Sagas*. Oslo, Bergen, Tromsø.
- Krag, Claus, 2005: *Sverre – Norges største middelalderkonge*. Oslo: Aschehoug.
- Lönnroth, Lars, 1963: Studier i Olaf Tryggvasons saga. I: *Samlaren* 84, s. 54–94.
- , 1965: Det litterära porträttet i latinsk historiografi och isländsk sagaskrivning. I: *Acta Philologica Scandinavica* 27, s. 68–117.
- , 2005: Nordens äldsta självbiografi? Kung Sverres röst i Sverris saga. I: *Det öppna rummet. Festskrift till Merete Mazzarella*, s. 135–144. Stockholm: Atlantis.
- , 2006: "Sverrir's Dreams", *Scripta Islandica* 57, s. 97–110.
- Óláfs saga Tryggvasonar eptir Odd munk Snorrason. Utg. Ólafur Halldórsson. (Íslensk fornrit 25.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2006.
- Sturlunga I. Översatt av Sten Kindlundh. Göteborg: Anthropos, 2021.
- Sturlunga saga I. Utg. Örnólfur Thorsson et al. Reykjavík: Svart á hvítu, 1988.
- Sverrir Tómasson, 1988: *Formálar íslenskra sagnaritara á miðöldum*. Reykjavík.
- , 2009: Þingeyrar – stærsta íslenska menningarsetrið á miðöldum". I: *Húnavetningur* 28. Ársrit Húnavetningafélagsins í Reykjavík 28, s. 7–23.
- Sverris saga. Utg. Þorleifur Hauksson. (Íslensk fornrit 30.) Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 2007.
- Þorgils saga ok Haflíða. I: *Sturlunga saga*. Utg. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason & Kristján Eldjárn. Reykjavík: Sturlunguútgáfan, 1946.
- Þorleifur Hauksson, 2007: Formáli. I: *Sverris saga*, s. v–xc.

Summary

In an article published in 1914 Halvdan Koht tried to show that King Sverrir Sigurðsson, who ruled Norway between 1177 and 1202, had played an important role in the early history of Old Norse saga-writing. Trained as a priest before he fought his way to the throne of Norway, Sverrir had commissioned the first Old Norse biography of a contemporary king, namely the one about himself, *Sverris saga*, written by abbot Karl Jónsson of Þingeyrar monastery in Iceland. The king had taken an active part in the composition of this saga by supervising its writing and telling Karl Jónsson what to write. Furthermore, Koht argued that Sverrir had also inspired the writing of *Ágrip* and possibly other sagas and thus been a formative force behind the early development of sagas, particularly *konungasögur*.

Koht's opinion has not been accepted by later scholars, who have generally described the genre of *konungasögur* as an Icelandic creation derived from Icelandic skalds and *fróðir menn* such as Ari Þorgilsson and Sæmundr Sigfússon. In this article it is argued, however, that results of Old Norse studies from later years tend to support Koht's ideas. Although the *konungasögur* were indeed mainly created and written by Icelanders, King Sverrir made a very important early contribution to the genre by introducing Latin models for certain aspects of storytelling such as the composition of speeches, dreams and literary portraits. It also seems clear that

Sverrir had an influence on the saga-writing in Þingeyrar monastery, and that he was, as a promotor of sagas, a highly respected man in Iceland, in spite of the fact that he was seen in Europe as a dangerous usurper and an enemy of the church.

Keywords: Sverris saga, konunga sögur, Kings Sagas, Latin biography, Snorri Sturluson, Þingeyrar monastery

Lars Lönnroth

Göteborgs universitet

Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion

ORCID-iD 0000-0001-5604-529X

Islänningen som mötte Hitler och DDR-vännen

Om den livslånga vänskapen mellan Gunnar Gunnarsson
och Stellan Arvidson – i skuggan av Tyskland

MARTIN RINGMAR

1. Inledning

Författaren Gunnar Gunnarsson (1889–1975) – islänning som skrev på danska – och den svenske politikern och författaren m.m. Stellan Arvidson (1902–1997) brevväxlade i ett halvt sekel.¹ Detta trots att de politiskt gled allt längre ifrån varandra, något som syns särskilt tydligt i förhållande till Tyskland: Anti-nazisten Arvidson blev avskedad från sin lektorstjänst i Greifswald direkt efter maktövertagandet 1933, medan Gunnarsson under hela 1930-talet var en uppburen i gäst i Tyskland som dessutom fick den tvivelaktiga äran att som ende islänning träffa Adolf Hitler. Under kalla kriget blev Gunnarsson sedan en utrerad anti-kommunist samtidigt som Arvidson var en välседd gäst i DDR och under många år ordförande i Förbundet Sverige-DDR. Hur kom det sig att deras vänskap ändå höll?

¹ Gunnarssons brev till Arvidson lämnades av denne till Islands nationalbibliotek 1977, där alltså hela korrespondensen om ca 350 brev bevaras. Den har i någon mån använts av två isländska Gunnarsson-biografer (Guðmundsson 2006, Jóhannsson 2011), men emellertid inte i Almgrens Arvidson-biografi (2016: 61).

1.1 ”Jag har nu läst så gott som alla Edra verk”

Gunnar Gunnarsson och Stellan Arvidson lärde känna varandra i samband med 250-årsfirandet av slaget vid Lund i december 1926. Inga danska gäster hade inbjudits till det officiella firandet, varför Clarté med Arvidson i spetsen ordnade en alternativfest med Gunnarsson som huvudtalare. Denne var då förespråkare för en nordisk politisk-ekonomisk union, och hans tal inleddes med fanfaren ”Studenter! Svenske og danske Mænd! Nordiske Brødre!” och fortsatte i samma högstämnda stil (Gunnarsson 1927: 70). Gunnarssons argument för en nordisk union var inte minst säkerhetspolitiska, för om en sådan inte kom till stånd skulle Danmark införlivas med Tyskland och Island köpas upp av engelsk-amerikanska affärsintressen (a.a.: *passim*).

Till en början präglades deras relation av att unge litt. stud. Arvidson värnadsfullt sökte upp den 13 år äldre Gunnarsson, och denna asymmetri skulle i viss mån bestå även efter att den förre blivit en etablerad skolman, forskare, politiker och författare.² Grunden för deras vänskap var Arvidsons önskan att introducera Gunnarssons författarskap i Sverige, ett bland flera livsprojekt hos denne mångfrestare. Att intresset var genuint framgår tydligt och tidigt: ”Jag har nu läst så gott som alla Edra verk och skall i juli söka skriva en serie tidningsartiklar om dem, vilka jag sedan skall söka förena till en bok” (28/6 1927). Denna bok blev sedan ett återkommande ämne i breven och något av ett sorgebarn, och 30 år senare skriver Arvidson: ”Jag förstår, att du börjar tvivla på att jag blir färdig med boken om dig. Men den kommer att bli färdig” (11/1 1957). Boken kunde till slut komma ut 1960 tack vare finansiering från Gunnarssons isländske förläggare (se vidare avsnitt 3 nedan).

Huvudtemat i brevväxlingen är alltså lanseringen av Gunnarsson i Sverige, vilket innebär diskussioner om förlag, översättningar (Arvidson översatte själv tre av hans romaner), nytgåvor, Nobelpriset m.m. Likaså berörs existentiella frågor, främst i anslutning till Gunnarssons verk, liksom litteratur i allmänhet. Efterhand som vänskapen fördjupas tas också privata saker upp, såsom Stellas långvariga ekonomiska och äktenskapliga problem eller hans av varjehanda engagemang orsakade splittring: ”Jag har ju alltid en massa järn i elden” (SA > GG 25/2 1954). Gunnar redogör för hälsoproblem i familjen – först fr.a. hustruns kroniska ögonsjukdom, senare också egna

² Stellan Arvidson är idag bekant – förutom för sitt DDR-engagemang – fr.a. som ”den svenska grundskolans fader” eftersom han i egenskap av sekreterare i 1946 års skolkommision var en nyckelperson vid enhetsskolans tillkomst (se vidare Almgren 2016, Enkvist 2016 och https://sv.wikipedia.org/wiki/Stellan_Arvidson; läst 27/11 2023).

besvär efter en hjärtattack 1959 – och på äldre dagar även för drömmar han drömt. Stellan å sin sida drömmer om en Islandsresa, inte minst för att bättre kunna förstå Gunnarssons romaner.³ Ett annat återkommande tema är samtidens politiska spörsmål och det står i fokus i det följande.

2. Krig och politik

2.1 ”Selvfølgelig er jeg ikke Nationalsocialist”

Vid tiden för sitt besök i Lund 1926 hade Gunnar Gunnarsson som i en askungesaga uppnått en central position inom dansk litteratur: En fattig bondson från östra Island som efter dansk folkhögskola och några frilansande hundår slagit igenom med tetralogin om Borgsläktens historia (1912–1914), varefter ”hans popularitet og oplagene af hans bøger været i stadig stigen” (Elfelt 1927: 7). Även om han skrev på danska – eller kanske just därför – odlade han sin isländska image, och alla hans romaner utspelar sig på Island. Här kunde Gunnarsson och andra danskskrivande islänningar utnyttja ett intresse för ”isländsk exotism” i Danmark; de var ”den friske Vind fra Saga-øen” som gav den danska litteraturen en välbehövlig blodtransfusion (Bukdahl 1945: 227; jfr Jóhannsson 2000, 2001, 2006).

Men i början på 1930-talet menade förlaget (Gyldendal) att hans ”Yndest hos Publikum er i hurtig Forsvinden” (brev till Gunnarsson 11/10 1933, citat i Jóhannsson 2011: 502). Däremot var hans stjärna stigande i Tyskland där receptionen av honom inletts på allvar 1927, och redan två år senare hävdade Gunnarsson att han utan den tyska marknaden skulle ha gjort konkurs (Guðmundsson 2006: 199). Totalt ska han ha sålt cirka 200 000 exemplar i Tyskland fram till 1940 (a.a.: 297), siffror som säkert glädde såväl författare som förlag även om de inte var i nivå med verkliga nordiska bästsäljare som Hamsun och Gulbrandsen (Adam 2013: 242 f.).

I Tyskland var Gunnarsson ofta inbjuden av Nordische Gesellschaft, grundat 1921 i Lübeck som en opolitisk vänskapsförening men efter 1933

³ Första gången en Islandsresa kommer på tal är i samband med Alltingets 1000-årsjubileum 1930 (GG > SA 9/2 1930). Våren 1958 är saken så gott som klar, och Gunnarsson förbereder ett storstilat mottagande för Arvidson som vid denna tid är såväl ordförande i Författarföreningen som riksdagsman (GG > SA 22/3 1958). Men då utfärdas totalt reseförbud för alla SAP-ledamöter pga. den instundande ATP-omröstningen: ”Min Islandsresa sprack” (SA > GG 28/3 1958). Först 1965 kunde Arvidson besöka Island.

inlemmat i den nazistiska propagandaapparaten (Jóhannsson 2011: 317 f.).⁴ Det verkar som om han fick sin bild av "det nya Tyskland" genom sådan Norden-intresserad respektabel borgerlighet, dvs. delvis samma människor som han lärt känna redan före 1933. Även om Nordische Gesellschaft efterhand blev alltmer färgat av germansk ras- och blodsretorik gjorde föreningen ändå ett "anständigt" intryck, vilket framgår av dess tidskrift *Der Norden* i vars spalter Gunnarsson ofta syntes, både som skribent och i intervjuer. Tidskriften innehåller lärda artiklar av tyska akademiker i varjehanda ämnen, något som kanske kunde förvissa bildade nordbor om att det Tyskland de kände och beundrade ännu bestod, trots alla nazistiska gaphalsar.⁵

Gunnar Gunnarsson imponerades förvisso av den nationella väckelsen i Tyskland och framhöll den som förebildlig för de nordiska länderna, men ingenting tyder på att han skulle ha delat nazisternas rasism och antisemitism (Whitehead 1995: 90 f.). Det finns emellertid i vissa av hans romaner ett landsbygdskonserverativt stråk som slog an i 1930-talets Tyskland. T.ex. spelar blodet som "livets heliga vätska" en viktig roll i romanen *Jord* från 1933, vilket osökt leder tankarna till "Blut und Boden", och den av ödet utsedde starke hövdingen framhålls (Kjartansdóttir 1999: 44 ff.; Jóhannsson 2011: 291 f.). Även Arvidson tvingades medge att *Jord*, som utspelar sig kring Alltingets grundande år 930, "ger en eftersmak av ledarkult" (1960: 268). För "die Nordgesinnten" i Tyskland framstod Gunnarsson som den främste företrädaren för den nordiska idén (Lutzhöft 1971: 227 f.).

Gunnar Gunnarsson m.fl. utländska författare kunde dessutom, under förutsättning att de inte var uttalade antinazister eller av judisk börd, utnyttja det tomrum som uppstått efter att de flesta tyska författare av betydelse gått i yttre eller inre exil (Adam 2013: 15; jfr Barbian 2010: 469 f.). T.ex. publicerades såväl Vilhelm Moberg som John Steinbeck – båda sedermera kända antinazister – i Tyskland under hela 1930-talet (Mårtensson 1956: 154; Liljestrand 2009: 46; Evans 2005: 159, 163; Adam 2013: 223–248). Att Gunnarsson var ett namn i Tyskland framgår vidare av att kortromanen

⁴ Gunnarsson var också frekvent gäst hos Eutiner Dichterkreis, en grupp författare av nordtysk "Heimat"-litteratur (Stokes 2001), där han bl.a. lärde känna Hans Friedrich Blunck som 1933–35 var direktör för den av Goebbels instiftade "Reichsschrifttumskammer" till vilken alla författare måste ansluta sig för att få publiceras.

⁵ Att många nordiska Tysklandsvänner efterhand blivit skeptiska mot nazistregimen föranledde *Der Norden* (1/1940) att i en ledare ("Ein offenes Wort") konstatera att de nordiska länderna inte förstätt "das neue Deutschland". Men det är "vielleicht die Besten, die gegen den Strom zu schwimmen wagen. Wir gedenken eines Knut Hamsun, eines Sven Hedin und eines Verner von Heidenstam, eines Gunnar Gunnarsson." (Jfr Graßmann 1989: 716.)

Advent (1936) kom till på beställning från Reclam Verlag, och den har sedan blivit hans mest spridda bok.

Gunnarsson gjorde en dygd av att som utlänning förhålla sig neutral till tysk politik och undvek som regel att uttala sig – positivt eller negativt – om nazismen, vilken han förklarade som en konsekvens av Versaillesfreden som var ”værre end en Forbrydelse: en Dumhed – og en Umenneskelighed” (GG > SA 3/1 1939). På liknande sätt argumenterade han i en intervju i Gads danske magasin (september 1938):

[J]eg syntes, at det var uværdigt at behandle et stort Folk som det tyske saadan, som det skete i Versailles og i Genève. Jeg har set Tyskerne paa nært Hold i deres bitreste Trængselstid, hvor den store, jævne Befolkning halvsultede og knapt havde Tøj at hænge paa Kroppen. Og jeg har set dem rejse sig under det nye Førerskab [...] Det er naturligvis Ting i Udviklingen, jeg kunde ønske anderledes, men – det er saa letkøbt at dømme og fordømme [...] Det er vanskeligt at sige, hvilke Muligheder Tilstanden rummer, men *jeg tror* i Virkeligheden paa Tysklands Fredsvilje. (S. 455 f.; kursiv i original)

Nordische Gesellschaft ordnade sommaren 1936 en kryssning till Island med Gunnar Gunnarsson som hedersgäst ombord. Då hade han just besökt Heidelberg där han utnämnts till hedersdoktor i samband med universitetets 550-årsjubileum, vilket bojkottades av många europeiska universitet i protest mot utrensningarna av judiska vetenskapsmän (Remy 2002: 54 ff.). Gunnarsson kände naturligtvis till judarnas betryckta situation i Tyskland, men han protesterade aldrig mot rasförföljelser eller inskränkningar i yttrandefriheten. Däremot gratulerade han till annektering av Sudet respektive Österrike 1938, ställningstaganden som uppmärksammades i tysk och nordisk press (Guðmundsson 2006: 293 f.; Jóhannsson 2011: 323).

Allt detta bekymrade anti-nazisten Stellan Arvidson som skrev till Gunnarsson att denne i Norden utpekats som nazistsympatisör, men han sade sig inte kunna tro ”att du sympatiserar med barbariet därnere [då] detta skulle strida mot hela andan i dina romaner”, utan han (bort)förklarade ryktena med att ”du givetvis måste vara intresserad av att dina romaner får avsättning i Tyskland” (1/1 1939). Gunnar svarade omgående att ”[s]elvfølgelig er jeg ikke Nationalsocialist. Men jeg bedømmer mange Ting anderledes end man gør her [...] hvor man raaber højt om Frihed, men ikke i samme Grad er tilbøjelig at indrømme andre den. Jeg *forstaar*, at det gik og maatte gaa saaledes i Tyskland” (3/1 1939; kursiv = understrykning i original).

Arvidson var inte ensam om att oroas. Författarkollegan och (f.d.) gode vännen Otto Gelsted hade i ett öppet brev i vänstertidskriften *Kulturkampen* 1936 frågat Gunnarsson: Betyder accepterandet av doktorstiteln från

Heidelberg att du stöder nazisternas kulturpolitik? Delar du nazisternas idéer om den germanska rasens överlägsenhet? Dessutom publicerades en karikatyr där Gunnarsson sitter med gitarr på kanonröret på ett krigsfartyg och sjunger under en hakkorsprydd sol: "I Heidelberg, der tabte jeg mit Hjerte". Gunnarsson svarade i följande nummer att han aldrig satt sin fot på ett tyskt krigsfartyg, och han undrade dessutom varför Kulturkampen inte tog upp åsiktsförtrycket i Sovjet (Guðmundsson 2006: 286 f.). Denna undvikandets strategi är kännetecknade för hur han framgent skulle bemöta kritik av sitt förhållande till Nazi-Tyskland. Till saken hör vidare att han samma år varit dansk delegat på en socialistdominerad fredskongress i Bryssel, varifrån han reste direkt till NSDAP:s partidagar i Nürnberg som imponerade stort på honom. Han uppfattades därför som politiskt svårplacerad och kraven ökade på honom att bekänna färg (a.a.: 283 f.).

Gunnar Gunnarsson betonade alltid att han stod fri från alla partiloyaliteter och därmed kunde dra sina egna slutsatser, något han i egenskap av författare vore särskild lämpad för (jfr föredömen som Zola, Ibsen m.fl.): "Kompasnaalen ombord i et Folkeskib, det er i al Ubeskedenhed sagt Digterne" (1927: 87). Och förvisso var det med profetisk klarsyn han 1927 konstaterade:

Vi lever paa en Vulkan. Man taler om Verdenskrigen 1914–18 som var den afsluttet. Ingen synes at se, at den kun var den – alle sine Rædsler tiltrods – forholdsviis tamme Optakt til et Drama, der vil komme til at ryste vor Klode endnu i Aartier, ja vel Aarhundreder. (a.a.: 89)

Men i förhållande till nazismen brast honom klarsynen.

Denna felsyn drabbade inte Arvidson som redan 1930 konstaterade att det i Greifswald var "svart som döden. Studenterna går omkring med hakkors, och [...] Hitler är Tysklands nye gud, och kraschen närmar sig med större hastighet än man har en aning om i Sverige [*sic!*]" (brev till Sven Stolpe 4/7 1930; jfr Almgren 2016: 64, Meurling 1957: 331). Ironiskt nog skulle denna tidiga insikt om nazismens väsen bidra till Arvidsons senare blindhet för Östblockets avigsidor. DDR förkroppsligade för honom det "goda" – dvs. anti-nazistiska – Tyskland. Och hans argumentation mot "den förljugna DDR-bilden" i Sverige påminde i mycket om hur Sven Hedin m.fl. apologeter försvarade "det nya Tyskland" mot "hetskampanjer" under 1930-talet (Almgren 2013: 436–439).⁶

⁶ T.ex.: "De svenska massmedia tävlar om att sprida en förljugen DDR-bild: man deltar

2.2 En vinterresa 1940

Kulmen på Gunnarssons kontakter med Nazi-Tyskland blev uppläsningsturnén februari-mars 1940 då han träffade såväl Hitler som Goebbels på tu man hand. Han var då sedan ett år åter bosatt på Island där han på östlandet låtit bygga en storslagen mangårdsbyggnad, ritad av gode vännen Fritz Höger.⁷

Det finns många märkliga omständigheter kring denna färd, vilka givit upphov till mer eller mindre fantasifulla konspirationsteorier. Resan var redan planerad när världskriget bröt ut, och Gunnarsson hade förstås kunnat ställa in den med hänvisning till världsläget. Men det ville han inte. Vintern 1940 pågick stridshandlingar framförallt i Finland, och enligt egen utsago var det för Finlands skull han företog den riskabla resan. Tanken var att han via sina kontakter inom nazistpartiet skulle få Tyskland att pressa Sovjetunionen – då genom Molotov-Ribbentrop-pakten en förbunden – till fred med Finland (Whitehead 1995: 96; Guðmundsson 2006: 300; jfr Roselius et al. 2018: 289 ff.). Att han dessutom behövde inkomsterna är uppenbart, inte minst med tanke på det stora husbygget.

Gunnar Gunnarsson uppmärksammades i tysk media som en trogen Tysklandsvän, och han besökte mer än 40 orter, även i de annekterade Sudet och Österrike, liksom soldater vid ”Westwall” intill gränsen mot Frankrike. Troligen var det Gunnarssons gode vän Hinrich Lohse, ledande nazist i Schleswig-Holstein, som arrangerade mötet med Hitler, vilket ägde rum den 20 mars (dvs. en vecka efter att Finland och Sovjet slutit fred). Enligt Gunnarsson ska Hitler ha avrått honom från att fara tillbaka till Danmark (GG > SA 20/12 1962).⁸

I Köpenhamn intervjuades han av Berlingske Aftenavis (3/4 1940) om Hitler-mötet under rubriken ”Tyskland ser op til Nordens Kulturskatte”. Det var ett återkommande tema i Gunnarssons Tysklandsbeundran under

utan hämningar i en internationellt organiserad hetskampanj mot de socialistiska staterna” (Arvidson 1984: 110).

⁷ Fritz Höger, som tillhörde kretsen kring Nordische Gesellschaft, fick ett arkitekturpris uppkallat efter sig, vilket dock namnändrades 2022 till ”Erich-Mendelsohn-Preis” efter avslöjanden om hans kontakter med nazisterna; se: https://de.wikipedia.org/wiki/Fritz-H%C3%B6ger-Preis_f%C3%BCr_Backstein-Architektur (läst 8/5 2024).

⁸ Enligt Gunnarsson tog det en vecka att få en flygbiljett till Köpenhamn (det var stopp i båt- och tågtrafiken), vilket till sist lyckades med svenska ambassadens hjälp. Han tycks ha kopplat ihop dessa svårigheter med Hitlers avrådan från att resa: ”Der skete visse ting som kunne tyde på, at Hitler ikke var enig med sig selv om hvad han skulle foretage med mig” (GG > SA 20/12 1962). Det troliga är väl ändå att Hitler vid denna tidpunkt hade annat att tänka på än var Gunnar Gunnarsson befann sig.

30-talet att man där värdesatte det nordiska kulturarvet, och då särskilt den fornisländska litteraturen, mer än vad man gjorde i Norden, och Hitler skulle ha uttryckt sin uppskattning av bl.a. Eddan (Jóhannsson 2011: 362).

Från Köpenhamn hade han biljett med ångaren Gullfoss den tionde april, men när han fick veta att Lyra skulle avgå från Bergen till Island redan den sjätte tog han sig till Norge och lyckades komma med. Denna skyndsamhet har givit upphov till idén att han skulle fått veta om det förestående anfallet på Danmark och Norge, kanske till och med från Hitler själv?! En lika osannolik tanke är att denne ville kvarhålla honom i Berlin som potentiell quisling vid en eventuell tysk invasion av Island (Whitehead 1995: 114; Jóhannsson 2011: 363, 428 f.).

Väl på Island framträdde Gunnar Gunnarsson den 18 april i Morgunblaðið i en intervju som frapperar genom sin nästan totala tystnad om Tysklands invasion av Norge och Danmark den nionde april. Det enda han har att säga om att det som varit hans hemland under 30 år just överfallits av det beundrade Tyskland är: "Mellan Norge och Färöarna fick vi så de stora nyheterna från Danmark och Norge." Såväl i Berlingske som i Morgunblaðið ger Gunnarsson en tämligen positiv bild av diktatorn: "Í viðmóti kom Hitler mjer fyrir sjónir sem mjög tilgerðarlaus og blátt áfrám" ('Till sitt sätt föreföll mig H. mycket naturlig och uppriktig').⁹

2.3 Kalla kriget

Den nationella enighet som rätt när republiken Island grundades 1944 förbyttes snart i bittra konflikter kring amerikanska militärbaser och NATO-medlemskap m.m. Bl.a. delades den isländska författarföreningen efter politiska skiljelinjer redan 1945 (den återförenades 30 år senare). Gunnar Gunnarsson höll länge en låg politisk profil men i ett tal 1954 – "Vestræn menning og kommúnisminn" – utmålade han kommunismen som ett hot mot västvärldens kultur och demokrati.¹⁰ Därmed gav han vänstern osökt anledning att påminna om hans relation till Nazi-Tyskland och då inte minst uppläsningsturnén 1940 och mötet med Hitler.¹¹ Gunnarsson bemötte kritiken bl.a. med att han enbart läst upp "fredliga" texter, fr.a. ur

⁹ Senare skulle Gunnarsson ge en betydligt mer negativ bild av Hitler, t.ex. sa han strax före sin död 1975 till Sveinn Skorri Höskuldsson: "ég hef varla hitt aumkunarverðari mann" ('Jag har knappast någonsin mött en mer beklaglig människa'; citat i Jóhannsson 2011: 361).

¹⁰ Gunnarsson var även 1955 en av grundarna av Almenna bókafélagið, vilket hade som uttalat mål att vara en motvikt mot vänsterförlaget Mál og menning (Jóhannsson 2011: 440 ff.).

¹¹ Gunnarsson kommenterade kritiken i ett brev till Arvidson 21/6 1955: "[Kommunisterna]

sin självbiografi. Detta att fokusera på bisak (*vad* han läst) med undvikande av huvudsak (*att* han läst där och då) är kännetecknande för hur han rättfärdigade sitt förhållande till det nazistiska Tyskland och därigenom skapade en berättelse han kunde leva med (jfr Jóhannsson 2011: 331 f., 429).

Gunnar Gunnarsson gjorde aldrig offentligt upp med sitt förhållande till nazismen. Hans utförligaste redogörelse är ett sex sidor långt brev till Arvidson (20/12 1962), skrivet efter att denne bett honom ”nedteckna det som du i somras berättade för mig om upplevelserna i Tyskland” (15/12 1962). Men även där undviker han de mest brännande frågorna: Vad tänkte han om bokbålen, koncentrationslägren, Kristallnatten, annekteringen av Rest-Tjeckien 1939 m.fl. händelser som hade fått många nordiska Tysklands-vänner att dra öronen åt sig? Och vad tänkte han efter kriget om sin tystnad under 30-talet? Vad tänkte han och kände när umgängesvännen, t.ex. Hinrich Lohse, blev dömda för folkmord?¹² Om detta säger han egentligen ingenting.

När Halldór Guðmundsson konstaterar att ”Gunnar Gunnarsson skrifaði aldrei sinn Skáldatíma” (2006: 313) hänvisar han till boken *Skáldatími* från 1963 (sv. *Skaldetid* 1964) i vilken Halldór Laxness gjorde upp med sin roll som ”fellow traveller” (medlöpare) åt sovjetkommunismen. Möjligen berodde Gunnarssons oförmåga till en sådan självvrannnsakan delvis på att det är segrarna som skriver historien: ”Djävulen och Helvetet har bytt namn till Hitler och Auschwitz. Nazismen är inte en företrädare för ondskan. Den är Ondskan” (Sjöstedt 1999: 216). Dvs. om andra världskriget slutat annorlunda hade kanske Stalin och Gulag i stället blivit symboler för den absoluta Ondskan? Man har också sett denna oförlösta relation till nazismen som en orsak till att den tidigare så produktive Gunnarsson i viss mån tystnade som författare; den ovannämnda *Advent* blev hans sista bok av betydelse (Guðmundsson 2006: 313, 353; jfr Jóhannsson 2011: 383, 414 f.). Återstoden av sitt författarliv ägnade Gunnarsson i huvudsak åt att översätta sina romaner till isländska, trots att de flesta av dem redan förelåg i isländsk översättning (Ringmar 2014: 14).

2.4 ”Nobelpriset bör gå till Island”

Under världskriget gick kontakterna mellan de två vännerna på sparlåga, men mot slutet av 1940-talet återupptog Arvidson försöken att lansera Gun-

kunde ikke svare mig med andet end Ukvemsord: Mordet, i den ene eller anden Form, er jo deres Vaaben – eller var!”

¹² https://de.wikipedia.org/wiki/Hinrich_Lohse (läst 25/3 2024).

narsson i Sverige. Från 1950 hade han dessutom som ordförande i Sveriges författarförening rätt att nominera kandidater till Nobelpriset: "Samtidigt skall jag hos Svenska akademien föreslå, att du och Laxness delar nästa års nobelpris. Det bör gå till Island" (SA > GG 28/12 1950).

Det tycks som att intresset för utländska utmärkelser står i omvänd proportion till en nations storlek, och litteraturpriset till Halldór Laxness 1955 har sannerligen blivit föremål för en utdragen isländsk interndebatt. Här, vid Kalla krigets kulmen, blandades politik, litteratur, språk – var inte Gunnar Gunnarsson en "dansk" författare? – in i det av olika lojaliteter och fiendskaper tätt sammanbundna litterära livet på Island. Så kunde ledande smakdomare som professorerna Sigurður Nordal och Jón Helgason, liksom mecenaten och förläggaren Ragnar Jónsson (som gav ut såväl Gunnarsson som Laxness), föredra Laxness litterärt även om de avgjort ogillade hans kommunist sympatier.

Svenska Akademiens förberedande tremannautskott föreslog faktiskt ett delat pris Laxness/Gunnarsson för 1955, men närmare än så kom Gunnar Gunnarsson aldrig det eftertraktade priset, ty förslaget föll omgående i Akademien *in pleno*. Och även om inte heller Laxness väckte någon större entusiasm bland ledamöterna utsågs han till slut till pristagare.¹³ Det förefaller nästan som att Stellan Arvidson blev mer besviken än Gunnarsson över detta:

Utgången av striden om nobelpriset har gjort mig djupt nedstämd. Måhända är Laxness en värdig pristagare. Resultatet är ändå orättvist. Men sådan är världen. [Men det] gäller emellertid att inte förtröttnas. Vi måste återkomma med förslaget om något år. (SA > GG 30/10 1955)

Och den oförtröttlige Arvidson fortsatte att föreslå Gunnarsson den tid han hade kvar som ordförande i författarföreningen (till 1965). Med känt resultat.

2.5 "Kommunisterne forbereder utvilsomt et Kup"

Att Gunnar Gunnarsson beklagade sig över kommunisterna och deras fellow travellers hörde till tidsandan: "Det er saa at man næsten hellere vilde dø end opleve at Russerne tager Norden" (GG > SA 17/2 1951), "da venter os nok Kommunismens Heksegryde" (26/1 1952). Men det märkliga är att han gör det i brev till Arvidson vilken i egenskap av såväl socialdemokrat som DDR- och Sovjetvän framstår som sinnebilden för en fellow traveller. Gunnarsson verkar t.o.m. ha trott att Nobelpriset till medlöparen Laxness

¹³ Om turerna kring Nobelpriset 1955 se Ringmar 2014 och där refererad litteratur.

skulle ha bidragit till att en regering med kommunistisk medverkan kunde bildas på Island 1956:

Den Saltvandsinsprøjtning, [svenska] Akademiet gav Kommunisterne heroppe, gjorde at de andre Venstrepartier bød paa Krogen: dristede sig til at danne Regering med dem. [...] Kommunisterne forbereder utvivlsomt et Kup [...] Dette er alt sammen bare mellem os, forstaar du. Men jeg befrygter du vil faa at se, at mit Skøn er næppe meget ved Siden af. (GG > SA 27/1 1957)

Gunnarssons kritik mot Laxness och andra medlöpare påminner för övrigt om den han själv undvek att besvara i sitt förhållande till nazismen:

Mage til Forræderi, som det der udøvedes mot Tjekkoslovakiet [1948], Polen, for ikke at tale om de stakkels Østersøstater, véd jeg ikke af i Verdenshistorien. (GG > SA 25/6 1951)

Nogen indvending mod deres [Sovjets] folkemord i Østersøstaterne har han [Laxness] ikke ladet høre, ej heller at han fortryder at være gået imod Finland, da Rusland overfaldt landet, og delingen av Polen tiljubledde han hvad Russerne angik. (GG > SA 4/3 1958)

Arvidson avstår i regel från att kommentera Gunnarssons ”kommunistiskräck”, och även omvänt undviker denne att reagera på Arvidsons politiska ställningstaganden, som t.ex. apropå utvecklingen i Finland efter kriget: ”den reaktionära klick, som behärskat landet sedan 1918, har trängts undan” (SA > GG 24/11 1946). Så i viss mån talade de förbi varandra i politiska frågor. Däremot tycks de ibland kunna ge varandra politiskt vinklade gliringar, som här apropå Eyvind Johnsons Islandsbesök: ”Med honom kommer du att ha mycket gemensamt – han är aktiv antikommunist” (28/3 1958). Eller på tal om poeten Þorsteinn Valdimarsson: ”Han er temmelig rød, også iøvrigt ovenpå hovedet” (GG > SA 26/5 1959).

3. ”Det kanske märkligaste författarskapet i nordisk litteratur”¹⁴

Stellan Arvidsons långa liv kännetecknades av trofasthet mot tidigt grundlagda övertygelser, jfr: ”Själv är jag samme socialdemokrat som på 20-talet”

¹⁴ Arvidson 1960 (baksidestext).

(SA > GG 24/8 1948).¹⁵ Ett uppenbart exempel på detta är intresset för Thomas Thorild, från avhandlingen 1931 via monografier 1937 och 1938 fram till den över tusensidiga biografen 1989/1993, vartill kommer utgivningen av Thorilds samlade skrifter i tolv band 1933–1997. Att introducera Gunnar Gunnarsson i Sverige var ytterligare ett sådant livslångt engagemang. I breven uttryckte Gunnarsson ofta sin tacksamhet för Arvidsons insatser (t.ex. 8/1 1951, 16/8 1959), liksom även sin förundran över hur denne fann tid till allt: ”Hvordan du kan overkomme alt det du har at staa i begriber jeg ikke, det forekommer mig overmenneskeligt” (21/6 1955); ”dine arbejdsplaner er stadig lige overvældende!” (9/12 1968). Som det utdragna arbetet med Gunnarsson-boken visade fanns det gränser också för vad Stellan Arvidson hann med.

Boken *Gunnar Gunnarsson – islänningen* kom alltså ut 1960 och är givetvis den viktigaste källan till Arvidsons syn på författarskapet.¹⁶ Omslaget pryds av en åldrad och allvarsam Gunnarsson i profil som skådar in i fjärran: En bild av Författaren som ser längre och djupare än vanliga dödliga. Fotot är kongenialt med Arvidsons syn på ”livshållningen” som ”det innersta budskapet i Gunnarssons diktning. [...] Ett resultat av bitter och egensinnig kamp är denna livshållning” (1960: 7). I förordet framhålls att boken inte är en biografi i vanlig mening: ”En levande författare kan ha anspråk på att hans person får vara i fred. Det är hans verk, hans offentliggjorda verk, det här gäller” (a.a.: 8). Här görs dygd av nödvändighet, eftersom Arvidsons begränsade kunskaper i isländska och om Island förhindrade honom att sätta in Gunnarssons verk i en isländsk kontext, vilket han också själv insåg: ”Det hade nog behövts några års vistelse i landet för att helt fatta böckernas roll” (SA > GG 19/6 1955). Samtidigt tvingades han här överge sin tidigare sociologiskt inriktade metod enligt vilken ”en diktares biografi först och främst måste undersökas innan verket kunde analyseras” (Almgren 2016: 102; jfr Jonsson 2013).

¹⁵ Arvidson behöll även sådana övertygelser som var till men för karriären. T.ex. lär hans uttalade ateism ha förhindrat en utnämning till såväl skoldirektör i Stockholm som ecklesiastikminister på 50-talet (Almgren 2016: 190 ff.). Och hans stöd till DDR och Sovjet medförde att SAP:s Stockholmsdistrikt vägrade att åternominera honom inför riksdagsvalet 1968 (året för Prag-våren): ”Jag har väl också varit för obekvämt” (SA > GG 15/5 1968; jfr Almgren 2016: 206). Ett möjligt opportunistiskt undantag är hans sidbyte i frågan om grundskolan: ”Från att ha varit en Saulus som bekämpade enhetsskoltanken blev han en Paulus som predikade den” (Isling 1980: 297; Almgren 2016: 118 ff.). Tack vare denna helomvändning kunde han 1946 lämna rektorstjänsten i Hudiksvall och inleda en politisk och yrkesmässig bana i Stockholm.

¹⁶ Boken hade kommit i isländsk översättning året innan (1959) på Ragnar Jónssons förlag Helgafell, men redan 1954 hade Arvidson till sin förvåning utlovats ett förskott på 10 000 svenska kr för att kunna avsätta tid till arbetet: ”Hur kan Helgafell gå i land med så stora honorar?” (SA > GG 28/11 1954).

Genom att bortse från biografin kunde Arvidson också undvika det känsliga ämnet Gunnar Gunnarsson och Nazi-Tyskland. I den mån detta berörs är det i anslutning till ett par av romanerna, och det blir då närmast en skönmålning: "I denna bok [*Hvide-Krist*] från 1934 finns bland annat en skildring av den fradgaspottande Olaf Tryggvason, mannen utan ansvar men med oinskränkt makt över män som blint följer hans minsta vink; det kan gott vara en bild av Hitler" (Arvidson 1960: 180). Det behöver väl inte påpekas att *Hvide-Krist* knappast hade kunnat komma ut i Tyskland 1935 om denna läsart varit uppenbar. Och apropå romanen *Graamand* (1936), som handlar om Sturlungatidens våldsdåd, citeras ur Gunnarssons fackbok *Sagaøen* (1935): "Man mördade och dräpte. Helst överföll man värnlösa människor, som man så lemlästade eller egenmäktigt avrättade." Arvidson kommenterar: "Förunderligt väl stämmer dessa ord på Tysklands trettiotal. Gunnarsson har givetvis inte kunnat undgå att påverkas av de europeiska stämningarna vid mitten av 1930-talet. Hans position är klar" (1960: 181); "[*Graamand*] är ett inlägg för rättens sak – i orättens årtionde" (a.a.: 187).

Ett återkommande tema hos Arvidson är att man i Sverige aldrig efter förtjänst uppskattat "detta kvantitativt väldiga och kvalitativt fullödiga författarskap" (1960: 280). Att det blivit så är framförallt förlagens fel, för det är "enbart genom en felaktig förlagspolitik [som Gunnarsson] hittills inte fått den ställning hos svensk publik som han vunnit inom kulturvärlden i övrigt" (1954: 12). (Vad som än avses med "kulturvärlden" är det endast Island, Danmark och Tyskland som uppvisar fler Gunnarsson-utgåvor än Sverige.) Eller var det kanske Halldór Laxness fel genom vars Nobelpris "föregångaren och läraren [Gunnarsson]" (Arvidson 1954: 7) blivit "orättvist ställd i skuggan av sin lärlunge [*sic!*]" (Arvidson 1975)?

Överhuvudtaget tenderar Arvidson att ta till överord när han talar för sin sak. T.ex. menar han att "ingen litteratur har någon like till" den självbiografiska romanserien *Kyrkan på berget*. Och om den förvisso framgångsrika romanen *Gäst den enøjede* (1913) heter det att författaren med den "plötsligt vann världsrykte" (a.a.). Boken i fråga hade fram till 1920 översatts till fyra språk: finska, svenska, holländska och isländska.

4. Avslutning: Varför höll vänskapen?

Det finns en del påfallande likheter i Gunnarssons och Arvidsons förhållanden till Nazi-Tyskland respektive DDR (jfr Almgren 2013: 436 f.), som

att de båda blev hedersdoktorer i respektive stat: Gunnarsson i Heidelberg 1936 och Arvidson i Rostock 1969 (han fick även en personlig professur i Greifswald 1981). Och under Kalla kriget var Gunnarsson ordförande i den isländska avdelningen av Congress for Cultural Freedom, vilken i hemlighet finansierades av CIA, medan Arvidson var ordförande i den svenska sektionen av det Sovjet-finansierade Världsfredsrådet.¹⁷

Men ändå förblev de, trots denna politiska polarisering, vänner så länge båda levde. Hur kom det sig? Av breven framgår tydligt att de var genuint goda vänner som trivdes tillsammans, och medan Gunnar bodde i Köpenhamn fick Stellan upprepade inbjudningar: ”Tag en lille Ferie og slaa dig ned her for nogen Dage!” (10/10 1934). Under efterkrigstiden tillbringade familjen Gunnarsson ofta somrarna i Danmark, och de två vännerna försökte då se till att träffas för att ”talas vid i godan ro om människors vandring under måne, sol och stjärnor” (SA > GG 28/7 1959).¹⁸ Tankeutbytet fortsatte livet ut, och Gunnar daterade sista brevet till Sverige 4/7 1975, drygt fyra månader före sin död: ”Og der ville være mange andre ting at berøre – men jeg duer ikke til stort og beder dig undskyldte at jeg må slutte. / Din gamle ven Gunnar”.

Vad gäller Stellan tycks han som person ha haft ett vinnande sätt: ”Många har förundrat sig över hur Stellan Arvidson kunde få så stort inflytande i så många sammanhang och tillskriver det hans blida vänlighet och hans älskvärdhet” (Almgren 2016: 149), vilket intygas av professor emerita Brigitte Stepanek i Greifswald som kände honom väl (muntligen 8/5 2024). Denna personliga charm kombinerade han med debattglädje och ”oförskräcktheten och modet att stå för din åsikt utan att ängsligt se efter om något hotade bakom hörnet”, som studiekamraten Per Nyström mindes honom långt senare (cit. i Almgren 1916: 72). Stellan Arvidson var för övrigt god vän även med Sven Stolpe trots att de i politiska och religiösa frågor stod långt ifrån varandra.

För Gunnar Gunnarsson kunde Arvidson också fylla funktionen av en ”biktbroder” som varken var dansk eller islänning, ty fastän han tillhörde såväl det danska som det isländska litterära livet kände han sig ofta på kant med båda: ”Men jeg er udenfor. Der er ogsaa min Plads og har alle Dage

¹⁷ https://sv.wikipedia.org/wiki/Congress_for_Cultural_Freedom, <https://sv.wikipedia.org/wiki/V%C3%A4rldsfreds%C3%A5det> (läst 29/8 2025).

¹⁸ Arvidson citerar här ur Gunnarssons novell ”Det gyldene Nu”: ”[Vi] drøftede smaasnakkende og i en tilsyneladende let Tone meget alvorlige Ting, Livet og Døden og Livets Vilkaar, Menneskenes Vandring under Maane, Sol og Stjerner” (Gunnarsson 1930: 231).

været” (GG > SA 30/5 1950). T.ex. anförtrorde han Arvidson apropå Gelstedts (1926) och Elfelts (1927) böcker om honom: ”De er saamænd meget pæne; men de er – ingenting. Begriber ikke et Muk! Som dansk Sind jo aldrig har begrebet islandsk og aldrig vil komme til det” (2/5 1932; jfr Jóhannsson 2011: 437 f.). Det är vidare lätt att inse att Gunnarsson hade intresse av en välplacerad introduktör och förespråkare i Sverige och därför vore beredd att bortse från Arvidsons politiska åsikter.

Det är inte lika självklart att den senare i Gunnarsson skulle se en samtidens stora författare och livslångt verka för hans sak. Men som nämnts verkar Arvidson ha varit trogen sin ungdoms övertygelser och ideal, och det är sannolikt att vänskapen med en etablerad författare som Gunnarsson hade varit viktig för den unge litteraturstudenten. Arvidsons litteratursmak tycks för övrigt ha varit tämligen traditionell (jfr hans monografier om Selma Lagerlöf och Bo Bergman), och han stod främmande inför 40-talets ”oläsbar[a] modernism på lyrikens område” (SA > GG 24/11 1946). Hans egen poesi, i tio diktsamlingar 1927–1996, utvecklades från rim och meter i klassisk stil till en sorts tankedikter där ”[g]ränserna mellan lyrik och prosa suddas till sist helt ut” (Almgren 2016: 302; jfr a.a.: 320).¹⁹

Stellan Arvidson levde tillräckligt länge för att bli besviken över att saker inte blivit som han tänkt sig. Så tyckte han sig efter DDR:s upplösning ha ”förlorat det jag byggt mitt livs arbete på” (citat i Almgren 2016: 272), och likaså menade han att skolreformen förfuskats och blivit en halvmesyr (a.a.: 172 f.). Förmodligen ansåg han också att ansträngningarna för Gunnar Gunnarsson givit mindre resultat än han hoppats på. Den sista svenska Gunnarsson-publicering han fick uppleva var en nyutgåva 1969 av hans egen översättning av *Advent*. Sedan skulle det dröja till 2022 innan Gunnarsson åter gavs ut på svenska då *Advent* kom ut i nyöversättning, som en del i vad som verkar vara ett stillsamt segertåg genom världen för denna fina kortroman.²⁰ Och att ha en (1) bok som lever är ingen dålig bedrift av en författare som varit död i ett halvsekel, ty de flesta – Nobelpristagare eller ej – får nöja sig med mindre än så.

Kanske gällde Arvidsons trofasthet till syvende och sist *vännen* Gunnar Gunnarsson? Efter dödsrunan i DN – publicerad dagen efter Gunnarssons död 21/11 1975 – skrev han veterligen inget mer om författaren. Nekro-

¹⁹ Almgren ägnar ett kapitel (”Glömd lyrik”) åt Arvidsons poesi (2016: 298–318).

²⁰ Nyliga *Advent*-översättningar inkluderar ryska (2013), italienska och nynorska (2016), tjeckiska (2017), azerbajdzjanska (2018), bretonska (2022) samt ungerska (2024).

logens avslutande förhoppning blev sålunda hans sista offentliga ord om Gunnar Gunnarsson: ”Skall tiden nu måhända vara inne att också hos oss ge detta märkliga författarskap dess tillbörliga plats – i det uteblivna Nobelprisets ställe?”

Referenser

Arkiv

Gunnar Gunnarssons och Stellan Arvidsons brevväxling. Landsbókasafn Íslands, Reykjavík.
Brev från Stellan Arvidson till Sven Stolpe. UUB, Uppsala.

Övriga källor

- Adam, Christian, 2013: Lesen unter Hitler. Autoren, Bestseller, Leser im Dritten Reich. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Almgren, Birgitta, 2013: Inte bara Stasi. Relationer Sverige-DDR 1949–1990. Andra reviderade upplagan. Stockholm: Carlssons.
- Almgren, Birgitta, 2016: Dröm och verklighet. Stellan Arvidson – kärleken, dikten och politiken. Stockholm: Carlssons.
- Arvidson, Stellan, 1954: Förord till G. Gunnarsson: Skepp på himlen. Stockholm: LT. S. 7–12.
- Arvidson, Stellan, 1960: Gunnar Gunnarsson – islänningen. Stockholm: LT.
- Arvidson, Stellan, 1975: Gunnar Gunnarsson död – ”Isländska folkets epos”. DN 22/11.
- Arvidson, Stellan, 1984. DDR Grannland. Stockholm: Förbundet Sverige-DDR.
- Bukdahl, Jørgen, 1945: Mellemkrigstid 1935–1940. København: Aschehoug Dansk Forlag.
- Elfelt, Kjeld, 1927: Gunnar Gunnarsson. Et essay. København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag.
- Enkvist, Inger, 2016: De svenska skolreformerna 1962–1985 och personerna bakom dem. Stockholm: Gidlunds.
- Evans, Richard J., 2005: The Third Reich in Power 1933–1939. London: Allen Lane.
- Gads danske magasin. September 1938. København.
- Gelsted, Otto, 1926: Gunnar Gunnarsson. København: P. Haase & Søn.
- Graßmann, A. (red.), 1989: Lübeckische Geschichte. 2. überarbeitete Auflage. Lübeck: Schmidt-Römhild.
- Guðmundsson, Halldór, 2006: Skáldalíf. Ofvitinn úr Suðursveit og skáldið á Skriðuklaustri. Reykjavík: JPV útgáfa.

- Gunnarsson, Gunnar, 1927: *Det nordiske Rige*. København: Gyldendal.
- Gunnarsson, Gunnar, 1930: *Ringene / Den glade Gaard*. Smaa Historier. København: Gyldendal.
- Isling, Åke, 1980: *Kampen för och mot en demokratisk skola 1: Samhällsstruktur och skolorganisation*. Diss., Stockholms universitet.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2000: *Scandinavian Orientalism. The reception of Danish-Icelandic Literature 1905–1950*. I: M. Marnersdóttir & J. Cramer (red.): *Nordisk litteratur og mentalitet*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag. S. 254–261.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2001: "Jøklens Storm svaleden den kulturtrætte Danmarks Pande". Um fyrstu viðtökur dansk-íslenskra bókmennta í Danmörku. *Skírnir* 175 (vor). S. 33–66.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2006: *Realism and Revolt: Between the World Wars*. I: D. Neijmann (red.): *A History of Icelandic Literature*. American-Scandinavian Foundation/University of Nebraska Press. S. 357–403.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2011: *Landnám. Ævisaga Gunnars Gunnarssonar*. Reykjavík: Mál og menning.
- Kjartansdóttir, Halla, 1999: *Trú í sögum. Um heiðni og kristni í sögum og samtíma Gunnars Gunnarssonar*. Reykjavík: Bókmenntafræðistofnun Háskóla Íslands.
- Liljestrand, Jens, 2009: *Mobergland. Personligt och politiskt i Vilhelm Mobergs utvandrarserie*. Stockholm: Ordfront.
- Lutzhöft, Hans-Jürgen, 1971: *Der nordische Gedanke in Deutschland 1920–1940*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag.
- Meurling, Per, 1957: *Lund mellan världskrigen*. I: G. Bendz (red.): *Under Lundagårdens kronor. Minnen upptecknade av gamla studenter*. Fjärde samlingen. Lund: Gleerups. S. 317–340.
- Mårtensson, Sigvard, 1956: *Vilhelm Moberg. En biografi*. Stockholm: Bonnier.
- Remy, Steven P., 2002: *The Heidelberg Myth. The Nazification and Denazification of a German University*. Cambridge (Massachusetts)/ London: Harvard University Press.
- Ringmar, Martin, 2014: "Den mand vil forraade dig". Mutual Translators and Nobel Competitors: Gunnar Gunnarsson and Halldór Laxness – and the Price of the Icelandic Nobel Prize. I: B.J. Epstein (red.): *True North. Literary Translation in the Nordic Countries*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. S. 1–19.
- Roselius, Aapo, Oula Silvennoinen & Marko Tikka: 2018. *Svart gryning. Fascismen i Finland 1918–44*. Översättning Mattias Huss. Stockholm: Lind & Co.
- Sjöstedt, Charlotta, 1999: *I skuggan av ett hjälteland. Svenska frivilliga för det ockuperade Norge*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Stokes, Lawrence D., 2001: *Der Eutiner Dichterkreis und der Nationalsozialismus 1936–1945*. Neumünster: Wachholtz Verlag.
- Whitehead, Þór, 1995: *Ísland í síðari heimsstyrjöld*. Milli vonar og ótta. Reykjavík: Vaka-Helgafell.

Summary

The Icelander who met Hitler and The true friend of the GDR: Gunnar Gunnarsson and Stellan Arvidson – a lifelong friendship in the shadow of Germany

The Icelandic writer Gunnar Gunnarsson (1889–1975), who wrote in Danish, and the Swedish pedagogue, literary scholar and politician Stellan Arvidson (1902–1997) exchanged letters for 50 years (their ca 350 letters are kept at the National Library of Iceland). Their political opinions diverged early on, however, which became particularly obvious in relation to Germany: Whereas the anti-Nazi Arvidson lost his position as lecturer in Swedish in Greifswald following the *Machtübernahme* in 1933, Gunnarsson was a frequent guest in Nazi-Germany where he received an honorary doctorate in Heidelberg in 1936; he is also known as the only Icelander to have met Hitler in person. During the Cold War, Gunnarsson sided strongly with the anti-communist camp, whereas Arvidson, although a social democrat, remained a true friend of the GDR (honorary doctorate in Rostock in 1969, professor in Greifswald in 1981) until the fall of the Berlin Wall and beyond.

It is remarkable how Gunnarsson, because he had seen the “injustices” the Versailles peace agreement had caused the Germans, tended to notice only the positive sides of the “national revival” in Germany of the 1930s. Arvidson, in contrast, had realised the danger of Nazism early on but for that very reason later became insensitive to the dark sides of the GDR.

In spite of all these differences the two seem to have been genuinely good friends who enjoyed each other's company. It appears, furthermore, that Gunnarsson, who often felt at odds with both the Danish and Icelandic literary scenes, found it easy to confide in Arvidson as a Swede. Add to this Arvidson's never-failing zest in promoting Gunnarsson in Sweden (although the hopes of a Nobel Prize would not materialize), which remained the fundament for their lifelong friendship.

Keywords: Gunnar Gunnarsson, Stellan Arvidson, Nazi Germany, Cold War

Martin Ringmar

Lunds universitet

Språk- och litteraturcentrum

Det isländska Nya testamentet 1540 och dess plats i den isländska språkhistorien

VETURLIÐI ÓSKARSSON

1. Inledning

Gränsen mellan fornisländska och nyisländska dras i handböcker och Gørdboksarbete vid året 1540.¹ Detta år utgavs i tryck det Nya testamentet på isländska och denna bok är den första med säkerhet kända tryckta boken på detta språk.² Samma år som boken publicerades tillträdde den första lutherska biskopen på Island, i Skálholt, södra Island, och tolv år senare fick även Hólar på norra Island en luthersk biskop. Denna artikel handlar om detta verk, det isländska Nya testamentet 1540 (hädanefters NT 1540) och dess ursprung, tillkomst och plats i den isländska språkhistorien. Syftet är att ge en samlad bild av verket, dess översättare och själva boken.

Efter denna inledning handlar kapitel 2 om boken, dess format och utseende och annat som rör den som fysiskt objekt. Ett av de få bevarade exemplaren av boken finns i Universitetsbiblioteket i Uppsala och det och dess historia tas upp och beskrivs i detta kapitel. Kapitel 3 handlar

¹ Jag tackar Björk Ingimundardóttir, Guðrún Ása Grímsdóttir, Helgi Skúli Kjartansson, Jökull Sævarsson, Kolbrún Haraldsdóttir och Lasse Mårtensson för samtal och hjälp. Jag tackar också de två anonyma granskarna för deras värdefulla synpunkter och kommentarer. Artikeln bygger på ett föredrag på symposiet *Bibeln som språkhistoriskt gränsdokument* som hölls den 7 maj 2025 vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet i samband med konferensen *Svenska språkets historia 18*.

² I räkenskaper i Hamburg från 1530 nämns ett isländskt tryck men det är okänt vad det kan ha varit (Björn Þorsteinsson 1960).

om översättaren av NT 1540, "Odd Norske", som översatte verket mellan 1535 och 1539. I kapitel 4 diskuteras källtexterna för översättningen och i kapitel 5 tas NT 1540:s position inom isländsk språkhistoria upp, som en gränsdragande text. Exempel på stavning och språk i verket ges samt ett litet exempel på ett vid den tiden ganska nytt lånord som är vanligare i detta verk än i äldre texter. I kapitel 6 sammanfattas artikelns viktigaste slutsatser.

2. Boken

Nya testamentet på isländska trycktes i Danmark år 1540, i ett tryckeri i Roskilde.³ Tryckningen avslutades den 12 april, vilket anges på bokens sista sida:

Pryckt vti Konungligum stad Roschylld af mier Hans Barth xii dag Aprilis, Anno domini, MDxl

Tryckaren Hans Barth var från reformationens födelseort Wittenberg, född omkring 1500 och var verksam där som boktryckare från 1525 och sedan i Magdeburg 1527–1532. Han flyttade till Roskilde 1533. Barth var särskilt aktiv som tryckare av luthersk litteratur.⁴ Barth kunde inte isländska, vilket påpekas i bokens epilog, "honum er tungu malit nærsta o skilianligt" (fol. 330r), dvs. 'för honom är språket i stort sett obegripligt'. Med sedvanlig stilistisk ödmjukhet ber översättaren om ursäkt för texten och säger att det läsaren eventuellt inte helt förstår må antingen bero på översättarens "stirt tungu tæki", dvs. 'stela språk' (bristande uttrycksförmåga), eller det att tryckaren kan ha slarvat eller gjort misstag. Enligt Halldór Hermannsson (1916: 4) är boken full av tryckfel på grund av att den trycktes utanför Island och det att 'översättaren inte utövade någon ordentlig övervakning'.⁵ Det är visserligen osannolikt att den korrekturlästes kontinuerligt av Oddur eller någon annan som förstod språket, men Oddur kan knappast ha varit helt frånvarande medan boken trycktes.

Boken är i ett litet oktavformat och har varit omkr. 10 × 15 cm oinbunden

³ En bra översikt över en del av det som diskuteras här finns i Halldór Hermannsson (1916: 3–4), särskilt vad gäller bokens yttre.

⁴ Om Barth se *Nordiskt lexikon för bokväsen* (1951: 49); Reske (2015: 628, 1085); Jahnke (2018: 421–436).

⁵ "[T]he book abounds in printer's errors, due to the fact that it is printed outside of Iceland and no proper supervision exercised by the translator".

och oskuren, dvs. betydligt mindre i storlek än en typisk pocketbok idag. Detta kan jämföras med det svenska Nya testamentet 1526, vars storlek är ungefär 20 × 30 cm.⁶ Antalet sidor är följaktligen stort; boken består av 330 blad (660 sidor), 41 ark (det sista arket är 10 blad), inklusive titelbladet, och den är drygt 4,5 cm tjock. Detta handboksliknande format kan ha varit avsett att vara bekvämt för präster att ta med sig på sina resor. Som stöd för bokens användning under mässan är den i marginalerna försedd med särskilda markeringar med anvisningar till kyrkoårets evangelier och epistlar. Ett register över dessa finns nära bokens slut, fol. 325r–327v. Registret inleds med följande förklaring:

Registrum huernen finnaz skulu pistlar og Gudzspioll, þau sem lesin verda i heilagre, Kirkiu, a Sunnu daugum eda odrum hatidum, kring vm tolf manudu, þui huar þetta mercki ✕ stendr i textanum, þad til teicknar at þar sie vpp haf þess Gudzspialls edr Pistils sem a þeim degi verdr lesinn [...]

’Ett register över hur de brev och evangelier som ska läsas i den heliga kyrkan på söndagar eller andra högtider under de tolv månaderna hittas, ty varhelst detta tecken förekommer i texten då indikerar det att där finns början på det evangeliet eller den episteln som ska läsas den dagen.’

Titeln på bokens första trycksida (fig. 1) lyder som följer:

Þetta er hid nya Testament, Jesu Christi eigenlig ord og Euangelia huer hann sialfr predikadi og kendi, hier i heime, Sem hans postular og Gudz spialla menn sidan skrifudu. Þau eru nu hier vtlogd a Norrænu, Gudi til lofs og dyrdar, enn almuganum til sæmdar og Salu hialpar.

’Detta är Nya testamentet, själva Jesu Kristi ord och evangelia vilka han själv predikade och lärde ut här i världen, som hans apostlar och evangelister senare skrev. De översätts nu här till norröna, till Guds pris och ära, och till allmogens heder och själahjälp.’

Ramen som omger texten är samma träsnitt som användes i Melanchthons *Instructio Visitaciones* som Hans Barth tryckte i Roskilde 1538.⁷ Överst i ramen, i den övre marginalen, avbildas Kristus som sänder ut apostlarna och längst ner i ramen syns även Kristus, samt aposteln Petrus som vänder sig mot honom med en nyckel i sin högra hand, och där till höger återigen apostlarna. På versosidan av titelsidan finns ett träsnitt som föreställer kung

⁶ Ett exemplar bevarat på Uppsala universitetsbibliotek (Rar. fol. 10:23) är 18,5 × 26,5 cm, beskärningsstorlek.

⁷ Titelsidan i *Instructio Visitaciones* beskrivs i *Aarsberetninger og meddelninger fra det Store Kongelige Bibliothek*, band 2, s. 189; jfr s. 230 om NT 1540.

Fig. 1. Nya testamentet 1540, titelsida. (Bild: Landsbókasafn Íslands.)

David som sjunger och spelar harpa. Ovanför denna bild och under den finns några bibliska citat.

Boken inleds fol. 2–3 (s. 4–5) med ett uttalande från kung Christian III.⁸ Där nämns översättaren, som kallas "Otthe Norske", som har översatt Nya testamentet för de islänningar 'som själva vill läsa och förstå denna heliga skrift'. Det anges också att lärda män vid Köpenhamns universitet har läst igenom texten och bekräftat att den är korrekt återgiven efter 'den latinska översättningen' (se nedan) och att kungamakten ("vi") har beordrat att boken trycks. Vidare uppmanas biskopar, prelater, fogdar och ämbetsmän och alla andra kyrkliga och världsliga, särskilt de som bor på Island, att tillåta försäljning och användning av boken och att inte hindra det på något sätt. Utlåtandet är daterat "otthende dagen effther alle Helgen dagh Aar etc. M.D.xxxix", dvs. den 9 november.

I kungabrevet sägs boken vara översatt "effther then latiniske translation". Hur detta ska förstås är ovisst. Texten vilar i högsta grad på Luthers översättning (se kapitel 4) även om det finns exempel på användning av Vulgata samt textställen som tyder på att Erasmus av Rotterdams latinska Nya testamentet har funnits tillhands. Det är möjligt att latinet omnämns för att det gav texten en högre status än att den bara skulle vara översatt från tyska. Men det är även tänkbart att detta formuleras på detta sätt för att inte störa myndigheter och användare. Ingen visste hur framtiden skulle se ut för den nya formen av kristendom och det var kanske säkrast att hålla sig på rätt sida och att inte nämna att översättningen var gjord efter Luthers tyska text, som vissa kunde anse vara kättersk. Att texten har granskats av lärda män vid universitetet är i sig inte troligt eftersom det är osannolikt att det fanns lärda vid Köpenhamns universitet som förstod mycket isländska vid denna tid.

Efter kungabrevet följer på fol. 3v–7r Luthers förord, "formale", och därefter en lista över Nya testamentets böcker, "Þessar eru bækr hins nya testamenti" (7r–7v).⁹ Därpå börjar texten och i slutet av boken är registret (nämnt ovan) och på fol. 328r–330r en epilog skriven av översättaren själv. Där talar han till Islands folk och förklarar för dem trons huvudpunkter och att Guds rena ord här har översatts till isländska.

Boken återutgavs i en faksimilupplaga 1933 i serien *Monumenta Typographica Islandica*, med en inledning skriven av Sigurður Nordal. En

⁸ Uttalandet finns tryckt i *Diplomatarium Islandicum* 10 nr 312 (ska vara: 212), s. 491.

⁹ Ingen ordförklaringsdel följer direkt efter innehållsförteckningen som i det danska Nya testamentet 1524 och det svenska Nya testamentet 1526, där nya och sällsynta ord förklaras för läsaren, och en sådan var inte heller med i Luthers text.

nyutgåva anpassad efter modern standardspråksnorm publicerades 1988 (Guðrún Kvaran et al. 1988).¹⁰

Upplagan och antal exemplar

Oddur Gottskálksson har sannolikt seglat med upplagan av Nya testamentet till Island sommaren 1540. Inga upplysningar finns dock om det och det mesta är okänt om antalet exemplar och om distribution av boken. Samma år som NT 1540 publicerades tillträdde en ny, öppet luthersk biskop i Skálholt, Gissur Einarsson. Han var översättaren Oddur Gottskálkssons vän och tros ha gjort vad han kunde för att sprida boken. I ett brev år 1547 till präster i Skálholts stift från biskop Gissur uppmanar han och instruerar dem alla att skaffa sig en samling av predikningar som Oddur Gottskálksson hade översatt och som kom ut 1546 (tryckt i Rostock), om de inte redan hade gjort det, och dessutom Nya testamentet:

þa byd eg og bifala ollum prestum sem hier ero j vnder skylldu kennimannligrar hlydni og prestzstettar sem adr hafa ecki þessar bækur ad þeir án duol utuegi eina af þeim med bok hins nya Testamentis hid allra fyrsta. (*Diplomatarium Islandicum* 11 nr 485, s. 540)

’jag befäller alla präster som är här, under förpliktelse till prästerlig lydnad och prästadömet, som inte redan har dessa böcker [dvs. predikosamlingen, två band] att de utan fördröjning skaffar en av dem tillsammans med Nya testamentets bok, så fort som möjligt.’

Det verkar därför som att antalet exemplar åtminstone skulle räcka för de präster som då var i tjänst i Skálholts stift. I en minnesanteckning från 1542 har biskopen skrivit:

ad minnast frammi ad hafa j prestastefnvnni. | þad prestar utuegi sier þessi noua testamenta og dagliga j þeim lesi j stadinn skylldutidanna sem kalladar hafa uerid. (*Diplomatarium Islandicum* 11 nr 131, s. 134)

’att ha följande i åtanke på synoden: att prästerna skaffar sig dessa nya testamenten och läser i dem dagligen i stället för de obligatoriska tider som de har kallats.’

Man vet inte mycket om antalet präster på Island under 1500-talet, men de var troligen drygt 200 omkring 1540, varav 150 i Skálholts stift (Helgi

¹⁰ Ett fel har smugit sig in hos Vilborg A. Ísleifsdóttir, som anger att NT 1540 trycktes om i Rostock år 1546 (1997: 159, upprepat 2013: 146, 2021: 179 och 2024: 83). I själva verket trycktes boken aldrig om.

Þorláksson 2003: 112–113). Antalet kyrkor var större. Omkring 1570 fanns det 227 kyrkor i Skálholts stift och drygt 330 på hela Island (Björk Ingimundardóttir 2019: 37 och 38), och de var troligen lika många omkring 1540. Så antalet exemplar av NT 1540 kan ha varit allt från cirka 150 till 330, beroende på om boken var avsedd för alla präster i Skálholts stift, alla präster i landet eller alla kyrkor i landet. Det är rimligt att anta att det fanns hopp om att även lekmän skulle köpa boken, åtminstone en och annan förmögen bonde, så antalet 200–400 exemplar är inte omöjligt. Det kan jämföras med det att första upplagan af hela Bibeln på isländska, Bibeln 1584, trycktes i 500 exemplar.

Det anses vara sannolikt att Oddur lät trycka boken på egen bekostnad även om det inte finns någon direkt uppgift om det (Halldór Hermannsson 1916: 3; se en diskussion hos Helgi Þorláksson 2003: 51 och Vilborg A. Ísleifsdóttir 2024: 83).

Idag vet man med säkerhet om 10 bevarade exemplar av NT 1540.¹¹ Enligt uppgifter från Landsbókasafn (Nationalbiblioteket) och Þjóðskjalasafn (Riksarkivet) på Island i maj 2025 finns det tre exemplar på Island, alla något defekta, och alla förvaras på Landsbókasafn. Två exemplar finns på Kungliga biblioteket i Köpenhamn, ett på Universitetsbiblioteket i Köpenhamn, ett på Universitetsbiblioteket i Oslo, ett på Universitetsbiblioteket i Uppsala, ett i Fiske-samlingen vid Cornell University och ett exemplar ägs av British and Foreign Bible Society (London). Det kan även finnas exemplar i Tyskland (jfr Halldór Hermannsson 1916: 4; Jón Þorkelsson 1888: 15) men detta har inte kunnat bekräftas för närvarande.

Ett av de bevarade exemplaren är på sitt sätt säreget och intressant eftersom det, som det ser ut nu, innehåller en avvikande och sekundär språklig variant som ändå har citerats som om den vore en huvudvariant. Detta gäller ett av de tre exemplaren på Landsbókasafn Íslands, ett exemplar som på webbplatsen Bækur.is kallas *A-exemplaret* ("A-eintak") och som tidigare ägdes av Íslands teologiska seminarium (Prestaskóli Íslands).¹² Det speciella med detta exemplar är att det har givits ett nytt titelblad (1r–1v) och sista-blad (330r–330v). Detta är inte uppenbart vid första anblicken men syns tydligt både när dessa blad jämförs med andra blad i A-exemplaret, eftersom de är betydligt ljusare och renare än resten, och även vid jämförelse med andra

¹¹ Halldór Hermannsson (1916: 4) kände till sex exemplar och han hade hört talas om några till, fyra eller fler; Sigurður Nordal (1933: 10) uppräknar några till och uppskattar antalet bevarade exemplar till 11.

¹² Länk till A-exemplaret i Bækur.is: <https://baekur.is/bok/9e16b051-a1e9-441e-83b5-c4bd6451d4e3/1>.

Fig. 2. Från titelsidan i tre exemplar av NT 1540. Överst: NT 1540, exemplar bevarat Köpenhamn. Mitten: NT 1540, exemplar bevarat i Uppsala. Nederst: A-exemplaret.

exemplar av NT 1540 med oskadade första- och sistablad, t.ex. med ett av de exemplar som bevarats i Köpenhamn¹³ och exemplaret i Uppsala universitetsbibliotek (se en beskrivning av det nedan). De nya bladen är, som det verkar, manuellt kopierade med penna (snarare än ett provisoriskt återtryck) och är exceptionellt välgjorda i återgivandet av typsnittet, all uppsättning och

¹³ Länk till Köpenhamns-exemplaret i Archive.org: <https://archive.org/details/den-kbd-pil-130018097762-001>.

regelbundenhet. Bilderna i ramen som omger texten på titelsidan skiljer sig dock tydligt i A-exemplaret från bilderna i andra exemplar av boken, vilket framgår när A jämförs med de två andra exemplaren (se fig. 2).

Den variant som avviker i A-exemplaret finns på bokens näst sista sida, 330r, i raderna 22–23. Det rör sig om en felaktig läsning hos den som tog hand om dessa nya sidor i A-exemplaret. Originaltrycket av NT 1540 lyder enligt följande, där Oddur ursäktar sitt 'stela' språk (jfr ovan) och tryckarens 'okunnighet om isländska språket': "Hueriu vallda ma mitt stirt tungu tæki, elligar þad prentarinn kunne hafa misgad sig, þuiat honum er tungu malit nærsta o skilianligt", dvs. 'vilket kan bero på min stela tunga, eller så kan tryckaren ha misstagit sig eftersom språket i stort sett är obegripligt för honom'. Ordet *misgáð*, supinum av verbet *misgá* (*sig*) 'att ha fel, missta sig', skrivs i radbrytningen <mif= | gað>. Personen som tog hand om tilläggs-sidorna i A-exemplaret har i sin förlaga läst detta som "missëð", supinum av verbet *missjá* 'se fel'. Texten och formatet i A-exemplaret är exakt desamma som i originaltrycket av NT 1540 förutom att det i radbrytningen nu står <mif= | fieð>. Det finns exempel på att det hänvisas till detta textställe med A-exemplarets "missëð" (jfr *Ritmálssafn Orðabókar Háskólans* under *missjá*).

Uppsalaexemplaret

Exemplaret som finns i Uppsala universitetsbibliotek (signum: Danica vet. 9) är komplett och mestadels oskadat. De första sidorna är något mörka men i övrigt är boken ren och verkar inte ha använts särskilt mycket. På insidan av den främre bokpärmén, på det främre försättsbladet, recto och verso, på titelsidan och dess baksida samt på fol. 3r och 7v, finns ägar-inskriptioner (se nedan). På bakre försättsbladet (rectosidan), i slutet av boken, finns en anteckning som i själva verket inte gäller NT 1540 utan det danska Nya testamentet 1524 (daterad till 1522 i anteckningen). På 3r finns en religiös reflektion över fördelarna med att läsa andliga skrifter, och en bön är skriven efter texten på bokens sista sida, 330v. Några illustrationer och dekorativa initialer (anfanger) har färglagts med rött bläck. Annars har nästan ingenting skrivits in i boken förutom handskrivna anteckningar fol. 98v–99r och 110v–111r i Lukasevangeliet och enstaka ord på några andra ställen. På fol. 114 i Johannesevangeliet, kapitel 2, har en bild av en hand ritats in och under den skrivits "nota: psal: 68", vilket är en hänvisning till Gamla testamentet (borde vara Psalm 69, sål. t.ex. i Psaltaren i Bibeln 1584). Boken är inbunden i pergamentklädda träpärmar. Storleken är 10 × 13,5 cm (sidstorlek). Den har skurits vid bindningen, vilket framgår av att

marginalier på flera ställen är beskurna, t.ex. i Matteusevangeliet, fol. 11v och 12v, Lukasevangeliet, fol. 98v.¹⁴ På ryggen står det "NIA TESTAM:". Två spännen har funnits på boken men de saknas nu.

Sigurður Nordal (1933: 10) kände till detta exemplar och hänvisar om det till bibliotekarie Arvid Hj. Uggla (1921: 551) men hade troligtvis inte sett det själv. Exemplaret ägdes senast av den svenske språkvetaren och islandsfararen Rolf Arpi (f. 1853, d. 1909), som hade fått det som en gåva från den färöiske språkvetaren V. U. Hammershaimb¹⁵ (f. 1819, d. 1909) år 1886. Hammershaimb hade själv fått det av prästen Hans Kristian Rask (f. 1805, d. 1875), som enligt Uggla (a.a.) köpte det på auktion efter sin halvbror, den danske språkvetaren Rasmus Kristian Rask (f. 1797, d. 1832). Hammershaimb skriver på isländska på insidan av bokens främre pärm:

Þetta N. T. er mér gefið af prestinum H. Kr. Rask, og gef eg nú vini mínum Rolf Arpi í Uppsölum bókinda til eignar og umráða. Lyderslev 17de febr. 1886. V U Hammershaimb.

Innan dess tycks boken ha tillhört släkter på Västfjordarna. Bland dess ägare har varit den kände prosten Björn Halldórsson (f. 1724, d. 1794), bosatt i Sauðlauksdalur vid Patreksfjörður, som har fått boken av Guðbrandur Sigurðarson år 1764, troligen den som var präst på Brjánslækur (f. 1735, d. 1779); Torfi Magnússon (f. 1653, d. 1706) bonde och *lögréttumaður* (domstolsledamot) på kungsgården Auðkúla i Arnarfjörður, som gav boken 1706 som sommardagspresent till sin dotter Kristín (båda nämns i folkräkningen 1703, *Manntal á Íslandi árið 1703*: 193); Björn Bjarnason, som fick boken av sin far 1603, som i sin tur hade fått den år 1576 – dessa två är troligen Bjarni Björnsson (f. omkring 1540, d. efter 1616), bonde på Brjánslækur (farfarsfar till Torfi Magnússon) och hans son Björn (f. 1585, d. efter 1649), bonde på Lækur och Kambur i Króksfjörður (jfr *Íslendingabók*. is). På titelsidan står, med klumpig och svårläst skrift, troligen följande: "þessi book gefð gifle bínaf"¹⁶, dvs. 'denna bok ger Gísli Bjarna(son)'; vem denna Gísli är vet man inte.

¹⁴ Detsamma kan även ses på samma ställen i andra exemplar av NT 1540 som nu har granskats.

¹⁵ Inte J. V. Hammershaimb som det står hos Uggla (1921: 551) och som upprepas i Sigurður Nordal (1933: 10).

¹⁶ Förmodligen så; lite klotter efter "gifle" kan möjligen vara en eller två bokstäver och det som här läses "bínaf" är inte fullt säkert.

3. Översättaren och översättningen

Oddur Gottskálksson, översättaren av NT 1540, föddes (vad vi vet) på Island troligen strax före 1500 och dog år 1556 (se t.ex. Páll Eggert Ólason 1922: 292 ff.; jfr Vilborg A. Ísleifsdóttir 2024: 77).¹⁷ I sin bok om språket i NT 1540 argumenterade Jón Helgason för att Oddur var född 1514 eller 1515 (1929: 3–5), vilket filologen Jón Sigurðsson hade föreslagit tidigare utan att det hade vunnit genomslag (1860: 120). Flera tog upp detta efter Jón Helgason, bland andra Sigurður Nordal (1933: 11–12), och den tidsbestämningen nämns ofta i senare diskussioner om Oddur. Jón Helgasons och Sigurður Nordals argument stöds dock inte av de källor som finns om Oddur och hans familj.

Det är inte mycket som är känt om Oddur, endast det som står i två förhållandevis korta berättelser skrivna ett halvt sekel efter hans död. En skrevs år 1605 av krönikören Jón Egilsson (f. 1548, d. efter 1634)¹⁸, som fick berättelsen från en man som kände Oddur (Jón Egilsson 1856: 76–79). Den andra nedtecknades år 1613 av biskop Oddur Einarsson (f. 1559, d. 1630) efter en man som hade bott i Oddurs hem under hans sista levnadsår; den handlar dock mestadels om Oddurs vuxna liv och åren kort före hans död, samt omständigheterna kring hans död (Oddur Einarsson 1933–1939).

Oddur var son till en norsk biskop i Hólar på norra Island, Gottskálk Nikulásson (f. 1469, d. 1520) och en isländsk kvinna, Guðrún Eiríksdóttir (f. ca 1470). Biskop Gottskálk var den tredje i samma norska släkt som oavbrutet besatt biskopsstolen i Hólar under 1400-talet och fram till 1520, i nästan 80 år; först Gottskálk Kæneksson 1442–1457, efter honom hans brorson Ólafur Rögnvaldsson 1459–1495 och efter honom Gottskálk Nikulásson 1496–1520, brorson till Ólafur. Före dem innehade också Gottskálk Kænekssons farbror Jón Eiríksson Hólar åren 1358–1390. Oddurs moder Guðrún var av en gammal hövdingasläkt på Island, dotter till storbonden Eiríkur Loftsson (f. ca 1415, d. 1473) som var son till stathållare (hirðstjóri) Loftur Guttormsson (f. ca 1375, död 1432), en av Island rikaste och mäktigaste män på sin tid.

Enligt Jón Egilsson (1856: 76; jfr också Oddur Einarsson 1933–1939: 134) sändes Oddur till Norge vid sex års ålder, troligen med sin farbror

¹⁷ Dessa två har mest detaljerat beskrivit Oddurs liv utifrån tillgängliga källor. Vilborg har publicerat två artiklar om Oddur (2005 och 2024) och nämnt honom även i andra publikationer (1997, 2013, 2021). För mer information om Oddur, se speciellt hennes publikation från 2014.

¹⁸ Jón skrev sin text 1605, jfr inledningen till utgåvan (1856: 18 och 20).

Guttormur Nikulásson (f. ca 1460, d. 1541)¹⁹, som hade bott på Island men som flyttade tillbaka 1502/1503 och blev några år senare lagman i Bergen, 1509–1536. Oddur växte upp i Bergen och på Torsnes i Hardanger, ca 50 km öster om Bergen, varifrån släkten kom. En ”ott po tosnes” (’Odd på Torsnes’) nämns i ett norskt dokument som skatteskyldig där år 1519, och det har föreslagits att detta syftar på Oddur Gottskálksson (Kolltveit 1953: 57) – och om så är fallet skulle det stödja det antagandet att han var född före 1500.

Bergen hade länge varit den viktigaste staden utomlands för Island och isländsk handel (se t.ex. en översikt i Veturliði Óskarsson 2003: 66 ff.) och det fanns alltid flera islänningar som bodde eller vistades en tid i Bergen (jfr Vilborg A. Ísleifsdóttir 2024: 78). Det är också sannolikt att en ung biskopsson har haft en islänning som ledsagade honom till Norge. Oddur behöver därför inte ha gått miste om det isländska språket under sin uppväxt i Bergen. Även om han har bott i Torsnes som barn har han varit i Bergen under skolåren – det sägs i den korta berättelsen från 1613 att han studerade där i skolan (”lærde þar vel i skola”, Oddur Einarsson 1933–1939: 134). Det har utan tvekan varit katedralskolan i Bergen. Mycket litet är känt om Oddurs utbildning, resor och aktiviteter innan han bosatte sig på Island, men de få orden i en av texterna om honom, som nämner vistelse i Danmark och Tyskland (”Hann var bæði í Þýzkalandi og Danmörk”, Jón Egilsson 1856: 76), tyder på att han skaffade sig utbildning där.

Oddur kom tillbaka till Island omkring eller kort före 1520 och var en tid hos sin far på Hólar men åkte tillbaka till Bergen troligen 1521, strax efter biskopens död 1520 (Oddur Einarsson 1933–1939: 134). Inget är känt om hans liv efter det fram till det att han kom till Island 1534.²⁰ I Jón Egilssons berättelse om Oddur (1856: 76) sägs det mycket kort att Oddur kunde latin, tyska och danska mycket väl (”var mjög vel lærður á latínu, þýzku og dönsku”) och att han innan han åkte till Island skaffade sig böcker på dessa språk samt Nya testamentet (”áður hann sigldi aptur, þá fékk hann sér bækur með þrimur tungumálum: latínu, þýzku og dönsku, og þar var með Nýja testamentið”, a.st.). Det sägs också att han strax före denna resa hade konverterat från katolicismen till lutherdomen, så det är inte osannolikt att detta Nya testamente som han tog med sig har varit något annat än Vulgata,

¹⁹ På norska Guttorm Nilsson, se Ugulen (2006: 365 och 372).

²⁰ Han nämns i ett diplom från 1536 som en av domsmännen närvarande vid en rättegång (*Diplomatarium Islandicum* 9 nr 630) och det är första gången han nämns i isländskt sammanhang.

troligen Luthers version. Om detta har skett i Bergen eller i Tyskland (eller Danmark) får vi inte veta.

Om Oddurs vistelse eller studier i Tyskland vet man ingenting, men i översikter om reformationen på Island och om Oddur föreslås ibland att han studerat där, möjligtvis i Wittenberg (t.ex. Harboe 1751: 229; Münter 1833: 532–533; Tryggvi Þórhallsson 1989: 31²¹). Inga källor stöder dock det, även om det kan tyckas vara sannolikt.

Det går inte att säga hur mycket som är korrekt i de två 1600-talsberättelserna om Oddur, men ser man kritiskt på texterna, som är de enda riktiga källorna om Oddur, annalen från 1605 och berättelsen från 1613, får man känslan av att händelser blandas ihop tidsmässigt, och naturligtvis saknas också mycket. Om Oddur var född ca 1496 skulle han ha varit ca 37–38 år när han kom till Island 1534; var det först kort innan det som han konverterade till lutherdomen? Eller syftar berättelsen hos Jón Egilsson på att detta hände kort innan han kom till Island förra gången, ca 1520, strax efter studier på katedralskolan i Bergen, där han förmodligen studerade tillsammans med Geble Pedersson (f. ca 1490, d. 1557), som var en av de största norska lärdomsmännen under första hälften av 1500-talet, och andra andans själar i Bergen? Kanske är det ”naturligt å konkludere med at ideen om oversettelse av Det nye testamentet har tatt form i den atmosfære af gjæring, kreativitet og lærdom, som hersket i Bergen og universitetsbyene i den nordlige del av kontinentet, hvor Odd fikk sin utdanning” som Vilborg A. Ísleifsdóttir (2024: 78) uttrycker det.

Enligt Jón Egilsson (1856) blev Oddur skrivare i Skálholt hos biskop Ögmundur Pálsson. Vilborg A. Ísleifsdóttir (2024: 79) argumenterar för att Ögmundur hade träffat Oddur i Bergen 1533 och anställt honom. I Skálholt blev Oddur bekant med bl.a. Gissur Einarsson (f. 1512, d. 1548), som man vet hade studerat i Tyskland, i Hamburg (jfr Jón Egilsson 1856: 79) och som några år senare, 1540, blev den förste lutherske biskopen på Island. Samtidigt fanns det flera andra unga män på biskopsgården som var positiva till den nya lutherska tron; vissa nämns av Jón Egilsson (1856) och de är också kända från andra håll. Det är mycket troligt att atmosfären i Skálholt uppmuntrade Oddur att påbörja sin översättning – eller fortsätta med den om han redan hade börjat. Han ska dock ha arbetat i hemlighet eftersom den gamle biskopen i Skálholt själv var en hängiven katolik. Enligt

²¹ Tryggvi hänvisar om detta till biskop Ludvig Harboe (1751), men även till biskop Finnur Jónsson (1775: 203) som dock inte nämner Wittenberg men däremot antyder att Oddur har haft samtal i Tyskland med lärda män ”inter quos a quibusdam ipse Lutherus & Melanchthon numerantur”, dvs. ’bland vilka av vissa Luther och Melanchthon räknas’.

Jón Egilsson (1856: 77) satt Oddur och översatte ute i ett kostall och ska ha övertygat biskopen om att han satt och läste gamla böcker och skrev av biskopsstatuter. Då översatte han Matteusevangeliet, enligt Jón Egilsson. Oddur flyttade på våren till en gård på södra Island och verkar ha bott där några år. Där översatte han förmodligen resten av Nya testamentet men mycket mer får vi inte veta: "Ekki er getið þar um, að hann legði þar út fleira á þeim vetri, fyr en hann var í burtu og kom í búskap. Hann bjó fyrst á Reykjum í Ölvesi", dvs. 'det nämns inte att han översatte mera där den vintern förrän han hade lämnat och skaffat sig eget hushåll. Han bodde först på Reykir i Ölfus' (a.st.). Man känner inte till att han har haft någon medhjälpare i samband med översättningen.

Översättningen slutfördes av allt att döma 1539. Den kunde inte tryckas på Island eftersom den enda tryckpressen i landet var kopplad till biskopssätet i Hólar på norra Island, där motståndet mot den nya tron var mycket starkt. Därför fick boken tryckas utomlands och Oddur reste till Danmark denna sommar eller höst – om denna resa vet vi dock ingenting. I inledningen till nytgåvan 1988 skriver biskop Sigurbjörn Einarsson om Oddur och säger bl.a. (s. xvii): "Þegar prentun var lokið hélt Oddur til Íslands með upplagið og var samferða vini sínum Gissuri Einarssyni", dvs. 'när tryckningen var klar, reste Oddur till Island med upplagan och åtföljdes av sin vän Gissur Einarsson'. Biskop Sigurbjörn anger ingen källa för detta. Det är visserligen korrekt att Gissur Einarsson reste till Danmark 1539; den gamle biskopen Ögmundur Pálsson uppger i ett brev på latin skrivet 1 juli 1539 att han tillsammans med andra lärda och lekmän i Skálholts stift har valt Gissur till biskop, och ger honom ett pass för att gå till kungens möte (*Diplomatarium Islandicum* 10 nr 183, s. 447 ff.). Det sägs dock ingenting om Gissurs resa men i ett tillägg och rättelse från tidigt 1700-tal till en annal skriven omkring 1640 (Skarðsárannáll) uppges det att Gissur reste tillsammans med en man, dock knappast Oddur som säkert hade nämnts om han hade varit biskopens reskamrat (*Annálar 1400–1800*, 1: 98, fotnot 1; om annalen se spec. s. 29 ff.).

Vi får alltså nöja oss med att vara säkra på att Oddur Gottskálksson reste till Danmark 1539, och att han på något sätt fick – eller tidigare hade fått – kontakt med en 'luthersk' tryckare i Roskilde, drygt 30 kilometer väster om huvudstaden, att han lät sätta och trycka boken under vintern, att han tog hand om texten tillsammans med en tryckare som inte kunde ett ord isländska, att han skaffade speciella typer (skrifttecken) till boken (se kap. 5) och att han sedan under våren eller sommaren 1540 tog med sig 200–300 eller fler exemplar till Köpenhamn och transporterade dem till Island, antagligen direkt till Skálholt där hans vän Gissur hade blivit biskop.

Det här är konturerna i berättelsen, men detaljerna känner vi inte till och kommer aldrig att göra.

Senare översatte Oddur en del annat, *Kurtze Auslegung der Evangelien* av Antonius Corvinus, utgiven 1546, *Die Historia des leydens [...]* av Johannes Bugenhagen, utgiven 1558, *Die Passion Christi [...]* av Antonius Corvinus, utgiven 1559, och *Catechismus pro pueris et iuventute* av Justus Jonas, troligen utgiven 1562, eventuellt mera (Halldór Hermannsson 1916: 4, 11–13, 14–15, 45; Vilborg A. Ísleifsdóttir-Bickel 2021: 179–180). Oddur översatte också delar av Gamla testamentet som biskop Guðbrandur Þorláksson använde i Bibeln 1584, dock ovisst vilka delar (se Guðrún Kvaran 2015: 22).

NT 1540 och Bibeln 1584

Biskop Guðbrandur Þorláksson (f. ca 1541, d. 1627) var redaktör och ansvarig för den första utgåvan av hela Bibeln på isländska år 1584 och översatte även själv delar av den (se t.ex. Guðrún Kvaran 1990: 12–13). Det hävdas ofta att Guðbrandur tog upp Nya testamentets text från NT 1540 så gott som oförändrad. Detta påstående härrör sannolikt från professor Páll Eggert Ólasons ord i hans utförliga diskussion om Oddur och NT 1540 (1922: 538 ff.). De flesta som har diskuterat och jämfört NT 1540 och Nya testamentet i Bibeln 1584 är mer eller mindre av denna uppfattning; Guðrún Kvaran (2017: 123–124) nämner t.ex. Jón Helgason, Sigurður Nordal, Steingrímur J. Þorsteinsson, Chr. Westergård-Nielsen och Oskar Bandle, av vilka den sistnämnda dock är en av dem som har en viss reservation gällande detta.

För närvarande översikt granskades Markusevangeliet i båda verken i syfte att se vilka förändringar Guðbrandur gjorde. Det är tydligt att texten i Bibeln 1584 är 'samma' text som i NT 1540 och de ändringar som har gjorts i texten 1584 är mestadels små. Satsbyggnad, ordföljd och ordval är med mycket få undantag exakt desamma i båda texterna men vissa lexikaliska skillnader förekommer. I evangeliets kapitel 1–4 (ca 2 960 ord) finns det till exempel mellan 50 och 60 lexikaliska skillnader, dvs. olika ord eller tillägg/borttagning av ord i Bibeln 1584 (böjningsskillnader antecknades inte). En kort översikt över dessa räcker för att belysa de huvudsakliga skiljaktigheterna. (NT 1540 → Bibeln 1584.)

Skillnaderna är inte stora. Omkring hälften består av mycket små förändringar, som tillägg av ett *og* (6) eller *hann* (1); byte från *en* till *og* (4), byte från *og* till *en* (1), byte från *að* till *og* (1), byte från *er* till *eð* (1); strykning av *að* (3), *hann*, *hinn*, *og*, *sem*, *svo*, *til*, *var*, *þá* (ett exempel på varje); *þá er 'dä' → er*; *þá er 'de som' → þá* (1); *því að 'ty' → það 'ty', 'det'* (1).

Litet större lexikaliska skillnader är sådana som de följande, i kap. 1: *af Esaia spámanni* → *hjá spámönnunum* 'hos profeterna', *allar Júðasveitir* 'allt Judafolk' → *allir af Júða* 'hela Juda', *í Jórdanarflóði* 'i floden Jordan' → *í Jórdan*, *prestahöfðingjanum* dat.sg. 'överprästen' → *prestunum* dat.pl. 'präster'; i kap. 2: *leðurbelgi* ack.pl. 'läglar av läder' → *belgi* 'läglar'.

Mer betydande varianter är sedan dessa, i kap. 1: *nú* → *þú* (dvs. "Sjá nú til að þú seg það öngum" → "Sjá þú til að þú segir það öngum"), *freistaðist* → *freistaðist af andskotanum* 'blev frestad av djävulen', *þeim* 'de' → *djöflunum* dat.pl. 'dävlarna' (ordet *djöfla* ack.pl. står några ord innan i samma sats i NT 1540), *vorkynnti* 'tyckte synd om' → *sá aumur á* 'tyckte synd om'; i kap. 2: *tolltektarar* 'tullindrivare' → *tollheimtumenn* 'tullindrivare', *fórnarbrauð* 'skådebröd' → *sjonarbrauðin* 'de synliga bröden'; i kap. 3: *tvístraður* 'splittrad' → *við sig ósamþykkur* 'oenig med sig själv', *skammar* gen.sg. 'skam, vanära' → *dóms* gen.sg. 'dom'; i kap. 4: *sængastaði* ack.pl.²² 'sängar' → *melíask* ack.sg. 'skäppa', *grasjurtum* dat.pl. 'örter, gräs' → *kálgrösum* dat.pl. 'kål'.

Det är kanske diskutabelt huruvida dessa exempel kan betraktas som små skillnader eller inte. Texten i Bibeln 1584 är tydligt tagen efter NT 1540 och ofta är längre avsnitt ordagrant identiska i båda texterna. I en outgiven lista över skillnader mellan hela NT 1540 och Nya testamentet i Bibeln 1584, sammanställd av Guðrún Kvaran och Stefán Karlsson, ska det emellertid finnas över sjutusen varianter när allt räknas (Guðrún Kvaran 2017: 119). Det är därför åtminstone tydligt att biskop Guðbrandur förändrade en del i sin återgivning av Oddurs text även om mycket av det var mindre företeelser.

4. Förlagan

Alla som har diskuterat Oddur Gottskálkssons översättning av Nya testamentet är överens om att han främst använde Luthers högtyska text i sin översättning (se Jón Helgason 1929: 176–178; Sigurður Nordal 1933: 15; Guðrún Kvaran et al. 1988: xxiii–xxiv; Astås 2005: 1198). Han har dock också haft tillgång till andra texter, däribland Erasmus av Rotterdams utgåva av NT, med grekisk och latinsk parallelltext (första utg. 1516). En undersökning av Oddurs användning av den är ännu inte gjord, men det finns textexempel i NT 1540 som bekräftar Oddurs tillgång till Erasmus text

²² "kueikizt og liosit til þess at það setiezt vnder bord edr sænga stadi" 'tänder man ljuset för att sätta det under ett bord eller sängar' (jfr Markus 4:21).

(Jón Helgason 1929: 176, 185). Oddur har även haft Vulgata till hands och Jón Helgason visar exempel som stöder detta, där Oddurs text inte kan vara översatt efter vare sig Luther eller Erasmus (a.a.: 178, 180–182). Den Vulgatatext som Oddur har haft tillgång till är äldre än Vulgatautgåvan från 1529, möjligen en upplaga från 1509. Oddur har förmodligen inte kunnat grekiska, åtminstone inte tillräckligt för att ha kunnat jämföra med den grekiska ursprungstexten.

I sin bok visar Jón Helgason med exempel att Oddur inte har använt Luthers äldsta upplagor från 1522–1527 (1929: 177). Luthers förord till Apostlagärningarna saknas i NT 1540, och eftersom den först kom i Luthers upplaga av Nya testamentet 1533 och i tyska Bibeln 1534 har Oddur haft en äldre upplaga än det. Jón Helgason ansåg det mest troligt att Oddur hade använt en av två utgåvor som båda kom ut 1530 (a.a.: 178–179).

Översättningen innehåller Luthers marginalanteckningar samt förorden till varje bok, förutom det till Uppenbarelseboken som Oddur bytte ut för ett som han skrev själv. Han skriver at ”þennan formála sem doctores hafa saman sett yfuer þessari bok Apocalipsis [...] hefi eg eigi þorat hier fyre at setia lata [...] af þui mier þicker hann nærsta hardlgia (*sic*) hlioda, vpp a þann ed þeir kalla veralldligann Pafuadom, og fulan fiedratt er biscupar og þeirra hof prestar, hafa nu vm stunder haft”, dvs. ’detta förord, som de lärda har skrivit till denna bok Apocalypsis, har jag inte vågat ta med här [...] eftersom det förefaller mig tala mycket hårt mot vad de kallar det sekulära påvedömet och den smutsiga förskingring som biskoparna och deras präster har haft nu för tiden’ (NT 1540, fol. 307r).

Inget liknande står i förordet till utgåvorna före 1530 och dessa ord tyder på att Oddur hade den version av Luthers förord som talar illa om påven och påvekyrkan, och det är just vad kan läsas i utgåvan från 1530 och senare (se förorden hos Heydenreich 1939: 32 ff.).

Enligt Jón Helgason är det inte uteslutet att Oddur har haft en lågtysk översättning av Luthers text till hands. Oddur växte ju upp i Bergen, där det lågtyska inflytandet var starkt, och det var kanske inte osannolikt att Oddur skulle ha velat ha en lågtysk text som jämförelse. Åtminstone tretton lågtyska upplagor publicerades av Luthers Nya testamente före 1533 (Jón Helgason 1929: 179). Jón nämner ett ställe i NT 1540 som kan tyda på detta (s. 180), nämligen i förordet fol. 6 rad 11–13, där några ord i Oddurs text inte verkar förekomma i någon högtysk utgåva men däremot i den lågtyska upplagan tryckt i Wittenberg 1530.²³

²³ Texten är följande: ”Enn postularner tidka og þessi ord/ eg aminne eg bid og beide ydr. / Það

Enligt Jón Helgason (1929: 187) finns det ingenting i Oddurs text som tyder på att han har haft tillgång till Chr. Pedersens danska översättning av Nya testamentet (1529, 1531); inte heller till Christian III:s översättning från 1524 eller det svenska Nya testamentet 1526. Ytterligare forskning behövs för att nå en säkrare slutsats om detta. Oddur hade troligen tillgång till helgon-sagan Jóns saga baptista II av Grímr Hólmsteinsson (d. 1298); det framgår av likheter i Lukasevangeliet och Jóns saga (Jón Helgason 1929: 193; Stefán Karlsson 2000 [1984]: 414). Han kan också ha varit bekant med bibelkompilationen *Stjórn*, som visserligen bara innehåller GT (om den se Astås 2009), även om han kanske inte hade direkt tillgång till den när han arbetade med översättningen. Det är åtminstone tydligt att Oddur var väl påläst och kun-nig om kyrklig och religiös litteratur från århundradena före sin tid, och han använder både stil (så kallad lärd stil) och ord som återspeglar texter från 1200- och 1300-talen (Jón Helgason 1929: 196–197, lista s. 197–199).

5. Ett gränsdragande dokument?

Nya testamentet 1540 har fått rollen som en milstolpe eller ett gränsdragande dokument i isländsk språkhistoria. Som en rent historisk gräns är detta val ganska lämpligt. Vid denna tid vann lutherdomen mark på Island, 1540 i Skálholt och omkring 1550/1552 i Hólar. Ur språklig synvinkel finns det emellertid inte så mycket som motiverar att sätta en gräns där – den hade likaväl kunnat sättas vid mitten av 1400-talet, nära den tid då många av de största förändringarna i isländskan ägde eller hade ägt rum, vid 1500, för att få en jämnare gränsdragning, eller vid 1550, året som den sista katolska biskopen på Island avled, om man hellre vill hålla sig till en historisk händelse. Eftersom denna bok, Bibelns Nya testamente, är den första tryckta isländska boken har det dock ansetts lämpligt att inkludera dess text i excerperingen för ordboken över modern isländska vid Islands universitet, och ett motsvarande beslut återspeglas i det faktum att den fornvästnordiska ordboken i Köpenhamn, *Ordbog over det norrøne prosasprog*, i princip stannar vid samma år i sin excerpering.

Det är således å ena sidan boktryckningens början och dess nytta och

er fyre gudz saker edr nockrs konar annars at bidia” (NT 1540, 6r) som i den lågtyska texten är: ”Vnde de Apostel bruen des wordes/ Ick vormane/ ick flee (dat ys dorch Godt edder ichteswat anders bidden)” (*Dat Nye Testament Martini Luthers*, 4r) och det är orden inom parentes i den lågtyska texten som saknas i högtyska upplagor.

nödvändighet för en ny religion i mitten av 1500-talet som kan sägas vara gränsdragande för det isländska språket och å andra sidan det faktum att det var just Bibeln som översattes och publicerades under denna period, nämligen Nya testamentet 1540 och resten av Bibeln 1584. Fram till dessa utgåvor fanns det ingen komplett isländsk översättning av vare sig Nya eller Gamla testamentet. Citat från de flesta av Bibelns böcker finns dock i olika fornisländska texter (jfr Kirby 1976, 1980). Några av Gamla testamentets böcker översattes i slutet av 1200-talet och början av 1300-talet i Norge (*Stjórn*) och de finns bevarade huvudsakligen i isländska handskrifter från 1300- och 1400-talen. Dessutom hade flera andra religiösa texter översatts, till exempel berättelser om apostlarna och om heliga män och kvinnor, men inte Bibeln i sin helhet.

NT 1540 blev dock inte en förebild för det isländska språket under de följande århundradena eller en förutsättning för det isländska språkets liv eller vitalitet, vilket Nya testamentet 1526 ibland sägs vara för svenskan.

Stavningen

Stavningen är i stort sett densamma som i handskrifter från samma period, inklusive viss användning av förkortningar och speciella skriftecken som tillhör den skriftliga traditionen. I boken används flera av de samma förkortningsband och -tecken som var brukligt i isländsk skrift på den tiden, t.ex. ofta tecknet ⟨ȝ⟩ för 'og', förkortningsstreck för nasaler och annat, t.ex. ⟨eñ⟩ för "enn", ⟨hñ⟩ för "hann", ⟨pínū⟩ för "pínun" etc., ⟨mōm⟩ för "mönnum", ⟨þt⟩ för "því að", ⟨þ₂⟩ för "þeir", även typer med diakritiska tecken, t.ex. i ⟨ḟ⟩ för "svo" (alla dessa funna på fol. 14r i Matteusevangeliet 6). I böcker på danska som Hans Barth tryckte i Roskilde används nästan inga sådana förkortningar (Jón Helgason 1929: 12). Detta är tydligen Oddur Gottskálkssons val. Även vissa typer fick specialtillverkas för denna bok, naturligtvis ⟨þ⟩, men även ⟨œ⟩ som ibland används för /å/ (dvs. [au]), ⟨þ̥⟩ för "f" och ⟨æ̥⟩ för "æ", bokstäver som enligt Jón Helgason inte förekommer i danska böcker som Hans Barth tryckte – Barth använder där ⟨f⟩ och ⟨æ⟩ utan hake.

Språket

I vissa avseenden är språket i NT 1540 ovanligt och återspeglar inte sin tids språkbruk, särskilt vad gäller ordförråd och meningsbyggnad. Översättaren Oddur hade från sex års ålder växt upp i Norge och norska var utan tvekan

hans dagliga språk där. Hans behärskning av norska överträffade förmodligen, åtminstone i viss mån, hans isländska när han började översättningen av Nya testamentet. Men trots många tyska lånord och en tyskpåverkad satsbyggnad, som ibland är störande, är språket i översättningen i sin helhet ganska rikt och varierat. Ordförrådet är variationsrikt och texten är stilistiskt välskriven och välstrukturerad. Det är tydligt att Oddur behärskade isländsk grammatik till fullo och texten är inte grammatiskt eller idiomatiskt sämre än andra isländska översättningar av religiösa texter tryckta mellan 1550 och 1600, alla översatta av islänningar på Island (jfr Veturliði Óskarsson 2019: 103–104). Latinskt inflytande på ordförrådet i NT 1540 är mycket litet (Þórir Óskarsson 1994: 363).

Några exempel på lågtyska lånord i texten är verben *bítala* 'betala', *blífa* 'bli; vara; förbli', *forlika* 'försona' och *fornema* 'uppfatta'. Äldre exempel på dessa ord finns t.ex. i diplom från 1440 (*bítala*), 1418 (*blífa*), 1426 (*forlika*), 1431 (*fornema*) (jfr Veturliði Óskarsson 2003). Många av lånorden i Nya testamentet är numera föråldrade i isländskan, bland annat de fyra nyss nämnda verben, antingen därför att motsvarande inhemska ord fanns i det dagliga språket, t.ex. *greiða* för det tidigare nämnda *bítala*, *verða* för *blífa* och *setta* för *forlika*, eller i andra fall för att de århundraden senare försvann eller rensades bort från språket under 1800- och 1900-talets språkpurism. Ett bra exempel är verbet *blífa*.

Verbet *blífa*

Verbet *blífa* 'bli; vara; förbli' var inte vanligt i isländskan innan Oddur tog det i bruk i sin text. Verbet hade kommit in i de nordiska fastlandsspråken från medellågtyska på 1300-talet (jfr Markey 1969; Veturliði Óskarsson 2009; Skrzypek 2020). I isländska texter hittar vi några exempel från 1400-talet, nästan alla i officiella dokument och handlingar, och ungefär hälften (16) från dokument skrivna av en enskild skrivare, en norrman som arbetade för en av biskoparna på Island åren 1420–1440. Verbet blir lite vanligare under första hälften av 1500-talet, återigen med alla exempel som finns från officiella dokument. Men det är inte förrän med Oddurs översättning som vi ser en tydligt ökad användning. I sin översättning använder han verbet cirka 140 gånger (Veturliði Óskarsson 2009: 99 ff.).

Det fanns kanske inte samma behov av detta verb i isländskan som i de andra nordiska språken. I många dialekter och språkformer i de nordiska språken på fastlandet hade preteritumformerna av verben *vara* och *varda* ('bli') smält ihop till en form, vilket banade väg för och underlättade

införandet av det nya tyska verbet. Detta hände inte i isländskan, men att *blífa* nu förekom i ett så mycket läst verk som Nya testamentet bidrog säkerligen till att knyta det till språket, åtminstone för en tid, och även om verbet aldrig blev lika centralt som i de nordiska grannspråken och knappast är användbart i modern isländska, fortsatte det att leva i bibelutgåvor de kommande 300 åren efter NT 1540. Redan i den första isländska Bibeln, som trycktes 1584 och tog upp Oddurs text med mindre ändringar, jfr ovan, ersattes dock några belägg av detta verb i Oddurs text med ett inhemskt ord, *verða*, och några belägg försvann sedan med varje upplaga av Bibeln tills sista exemplet försvann med Bibelupplagan som publicerades 1841.

En hyllad och lovordad text

Oddur har ofta fått stort beröm för sin översättning, speciellt av äldre forskare (se Þórir Óskarsson 1990: 203–204, om den något ensidiga diskussion som förts om språk och stil i NT 1540). Till exempel tyckte historieprofessor Páll Eggert Ólason (1922: 552) att Oddur utan tvekan kunde rankas bland dem som skrivit bäst på isländska på sin tid, och även både före och efter denna tid, och Steingrímur J. Þorsteinsson, professor i isländsk litteratur (1950: 48–85), kallar honom för "einn af mestu stílsnillingum, sem við höfum átt", dvs. 'en av de största stilisterna som vi [dvs. isländskan] har haft'. Professor Sigurður Nordal (1933) kallade översättningen "eitt af leiðarmerkjunum í sögu íslenskra bókmennta", dvs. 'ett av landmärkena i den isländska litteraturens historia'. Han tyckte att även om vissa brister finns i språket, både i ordval och satsbyggnad, om det jämförs med det bästa som finns förr och nu, är stilen 'så uttrycksfull och nyanserad och hans språk så rikt att det fortfarande är ett nöje att läsa evangelierna i den skepnaden' ("þá er stíll hans svo svipmikill og mergjaður og mál hans svo auðugt, að enn er unun að lesa guðspjöllin í þeim búningi"). Utgivarna av 1988 års upplaga av NT 1540 är något mer återhållsamma i sina ord, men är i grunden av samma åsikt (Guðrún Kvaran et al. 1988: xxvii). Ofta omnämns den främmande stilen och ordförrådet men det ursäktas då med att man skrev så på den tiden.

Sådant beröm kan tyckas något överdrivet, men Oddurs text beskrivs även i nyare forskning som förhållandevis bra 'för sin tids normer' (Kjartan Ottosson 2005: 1998).²⁴ Enligt vad man tyckte var rätt och yrkesmässigt korrekt vid den

²⁴ "It is clear, though, that Gottskálksson made an effort to write in a good and rich language for the standards of his time."

tiden översatte översättare ord för ord och följde sina original mycket noga. Och detta gjorde Oddur i sin översättning från tyska (Astås 2005: 1198). Texten visar att Oddur till största delen hade god kontroll över isländsk grammatik, som nämnts ovan. Däremot sticker tyska lånord ut från det i övrigt inhemska ordförrådet, och även syntaxen visar på influenser från tyska eller latin. Jón Helgason sa att '[u]r en rent syntaktisk synpunkt står Nya testamentet i många avseenden närmare dansk och svensk prosa från samma tid än genuint isländskt språk' (1931: 39). Även om Jón här kan ha uttryckt sig något för kraftfullt är det sant att ordföljd och syntax ofta låter främmande och säkert har gjort så också när boken publicerades. Det går dock inte att med någon säkerhet säga om det främst beror på översättarens språkliga bakgrund eller har, åtminstone till dels, sin orsak i det att man i bibelöversättningar eftersträfvade ett visst register som ofta avvek från en stilistisk standardnorm.

Tankar om språkets öde

Vissa har gått så långt som att påstå att det isländska språket skulle ha förändrats avsevärt mer än vad det har gjort de senaste femhundra åren om Oddurs översättning – och senare under århundradet, hela Bibeln – inte hade sett dagen, jfr t.ex. Jón Helgason (1929) som förvisso formulerar detta ganska milt:

Enginn getur sagt, hvernig farið hefði, ef Oddur hefði ekki brugðið við á þessum tímamótum og vikizt undir nauðsyn þjóðarinnar. En það er að minsta kosti vel hugsanlegt, að forlög tungu vorrar hefði þá orðið allfrábrugðin því sem varð, og verri. (1929: 2)

'Ingen kan säga vad som skulle ha hänt om inte Oddur hade reagerat vid denna vändpunkt och svarat på nationens behov. Men det är åtminstone tänkbart att vårt språks öde skulle ha blivit helt annorlunda än vad som hände, och värre.'

Sigurður Nordal (1933) är inne på det samma när hans säger:

In its treatment of language and poetic usage the literature of the Reformation clearly reflects the battle between foreign influence and national tradition. At that time it was finally decided whether the Icelandic written language should continue its existence on the basis of the Old Norse or go down before the Danish literary language as did the Norwegian. (1933: 7)

Denna uppfattning är kanske inte lika framträdande nu som den var förr, men den är inte okänd i dag (jfr t.ex. Guðrún Kvaran et al. 1988: xxvii).

Det nämns också ofta att delar av texten i NT 1540 i stort sett förblir

oförändrade i senare utgåvor av den isländska Bibeln, vilket visar textens betydelse för det isländska bibelspråket. Men vid mitten av 1500-talet hade isländska sedan länge varit ett moget litterärt språk och behövde inte en översättning av vare sig Nya testamentet eller Bibeln för att bli det. Skrivtraditionen var gammal och stark och det finns inget som tyder på att den skulle ha upphört att vara det. Det är åtminstone ett faktum att isländska språket fortsatte att användas på samma sätt som under tidigare århundraden, handskrifter skrevs och kopierades årtionde efter årtionde och århundrade efter århundrade – faktiskt ända fram till 1900-talet; det var en del av landets tradition och kultur.

Det påstås ibland att det hade kunnat hända att den isländska kyrkan skulle ha tvingats att använda danska Bibeln om Nya testamentet och hela Bibeln inte hade publicerats på 1500-talet, vilket skedde i Norge, där en Bibel på modersmålet inte fanns förrän i början av 1900-talet. Många (speciellt språkvetare) är dock tveksamma, bl.a. professor Jón Helgason (1931) som skrev:

Då reformationen kom till Island, var Island liksom Norge i politiskt avseende beroende av Danmark, men skillnaden mellan isländskan och danskan var vida större än skillnaden mellan danskan och flertalet norska bygdemål. Varje tanke på införande av danskt kyrkospråk i den isländska gudstjänsten måste därför synas i strid med reformationens stora krav, att också allmogen skulle följa med i det som blev predikat och sjunget i kyrkan (Jón Helgason 1931: 38; jfr Þórir Óskarsson 1990: 205–206 och de källor han hänvisar till där)

Man bör också komma ihåg att de stora skillnaderna mellan isländska och danska i slutet av medeltiden inte skulle ha gjort det lätt för isländska präster att använda danska, och den allmänna bristen på danskkunskaper bland islänningar (jfr Veturliði Óskarsson 2018: 44) skulle förmodligen ha gjort det omöjligt.

6. Avslutande ord

I denna artikel diskuterades några av de viktigaste aspekterna relaterade till tillkomsten av Nya testamentet på isländska som publicerades år 1540, historien bakom dess tillkomst och innehåll. Detta verk betraktas som gränsdragande mellan äldre och yngre isländska, särskilt eftersom det är den första boken som publicerats i tryck på isländska. Själva översättningen

hade emellertid inte någon stor inverkan på det isländska språket under de kommande århundradena eller på det isländska språkets liv, eftersom skrivtradition redan var gammal och etablerad på Island när detta verk publicerades. Men denna text är likväl unik på många sätt och har till exempel påverkat isländskt bibelspråk fram till vår tid.

Det är på många sätt anmärkningsvärt att översättaren inte var en infödd islänning utan norsk-isländsk, uppvuxen i Bergen, Norge, och det är märkligt och till och med lite rörande att han oombedd skulle åta sig att utföra detta stora verk, vilket tog honom flera år, förmodligen från 1535 eller tidigare och fram till 1539. Och vidare att han skulle se till, förmodligen på egen bekostnad, att boken skulle tryckas, inte på Island i den enda tryckpress som fanns i landet vid den tiden, och där den förmodligen skulle ha stoppats halvvägs på grund av farliga kopplingar till en ny religiös sed som vida ansågs kättersk, utan i Danmark. Och det brinnande intresse som översättaren uppenbarligen hade slutade inte med detta, dvs. att föra sin översättning säkert till Danmark och få kungens tillstånd där och få verket tryckt i en tryckpress i Roskilde. Förmodligen övervakade han arbetet i Danmark och såg bland annat till att vissa nya typer göts för tryckpressen, och sedan transporterade han flera hundra exemplar av boken med fartyg till Island, troligen ensam och utan officiellt stöd. Men Oddur Gottskálksson var sannerligen inte ensam om att bli så intresserad av att översätta Bibeln eller delar av den på egen hand; i Danmark gjorde Christiern Pedersen det samma och i England William Tyndale²⁵ för att nämna två pionjärer – och naturligtvis var Luther själv fylld av samma brinnande entusiasm.

Tyvärr är våra källor om översättningen, översättaren och översättningsarbetet knappa, och om vissa saker kommer det aldrig att vara möjligt att säga mer än vad som redan har gjorts i de viktigaste primära och sekundära källorna som finns tillgängliga om verket och översättaren. Men det finns fortfarande mycket att göra för dem som vill forska om texten, även om en del av arbetet redan har utförts, exempelvis av Jón Helgason (1929) om ordförrådet och om verkets källor med mera, av Þórir Óskarsson (1990 och 1994) om översättningens stil och av Guðrún Kvaran (1990, 2015, 2017 och i flera andra verk), bl.a. om sambandet mellan NT 1540 och Bibeln 1584 och om verkets plats inom isländsk bibeltradition. Bland de saker som skulle behöva göras är en närmare granskning av källorna, en djupare undersökning av ordförrådet och dess särdrag, en syntaktisk analys, även en studie om verkets ortografi, men kanske inte minst en studie om själva översätt-

²⁵ Om Pedersen och Tyndale, se t.ex. Jørgensen (2007) och Rankin (2018).

ningsarbetet i jämförelse med hur andra översatte Nya testamentet vid denna tid. Ett litet exempel på vad man kan hitta så fort man börjar söka visar sig i Matteus 17:27, där Jesus befäller Petrus att fiska upp ett mynt i sjön för att betala tempelskatten: "[...] gå ner till sjön och kasta ut en krok. Ta sedan den första fisken du får upp och öppna munnen på den. Då hittar du ett silvermynt. Ta det och ge till dem för mig och dig." (*Svenska folkbibeln 2015*). Där gör Oddur inte som Luther och flera andra gjorde som översatte Vulgatas / Erasmus' monetära enhet *stater* till modersmålet, t.ex. med 'Zweigroschenstück' (Luther), 'en sølff penning' (Christiern Pedersen), 'pening' (det svenska Nya testamentet 1526), 'a pece of twelve pens' (Tyndale) (jfr Arblaster 2004: 26–28), utan han lämnar ordet ööversatt, "eina stateram" (NT 1540, fol. 29v). Det krävs förstås mer forskning innan man vet vilka slutsatser som kan dras av just detta, och detta nämns bara som ett exempel, nästan ett kuriosum – men det finns utan tvekan mycket liknande att hitta.

Det vore därför önskvärt att flitiga forskare fortsatte det arbete som Jón Helgason inledde med sitt betydelsefulla verk 1929 och som i viss mån har fortsatt av yngre forskare.

Bibliografi

- Aarsberetninger og meddelelser fra det Store Kongelige Bibliothek* 2. Utg. av Chr. Bruun. Köpenhamn: Gyldendalske Boghandel, 1875. <<https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb11315493?page=337>>
- Annálar 1400–1800* 1. Utg. av Hannes Þorsteinsson. Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag, 1922–1927.
- Arblaster, Paul, 2004: 'Totius Mundi Emporium': Antwerp as a Centre for Vernacular Bible Translations, 1523–1545. I: Arie-Jan Gelderblom, Jan L. de Jong & Marc van Vaec (red.), *The Low Countries as a Crossroads of Religious Beliefs*, s. 9–32. (Intersections: Yearbook for Early Modern Studies 3.) Leiden, Boston: Brill.
- Astås, Reidar, 2005: From Old Nordic to Early Modern Nordic: The language of the translations I: Icelandic and Norwegian translations. I: Oskar Bandle et al. (red.), *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* 2, s. 1195–1201. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Astås, Reidar (utg.), 2009: *Stjórn: Tekst etter håndskriftene* 1–2. (Norrøne Texter 8.) Oslo: Riksarkivet.
- Bibeln 1584 = Guðbrandsbiblía: *Biblia. Þad Er, Øll Heilóg Ritning, vtlógd a Norrænu. Med Formalum Doct. Martini. Lutheri*. Hólar 1584. <<https://baekur.is/bok/cc67179c-0a98-4489-aa90-977c46b38117>>

- Björk Ingimundardóttir, 2019: *Prestaköll, sóknir og prófastsdæmi á Íslandi* 1. Austfirðinga- og Sunnlendingafjórðungar. Reykjavík: Þjóðskjalasafn Íslands.
- Björn Þorsteinsson, 1960: Elzta heimild um prentun á íslenzku. I: *Saga* 3, s. 96–97. Danica vet. 9. → NT 1540.
- Dat Nye Testament Martini Luthers*. Württembergische Landesbibliothek. <<http://digital.wlb-stuttgart.de/purl/bsz352254645>>
- Diplomatarium Islandicum – Íslenzkt fornbréfasafn* 9, 10, 11. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag 1909–1913, 1911–1921, 1915–1925.
- Finnur Jónsson, 1775: *Historia ecclesiastica Islandiæ* [...]. Band 3. Köpenhamn: Typis Orphanotrophii Regii, Excudis Gerhardus Giese Salicath. <<https://baekur.is/>>
- Guðrún Kvaran, 1990: Almúganum til sæmdar og sáluhjálpar. Um íslenskar biblíupýðingar. *Orð og tunga* 2, s. 9–19.
- Guðrún Kvaran, 2015: Brautryðjendur í Biblíupýðingum á Íslandi. Um þátt þeirra Odds Gottskálkssonar og Gissurar Einarssonar. *Ritröð Guðfræðistofnunar* 41, s. 20–26.
- Guðrún Kvaran, 2017: Breytingar Guðbrands biskups á Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar. I: Hjalti Hugason, Loftur Guttormsson & Margrét Eggertsdóttir (red.), *Áhrif Lúthers. Siðaskipti, samfélag og menning í 500 ár*, s. 119–144. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Guðrún Kvaran, Gunnlaugur Ingólfsson & Jón Aðalsteinn Jónsson, 1988: Um pýðingu Odds og útgáfu þessa. I: Sigurbjörn Einarsson, Guðrún Kvaran, Gunnlaugur Ingólfsson & Jón Aðalsteinn Jónsson (red.), *Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar*, s. xxi–xxxii. Reykjavík: Lögberg.
- Halldór Hermannsson, 1916: *Icelandic Books of the Sixteenth Century*. (Islandica 9.) Ithaca, New York: Cornell University Library.
- Helgi Þorláksson, 2003: *Saga Íslands* 6. Red. Sigurður Línal. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag – Sögufélagið.
- Harboe, Ludvig, 1751: *Første Afhandling om Reformationen i Island, hvad Begyndelse, Fremgang og Modstand samme har havt fra 1539 til 1548*. Köpenhamn. <<https://baekur.is/>>
- Heydenreich, Ludwig Heinrich, 1939: Der Apokalypsen-Zyklus im Athosgebiet und seine Beziehungen zur deutschen Bibelillustration der Reformation. I: *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 8, 1–2, s. 1–40.
- Íslendingabók.is*. 1997–2025. Íslensk erfðagreining ehf. & Friðrik Skúlason ehf. <<https://islendingabok.is/>>
- Jahnke, Carsten, 2018: Diskussion: En katolsk kamphane? I: *Historisk Tidsskrift* 117, 2, s. 421–436.
- Jón Egilsson, 1856 [1605]: Biskupa-annálar. Utg. av Jón Sigurðsson. I: *Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju* 1, s. 15–136. Köpenhamn: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Jón Helgason, 1929: *Málið á Nýja testamenti Odds Gottskálkssonar*. (Safn Fræðafélagsins um Ísland og Íslendinga 7.) Köpenhamn: Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn.

- Jón Helgason, 1931: Från Oddur Gottskálksson till Fjölnir. Tre hundra års isländsk språkutveckling. I: *Island – Bilder från gammal och ny tid*, s. 36–50. (Skrifter utgivna av Samfundet Sverige-Island 1.) Uppsala: A.-B. Lundeqvistska bokhandeln.
- Jón Sigurðsson, 1860: Lögsögumanna tal og lögmanna á Íslandi með skýringargreinum og fylgiskjöllum. I: *Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu og nýju* 2, 1, s. 1–250. Köpenhamn: Hið íslenska bókmentafélag.
- Jón Þorkelsson, 1888: *Digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede*. Köpenhamn: Andr. Fred. Høst og Søns Forlag.
- Jørgensen, Jens Anker, 2007: *Humanisten Christiern Pedersen: En Præsentation*. Köpenhamn: C. A. Reitzel.
- Kirby, Ian J., 1976, 1980: *Biblical Quotation in Old Icelandic-Norwegian Religious Literature*, Vol. 1, Text; Vol. 2, Introduction. (Rit Stofnunar Árna Magnússonar á Íslandi 9–10.) Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Kjartan Ottosson, 2005: Language cultivation and language planning IV: Iceland. I: Oskar Bandle et al. (red.), *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages* 2, 1997–2007. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Kolltveit, Olav, 1953: *Jondal i gamal og ny tid*. 1. Bygdesoga, 2. Gards- og ættesoga. Bergen: Jondal bygdeboknemnd.
- Manntal á Íslandi árið 1703*. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín. Reykjavík: Hagstofa Íslands, 1924–1947.
- Markey, Thomas L. 1969. *The Verbs varda and bliva in Scandinavian. With Special Emphasis on Swedish*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia 7.) Uppsala.
- Münter, Friedrich, 1833: *Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen* 3. Leipzig: Friedr. Christ. Wilh. Vogel.
- Nordiskt lexikon för bokväsen*. [1946–]1951. Red. av Palle Birkelund, Esli Dansten & Lauritz Nielsen. Köpenhamn, Oslo, Stockholm: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, Dreyers Forlag, Förlaget Forum.
- NT 1540 = *Þetta er hid nya Testament* [...].²⁶ Roskilde 1540. <<https://baekur.is/bok/9e16b051-a1e9-441e-83b5-c4bd6451d4e3>>.
- Oddur Einarsson, 1933–1939 [1613]: Frasaga Þormodar Asmundarsonar i Bræðratungu um afgang Odds lógmanns Gottskálkssonar [...]. I: *Diplomataricum Islandicum* 13, s. 133–135. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Páll Eggert Ólason, 1922: *Menn og menntir siðskiptaaldarinnar á Íslandi* 2. Reykjavík: Bókaverslun Guðm. Gamalielssonar.
- Rankin, Mark, 2018: Tyndale, Erasmus, and the Early English Reformation. I: *Erasmus Studies* 38, s. 135–170. <<https://doi.org/10.1163/18749275-03802001>>
- Reske, Christoph, 2015: *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen*

²⁶ Full titel: Þetta er hid nya Testament, Jesu Christi eigenlig ord og Euangelia huer hann sialfr predikadi og kendi, hier i heime, Sem hans postular og Gudz spialla menn sidan skrifudu. Pau eru nu hier vtlogd a Norrænu, Gudi til lofs og dyrdar, enn almuganum til sæmdar og Salu hialpar.

- Sprachgebiet*. Auf der Grundlage des gleichnamigen Werkes von Josef Benzing. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. (Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen 51.) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Ritmalssafn Orðabókar Háskólans. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <<http://ritmalssafn.arnastofnun.is/>>
- Sigurður Nordal, 1933: The New Testament of Odd Gottskálksson. I: *Hið Nya Testament 1540. Oddur Gottskálksson's Translation of The New Testament*, s. 9–18 (Monumenta Typographica Islandica 1.) Published in Facsimile with an Introduction in English and Icelandic by Sigurður Nordal. Köpenhamn: Levin & Munksgaard.
- Skrzypek, Dominika, 2020: The Swedish *bli*-passive in a diachronic perspective. I: *Lege artis – Language yesterday, today, tomorrow* 5, 2, s. 301–334.
- Stefán Karlsson, 2000 [1984]: Samfellan í íslensku biblíumáli. I: Guðvarður Már Gunnlaugsson (red.), *Stafkrókar, ritgerðir eftir Stefán Karlsson gefnar út í tilefni af sjötugsafmæli hans 2. desember 1998*, s. 405–414. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Steingrímur J. Þorsteinsson, 1950: Íslenzkar biblíupýðingar. I: *Vðförla* 4, s. 48–85. *Svenska Folkbibeln 2015*. <www.biblegateway.com/>
- Tryggvi Þórhallsson, 1989: *Gissup biskup Einarsson og siðaskiptin*. Reykjavík. [Utg. av författarens barn.]
- Uggla, Arvid Hj., 1921: Uppsala universitetsbiblioteks samling av nyisländsk litteratur. Några meddelanden. I: *Uppsala universitetsbiblioteks minnesskrift 1621–1921*, s. 537–574. (Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis 1.) Uppsala: Almqvist & Wiksells boktryckeri A.B.
- Ugulen, Jo Rune, 2006: «...alle the knaber ther inde och sædescwenne...» Ei undersøking i den sosiale samansetjinga av den jordeigande eliten på Vestlandet i mellomalderen. Avhandling for graden Philosophiae Doctor (PhD), Universitetet i Bergen.
- Veturliði Óskarsson, 2003: *Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500*. (Bibliotheca Arnamagnæana 43.) Köpenhamn: C. A. Reitzels Forlag.
- Veturliði Óskarsson, 2009: Um sögnina *blífa*, vöxt hennar og viðgang í íslensku. I: *Íslenskt mál* 31, s. 89–124.
- Veturliði Óskarsson, 2018: Det rena språket och lånorden. Om främmande, särskilt dansk, påverkan på isländskan. I: *Årsbok 2016–2017*, s. 39–54. (Annales Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Upsaliensis – Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala.)
- Veturliði Óskarsson, 2019: The Icelandic Language at the Time of the Reformation: Some Reflections on Translations, Language and Foreign Influences. I: Sigrún Høgetveit Berg, Roald E. Kristiansen & Cathinka Dahl Hambro (red.), *Northern Reformations*, s. 102–114. (Nordlit 43). <<https://doi.org/10.7557/13.4960>>
- Vilborg Auður Ísleifsdóttir, 1997: *Siðbreytingin á Íslandi 1537–1565. Byltingin að ofan*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.

- Vilborg Auður Ísleifsdóttir, 2005: Oddur norsk og Nýja testamentið 1540. I: *Ritmennt* 10, s. 133–150.
- Vilborg Auður Ísleifsdóttir, 2013: *Byltingin að ofan. Stjórnskipunarsaga 16. aldar*. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Vilborg Auður Ísleifsdóttir-Bickel, 2021: *Die Einführung der Reformation in Island 1537–1565. Die Geburt eines frühmodernen Staates*. Darmstadt: Wbg Academic.
- Vilborg Auður Ísleifsdóttir, 2024: «Otthe norske» og Det nye testamente. I: *Norsk slektshistorisk tidsskrift* 47, 2, s. 67–86.
- Þórir Óskarsson, 1990: Sundurgreinilegar tungur. Um mál og stíl Nýja testamentis Odds Gottskálkssonar. I: Gunnlaugur A. Jónsson (red.), *Bibliuþýðingar í sögu og samtíð*, s. 203–221. (Studia theologica islandica 4.) Reykjavík: Háskóli Íslands, Guðfræðistofnun. <<https://timarit.is/page/6554561#page/n203/mode/2up>>
- Þórir Óskarsson, 1994: Íslensk stílsaga. I: Þorleifur Hauksson (red.), *Íslensk stílfræði*, s. 169–418, 440–467, 491–554. Reykjavík: Styrktarsjóður Þórbergs Þórðarsonar og Margrétar Jónsdóttur, Háskóla Íslands, & Mál og menning.

Abstract

The article discusses the first translation of the New Testament into Icelandic in 1540, its translator, the Norwegian-Icelandic bishops son Oddur Gottskálksson, and the text's place in the history of the Icelandic language. The NT 1540 is considered a landmark document in the history of Icelandic, and for example, its year of publication marks the boundary between Old Icelandic and Modern Icelandic in dictionary work. In many ways this is appropriate, even though its publication did not have any major impact on the development of the language in the following centuries, with the exception of the language of the Bible, nor does it particularly reflect changes in the language at the time of the translation.

Keywords: Nya testamentet, Bibeln, Luther, isländska, 1500-talet, översättningar

Veturliði Óskarsson

Uppsala universitet

Institutionen för nordiska språk

ORCID iD 0000-0003-0434-0611

Kvar går norrønfilologien?

Tankar om metode og retning etter lesing av

Mikael Males. *Den äldsta fornnordiska litteraturen. Nya vetenskapliga rön.* Dialogos, Stockholm, 2024. ISBN 9789175044347. 248 sider.

RECENSIONSARTIKEL AV ELДАР HEIDE

1. Innleiing

Denne boka er ei spennande reise langs fronten av forskinga på den eldste gammalnordiske diktinga, der det i seinare år er gjort store framsteg i datering og forståing. Boka formidlar og bygger på ein enorm kunnskap om norrøn dikting og språkhistorie. Det blir greidd ut om kjenningar, formelle dateringskriterium, versemål og metrisk analyse, og pløgd i djupna. Vi får veta at den og den typen kjenning er brukt så og så mange gonger i materialet, i periode så og så, og i den og den strofa. Data som dette blir skarpsynt sette saman med andre poeng om innhald og kulturkontakt, til syntesar som ofte verkar robuste.

Forfattaren brukar mykje plass på polemikk mot visse forskingsretningar. Han går hardt ut mot tendensen til å datere norrøne dikt seint, og meiner han heng saman med uvitskapleg metode. Som alternativ agiterer han for Karl Poppers hypotetisk-deduktive metode, og prøver å vise korleis den kan appliserast på temaet for boka.

Eg har sjeldan sett så harde spark i ein fagpublikasjon. Boka reiser såpass viktige spørsmål for heile norrønfilologien, om kvar vi står og kva vegar vi no kan ta, at eg har valt å skrive ei utvida bokmelding. Eg stør arbeidsmåttane Males går inn for, men meiner det ofte er misvisande å skildre dei

Heide, Eldar. 2025. Kvar går norrønfilologien? Tankar om metode og retning etter lesing av Mikael Males. *Den äldsta fornnordiska litteraturen. Nya vetenskapliga rön.* *Scripta Islandica* 76: 137–167. <https://doi.org/10.63092/scis.76.61139>
ISSN 0582-3234 (tryckt); ISSN 2001-9416 (digitalt)

© Eldar Heide (CC BY)

som hypotetisk-deduktiv metode. I staden meiner eg det overordna metode-prinsippet i våre fag bør vera å ta heile materialet med i vurderinga når vi utviklar teoriar. Dette gjer eg greie for med bakgrunn i ein del metodedøme, der ordboksarbeid står sentralt.

2. Oversikt over boka

Mikael Males ønsker å tilby ei innføring i tidleg gammalnordisk diktning som bygger på ny forskning og som legg fram metodikken i denne nye forskinga. Boka presenterer forskningsfronten når det gjeld metrisk analyse og datering ut frå språklege kriterium, konkretisert i tolkingsdøme. Samtidig skal eitt av kapitla (2) bote på mangelen på "en vetenskapligt godtagbar översikt över fornnordisk metrik" (s. 233, jf. 43). Sentralt i boka står agitasjon for meir vitskapleg metode i gransking av tidleg nordisk diktning, norrøn filologi og humaniora generelt.

Males freistar å "redogöra för alla metodologiska överbäganden och bevekelsegrunderna för varje ställningstagande" (s. 233), av fleire årsaker. Grunnsynet til Males er at forskning skal presenterast på denne måten, og han sjølv som student og doktorand sakna eit "verk som [...] förklarade tillgängliga metoder för studiet av den tidiga fornnordiska litteraturen" etter slike retningslinjer (s. 233). Han peikar òg på at det er meir nødvendig enn før å bygge grunnmur til resonnementa våre. Forfattarar kan ikkje lenger gå ut frå at lesarane har den nødvendige bakgrunnen (s. 238). Dei gamle filologiske disiplinane er i mange tilfelle nedlagde, og Males nemner spesielt at "de nödvändiga kunskaperna i metrik och relevanta aspekter av textkritik för närvarande inte lärs ut vid svenska universitet". Derfor er boka meint å gje "grundläggande redskap för självstudier" (s. 234–235, jf. 238).

Boka vender seg altså både til interesserte lekfolk og til studentar i norrøn filologi. Males definerer filologi som "studiet av texter på döda språk" (s. 15). Det spesielle med studiet av slike tekstar, peikar han på, er at dei ikkje utan vidare er forståelege, pga. den kulturelle avstanden (s. 17).

Den viktigaste bakgrunnen for boka, seier Males, er at dei siste 20 år har sett store framsteg i metrisk analyse og datering av norrøn diktning: Sievers analyse frå Sievers 1893 har "underkastats så omfattande prövning att dess huvuddrag idag är ställda bortom rimligt tvivel". Dermed er dei grunnleggande føresetnadene for å studere gammalnordisk diktning betre i dag enn for berre eit par tiår sidan. I tillegg har forskinga dei siste 20 år gått forbi

Sievers, slik at ein no studerer ”både metriken och dess implikationer för dateringen med en precision som inte bara kan mäta sig med Sievers, utan är långt mer exakt och fortlöpande tillåter nya slutsatser” (s. 54).

Denne utviklinga har gått hand i hand med fornya vekt på språkhistorisk kunnskap i lesing av tidleg nordisk diktning, og på formelle dateringskriterium. Dette gjeld, vel å merke, forskingsretninga som Males representerer. Boka bygger på vitskaplege publikasjonar derifrå, ikkje minst frå Males sjølv. ”Fältet är nu mer dynamiskt än det var under de föregående åttio till hundra åren”, seier Males. (s. 54)

Boka er delt inn i åtte kapittel medrekna innleiing og sluttord. Dette er dei andre kapitla:

- ”Filologi och vetenskaplig metod”. Her skisserer Males sitt syn på kva som er målet med forskning og korleis filologisk forskning bør drivast, særleg innanfor tematikken han arbeider med. Han tek utgangspunkt i Karl Poppers hypotetisk-deduktive metode og appliserer den på utforskning av tidleg nordisk diktning. Formelle kriterium spelar ei nøkkelrolle i metodikken Males skisserer, særleg språkhistoriske kriterium, som *v-* bortfall i framlyd (*vreiðr* > *reiðr*), partikkelen *of / um* og hiatus (*éarn* > *járn*, *sæing* > *sæng*, osv.).
- ”Fornnordisk metrik”. Kapitlet presenterer systemet i metriken ifølgje den nyaste forskinga, med vekt på fornyrdslag, ljodahått, drottkvætt og kviduhått.
- ”Vår första fullständiga strof: Teoderikstrofen”. Males presenterer Teoderik-innskifta på Röksteinen, den tradisjonelle tolkinga og Bo Ralphs tolking frå Ralph 2007, før han viser at ho tårnar imot kunnskap om syntaks og metrikk. På grunn av dette avviser Males denne tolkinga.
- ”Vår förste skald: Brage”. Males presenterer språket som særmerker skaldediktning og kva som skil Brage frå dei seinare skaldane når det gjeld språk og metrikk. Han går nærare inn på Gjevjun-strofa og strofene om Tor og Midgardsormen i *Ragnarsdråpa*, og viser korleis presis kunnskap om metrikk, etymologi og språkhistorie kan bringe oss nærare originalteksten og dei mest sannsynlege tolkingane.
- ”Den höges tal (*Hávamål*)”. Her viser Males korleis Müllenhoff (1891) si frisering av *Hávamål* har vore avgjerande for den seinare oppfatninga at diktet er eit konglomerat. Den argumenterer han imot. Han går gjennom språklege kriterium og innhaldskriterium som han meiner er eigna til datering: Brenning av avlidne i strofe 71 og 81, samhovet

mellom *deyr fê / deýja frændr* i *Håvamål* 76–77 og *Håkonarmål*, *Gjaltr* i strofe 129 i høve til irsk språk, og å ofre høveleg mykje i *Håvamål* 145.

- ”Völvans spådom (*Voluspá*)”. Her peikar Males på språklege kriterium som er eigna til datering, at Arnor jarleskald ser ut til å sitere *Voluspá* 57 på midten av 1060-talet, mogelege kristne innslag og spor av tysk påverknad. Han kjem med eit forslag om når og i kva miljø *Voluspá* vart dikta.

Når det gjeld resultat, vil eg dra fram følgjande hovudpunkt frå den granskinga Males gjer av dei nemnde dikta:

- Ikkje berre mange skaldedikt, men òg mange eddadikt, kan med høg sannsynlegheit daterast til førkristen tid, på grunnlag av metriske og språklege kriterium, og visse innhaldskriterium. At seinare diktarar lurar oss med å arkaisere språket, blir motsagt av data (s. 30, 149, 187). *Håvamål* daterer Males til 900–960 eller litt før (s. 161), og *Voluspá* til 975–995 (s. 229). Andre eddadikt meiner han er mykje yngre, m.a. *Det fyrste kvedet om Helge Hundingsbane* og *Hyndluljóð* frå 1100-talet; s. 117, 133).
- *Voluspá* vart dikta under Håkon jarl og urframført ved hirda hans, kanskje av Einar Skálaglam eller Eiliv Gudrunsson (s. 223–228).
- Den tidlege dateringa av mange skalde- og eddadikt, gjer at Males går imot skikken med å ”behandla [...] hela den fornnordiska litteraturen som ett enhetligt fenomen” (s. 10). Den førkristne litteraturen bør granskast for seg, seier han.
- ”[D]e äldsta dikterna förhåller sig till en levande mytologisk värld och [...] det [...] är först [...] senare som skaldediktningen mer blir en lek med ord än ett fönster till en samtida föreställningsvärld” (s. 123). Dei tidlege skaldane, særleg Brage, var nyskapande og frie, og laga kjenningar som ikkje høver inn i dei seinare sjablongane (s. 109).
- ”[D]rottkvätt [...] är den mest självständiga litterära innovation som Norden någonsin har frambringat” (s. 78). På 800-talet kjende folk i Norden seg ikkje underlegne, seier Males, og den perioden såg ei kulturell bløming som aldri heilt gjentok seg etter at vi fekk ei meir ”underdånig roll” i høve til dei store grannane i sør (s. 107). Gammalnordisk diktning oppstod i ein for det meste ”inhemsk”, sjølvstendig prosess (s. 78, 106).
- Skandinavane var opne for impulsar frå grannane, men innpassa dei i sin eigen kultur. Males argumenterer for at Midgardsormen er eit lån frå irsk tradisjon i vikingtida – og at irane i sin tur har han frå kulturar rundt Middelhavet via kristne tekstar (s. 126–139). *Gjaltr* (*Gjalti*) i

Hávamål 129 skal vera lånt frå irsk forteljetradisjon (s. 155–158); *Voluspå* skal ha fleire kristne innslag frå kristendomen (s. 196–214) og vera påverka av tysk dikting (s. 214–223).

- Det er lett å påvise kristne innslag i tidleg nordisk dikting, men dette inneber ikkje at dikta er kristne eller at dei er dikta av kristne. Males avviser oppdelinga i tekstar som er seine og kristne og tekstar som er tidlege og reint heidne. (s. 175–176, jf. 171 ff. og 196–214)
- Males meiner det går an å spora, i ganske stor detalj, vandring av motiv og ord mellom land og kulturar, og å koma langt i å prikke inn opphavet til visse dikt. Dette gjeld slike forslag som at *Voluspå* er påverka av tysk dikting, at Midgardsormen er lånt på 800-talet frå irsk tradisjon, som har han frå Middelhavslanda, og det svært presise forslaget om opphavet til *Voluspå*.
- Eddadikta hadde ikkje meir folkeleg basis enn skaldedikta (s. 143, 170, 223–224). Dei var enklare underhaldning enn skaldediktinga (s. 225), men alt tyder på at dei var ”kopplad[e] till krigareiten och miljön kring härskaren”, ikkje ”vanligt folk”. Dette går fram, meiner Males, av at krigareiten viste til eddadikta ”i kungens eller jarlens hall”, og av at ”kopplingen till hovet [...] gjorde att den gamla diktningen traderades muntligen mellan 800- och 1200-talet”. Lovdikta til fyrstane vart skapte med eldre dikt som modell. ”Det finns inga tecken på att eddadiktningen skulle ha traderats på andra vägar bara för att slutligen hamna i samma isländska handskrifter som skaldediktningen.” (s. 224, jf. 139)
- *Hávamåls* ”uppsygnad är konstfärdig och genomtänkt”; diktet er ikkje sett saman av fleire opphavleg uavhengige stykke (s. 144, 161–171).

Andre, mindre sentrale poeng: Males argumenterer for at hendingar skal forståast som ein type (postvokalisk) allitterasjon, ikkje rim (s. 75–78). Gjevjun-strofa i *Ragnarsdråpa* tyder på at hokjønnsordet *rauf* hadde ei tyding ”byte, rov” i tidleg norrønt (s. 110–111). I den fyrste Brage-strofa om fisketuren til Tor, er det sterke grunnar til å lesa *aldafaðs*, ”människornas härskares”, heller enn *aldaföðrs*, ”människornas faders” (s. 115–118).

3. Vitskapsteorien til Males

Males brukar mykje plass på å formulere ein vitskapsteori for humaniora og spesielt den typen forskning på gammalnordisk dikting som han er

talsmann for. Bakgrunnen er kva som er gjort og ikkje gjort fram til no med gammalnordisk diktning, og på kva måte det er gjort. Det forskingsprogrammet Males kjem fram til, har han utvikla i kontrast til dei forskingsretningane som har dominert inntil dei siste åra.

Males går sterkt inn for meir vitskapleg gransking av gammalnordisk litteratur, og med det meiner han hypotetisk-deduktiv metode (HDM) à la Karl Popper (1994 [1934]). Det er fordi "förläringar av icke uppenbara förhållanden strängt taget aldrig kan bevisas" (s. 18). Dermed blir oppgåva til forskaren "att uppställa välinformerade hypoteser och sedan försöka falsifiera dem tills de har genomgått så många prov att en tillfredsställande grad av sannolikhet är uppnådd" (s. 18).

Konkurrentane til HDM er berre to, seier Males: positivisme og relativisme / subjektivisme / postmodernisme (s. 19). Positivismen avviser Males, som Popper, fordi det er umogeleg å prove at noko er sant (s. 18–19). Relativisme / subjektivisme / postmodernisme avviser Males (s. 19–20, 24, 31) fordi denne modellen "inte kan prövas utifrån dess egna premisser. Om subjektet dikterar sin egen uppfattning om verkligheten kan den modell som förutsätter att så är fallet inte antas vara densamma från individ till individ". Skål vi kunne tru at den relativistiske modellen er éin modell, så føreset det ein intersubjektivitet som modellen avviser. (s. 20)

Eit fundamentalt problem, seier Males, "är att det inom humaniora aldrig har rätt enighet om grundläggande vetenskapliga standarder" (s. 14). Derfor vil han "göra det som Popper aldrig gjorde och utvärdera hur en sannolikhetsbaserad kunskapsmodell [= HDM] kan tillämpas" i humaniora, og då særleg i den greina av filologien som han sjølv arbeider i (s. 25).

For å få til dette, tek Males (inspirert av Hirsch 1967) utgangspunkt i "tekst-kritiken, vars uppgift är att försöka komma så nära författarens ursprungliga text som möjligt" (s. 25). Sentrale omgrep og spørsmål han går inn på, er:

- stemmatologisk metode,
- arketype,
- trivielle og signifikante variantar eller innovasjonar,
- trivialisering,
- språkhistoriske data,
- språklege dateringskriterium og datering basert på innhald,
- *lectio difficilior potior*, altså at "det är mer troligt att en skrivare skulle förenkla än försvåra en text", og
- "det vetenskapsteoretiska begreppet förklarande kraft." (s. 23–41, 66–67, 124–125)

Det siste forklarer Males slik: "Om en hypotes har stor forklarande kraft innebær det att den kan bestå mange prøvningar", t.d. "både språkhistoriska och textkritiska sådana." "Varje förhållande som en hypotes kan förklara ökar därmed dess sannolikhet, men det kräver också att den är enkel och inte särskilt anpassad för att förklara observationerna." (s. 66)

Her ser vi at "hypotesprøvning" står sentralt i forskingsidealet til Males. God forskning blir særmerkt av "prøvbarhet" (s. 11). Berre "prøvbar kunnskap" er kunnskap (s. 19, jf. 21, 35, 155, 118–129). Derfor skal hypotesar formulert slik at dei kan "prøvas" (s. 23, 40, 92–93, 237, m.m.). Vi finn former av verbet *prøva* og ord samansette med *prøv-* opp mot 100 gonger i boka.

Kriterium som skal fungere i "prøvning", må vera "specifika", seier Males vidare (s. 33, 35, 40, 147, 177, 184, 186, 237, m.m.). Med det meiner han 'særmerkt, spesiell, kompleks'. Vil ein t.d. argumentere for at eit motiv i eit dikt er lånt frå eit anna dikt, så må motivet vera spesifikt. Er motivet allment, vagt eller enkelt, slik at vi finn det i mengdevis av dikt i mange kulturar, så kan ikkje påstanden prøvast, og dermed vil ein ikkje klare å sannsynleggjera ideen (s. 186).

Her er òg "intersubjektiv prøvbarhet" eit nøkkelomgrep (s. 145, 177, jf. 20, 44). Males poengterer, med Popper, at "prøvning" er ein intersubjektiv prosess. Utlagt: Dersom berre du synest du har eit godt argument, så har du ikkje det.

Sentralt i det Males seier om "prøvning", står òg at dei delane av eit resonnement som ikkje er prøvbare, skal koma sist. Utgangspunktet må vera det som kan prøvast. Til dømes er oppfatningar om kva stil som var på moten i den eller den perioden, for subjektive til å danne grunnlaget for god datering (s. 38). I staden må vi freiste å "först datera och sedan dra slutsatser" om kva smak og stil som var på moten (s. 229, jf. 184).

Av idealet om prøving, følger at vi "måste [...] vara beredda på att ibland ha fel", peikar Males på. Vil ein unngå det, så må ein unngå å formulere hypotesar, eller berre formulere hypotesar som er så "vaga [...] att de inte kan prøvas". Men i så fall har ein ikkje gjort jobben sin som forskar. (s. 93)

Males poengterer at vi skal freiste å falsifisere ikkje berre andres, men også egne hypotesar (s. 19). Her lever Males som han lærer: "I denna anda vill jag tillstå att jag själv i en publikation från år 2013 [Males 2013: 106–112] hävdade att stroferna om Oden i trädet [*Håvamål* 138–140] var diktade under 1100-talet, på grund av likheter mellan dem och [det kristna] korsfästelsemotivet" (s. 176). Det resonnementet har han no forlate, og meiner det er svært usannsynleg at *Håvamål* er frå 1100-talet (s. 176).

4. Kva vitskapssynet til Males er ein reaksjon mot

Det Males formulerer om metode, kan ikkje sjåast isolert. Det er eit oppgjer med forskingsretningar som har rådd frå midten av 1900-talet, særleg frå rundt 1970, og som ikkje for alvor er vortne utfordra før dei siste 10–20 åra, mest frontalt av den retninga Males representerer.

Males er særleg kritisk til ”tendens[en] att vilja datera fornnordiska dikter så sent som möjligt” (s. 31), som skaut fart rundt 1970 (s. 145, 153, 236). Sidan den gongen har ”den fornnordiska filologin upplevt en rörelse bort från prövning av hypoteser och mot forskarnas subjektiva upplevelser”, seier Males (s. 31).

Dette har særleg, meiner han, kome som ”en reaktion på missbruket av det germanska arvet före och under andra världskriget. Om texterna är yngre blir de mindre germanska och mer europeiska och kristna, och forskarna undviker därigenom att de själva och deras studieobjekt förknippas med tidigare ideologiskt missbruk.” (s. 31, jf. 146–147)

Forgrunnsfiguren i rørsla Males skildrar, var Klaus von See, som Males er svært kritisk til: Hans ”önskan att distansera sig från Tredje rikets förvanskningar av historien tycks runt år 1970 ha utvecklats till ren fanatism” (s. 236). Von See hade ein ”stark [...] tendens att läsa in kristna element i de tidiga dikterna” (s. 154), seier Males.

I kontrast til dette erklærer Males: ”Denna bok företräder [...] bara en enda ideologi: att sannolikhetsbedömning bör vara forskningens ständiga rättesnöre. Graden av kulturell renhet eller blandning skall inte förutsättas, utan undersökas”. Sanning må vera det overordna målet, og ”historien blir mer intellektuellt stimulerande om vi inte på förhand bestämmer vilka svar som kan godtas.” (s. 13)

Spesielt er Males kritisk til kolossen *Kommentar zu den Liedern der Edda* (1997–2019), som von See stod bak: I visse tilfelle har dette verket ein ”metodologi som får många konspirationsteorier att blekna” (s. 36). Når det gjeld datering, ”skapar [*Kommentar*] en hierarki av kriterier som är helt omvänd mot den vetenskapliga”, seier Males (s. 34, jf. 44, 147, 160, 192–193).

Han meiner fleire faktorar har støtta opp om forskingsretninga han kritiserer. Éin er at den gamle filologien vart fragmentert gjennom 1900-talet:

Lingvister fick ansvar för språkforskningen, men förväntades inte längre uppvisa någon nämnvärd kulturell förståelse [...]. Litteraturvetare, religionsvetare, historiker och andra [...] fick ansvar för texttolkning, men förväntades inte ha några djupare insikter i [...] den språkliga utformningen. [...] D]en holistiska filo-

logiska kompetens som krävs för att förstå och kontextualisera äldre texter blev allt ovanligare. (s. 32)

Dette forklarer, seier Males (med Lindblad 1977, 1980), at mange som arbejder med eldre litteraturhistorie, fyrst og fremst har litteraturvitskapleg bakgrunn og derfor ofte "saknar de metodologiska redskap" dei treng for å svara på spørsmåla dei stiller (s. 235). Noko av denne kritikken er retta mot forfattarane av *Kommentar*. Til dømes viser dei, ifølgje Males, "inga tecken på att förstå de metriskas omständigheter som avslöjar att *Völvans spådom* innehåller hiatusformer" (s. 193, jf. 44).

Fragmenteringsproblemet er vorte styrkt av "den relativistiska kunskapssyn som har vuxit sig stark genom postmodernismen" (altså på 1980–1990-talet), seier Males vidare (s. 31, jf. 19–20, 24). Dette kunnskapssynet står sterkt i litteraturvitskap, slik at "diskurser" der, ifølgje Males, "kan liknas vid en konversation i det belevade sällskapslivet, där elegans står högt i kurs men där förhållandet mellan yttranden och fakta är av underordnad vikt" (s. 18–19).

I tillegg har den nyfilologiske retninga spela ei rolle, meiner Males. Det har vore:

en generell tendens inom fornnordisk filologi att röra sig bort från vetenskaplig hypotesprövning. Sedan 1990-talet har forskare med sådana preferenser samlats under benämningen *nyfilologi* eller *materiell filologi*. Nyfilologer studerar hur texter kommer till fysiskt uttryck i enskilda handskrifter, men de har oftast ringa ambitioner om problemlösning. Nyfilologins fokus på handskriften och den tid då denna skapades, i stället för den tid då texterna i handskriften ursprungligen författades, har underblåst [...] tendensen att datera texter så sent som möjligt. Under mer än ett halvsekel har alltså den fornnordiska filologin upplevt en rörelse bort från prövning av hypoteser och mot forskarnas subjektiva upplevelser. (s. 31)

Males ser ut til å meine at denne typen tankegang er eit problem også i større delar av humaniora, når han nemner "många humanisters närmast outtömliga förråd av ursäkter för att inte förhålla sig till vetenskapliga principer" (s. 237). "[D]et teoribegrepp som används inom stora delar av dagens humaniora saknar relevans för kunskapsproduktion", hevdar han (s. 238).

Dette er eit syn Males har utvikla over tid: "I mitt eget fall tog det omkring femton år av studier och forskning innan jag på allvar började ana hur ovetenskaplig mycket av den humanistiska forskningsdiskursen är, och tio år till innan jag kände full tillit till mina observationer av detta sakernas tillstånd." (s. 238–239)

Males poengterer at det fanst spreidde, vitskaplege unntak (t.d. skryter han av Kuhn 1983: 84) gjennom det halve hundreåret som i hans framstilling var dominert av uvitskapleg forskning på norrøn dikting m.m. Men så, seier Males, har det i løpet av dei siste 10–20 åra kome *mange* granskingar av tidleg nordisk dikting som legg større vekt på kunnskapsproduksjon og vitskapleg metode, med eksplisitt formulering av metodologisk og teoretisk grunnlag. Kva forskarar som står bak denne dreinga, blir ikkje sagt klårt, men så vidt eg forstår, er det særleg Males sjølv, Klaus Johan Myrvoll og Haukur Þorgeirsson.

Males håpar at "denna utveckling på sikt [kan] leda till ett sundare forskningsklimat, mer orienterat mot kunskap om studieobjektet och metodologisk konsekvens, och mindre mot akademiska och politiska trender" (s. 239).

Men det er visst ei stund til vi er der. Dei seinare tiåra har det vorte ei "oppdelning", seier Males, i "två forskarläger, där somliga fokuserar på språket och prövar giltigheten i sina kriterier, medan andra fokuserar på innehållet [les: vage, subjektive kriterium] och överlag försummar prövning" (s. 186 / 33, jf. 40, 228).

Desse to skulane har i liten grad gått i debatt med kvarandre. "I stället har dialogen varit intern för de två perspektiven, så att de flesta forskare bara diskuterar med andra av "samma sort"" (s. 33). Men skal forskarkollektivet samla sett gjera framsteg, så krev det "att forskare faktiskt granskar varandras hypoteser" (s. 92).

Males ser von See-retninga som ei einaste stor avsporing. "[O]fta [är det] nödvändigt att förbise det senaste halvseklets forskning för att i stället ta vid där den konstruktiva forskningen upphörde" (s. 235, jf. 31–32). "[D]e senaste vetenskapligt relevanta rönen inom många aspekter av fornnordisk litteratur är mellan sjuttio och hundra år gamla" (s. 32). *Håvamål*-dateringa Males no har gjort, inneber såleis at diktet er "så gammal[t] som man tidigare trodde" – ikkje frå 1100-talet eller endå seinare, slik von See-retninga har hevda (s. 144–145).

Samtidig inneber den langvarige avsporinga for Males at det står eit ferdig dekt bord for forskarar med anna tilnærming. Det var avgrensa kva dei gamle forskarane rakk, så "Den fornnordiska litteraturen bjuder [...] på otaliga forskningsframsteg som bara väntar på att göras" (s. 32).

5. Mine tankar om resultat og metode i boka

5.1. Hypotetisk-deduktiv metode

Eg er grunnleggjande positiv til prosjektet Males er i gang med og til boka han har skrive. Meir fokus på metode i norrønfilologien vil heilt klart vera eit framsteg. Dateringsresultata Males legg fram, minskar kjeldeproblema i gransking av førkristen religion. Det er eg glad for, sidan eg jobbar mykje med slik tematikk. Eg meiner òg at sidan Males er ein forskar i toppklasse, er det all grunn til å granske nøye det han seier. Likevel har eg nokre merknader.

Den viktigaste gjeld Poppers hypotetisk-deduktive metode i humaniora. Så vidt eg forstår, har Males og eg omtrent same ideal for forskning i norrøn filologi og humaniora elles. Eg trur vi har om lag same oppfatning om kva studiar som er gode og kva studiar som ikkje er det. Men eg meiner metoden i mange gode studiar i våre fag ikkje rimeleg kan skildrast som hypotetisk-deduktiv metode, og at dette derfor er eit lite tenleg metodeideal.

I *ein* forstand driv *alle* med "prövning". Sjå på dette sitatet av Gro Steinsland, religionshistorikar med spesialisering i norrøn religion:

Min arbeidsmåte [...] er primært, i forlengelsen av kildekritikken og den filologiske analysen, som også må foretas av religionshistorikeren, å lete etter modeller eller mønstre i mytematerialet. Slik kan de enkelte kildene kjedes sammen til meningsfulle helheter. Det er når et mytemønster plutselig kommer til syne i sammenstillingen av flere tekster, at ting begynner å skje. Teksten "åpner" seg, begynner å tale. Man kan oppleve at mytenes bilder og symboler faller på plass innenfor meningsfulle helheter. Mener man å ha ringet inn et slikt helhetlig mønster, må man gå ut i et bredere kildemateriale for å se om den første antakelsen bærer. Får man sine antakelser bekreftet eller må hypotesen falle? Denne fasen i forskingsarbeidet er meget spennende. (Steinsland 2000: 17)

Her seier Steinsland at ho brukar HDM, berre med andre ord. Eg trur vi alle kjenner oss att. Men det er ein viktig skilnad frå realfaga, som Popper tenkte ut frå. Hos han ligg det i korta at hypotesen / teorien skal formulerast på grunnlag av dei dataa ein har i dag. Når ein så prøver hypotesen, er det mot *nye* data, som ein samlar inn i felt eller noterer i eksperiment. Det kan ikkje vera slik at før ein går i gang med å utleie hypotesen frå materialet, så legg ein til sides ein slump med data, slik at ein har noko å prøve han mot etterpå. Hypotesen kan ikkje prøvast mot data som låg på bordet i utgangspunktet. Dei skulle i så fall vore med i grunnlaget for hypotesen.

I den forskingsprosessen Steinsland skildrar, er det ingen nye data å prøve hypotesane mot. Alle data ho undersøker, låg på bordet frå før. Heile

materialet kan og bør vera brukt før, av andre forskarar, som byggesteinar i hypotesar og teoriar som er alternativ til dei ho formulerer.

I den ferdige publikasjonen presenterer vi ofte opplysningane i anna rekkefølge enn vi gjekk gjennom dei i den prosessen Steinsland skildrar. Dette viser at skilnaden frå det Popper skisserte, er viktig. Fordi heile materialet var tilgjengeleg frå før, er det vilkårleg kva del av det vi tek til med. Somme kjem inn i temaet / materialet frå éin kant, andre frå ein annan kant. Ingen del av materialet er noko naturgjeve utgangspunkt, som skal gje grunnlaget for hypotesar som så skal prøvast mot resten av materialet. Heile materialet høyrer til før-prøvingsfasen hos Popper. Derfor kan vi setja stoffet i ei anna rekkefølge når vi har jobba oss gjennom det.

Det kunne vi ikkje gjort i Popper-modellen. Der må hypotesen formulerast på grunnlag av dataa som er kjende i utgangspunktet, og dei nye data vi prøver hypotesen mot, må koma etterpå.

I prosessen kan ein oppleve det som ein driv med HDM, jf. Steinsland-sitatet. Det er fordi det tek tid å få oversikt over materialet. Men metoden i den teksten vi publiserer, er det ofte urimeleg å kalle HDM. Gjer vi det likevel, inneber det ofte ein usann påstand om at visse delar av materialet har fundamentalt annan status enn andre delar. Kallar vi det HDM, så vil det oftast òg gjera at vi framstiller det som om vi gjekk gjennom data i anna rekkefølge enn vi gjorde.

Eg vil stille opp ordboksarbeid som føredøme, illustrert med ein tilfeldig artikkel frå *Ordbog over det norrøne prosasprog* i København. Då forskarane der skulle formulere ein definisjon av inkjekjønnsordet *níð*, så gjekk dei gjennom alle dei 39 prosabelegga og formulerte to tydingar på grunnlag av alle saman. Slik blir det presentert på nettsida (<https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o56949>). Alle 39 belegga står der, og dei er sorterte under dei to tydingane.

Leksikografane hadde sikkert arbeidshypotesar under vegs, før dei hadde fått oversikt over materialet. Men det er ikkje så interessant for meg som lesar og brukar. Eg bryr meg om to ting: 1. Kva definisjonar dei kom fram til, og 2. at definisjonane bygger på heile materialet.

Eg trur alle meiner det er slik ordboksforskning bør fungere og slik ho bør presenterast. Eg trur ingen ønsker seg at det fyrst blir presentert ein hypotese basert på nokre belegg, som så blir prøvd mot fleire belegg, og så endå fleire, før det blir konkludert med at denne hypotesen har stått seg gjennom fleire rundar med prøving. Det einaste rimelege er å presentere kva ein er komen fram til etter å ha sett heile materialet i samanheng.

Eit tilsvarande ideal har vi i namnegransking. Eit døme kan vera *Helgey* / *Helgö* - / *Helgö*, som er nemnt ein del gonger i gammalnordiske tekstar

og i mange tilfelle kan vera frå førkristen tid. Då Karin Calissendorff i 1964 prøvde å finne ut kva føreleddet i namnet sikta til, såg ho ikkje berre på sitt heimlege, austsvenske område, men på heile det området ho hadde opplysningar om, nemleg heile Sverige, Noreg og Svensk-Finland. Same tilnærming finn vi t.d. i Gösta Holms gransking av namn på gammalnordisk (-)angr, t.d. *Hardanger* og *Lövånger*. Han la svært stor vekt på å få med alle namn som inneheld dette ordet i Norden (Holm 1991: 7–8).

I namnegransking er det vanskeleg å få konklusjonar aksepterte om dei ikkje bygger på dei aller fleste tilfella av namnet eller namneelementet ein granskar. Grunnen er faren for at tilfelle som ikkje er tekne med i vurderinga, skal motseia konklusjonen. Skulle slike motseiingar vera klåre, vil det vera rett å seia at dei falsifiserer konklusjonen.

Eg meiner den som daterer eddadikt i dag, er i ein liknande situasjon som leksikografane. Sannsynlegvis er alle relevante data og argument lagde fram på bordet, etter over 200 års forskning på norrøn dikting og norrønt språk. Det forskaren då skal gjera, er å gå gjennom heile materialet av tekstdata og argument og så formulere dei konklusjonane som blir minst motsagde av det. Han eller ho vil ha arbeidshypotesar undervegs, arbeidshypotesar som blir vraka eller styrkte. Men det det er interessant å publisere for forskarfellesskapen, er det ein kjem fram til – etter å ha vurdert *heile* materialet. Eit viktig poeng er at dersom ein gjer dette, så er det ikkje meir materiale å prøve teorien mot. Dermed blir HDM lite relevant.

Det er ikkje slik at berre ein studie brukar eit stort materiale, så er det HDM. Leksikografen arbeider på same måte som i *níð*-dømet også med verba *hafa*, *vera* og *taka*, som i prosa har 2478, 3407 og 4023 belegg (<https://onp.ku.dk/>).

Etter mitt syn, er problemet med dateringane i *Kommentar* ikkje at forfattarane ikkje har prøvd teoriane sine. Problemet er at dei har sett bort frå viktige delar av det materialet dei hadde, eller burde hatt, liggjande framføre seg på bordet. Det er som om leksikografane berre brydde seg om halvparten av dei 39 *níð*-belegga. Det er selektiv lesing, eller cherry-picking, som det ofte blir kalla i dag. Vi treng ikkje HDM for å vise at det er uheldig.

Mange har slutta seg til dateringane i *Kommentar*, trass i at dei bygger på veik metodikk. Liknande metodikk ligg til grunn for t.d. Richard Perkins sin teori om at drottkvætt oppstod som "rowing chants" (Perkins 1984–1985), og den teorien er møtt med den skepsisen han burde. Problemet er at teorien har grunnlag i ein svært liten del av materialet. Tek ein med heile det tidlege drottkvættkorpuset, så er det for mykje som ikkje høver med teorien.

Eg dreg fram leksikografien fordi prinsippet eg prøver å få fram, er lettast

å sjå der. Det er fordi det der er så klårt kva som er heile materialet, og at konklusjonane skal bygge på heile materialet. Definisjonane av *níð* i *Ordbog over det norrøne prosasprog* skal bygge på alle belegg for *níð* i norrøn prosa; definisjonane av verbet *reka* skal bygge på alle belegg for dette ordet, osb. Dette er ingen usamd i, og når det blir gjort slik, er materialet brukt opp.

Men det eg seier, gjeld berre dei tilfella der materialet er klårt avgrensa. Det er det ofte ikkje, heller ikkje i leksikografien. Til dømes *møndull*, ‘sveiv på handkvern’, er heimla berre éin gong, i poesi, og sikre på kva det tyder der, blir vi berre når vi dreg inn det som ser ut som same ord i seinare nordiske varietetar. Då er ikkje materialet tydeleg avgrensa. Samtidig blir det rimelegare å snakke om HDM, fordi det er eit kjernemateriale og eit støttemateriale. Då kan ein godt seia at hypotesar formulerte på grunnlag av kjernematerialet skal prøvast mot støttematerialet.

I namnegransking er det ofte vanskeleg å avgrense den gruppa av namn ein vil undersøke. Til dømes når det gjeld *Helgøy*, osb., får ein problem med halvemål, som er at ein *h* fremst i eit ord i mange nordiske varietetar kan falle bort eller bli lagd til. Dermed kan nokre *Helgøy*-namn vera falske, og andre kan ein gå glipp av, fordi *h*-en fremst i namnet er borte. Då er det med ein gong eit drøftingsspørsmål kva som er heile materialet, og prinsippet om at konklusjonar skal bygge på heile materialet, blir vanskelegare. Då blir det òg rimelegare å snakke om eit kjernematerialet og eit støttemateriale.

Eg meiner forskingstilfella vi står overfor i våre fag kan grupperast langs ein akse, der det i eine enden er opplagt og enkelt kva som er materialet og at teoriar skal bygge på heile dette materialet, slik at det ikkje er nokon rest å prøve teoriane imot.

I andre enden finn vi klåre HDM-tilfelle. Vi har det sjølvsagt i *humaniora* òg. Til dømes nemner Males (s. 24) at lingvistikken skaffar seg nye data ”genom upprepade vetenskapliga experiment”. Då brukar dei HDM, utan tvil. Ofte gjer arkeologane det òg; dei får heile tida inn nye data som kan avsanne eller korrigere rådande hypotesar. Det kan òg gje norrønfilologien nye data. I mange år var rådande syn hos oss at dei små kultbygningane i sogene (klårast *Eyrbyggja saga* 1935: 8) er kristne fantasiar frå høgmellomalderen, projiserte tilbake på førkristen tid (Olsen 1966, Düwel 1985). Dette synet heng saman med tendensen til sein datering som Males peikar på. Men dette vart det heilt urimeleg å hevde då arkeologane hadde funne mange slike bygningar frå førkristen tid (Kaliff og Mattes 2017). Eit anna døme finn vi i forskinga til Helge Ingstad. Hans funn av norrøne hustuffer på Newfoundland (Ingstad 1965) avliva den utbreidde skepsisen til Amerika-ferdene som Vinlands-sogene fortel om.

Dei fleste studiane finn vi mellom desse ytterpunkta. Dag Strömbäcks klassiske studie av *seiðr* (1935) ligg ganske nær ordboksenden av skalaen. Han går gjennom belegga for *seiðr* i norrøne tekstar og formulerer tydinga av ordet på grunnlag av dei. Else Mundals studie av fylgjemotiva i norrøn litteratur (1974) ligg òg ganske langt mot den enden av skalaen. Ho går gjennom alle belegga for ordet *fylgja* og seier kva ordet tydde på grunnlag av det. Men der er det tydelegare eit støttemateriale, nemleg belegga for dei orda som i større eller mindre grad blir brukte synonymt med *fylgja*, som *hamingja*, *bugr* og *dís*. Då er ikkje lenger avgrensinga av materialet like klår.

Litt lenger frå ordboksenden av skalaen vil eg plassere Preben Meulengracht Sørensens (1995) doktoravhandling om islendingsogene. Ëin grunn til at den er så god, meiner eg, er at ho i prinsippet bygger på heile korpuset av islendingsoger – sjølv om det i staden blir ein syntese, fordi korpuset i dette tilfellet er så stort at det er uråd å leggja heile fram i boka.

Terje Torgilstveits studie av historisk presens på norrønt er metodisk sett eit interessant tilfelle. Han påviste at historisk presens er knytt til punktuelle verb, som skildrar handlingar som er avslutta og derfor er fortidige sjølv om dei står i presens (Torgilstveit 2007). Dette gjorde han med å granske dei same tekstane som alle har hatt framføre seg i alle år. I desse tekstane såg han noko som ikkje var påvist før, altså noko nytt. Eg ser likevel ikkje dette som HDM. I prinsippet er det Torgilstveit gjorde meir på linje med leksikografen som definerte *níð*.

Min studie av *borg* ligg nærare HDM-enden av skalaen. Materialet eg særleg granska, var stadnamn på *borg*, med vekt på gamle slike namn (Heide 2025). Dette fann eg ferdig presentert i Rostvik 1967, slik Strömbäck og Mundal fann sine belegg i ordbøkene. Men landskapsbakgrunnen som eg undersøkte, var fyrst nyleg vorten tilgjengeleg gjennom digitale namnebasar kopla til zoombare kart, flyfoto, digitale landskapsmodellar og data om landheving. Dette var altså nye data som eg henta inn, data eg kunne prøve den etablerte, meir tekstbaserte oppfatninga av *borg* mot – og som eg meiner avsanna ho.

Min studie av *gandr* (Heide 2006) ligg òg over mot HDM-enden av skalaen, fordi eg dreg inn mykje støttemateriale. Kjernematerialet er *gandr* med avleiingar i mellomalder tekstane. Men i tillegg prøver eg å dra inn:

- stadnamn som inneheld ordet *gand-*,
- alle tydingar av *gand-* med avleiingar i seinare nordiske varietetar,
- liknande fenomen i samisk religion, som tradisjonen knyter *gand* til, og
- liknande fenomen i tradisjonar elles i Nord-Europa, ofte ikkje nedskrivne før i moderne tid.

Eg er samd med Males i at ein del gode studiar i norrøn filologi og tilgrensande fag kan skildrast som HDM. Men eg er usamd i at vi skal framstille HDM som metodestandard. Dei studiane eg meiner det er rimelegast å sjå som HDM, er dei som dreg inn mykje data frå utanfor dei norrøne tekstane.

Andre gode studiar ligg nær det leksikografane gjer, der alle meiner heile materialet skal takast med i vurderinga i utgangspunktet, og det derfor ikkje er meir å prøve teoriane mot etterpå. Når Males nemner at lingvistikken skaffar seg nye data, så er poenget hans at dette er eit unntak i humaniora. Modellen vi brukar for å skildre den gode forskinga, bør ikkje høve berre på spesielle tilfelle. Det vi formulerer som metodeprinsipp, skal helst vera gyldig for alle studiar.

Det eg meiner bør vera det overordna metodekravet i våre fag, er å *ta heile materialet med i vurderinga når vi formulerer teoriar*. Å prøve å ta med alt som kan seia noko om temaet vi jobbar med, er det beste vi kan gjera når vi ikkje kan skaffe nye data å prøve hypotesane mot. Vi bør ikkje vente til andre forskarar peikar på at hypotesen blir motsagd av andre delar av data enn vi har lagt vekt på.

Det som gjer at mesteparten av forskinga Males legg fram i boka, er god, er at ein har formulert teoriane på grunnlag av heile materialet som var tilgjengeleg og som dei fleste visste om, ikkje berre delar av det.

Eg kom fram til dette metodesynet då eg arbeidde med doktoravhandlinga mi om *gand(r)* (Heide 2006). Eg oppdaga at forskinga på temaet sprikte heilt utruleg, tydelegvis fordi forskarane hadde bygd på / lagt vekt på kvar sine delar av materialet: Den eller den norrøne tekststaden, latintekstar som nemnde *gand*, *gand* i seinare folketradisjon, *gand* i samisk tradisjon, eller stadnamn og etymologi. Eg kom fram til at det einaste som kunne nytte, ville vera å søke etter den forklaringsmodellen som kunne gjera greie for så mange former av *gand* som råd.

Å ta heile materialet med i vurderinga, opnar for å la dei ulike delane av materialet motseia teorien ein prøver å formulere. Dette kjem nær HDM, men er ikkje HDM. Det er fordi det fungerer også i den ideale ordboksenden av skalaen, der alt materiale er likeverdig og blir brukt opp i prosessen, slik at ingen ting av det kan brukast til å prøve teorien mot etter at han er formulert. Likevel: Dette er det allment brukelege prinsippet vi kjem nærast HDM med i humaniora. Mellom anna fungerer det like godt til reint litterære tolkingar, som Males meiner spesielt ofte er uvitskaplege (s. 18–19, 235), som til datering.

Kva skal så reknast med til materialet? Det finst ikkje noko enkelt, objektivt kriterium som kan fortelja oss det. Det vil variere med problemstillinga,

og det må avgjerast med skjøn. Likevel kan vi strekke oss mot dette som eit ideal, slik vi prøver å vera upartiske og ubundne av førehandsoppfatningane våre, sjølv om vi ikkje kan vera det (sjå nedanfor). Regelen bør vera: Er du i tvil om noko bør takast med, så ta det med.

Ei viss forskingsretning følgjer det motsette prinsippet: Dess strengare ein vrakar kjelder i utgangspunktet, dess pålitelegare blir resultatane. Tilhengarane ser dette som eit nøkternt, kritisk standpunkt. Problemet er at dess mindre materiale, dess færre teoriar blir motsagde av det. Det vi ofte ser i studiar baserte på dette kjeldesynet, er derfor radikal kjeldekritikk kombinert med fantasifulle tolkingar som er tynt underbygde.

Eit døme er Henrik Jansons (1998) teori om Adam av Bremens skildring av heiden kult i Uppsala på 1000-talet. Ifølgje Janson er skildringa i røynda ein satirisk allegori med brodd mot paven, som låg i konflikt med bispesetet til Adam, og templet i Uppsala er ein metafor for Lateranpalasset i Roma. Janson avviser altså Adam som kjelde til gammalnordisk religion. For å få til det, har han i utgangspunktet vraka ei mengd data om kultbygningar i Norden og om heiden religion i Uppland i den aktuelle perioden (Sundqvist 2016, Ljungqvist 2018).

I gand-studien min tenkje eg motsett av dette. Eg er sikker på 1. at eg på den måten kjem nærare sanninga om gand enn dei over 40 som har prøvd før meg, og 2. at det er fordi eg prøver å sjå heile materialet i samanheng. Kvaliteten på dei opplysningane som er nedskrivne veldig mykje seinare enn tida ein er ute etter, blir sjølvsagt lågare enn kvaliteten på det som ligg nærast i tid. Men dette blir meir enn vege opp av fordelene med at eit større materiale motseier fleire teoriar.

Tilsvarande meiner eg det er rett å ta med, når vi granskar Loke, tradisjonen om han som er nedskriven i moderne tid (Heide 2012b). Då får vi større materiale, og det er grunn til å tru av mykje av innhaldet er gammalt, m.a. fordi det har overlevd særleg i spesielt konservative regionar i Norden: Svensk-Finland, Dalarna, Telemark, Færøyane og Island. Ein ekstra grunn til å ta med dette materialet, er at det avvik mykje frå opplysningane vi får om Loke i dei norrøne tekstane. Normalt ser ein dette som eit argument *mot* å ta det med, men eg meiner vi bør tenkje omvendt. Avviket inneber at dette er Loke-tradisjonens *lectio difficilior*, som gjev oss eit eineståande høve til å bryte ut av førehandsoppfatningane våre. Vi bør føretrekke den forståingsmodellen som går i hop med både denne versjonen av Loke og den vi finn i dei norrøne tekstane.

Modellen som sant beskriv det vi generelt gjer i humaniora, meiner eg er hermeneutikk. Vi har ei førforståing, går til delar av data, får justert

forståinga, har ei ny førforståing når vi går til neste del av data, og likeins når vi seinare kjem att til fyrste del av data; då ser vi den i nytt lys. Slik går det til vi har jobba oss gjennom heile materialet (kanskje fleire gonger) og har gjort oss opp ei meining. I denne prosessen dannar vi mange hypotesar, som vi anten får styrkt eller må la falle, slik Steinsland skildrar.

Det som i praksis avgjer dommen over ein teori i våre fag, meiner eg er: Kva teori har støtte av flest og sterkast argument? Dette gjeld vel å merke tilfella der det er argument som avgjer, ikkje fordomar. Nedslåande ofte er det fordomar som avgjer. (Då blir det sagt sånt som: "Alle veit at det ikkje er sånn!", "Alle veit at det ikkje går an å bruke denne typen data!", "I vårt fag resonnerer vi ikkje på denne måten!", "Dette er sånt dei gjer i tilgrensande fag Xi!", osv.) I slike tilfelle, skilapptilfelle, hjelper det ikkje å insistere på metodeteori. Det einaste som då nyttar, er å vise at metoden eller resonnementet er fruktbare. Få hadde tru på tolkingane Helge Ingstad brukte då han ville finne spor av norrøne folk i Amerika. Skepsisen datt maktlaus i bakken då hustuftene vart funne.

I andre tilfelle kan metoden eller resonnementet gje resultat som nye teoriar kan byggast på – teoriar mange opplever som rimelege. Det er det Males dreg fram som "förklarande kraft". Metodar som gjev resultat med stor forklarande kraft, kan ikkje avvisast i lengda. Den typen språkleg-metrisk datering av norrøn dikting som Males er talsmann for, er eit godt døme på dette.

Her brukar eg "förklarande kraft" i vidare tyding enn Males gjer. For han er det knytt til det som "kan bestå många prövningar" (s. 66). Eg vil i tillegg bruke det om teoriar eller opplysningar som ikkje kan sannsynleggjerast på annan måte enn at det skaper meining i materialet vårt. Det er slik Jens Peter Schjødt føreslår å bruke komparativt materiale frå andre kulturar. Dersom vi kan "konstruere en spørgehorisont og derefter undersøge om ens materiale giver mening, hvis det anskues fra en sådan vinkel", så er dette fruktbart, seier Schjødt (2000: 38).

Eg er heilt samd i det Males seier om "[P]rincipen om det specifika och det vanliga" (s. 184). Det må alltid stå sentralt i våre fag. Eit problem er likevel at det kjem til å vera usemje om kva vi observerer. Lars Lönnroth ser i *Njálssoga* ei utvikling der "den hedniska etiken" "dominerar" i fyrste del av saga, men "trängs tillbaka" i andre del av saga, der kristendomen er komen til landet (Lönnroth 2008: 229). Sävborg (2014: 252) ser derimot at "Hämnddåden är [...] fler och blodigare i sagans andra, "kristna" del". Krav om vitskapleg metode stoppar ikkje dårlege vurderingar av data og søkte lesingar. Berre generell intersubjektivitet gjer det – og kanskje eit sterkare

krav om at konklusjonar skal bygge på heile materialet, ikkje berre det som høver med hypotesen.

Eg kan knapt få fullrost det Males seier om å skifte meining når ein får nye opplysningar, og viljen han viser til å leva som han lærer på dette punktet. Hadde fleire hatt den innstillinga, ville vi hatt ein heilt annan og mykje meir konstruktiv dynamikk i forskarfellesskapen.¹

5.2. Mine tankar om resultat og metode elles

Generelt meiner eg Males går litt for høgt på banen. Smak på desse formuleringane:

- Det er eit krav at forskaren ”prövar sina hypoteser på ett [...] opartiskt sätt” (s. 12).
- Dersom vi skal ”uppnå vetenskaplig kunskap”, så skal vi ”närma oss studieobjektet [...] utan att låta oss påverkas av värdeomdömen” (s. 230).
- ”om *någon* politisk ideologi tillåts påverka forskningsrön försvagas dessas trovärdighet” (s. 13).

Dette er eit forenkla vitskapssyn. Ingen kan gjera noko som helst på ein upartisk måte, heilt utan å vera påverka av verdivurderingar eller ideologi. Førforståing, fordomar og verdiar har vi med oss anten vi vil eller ikkje, og det er vi avhengige av. Har vi det ikkje, så er vi som ein datamaskin utan operativsystem. Popper (2007: 56) seier dette slik at observasjonar ikkje er mogelege utan at ein fyrst har hypotesar eller forventningar. Det beste vi kan sikte på, er å *streve mot* upartisk framgangsmåte. (Det gjev eit heilt anna resultat enn om vi gjev blaffen.) Denne innsikta er kanskje det einaste verdi-fulle postmodernismen gav oss.

Mange vil nok òg oppfatte Males som arrogant. Éin ting er sterke ord, som eg har sitert ein del av. Ei anna sak er formuleringar som dette: ”Ralphs förslag [om Rökstenen] är ett gott exempel på hur viktigt det är att underkasta hypoteser vetenskaplig prövning” (s. 90). Eg trur problemet i studien til Ralph var at Ralph ikkje undersøkte heile biletet før han konkluderte. Det har han nok tenkt at han gjorde. Dermed tippar eg Ralph kan oppleve uttrykksmåten til Males som arrogant.

Er arroganse måten å omvende folk på? Eller siktar Males mot å få med

¹ Eg prøver òg å leva etter dette idealet. Mellom anna i Heide 2008 (s. 24, fotnote) og 2015 dementerer eg tidlegare standpunkt. Men eg er heilt sikkert ikkje sjølvkritisk nok.

seg tredjepart, med å henge bjølla på katten? I så fall: unge norrønfilologar? (Han får nok med seg dei fleste av lekfolka som les boka, men eg er usikker på kor mange det er. Metrikkkapitlet er uungåeleg tungt, som Males er klar over, men det er òg andre bolkar som krev mykje av lesaren.) Kva med dei forfattarane av *Kommentar* som framleis lever – blir dei meir eller mindre innstilte på å skifte syn etter å ha lese boka til Males?

Høgt på banen går Males òg ein del gonger i presentasjonen av eigne resultat. Til dømes seier han at namnet *Alfǫðir* på Odin "är kristet och helt präglad av kristna föreställningar" (s. 118, jf. *aldafǫðs* ovanfor). Ja, *sannsynlegvis*. Males framstiller det som sikkert. "För att analysera texterna i sitt rätta sammanhang krävs en pålitlig datering", seier han (baksideteksten). Påliteleg datering av dikta Males drøftar, er neppe mogeleg. Det vi kan strekke oss etter, er den som er mest sannsynleg. Kor sikkert er det at *Voluspå* er dikta mellom 975 og 995 hos Håkon jarl i Trøndelag? Sjølv om det er ein spennande tanke, er det veldig usikkert. Det kjem ikkje godt nok fram, og slik er det i mange tilfelle.

Andre døme er ideen om tysk påverknad på *Voluspå* og forslaget om at Midgardsormen på 800-talet vart lånt frå irsk tradisjon, som skal ha han frå kristne tekstar i Middelhavslända. Dette blir framstilt som ganske sikkert (s. 139, 225), men er vel langtfrå det. Til Midgardsorm-teorien kan det nemnast reine innvendingar. Så vidt eg kan sjå av framstillinga hos Males, er det viktige avvik mellom ormane. Den nordiske blir framstilt som eit band, snøre, tau som held verda saman (Meulengracht Sørensen 1986: 271–272, og *Voluspå* 60). Dette er eit grunnleggjande trekk ved han, men eg finn det ikkje att i dei to andre.

Den viktigaste grunnen til at eg er skeptisk til desse teoriane, er at det er svært vanskeleg å påvise vandring av motiv og førestillingar – med retning! – mellom land og kulturar i gammal tid, basert på nokre få, spreidde opplysningar i tekstar. Dette var prosjektet til folkloristikkfaget gjennom fyrste halvdel av 1900-talet (den historisk-geografiske metoden, t.d. Aarne 1910, Krohn og Krohn 1926, Thompson 1932–1936). Få trur på det i dag, og det er det gode grunnar til. Det var overmodig.

Teoriane om kvar idear har oppstått og kva vegar dei har vandra i fjern fortid, blir nesten alltid så usikre at dei har liten verdi. Årsaka er at av førestillingane som fanst i gammal tid, er det berre glimt her og der som er fanga opp i skrift. Frå austersjøfinsk område er det nedskrive mellom fire og seks millionar strofer i kalevalaversemål (opplysning Kati Kallio 29. 9. 2025); der har det vore ein eineståande kultur for å ta vare på gammal folkedikting. Vi kan òg samanlikne med mengda av folkeviser som er nedskrivne i Skandi-

navia frå 1500-talet og framover. Berre i *Danmarks gamle Folkeviser* er det publisert 539 viser med variantar (Grundtvig og Olrik 1853–1865). På bakgrunn av dette, er det t.d. ikkje rimeleg å tru at ein stor del av eddadikta som eksisterte i vikingtida, har nådd oss.

Det aller, aller meste av kulturuttrykka som fanst i gammal tid, ligg i mørker. At vi finn eit motiv i urkristne tekstar frå Middelhavs-landa og frå Irland og Vest-Norden i visse periodar, viser ikkje at desse førestillingane ikkje òg fanst på vestgermansk, slavisk eller finsk-ugrisk område. Alt vi veit, er at motivet ikkje er heimla derifrå, og grunnen til det kan vera korleis skriftkulturen utvikla seg i dei områda. Det aller meste av førestillingar fanst truleg i store, samanhengande område, men er heimla berre her eller der, eller kanskje berre éin stad. Utbreiingsbiletet vi får av tekstane, kan vera fullstendig misvisande.

Problemet med optimismen til Males når det gjeld å spora motivvandring i gammal tid, blir forsterka av at han har ei noko snever oppfatning av kva vandringsvegar som er rimelege. Han poengterer at vikingtida var "en starkt "internasjonell" period i Nordens historia" med god kontakt med nabofolka (s. 214, jf. 126 ff.). Men naboane han nemner, er berre "det tysk-romerska kejsardömet, England och Irland" (s. 214, jf. 107).

Kva med nabofolka i nord og aust? At folk i Norden hadde god kontakt den vegen, ser vi tydeleg av norrøn litteratur, og vi ser det endå tydelegare av det arkeologiske materialet. Dette er eit faktum som burde vera svært viktig når ein prøver å spora korleis motiv har vandra, så kvifor tenkjer ikkje Males på det?

Eg trur det er fordi han er offer for den perspektivdreininga han kritiserer von See og co. for. Males peikar på at tendensen til å datere norrøne dikt seint, er spesielt sterk frå rundt 1970, og han ser nazistisk misbruk av norrøn litteratur som hovudgrunnen, og nyfilologien frå 1990-talet av som kulminasjonen. Eg er ikkje usamd i dette. Men eg meiner denne tendensen var ein del av ein større trend, som hadde meir vidtrekkande følgjer enn Males nemner.

Litt forenkla består norrøn litteratur av to komponentar: heimleg arv og innlånte element. Brøken mellom dei varierer enormt mellom sjangrane. I tidlege skaldedikt og eddadikt er det lite innlån å finne, medan vi i høg-mellomalderen finn heile sjangrar som er innlånte og berre lite grann tilpassa heimleg tradisjon. Dei kom inn i høg-mellomalderen pga. den store utvekslinga av tekstar i den perioden.

Utviklinga Males er kritisk til, er ein konsekvens av dreining av fokus frå den heimlege til den innlånte komponenten. Samtidig er dei ei dreining

av fokus frå tidleg og munnleg til seint og skriftleg. Denne fokusdreininga begynte tidleg på 1900-talet med kjeldekritikken i historiefaget (Weibull 1911, osb.), som etter kvart gjorde at ein forkasta mesteparten av den norrøne litteraturen som kjelde til hendingar før 1100. I religions- og kulturhistorie vraka ein kjeldeverdien til fornaldersogene, dernest resten av sogene (t.d. Sigurður Nordal 1940, Baetke 1951, Olsen 1966), og somme vraka Adam av Bremen (Janson 1998). Seint nedskriven folketradisjon som supplement til religionshistorisk drøfting, forsvann ut frå 1930–1940-talet av (de Vries 1931). Alt dette (sjølv om mykje av det er korrigert frå 1980-talet og framover) pressa studiet av norrøn litteratur i retning av tida handskriftene oppstod i. Ønsket i etterkrigstida om å hevde det motsette av det nazistane hadde gjort, forsterka denne trenden, men var ikkje kjernen, meiner eg. Resultatet var i alle fall den kulturen Males er oppgjeven over: haldninga at heile det norrøne korpuset kan og bør forklarast ut frå høgmedialderen.

Dreinga mot tida handskriftene våre oppstod i, var òg ei fokusdreining i retning den felleseuropeiske skriftkulturen, og dermed ei dreining av forskarblikket i retning Kontinentet og Dei britiske øyane. Med andre ord: Norrønfilologien vart ståande med ryggen mot Fennoskandia. Som følge av dét, vart det lite kunnskap blant norrønfilologar om dei kulturane skandinavane hadde kontakt med i nord og nordaust i gammal tid. Unntak finst, som Else Mundal (t.d. 1996, 2000). Men dei fleste som har kopla dei norrøne tekstane ditover, som Ulf Drobin og Marja-Liisa Keinänen (2001), Joonas Ahola (t.d. 2000), Frog (t.d. 2019), Maths Bertell (2003), Kristel Zilmer (2005) og Tatjana Jackson (t.d. 1994), har hatt det faglege tyngdepunktet sitt i andre fag: folkloristikk, religionsvitenskap, runologi, historie, m.m.

Dette kan forklare at Males ikkje tek desse kulturane med i reknestykket når han ser etter kontaktflater og vandringsveggar i vikingtida, endå kontakten via Finskebukta var intens i den perioden. Han har innsett at *Hávamål*-strofene om Odin i treet neppe er dikta på 1100-talet for det om dei minner om "korsfästelsemotivet" (s. 176), slik han meinte i 2013. Men han har ikkje innsett at vi bør dra inn den finsk-ugriske bakgrunnen (Olrik 1910, Drobin og Keinänen 2001) om vi skal forstå *reginnaglar* i *Soga om øyrbyggane* og *Glælognskvida*, som han òg drøftar i 2013-artikkelen.

For ein del tiår sidan var det sjølv sagt å ta med den finsk-ugriske bakgrunnen når *reginnaglar* vart drøfta. At det er mykje å hente hos nabofolka i aust for den som forskar på norrøn mytologi og eddadiktinga, er tvillaust. Sjå t.d. Løftingsmo 1990 og titlane ovanfor. Men når norrønfilologien står med blikket sør- og sørvestover, så gjer det at nesten alle i faget berre ser dit etter kontaktveggar. Orienteringa den vegen, forklarar nok òg mykje av den

sterke tendensen til å meine at alle motiv i norrøne tekstar som *kan* vera lån, er lån, nemleg derifrå.

Denne tankegangen er uvanleg klår i Lassen 2011, jf. Heide 2012a. Eit anna godt døme finn vi i ei avhandling av Beatrice La Farge, som kan illustrere korleis vi kan unngå denne fella. La Farge ville undersøke latinsk-kristen påverknad på germanske sjelsførestillingar. Mellom anna hevda ho at gamle germanske ord for 'pust' fekk ei tilleggstyding 'ånd', 'sjel', pga. kontakt med latin via kristendomen (La Farge 1991: 39, 395). Dette gjeld ord som gammalengelsk *gast*, mellomhøgtysk *ātem* og norrønt *andi*, som kan jamførast med latin *spiritus* m.m.

Det er lett å tenkje at La Farge har rett, for det er ingen tvil om at latin påverka dei germanske språka, og dobbeltydinga 'pust' og 'ånd, sjel' i desse orda, er jo fyrst heimla på latin, ikkje sant? Kan slik dobbeltyding likevel vera utvikla uavhengig i germansk, før kontakten med latin, og er det mogeleg å finne ut om det har skjedd på eine eller andre måten? Ja. La Farge burde ha undersøkt om det er vanleg i språk som ikkje er påverka av latin, at ord for 'pust' òg tyder 'ånd, sjel'. Det er det. Denne dobbeltydinga finn vi i språk over heile verda: i aust-asiatiske språk, i urfolksspråk i Australia og Amerika, osb.

Bakgrunnen, både i latin og dei andre språka, er at vi pustar så lenge vi lever, og når vi døy, så sluttar vi å puste. Derfor er det veldig naturleg å få ideen at pusten representerer noko slag eterisk livsprinsipp. Dette ser ut til å vera ein nesten universell menneskeleg idé, og då er det ingen grunn til å tru at akkurat germanske språk lånte han frå latin med kristendomen. At dette i vår del av verda fyrst er heimla i latin og generelt langt sør, er ikkje noko å leggja vekt på. Også fjell og venskap er fyrst heimla i Middelhavs-landa og Midt-Austen, men er ikkje lån derifrå av den grunn.

Hadde La Farge undersøkt ord for pust og ånd i fleire språk, etter at ho formulerte teorien sin, så kunne vi sagt at ho brukte HDM – og ho ville avsanna teorien på den måten, får vi tru. Eller vi kunne sagt at teorien aldri hadde vorte meir enn ein arbeidshypotese dersom ho hadde teke eit større materiale med i vurderinga i utgangspunktet. For ein forskar i komparativ religion, ville materialet som teorien skulle utleiast av, vore sjelsførestillingar på tvers av mange kulturar. Men La Farge er norrønfilolog (og var medarbeidar på *Kommentar zu den Liedern der Edda*). Bommen kom altså av for snevert fagperspektiv.

Det er eit gammalt og mykje brukt resonnement at når vi finn eit motiv hos dei gamle germanarane som liknar noko i kristendomen eller generelt hos grannefolka i sør, så har dei lånt det derifrå. Eg tykkjer det er underleg

at dette resonnementet har overlevd til i dag. Kvifor trur vi at dette folkeslaget var så fantasilaust og usjølvtendig? Hadde dei gamle germanarane hatt brunsvart hud, brei nase og svart, krøllete hår, så ville alle sett kor problematisk resonnementet er. Det var slik vi i mellomkrigstida såg på samane og andre naturfolk nord og nordaust for germanarane, og denne synsmåten blir no rekna som rasistisk.

Arkeologane har ein type materiale som tidleg korrigererte oppfatninga at alt var lånt frå sør. I staden kunne dei observere mykje kontakt aust – vest, *i nord* (t.d. Olsen 1991). Dette er data vi som arbeider med norrøne tekstar bør ta til oss. Eit døme på at det blir gjort, er Anders Hultgårds gransking av tradisjonar som liknar det norrøne Ragnarok (Hultgård 2018). Han leitar ikkje etter likskap berre i kristne tekstar, men ser spørsmålet i større komparativt perspektiv, og kjem fram til at dei klåraste parallellane er å finne i iransk tradisjon. Dette nemner Males (s. 222), men ser ikkje ut til å ta det heilt inn over seg. I staden ser han nøye på mogelege kristne parallellar.

Høgt på banen går Males òg i dei mest nøyaktige dateringane, etter mitt syn. Ein grunn til det er at vi aldri kan datere meir enn delar av ein tekst. Sei at vi har gode kriterium for datering av eit dikt, i ei strofe her og der gjennom mykje av teksten, og at dei stemmer overeins tidsmessig. Likevel kan andre delar av diktet vera endra gjennom munnleg eller skriftleg tradering, etter at strofene vi daterer fekk si form. Eit ord kan vera endra, ei linje, ei strofe, eller sekvensar av strofer. Dette er eit grunnleggjande problem som Males ikkje tek opp, så vidt eg kan sjå. Preben Meulengracht Sørensen gjorde det (1991). Eitt av hans poeng var at vi bør skilja prinsipielt mellom datering av form og datering av innhald. Det at gudedikta ikkje presenterer seg innanfor ei kristen referanseramme, meinte han daterte dei til førkristen tid, sjølv om utformingane vi sit med, kan vera seinare. (Dette var før det omfattande arbeidet som no er gjort med datering ut frå metriske og språklege kriterium.)

Males vil kanskje svara (jf. s. 14 hos han) at framstega i datering viser at traderinga har vore mykje meir stabil enn mange har trudd. Det er ikkje lenger mogeleg å tru at eddadikta vart improviserte for kvar framføring, slik somme trudde ein periode, basert på sørslaviske folkeviser (Lord 1960).

Likevel er det neppe forsvarleg å gå ut frå at versjonane vi sit med i dag, ikkje er endra eller forvanska frå dei vart dikta. I visse tilfelle føreset Males òg endring (t.d. s. 209 ff.). Likevel kviler det gjennomgåande resonnementet hans på at dikta ikkje er endra i traderinga. Dette ser eg som eit veiktpunkt.

Kvifor er namnet på diktarane ein del av traderinga når det gjeld skaldedikt, men ikkje når det gjeld eddadikt? Det er rimeleg å tru at det var fordi edda-

dikta vart knytte til tradisjon (jf. Jørgensen 2021 om islendingogene). Dermed er vi over på noko i retning av folkevisene som vi har i oppskrifter frå 1500-talet og framover, jf. at vi m.a. har versjonar av *Trymskvida* som slike folkeviser. Eg er i tvil om det er rett å knyte eddadikt til enkeltdiktatar, når tradisjonen ser ut til å ha oppfatta det annleis.

Males går ikkje inn på mulegheita at eddadikta kan ha hatt variasjon som folkevisene – endå han noterer seg variasjonen i *Voluspå*, som han meiner er nedskrive tre gonger uavhengig (s. 183). I folkevisene ser vi at det er stor variasjon, sjølv om dei ikkje vart improviserte eller nyskapte for kvar framføring.

”Den äldsta grenen av filologin är textkritiken, vars uppgift är att försöka komma så nära författarens ursprungliga text som möjligt”, seier Males (s. 25). Ja, det er målet i tekstkritikken. Men eddadikta i munnleg tradisjon kan ha oppstått i ein kollektiv prosess over ein periode, slik som folkevisene, heller enn å vera skapte éin gong av éin diktar.

Her vil eg òg pirke i at Males meiner eddadikta ikkje var folkedikting. Argumentet er at eddadikta vart brukte i eliten. Spørsmålet er om ikkje det poenget føreset eit anakronistisk syn på samfunnet. Etter alt å dømme budde både hovding eller konge, småbonde og træl ofte under same tak (i langhus). Dei dikta som kongen høyrde, høyrde trælen òg. Å hevde at folk i små kår ikkje kunne spela ei stor rolle i dikting, er elitistisk. Det er mange døme på at folkedikting er på elitenivå, t.d. i den finsk-karelske tradisjonen med Kalevala-versemål. Krigar-eliten måtte ha hange i for å dikte strofe-millionane åleine.

Den kulturelle avstanden mellom samfunnssklassane var i mangt liten langt frami tida. Hos Asbjørnsen og Moe ser vi at folkeeventyra vart fortalde både i falleferdige husmansstover og hos godseigarar (t.d. Asbjørnsen 1870: 26 ff., 37 ff.). At vi har runepinnar med eddastrofer i norsk målform (Liestøl 1963: 36–51, Meulengracht Sørensen 1991: 219–220), tyder på breiare tradering enn Males føreset. Og namnet *dróttkvætt* uttrykker at ein i høg-mellomalderen såg andre versemalet som mindre knytte til hirda enn dette. Det kjem av *dróttkvæðr hátttr*, ‘versemål som høver for hirda’.

6. Avslutning

Males er ein talsmann for ”holistisk [...] filologisk [...] kompetens”, fordi berre det set forskarane i stand til å ”förstå och kontekstualisera äldre texter”

(s. 32). Det eg seier i 5.2., inneber at heller ikkje Males har brei nok kunnskap. Ingen kan nok. Ein del av svaret må då vera meir samarbeid mellom folk med utfyllande kompetanse. Men skal det bli noko av, må vi fyrst sjå behovet for den andre kunnskapen. Dreininga av det norrønfilologiske blikket mot skrivestovene i høgmellomalderen og mot sør og sørvest, har skapt blindsonar som gjer at store kunnskapsmanglar ikkje blir lagde merke til.

Blir ein fyrst merksam på problemet, så blir det no lettare å bøte på det for kvar dag som går, pga. kunstig intelligens. *Kommentar*-forfattarane var ei gruppe. Dei burde enkelt kunna samle den komplementære kunnskapen som var nødvendig.

Kva fokus norrønfilologien har, er òg eit fagstrategisk spørsmål. Ute i samfunnet er det, og vil det alltid vera, mykje større interesse for norrøn litteratur som kjelde til vikingtida og førkristen religion, enn som kjelde til skriftkulturen i høgmellomalderen. Dei seinare tiåra har norrønfilologien mista mange stillingar, til liks med andre historisk orienterte disiplinar. Det skjedde i den perioden då orienteringa mot den delen av faget som har minst appell ute i samfunnet, var sterkast. Hadde faget halde fast ved dei elementa som har større appell, ville vi høgst sannsynleg mista færre stillingar. Denne sida av saka vart neppe vurdert av dei som dreidde faget i retning skriftkulturen i høgmellomalderen.

Samtidig er det slik at dess færre stillingar vi har i faget, dess meir vil det hindre endring. Slik det er i dag, vil den som går imot det etablerte, lett kunne straffast, slik at fleire blir "motiverte" til å halde seg på den opptrakka stien. Males kunne ikkje skrive denne boka om han ikkje sat i ei trygg professorstilling. Det at det er mykje høgare under taket i arkeologien, har heilt sikkert samband med at det er kanskje 100 gonger fleire stillingar der. (Den som har fått nøkkelpersonar mot seg, har mange alternative miljø å søke seg til.) Likevel: Dess færre stillingar vi har, dess viktigare er det å motverke slike mekanismar.

Eg er sikker på at Males og hans allierte jamt over representerer den mest solide forskinga i dag når det gjeld dateringa av skalde- og eddadikt, og mykje av det dei elles seier om denne diktinga.

Men korleis kan haldningar og arbeidsmåtar endrast? Som Males, har eg inntrykk av at dei ulike leirane i liten grad les kvarandre. I mange tilfelle kan det rett nok koma av dårleg tid. I tolkinga av *Ragnarsdråpa* ville Males t.d. hatt nytte av det eg i 2006 skreiv om *seiðr* og *Jormungandr* som snøre, noko som er snodd. Det har han tydelegvis ikkje lese, men eg trur det er på grunn av dårleg tid, ikkje vond vilje.

Må forskarar forsvinne ved naturleg avgang før nye synspunkt og arbeids-

måtar kan vinne fram? Eller går det an å få folk til å skifte meining? Males ser ut til å ha tru på det siste, og han har jo sjølv skifta meining om sentrale tema han skriv om i boka. Eg er meir i tvil, etter det eg har sett i faget gjennom over 30 år.

Det mest interessante med det Males skriv, er kanskje ikkje det han skriv, men at han no har eit heilt forskingsmiljø i ryggen, med sterke, etablerte forskarar på fleire solide institusjonar, og yngre forskarar rundt seg. *Det* vil kunne endre haldningane til mål og metode i forskinga i store delar av norrønfilologien i åra framover. Den som lever, får sjå.

Nemnd litteratur

- Ahola, Joonas, 2000: *Two Heroes of Nordic Epics: Kaukomieli and Grettir the Strong*. Master's thesis, University of Helsinki.
- Asbjørnsen, P. Chr., 1870: *Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn*. Tredje Udgave. Christiania: Steensballe.
- Baetke, Walter, 1951: *Christliches Lebngut in der Sagareligion. Das Svoldr-Problem. Zwei Beiträge zur Sagakritik*. Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse. Berlin.
- Bertell, Maths, 2003: *Tor och den nordiska åskan. Föreställningar kring världsaxeln*. Doktoravhandling, Stockholms universitet. Stockholm: Stockholms universitet.
- Calissendorff, Karin, 1964: Helgö. *Namn och bygd* 52, s. 105–152.
- Drobin, Ulf og Marja-Liisa Keinänen, 2001: Frey, Veraldin olmai och Sampo. I: Michael Stausberg (red.): *Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte. Festschrift für Anders Hultgård zu seinem 65. Geburtstag am 23.12.2001*, s. 136–169. (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 31.) Berlin: de Gruyter.
- Düwel, Klaus, 1985: *Das Opferfest von Lade. Quellenkritische Untersuchungen zur germanischen Religionsgeschichte*. Wiener Arbeiten zur germanischen Altertumskunde und Philologie 27. Rev. 1. del av avh. (Dr. habil.) 1971, opphavleg tittel *Das Opferfest von Lade und die Geschichte von Völsi. Quellenkritische Untersuchungen zur germanischen Religionsgeschichte*. Wien: Karl M. Halosar.
- Eyrbyggja saga, 1935. Íslenzk fornrit 4. Matthías Þórðarson og Einar Ól. Sveinsson gáfu út. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Frog, 2019: Symbolic Transfer, Hybridization and Creolization in the Circum-Baltic Arena (illustrated through the Changing Roles of *Tiwaz, *Ilma, and Óðinn, the Fishing Adventure of the Thunder-God, and a Finno-Karelian Creolization of North Germanic Religion). I: Maths Bertell, Frog & Kendra Willson (red.): *Contacts and Networks in the Baltic Sea Region: Austmarr as a Northern mare nostrum, ca. 500–1500 AD*, s. 263–288. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Grundtvig, Svend og Axel Olrik, 1853–1865: *Danmarks gamle folkeviser*. 11 band. København: Selskabet til den danske Literaturs Fremme / Wroblewskis Boghandel / Gyldendal / Schultz Universitets-Jubilæets danske Fond.
- Heide, Eldar, 2006: *Gand, seid og åndevind*. Dr. art.-avhandling, Universitetet i Bergen.
- , 2008: Viking, week, and Widsith. A reply to Harald Bjorvand. *Arkiv för Nordisk Filologi* 123, s. 23–28.
- , 2012a: Å konkludere etter å ha vurdert *eitt* alternativ. Annette Lassen 2011: *Odin på kristent pergament. En teksthistorisk studie*. København: Museum Tusulanums Forlag, 447 sider, ISBN 978 87 635 2616 6. *Collegium Medievale* 24, s. 193–198.
- , 2012b: Loki, the Vätte and the Ash Lad. A Study Combining Old Scandinavian and Late Material. *Viking and Medieval Scandinavia* 2011, s. 63–106.
- , 2015: Håja, hai og keip. *Namn og nemne* 32, s. 123–124.
- , 2025: *Pre-christian borge: passages through barriers*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Hirsch, Eric Donald, 1967: *Validity in Interpretation*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Holm, Gösta, 1991: *De nordiska anger-namnen*. (Skrifter, Det Norske videnskapsakademi, 2 Hist.-filos. klasse. Ny serie 18.) Lund: Lund University Press.
- Hultgård, Anders, 2018: *Midgård brinner. Ragnarök i religionshistorisk belysning*. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 146.) Uppsala: Gustaf Adolfs Akademien.
- Ingstad, Helge, 1965: *Vesterveg til Vinland. Oppdagelsen av norrøne boplasser i Nord-Amerika*. Oslo.
- Jackson, Tatjana N., 1994: Russian-Norwegian Relations in the Middle of the 13th Century as Depicted by Hákonar saga gamla Hákonarsonar. I: *Samtíðarsögur / The Contemporary Sagas. Niunda alþjóðlega fornsagnapingið / The Ninth International Saga Conference Akureyri 31.7.–6.8. 1994. Forprent / Preprints*, s. 357–364. Akureyri.
- Janson, Henrik, 1998: *Templum nobilissimum. Adam av Bremen, Uppsalatemplet och konfliktlinjerna i Europa kring år 1075*. (Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg 21.) Doktoravhandling, Göteborgs universitet.
- Jørgensen, Jon Gunnar, 2021: Saga og forfatterskap. I: Marianne Kalinke og Kirsten Wolf (red.): *An Icelandic Literary Florilegium. A Festschrift in Honor of Úlfar Bragason*. (Islandica 62.) Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Kaliff, Anders og Julia Mattes, 2017: *Tempel och kulthus i det forna Skandinavien. Myter och arkeologiska fakta*. Stockholm: Carlsson.
- Krohn, Kaarle og Julius Krohn, 1926: *Die folkloristische Arbeitsmethode. Begründet von Julius Krohn und weitergeführt von nordischen Forschern*. (Institutet for sammenlignende kulturforskning. Serie B, Skrifter 5. erlåutert von Kaarle Krohn.) Oslo: Aschehoug.
- Kuhn, Hans, 1983: *Das Dróttkvætt*. Heidelberg: Carl Winter.
- La Farge, Beatrice, 1991: *„Leben“ und „Seele“ in den altgermanischen Sprachen. Studien*

- zum Einfluss christlich-lateinischer Vorstellungen auf die Volkssprachen. (Skandinavistische Arbeiten 11.) Doktoravhandling, Universität Frankfurt, 1990. Heidelberg: Carl Winter.
- Lassen, Annette, 2011: *Odin på kristent pergament. En teksthistorisk studie*. København: Museum Tusculanum.
- Liestøl, Aslak, 1963: Runer frå Bryggen. *Viking*, s. 5–55.
- Lindblad, Gustaf, 1977: Centrala eddaproblem i 1970-talets forskningsläge. *Scripta Islandica* 28, s. 3–26.
- , 1980: Poetiska Eddans förhistoria och skrivskicket i Codex regius. *Arkiv för Nordisk Filologi* 95, s. 142–167.
- Ljungqvist, Fredrik Charpentier, 2018: Hedniskt motstånd i Svealand under sent 1000-tal. *Historisk tidskrift* 138:2, s. 197–226.
- Lord, Albert Bates, 1960: *The singer of tales*. Harvard studies in comparative literature. Albert B. Lord. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Løftingsmo, Arnt, 1990: *Edda i aust. Gudediktinga i lys av kvitsjøhandelen og det eurasiske verdsbildet*. Oslo: Solum.
- Lönnroth, Lars, 2008: Kristendom, hämnd och försoning i Njals saga. I: Anders Björnson og Bengt Wadensjö (red.): *Det ansvarsfulla uppdraget: En vänbok till Mats Svegfors den 23 augusti 2008*, s. 229–237. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Males, Michael, 2013: Allegory in Old Norse Secular Literature: Theoretical and Methodological Challenges. *Viking and Medieval Scandinavia* 9, s. 99–132.
- Meulengracht Sørensen, Preben, 1986: Thor's Fishing Expedition. I: Gro Steinsland (red.): *Words and Objects. Towards a Dialogue Between Archaeology and History of Religion*, s. 257–278. Oslo: Norwegian University Press.
- , 1991: Om eddadigtenes alder. I: Gro Steinsland m. fl. (red.): *Nordisk bedendom. Et symposium*, s. 217–228. Odense: Odense Universitetsforlag.
- , 1995: *Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne*. Doktoravhandling, Aarhus Universitet, 1992. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mundal, Else, 1974: *Fylgjemotiva i norrøn litteratur*. (Skrifter fra instituttene for nordisk språk og litteratur ved Universitetene i Bergen, Oslo, Trondheim og Tromsø 5.) Oslo: Universitetsforlaget.
- , 1996: The Perception of the Saamis and their religion in Old Norse sources. I: Juha Pentikäinen (red.): *Shamanism and Northern Ecology*, s. 97–116. (Religion and society 36.) Berlin: Mouton de Gruyter.
- , 2000: Coexistence of Saami and Norse culture – reflected in and interpreted by Old Norse myths. I: Geraldine Barnes & Margaret Clunies Ross (red.): *Old Norse Myths, Literature and Society. Proceedings of the 11th International Saga Conference 2–7 July 2000, University of Sydney*, s. 346–355. Sydney: Centre for Medieval Studies.
- Müllenhoff, Karl, 1891: *Deutsche Altertumskunde* V. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Olrik, Axel, 1910: Irminsul og gudestøtter. *Maal og Minne*, s. 1–9.

- Olsen, Bjørnar, 1991: Kjelmøyfunnenes (virknings)historie og arkeologi. *Viking* 54, s. 65–87.
- Olsen, Olaf, 1966: Hørg, hov og kirke. Historiske og arkæologiske vikingetidsstudier. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1965.
- Ordbog over det norrøne prosasprog. <<https://onp.ku.dk/onp/onp.php>>. Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Perkins, Richard, 1984–1985: Rowing chants and the origin of *dróttkvæðr hátttr*. *Saga-book of the Viking Society for Northern Research* 21, s. 155–221.
- Popper, Karl, 1994 [1934]: *Logik der Forschung*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- , 2007: Bøtten og lyskasteren: To kunnskapsteorier. *Kritisk tekning. Utvalgte essay*, s. 53–71. Omsett frå The Bucket and the Searchlight: Two Theories of Knowledge, appendiks i K. R. Popper: *Objective Knowledge*, Oxford, 1974. Utvalg og oversettelse ved Jan M. Døderlein. Oslo: Pax.
- Ralph, Bo, 2007: Gåtan som lösning. Ett bidrag till förståelsen av Rökstenens run-inskrift. *Maal og Minne*, s. 133–157.
- Rostvik, Allan, 1967: *Har och barg*. (Studier till en svensk ortnamnsatlas 11.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Schjødt, Jens Peter, 2000: Forskelle i anvendelsen af islændingesagaer og fornaldarsagaer som religionshistoriske kilder. *Artikler udgivet i anledning af Preben Meulengracht Sørensen's 60 års fødselsdag 1. marts 2000*, s. 34–46. Århus: Norrønt Forum.
- Sievers, Eduard, 1893: *Altgermanische Metrik*. Halle: Niemeyer.
- Sigurður Nordal, 1940: *Hrafnkatla*. (Studia Islandica 7.) Reykjavík.
- Steinsland, Gro, 2000: *Den hellige kongen. Om religion og herskermakt fra vikingtid til middelalder*. Oslo: Pax.
- Strömbäck, Dag, 1935: *Sejd. Textstudier i nordisk religionshistoria*. (Nordiska texter och undersökningar 5.) Stockholm: Geber.
- Sundqvist, Olof, 2016: *An Arena for Higher Powers*. (Studies in the history of religions 150.) Leiden: Brill.
- Sävborg, Daniel, 2014: Konfliktlösning och religion i *Njáls saga*. *Gripla* 25, s. 251–257.
- Thompson, Stith, 1932–1936: *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends*. Helsinki / Bloomington, Ind.: Suomalainen Tiedeakatemia / Indiana University Press.
- Torgilstveit, Terje, 2007: Historisk presens på norrønt. *Maal og Minne*, s. 29–50.
- Vries, Jan de, 1931: *Contributions to the study of Othin especially in his relation to agricultural practices in modern popular lore*. (FF Communications 94.) Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Weibull, Lauritz, 1911: *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*. Lund: Lybecker.
- Zilmer, Kristel, 2005: 'He drowned in Holmr's Sea – his cargo-ship drifted to the sea-bottom, only three came out alive'. *Records and representations of Baltic traffic in the*

Viking Age and the early Middle Ages in early Nordic sources. (Nordistica Tartuensia 12.) Doktoravhandling, Tartu Universitet. Tartu: Tartu University Press.
Aarne, Antti, 1910: *Verzeichnis der Märchentypen.* (FF communications 3.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Eldar Heide

Høgskulen på Vestlandet

Fakultet for lærarutdanning, kultur og idrett (FLKI)

ORCID iD 0000-0002-8107-9843

Recensioner

Ellen E. Peters. *Medium Sagazeit. Eine literatursoziologische Annäherung an das ‚postklassische‘ Erzählen der Íslendingasaga im Spätmittelalter*, Tübingen (Narr Francke Attempto Verlag) 2024 (= Beiträge zur Nordischen Philologie. Hg. von der Schweizerischen Gesellschaft für Skandinavische Studien. Band 73), 391 Seiten.

Bei der vorliegenden Arbeit handelt es sich um die revidierte Fassung einer 2019 an der Universität Basel eingereichten Dissertation: „Für den Druck wurde sie teilweise überarbeitet und um weitere Textbeispiele ergänzt.“ (S. 9)

Die Untersuchung ist im Kontext eines größeren Forschungsprojekts an der Universität Zürich (einem Teilprojekt des Nationalen Forschungsschwerpunkts *Medienwandel – Medienwechsel – Medienwissen*, 2005–2017) entstanden. Wie die Verf. mehrfach erwähnt, hat sich die Arbeit an der Dissertation aus persönlichen Gründen über längere Zeit erstreckt, so daß die Aktualität des Themas der Untersuchung bzw. die Neuartigkeit der dargelegten Ergebnisse etwas in Mitleidenschaft gezogen worden sein mag. Dies kann jedoch den Wert der Arbeit nicht merklich mindern.

Das Buch ist folgendermaßen aufgebaut:

Auf ein kurzes Vorwort (S. 9–11), in dem die Verf. die äußeren Umstände der Entstehung der Arbeit skizziert und den Menschen und den Institutionen dankt, durch die sie Unterstützung erfahren hat, und ein paar kurze technische Vorbemerkungen (S. 12) folgt die Einleitung (S. 13–43), die den Gegenstand der Untersuchung – das gute Dutzend Texte, das gemeinhin der Untergattung der „postklassischen“ Isländersagas zugerechnet wird – definiert, einen knappen Überblick über den Forschungsstand gibt und darlegt, daß die Isländersagas und insbesondere die „postklassischen“ Isländersagas im *oral-written continuum* des isländischen Mittelalters und Spätmittelalters zu verorten und als „kulturelle Texte“ (im Sinne von Jan Assmann) zu betrachten seien: „Meine These ist, dass die ‚postklassischen‘ *Íslendingasögur* eine Folge des sich mit der voranschreitenden Textualisierung verändernden Erinnerungsverhaltens der isländischen Gesellschaft sind. Aufgrund der zunehmenden Dominanz der Schrift im kulturellen Gedächtnis

Seelow, Hubert. 2025. Rec. av Ellen E. Peters. *Medium Sagazeit. Eine literatursoziologische Annäherung an das ‚postklassische‘ Erzählen der Íslendingasaga im Spätmittelalter*. *Scripta Islandica* 76: 171–175. <https://doi.org/10.63092/scis.76.62597>
ISSN 0582-3234 (tryckt); ISSN 2001-9416 (digitalt)

© Hubert Seelow (CC BY)

bringt dieses im Zusammenspiel von Mündlichkeit und Schriftlichkeit neuartige Formen hervor, die sich bereits existierende *Íslendingasögur* zum Vorbild nehmen und im Strom der Tradition an diese anknüpfen, zugleich aber auch die durch die Schrift ausgelöste gesellschaftliche Evolution reflektieren.“ (S. 40–41)

Der erste Hauptteil der Arbeit – überschrieben „*Íslendingasögur* und kulturelles Gedächtnis“ (S. 45–153) – befaßt sich zunächst mit Grundsätzlichem. Die Verf. führt aus, daß und warum die Isländersagas (zusammen mit *Íslendingabók* und *Landnámabók*) als eine „kulturelle Textgattung“ zu betrachten sind, welche Stellung die Isländersagas im größeren Kontext der Sagaliteratur einnehmen, welchen Wahrheitsanspruch die Isländersagas haben und wie sich die Darstellung der isländischen Ursprungszeit im Laufe des Mittelalters und darüber hinaus verändert.

Anschließend zeichnet die Verf. nach, wie sich die Beurteilung der Isländersagas im Lauf der Rezeptions- und Forschungsgeschichte verändert hat: „Im Zentrum der folgenden Ausführungen, die versuchen, anhand ausgewählter Beispiele die Überlieferung und Rezeption der *Íslendingasögur* und damit die Sichtweise(n) auf die Texte im Wandel der Zeit nachzuzeichnen, steht vor allem die Frage, wann und wie sich die Abgrenzung einer Gruppe von Werken und schließlich die ‚postklassische‘ *Íslendingasaga* manifestiert.“ (S. 73) In diesem Zusammenhang diskutiert die Verf. insbesondere auch das Verhältnis von Isländersagas und *Rímur*, jenen epischen Gedichten, die in der Zeit vom Spätmittelalter bis ins 19. Jahrhundert die weitaus produktivste Gattung der isländischen Literatur waren. (Hier wäre anzumerken, daß die Verf. sich, was *Rímur* und die isländische Geschichte, Sprache und Literatur der Zeit vom 16. bis zum frühen 19. Jahrhundert betrifft, auf eher schwankendem Boden bewegt und bei der Auswahl von Sekundärquellen und beim Transkribieren und Übersetzen von Primärtexten nicht immer kritisch genug und mit der gebotenen Sorgfalt vorgeht.)

Der letzte Abschnitt des ersten Hauptteils faßt die bisherigen Ergebnisse der Untersuchung zusammen und leitet zum zweiten Hauptteil der Arbeit über:

Die hinter dieser Arbeit stehende Idee ist, dass die *Íslendingasaga* im Spätmittelalter einen frühen Entwicklungsschritt in der Evolution von Beobachtungsweisen höherer Ordnung zu erkennen gibt, der erst durch eine Beobachtung zweiter Ordnung fassbar wird. Da Schrift sich zu dieser Zeit als Kommunikationsmedium etabliert hat, kann das Erzählen der *Íslendingasaga* im Spätmittelalter entsprechend als Kommunikation im systemtheoretischen Verständnis begriffen und mit den Mitteln der Systemtheorie näher analysiert werden. (S. 152)

Dementsprechend beginnt zweite Hauptteil der Arbeit – überschrieben „*Íslendingasögur* und Systemtheorie“ (S. 155–343) – mit einem Kapitel, das in die Systemtheorie (nach Niklas Luhmann) einführt und die bereits im ersten Hauptteil der Arbeit angeführten Argumente zusammenfaßt, die nach Ansicht der Verf. dafür sprechen, daß es sich dabei um eine sehr gut für die Arbeit mit den Isländersagas geeignete methodische Grundlage handelt. Daß die Verf. weiß, daß es kaum möglich ist, auf einigen wenigen Seiten eine verständliche Einleitung in die Systemtheorie zu formulieren, geht aus der Anmerkung hervor, mit der sie den vorausgegangenen ersten Hauptteil der Arbeit abgeschlossen hatte: „Es mag entsprechend als ein gewagtes Unterfangen erscheinen, eine auf vielen tausend Seiten entworfene Theorie auf wenigen Seiten zusammenfassend darzustellen. Dennoch erschien dies sinnvoll, um die systemtheoretische Terminologie einzuführen und das auf ihrer Basis entwickelte theoretische Modell, das die Besonderheiten des Erzählens der *Íslendingasaga* im späten Mittelalter zu erklären sucht, entsprechend zu untermauern. Der Fokus dieser Arbeit liegt jedoch klar auf den *Íslendingasögur*, vornehmlich den sog. ‚postklassischen‘, die als kulturelle Texte mittels des systemtheoretischen Zugangs als ein literarisches Phänomen des Mittelalters beleuchtet werden sollen.“ (S. 153, Anm. 140)

Die Probe aufs Exempel macht die Verf. dann im folgenden, sehr umfangreichen Kapitel, das die Überschrift „Textanalysen: Mediale Vergegenwärtigung in den spätmittelalterlichen *Íslendingasögur*“ trägt. Sie untersucht die relevanten – „postklassischen“ – Sagatexte aus der Perspektive der Systemtheorie Luhmanns und stellt die Ergebnisse in Unterkapiteln dar, die verwandte thematische Phänomene zusammenfassen.

Für die *Hávarðar saga*, die *Finnboga saga*, die *Bárðar saga*, die *Kjalnesinga saga*, die *Flóamanna saga* und die *Harðar saga* ist dies das Themenfeld der Christianisierung („Christianisierung“, „Christianisierung und vorchristliche Ursprünge“ und „Distanzierung vom Heidentum“), für die *Grettis saga* das Thema des Außenseitertums („Außenseiter und Grenzgänger“, „Außenseiter und Märtyrer“); für die *Víglundar saga* und die *Króka-Refs saga* scheint die Zuordnung zu einem Schwerpunktthema nicht ohne weiteres zu gelingen – die Verf. behandelt diese beiden Texte deshalb in einem Unterkapitel mit dem Heterogenität signalisierenden Titel „Textlandschaften“ (und den Zwischenüberschriften „Medialität und Aktualität“, „Text und Land“, „Medium und Norm“, „Mythos und Selbstbild“, „Innovation und Tradition“, „Medialisierte Vergangenheit“, „Text und Kontext“, „Überbietendes Neuerzählen“, „Isländische Frühzeit und christlicher Fokus“, „Mediale Wissensvermittlung“).

Ein zusammenfassendes Kapitel („Resümee und Ausblick“) schließt den zweiten Hauptteil der Arbeit ab. Die Verf. stellt fest, daß die von ihr vorgenommene Analyse der „postklassischen“ Isländersagas in zweierlei Hinsicht zu ihrem Verständnis beiträgt: „Zum einen wird auf diese Weise deutlich, wie es im Zuge der Ausdifferenzierung der modernen Gesellschaft überhaupt erst zu einer Gruppe von *Íslendingasögur*, aus der sich im weiteren Verlauf der Forschungsgeschichte dann die Kategorie der ‚postklassischen‘ *Íslendingasaga* entwickelt, kommt. Zum anderen zeigt ein auf der Basis der Systemtheorie entwickeltes Modell, das sich deren Terminologie bedient und die gesellschaftliche Evolution in systemtheoretischem Verständnis zugrundelegt, die Besonderheiten des spätmittelalterlichen Erzählens der *Íslendingasaga* auf und erklärt die Entstehung der als ‚postklassisch‘ klassifizierten Werke. Damit wird greifbar, was die Universalien zum kulturellen Erinnern alleine nicht zu fassen vermögen.“ Sie muß allerdings auch eingestehen: „Wissenschaftlich angemessen definieren lässt sich die ‚postklassische‘ *Íslendingasaga* jedoch nicht, da es sich um eine kulturell begründete Klassifizierung handelt, die weniger an Fakten interessiert ist, als vielmehr an einer Deutung der Texte, die deren identitätsstiftender und -erhaltender Funktion Rechnung trägt [...].“

Im Anhang der Arbeit (S. 345–391) findet man ein englisches *Abstract* einschließlich einer Liste von englischen und deutschen *Keywords*, ein umfangreiches Literaturverzeichnis und ein Namens- und Werkregister.

Das Buch *Medium Sagazeit* ist nicht nur seines Umfangs wegen ein schwerer Brocken. Der Umstand, daß es der Verf. nicht zuletzt darum geht, auszuloten, ob und wie – oder besser gesagt: zu demonstrieren, daß – sich das Instrumentarium der Luhmannschen Systemtheorie mit Gewinn bei der Analyse der „postklassischen“ Sagatexte einsetzen läßt, macht die vorliegende Arbeit kopflastig und erschwert die Lektüre. Der Methodendiskurs nimmt so breiten Raum ein, daß der Leser die vielen ausgezeichneten Beobachtungen, die die Verf. an den Texten selbst macht, wie auch die Informationen über das kulturelle Umfeld im spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Island und die Hinweise auf relevante Sekundärliteratur nicht immer mit der gebührenden Aufmerksamkeit rezipieren kann. Will sagen: die Betonung des Ziels, den Beweis dafür zu erbringen, daß die gewählte Methode die richtige ist – oder zumindest sein kann –, geht etwas zu Lasten einer benutzerfreundlichen Darstellung der Untersuchungsergebnisse.

Sieht man von den oben bereits erwähnten kleineren Unzulänglichkeiten in den Passagen über die *Rímur* ab, arbeitet die Verf. – soweit ich das beurteilen kann – philologisch zuverlässig und genau. Das Buch, das erfreulich

wenige Druckfehler aufweist, macht alles in allem einen sehr guten Eindruck, und man kann der Verfasserin wie auch den Herausgebern und dem Verlag zu dieser Publikation nur gratulieren.

Hubert Seelow

Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg

ORCID iD 0009-0009-8917-9556

Matteo Tarsi. *Loanwords and Native Words in Old and Middle Icelandic. A Study in the History and Dynamics of the Icelandic Medieval Lexicon, from the Twelfth Century to 1550*. Brepols: Turnhout 2022. 329 pages.

This volume provides an in-depth study of the history and dynamics of the Icelandic medieval lexicon, achieved through the analysis of word pairs consisting of loanwords and native words that coexist or compete across a variety of textual contexts. As stated by Tarsi (p. 27): “The research hypothesis underlying the study is that the interplay between loanwords and endogenous words is rooted in the period anteceding linguistic purism, and that such a phenomenon, which is common cross-linguistically, must have arisen primarily due to lexical needs, including coining semantically transparent words for new concepts.” The reference period ranges from the first written attestations (ca. 1150) to the publication of the first printed book in Icelandic, Oddur Gottskálksson’s Translation of the New Testament (1540). This is basically the same period covered by *A Dictionary of Old Norse Prose* (ONP), with the sole exception of the addition of Oddur Gottskálksson’s work to the corpus, which seems to be the main reason for including the relatively uncommon concept of ‘Middle Icelandic’.

The Introduction places the work into the frame of linguistic studies concerning loanwords, thus stating the terminology used in their classification. The theoretical framework of the study is based on Gusmani’s extensive work on linguistic interference, with Betz (1959) providing a model for the analysis and terminology employed. As the title suggests, Tarsi distinguishes between lexemes of foreign origin (loanwords) and endogenous (native) lexemes. Each of the two groupings is further divided into categories. The term loanword (with its synonyms loan and borrowing) encompasses both words which are adapted to Icelandic on the phonological and/or morphological level, and integral loans, i.e. words which are not integrated. Among the native words three typologies are distinguished: calques (semantic and structural), neoformations (native coinages) and inherited lexemes. Two more terms used in the text fall outside of this taxonomy, but are

Battista, Simonetta. 2025. Rec. av Matteo Tarsi. *Loanwords and Native Words in Old and Middle Icelandic. A Study in the History and Dynamics of the Icelandic Medieval Lexicon, from the Twelfth Century to 1550*.

Scripta Islandica 76: 176–180. <https://doi.org/10.63092/scis.76.62599>

ISSN 0582-3234 (tryckt); ISSN 2001-9416 (digitalt)

© Simonetta Battista (CC BY)

included because they represent a foreign influence: nonce borrowing, or casual, e.g. a foreign word which occurs in its original form followed by its native synonym (e.g. *aurum* – *gull*), and scribal abbreviation (e.g. *magister*, *dominus*, *spiritus sanctus*), which has a dubious status, as it can represent a foreign word, but it can also be used by the Icelandic scribes in accordance with the Latin scribal practice to replace a frequently occurring native word in order to save space.

For the purposes of this study – and in contrast to ONP’s practice, which refers to the oldest manuscript attestations – Tarsi operates with the presumed date of composition of the examined prose texts. Nevertheless, for each entry the work in which we find the earliest attestation of a word is indicated in abbreviated form according to *The Skaldic Project* (SkP) and ONP convention for poetry and prose respectively.

The corpus consists of 40 texts or selections of texts, representative of all prose literature, distinguished into 10 literary genres: 1) religious texts, 2) law texts and *diplomata*, 3) treatises, 4) historiographical texts, 5) hagiographical texts, 6) sagas of the Icelanders, 7) kings’ sagas, 8) translated chivalric sagas, 9) indigenous chivalric sagas and 10) legendary sagas.

The bulk of the analysis consists of eight chapters: chapters 1–7 are each devoted to one of the first seven literary genres, while the last three genres are grouped together in Chapter 8: ‘Chivalric and Legendary Sagas’. Each chapter presents a selection of texts, for each of which an overview of the text transmission is provided, followed by an analysis of the word pairs. These pairs are listed alphabetically (according to the loanword in the pair) in a table alongside information about their occurrences, and are classified and commented on in the text. The analysis is the most important part of the work and offers an impressive amount of information. It provides the etymology, provenance and meaning of every term, as well as a hypothesis about the lexical motivation for the borrowing of loanwords and a classification of the endogenous words according to a tripartite taxonomy: calques (structural and semantic), neoformations and inherited lexemes (p. 261). Using criteria like the chronological gap occurring between the first attestations of the loanword and the endogenous word a hypothesis is made to determine which of the two “arose first in the lexicon”. A paragraph devoted to comparative analysis and conclusions is included at the end of each chapter, with a twofold structure: ‘Intrastemmatic analysis’ and ‘Dynamics in the use of loanwords and endogenous words’. The Conclusions chapter presents the general results and includes useful tables, such as a list of the semantic fields mentioned in the text. Readers may have found it helpful to have more

information about the criteria used to select these specific categories, which are very comprehensive but, for obvious reasons, cannot be exhaustive.

As the content description hopefully made clear, the text is structured quite systematically, which is both its strength and its weakness. As the book aims to contrast loanwords and native words, it seems natural to compare word pairs and analyse each genre separately. The author adopts a broad definition of word pairs, considering a wide range of instances where loanwords and native words coexist or compete. This phenomenon can manifest in three ways: 1) Simple word alternation, where words occur within the same text or as variant readings in different versions of the text (intrastemmatic variation); 2) Explicative insertions; 3) Synonymic dittologies, or proper word pairs, where two synonyms occur together connected by *and/or*.

The broad meaning of the concept of word pairs, together with the choice of the separate analysis of works belonging to different genres, gives rise to repetitions in the case of relatively common word combinations. This problem is in part solved by making wide use of internal references, which inevitably makes the text more laborious to read. Furthermore, many common terms, or terms with a wide range of synonyms, could have benefitted from a semantic analysis grouping them in more than two at a time. Just to mention a few examples: *dýflissa* – *myrkvastofa* (pp. 59–60) vs. *fængelsi* – *myrkvastofa* (p. 73) vs. *fængelsi/prísund* – *myrkvastofa* (p. 194); *dominus* – *dróttinn* (p. 50) vs. *herra* – *dróttinn* (pp. 74–75) vs. *lávarður* – *drottinn* (p. 99); *djofull* – *andskotil/fjándil/óvinr* (pp. 48–49) vs. *djofull* – *fjándil/óbreinn andi* (p. 216).

Typically, some of the neologisms presented in the text are hapaxes which have been created for the purpose of explaining (or glossing) a specific Latin concept. In the word pair *prefatia* – *formál/forgildi* an explanation is given for the word *forgildi*, which is only found in the *Messuskýringar*, both in the Icelandic and the Norwegian versions of the *Homily Book*. Here follows a quote from the Icelandic version (de Leeuw van Weenen 1993: 55v–56r): “Prefatia þýþesc formál eþa forgillde. þuiat sú bôn er sem bue huge vara til enar ózto bónar er efter fer í lága sǫngenom.” As is also stated in Table 1.1 (p. 48): “The text is based on Honorius Augustodunensis’ *Gemma animæ*. However, this word pair arises in the Icelandic text as the Icelandic term is an explicative insertion for Med. Lat. *præfatia*”. Tarsi considers *forgildi* a synonym or alternative to *formál*, referring both terms to *prefatia* (p. 53). This interpretation doesn’t seem to take into account the full context of the sentence and the Latin parallel (Migne 1854: 576–577): “Præfatio dicitur prælocutio scilicet sequentis Canonis. Hæc etiam dicitur *præparatio*, quia

mentes nostras ad mysterium Christi præparat.” In the light of the Latin, *formál* is to be considered a rendering of *prælocutio*, while the neologism *for-gildi* could refer to *præparatio* in the meaning ‘what comes before/prepares for the Canon’. It could have been created to explain the fact that *præfatío* is the preface to the following Canon (*sequentis Canonis*), i.e. the Eucharistic prayer (Old Norse *lágasöngur*). This preface is also called ‘preparation’, because the mind prepares for the mystery of Christ (i.e. the Eucharist).

The work makes extensive use of the ONP, drawing on features such as headwords and interpretations, and providing commentary on several of its entries. However, there are some points to note. As an early example of the efforts made to adapt the native language “to accommodate foreign cultural influence” Tarsi quotes one of the relatively few examples of interlinear glosses in Old Norse, i.e. the one found in the *Icelandic Homily Book* (35v) “where the word *leviápan* ‘Leviathan’ is glossed with *miðgarðsormr* (see Marchand 1975)” (p. 46). Tarsi doesn’t quote and comment on the fact that the interlinear gloss is lemmatised as the hapax *miðgarðarormr* in ONP and de Leeuw van Weenen (2004: 108). Moreover, in the analysis of the lexical pair *sagittarius* – *skyti/skytidýr* (p. 170), the term *skytidýr* is considered a *hapax* that is “nowhere to be found in the reference dictionaries” (p. 170). The term is found in one of the encyclopaedic texts edited in the collection *Rímtöl*, the second volume of *Alfræði Íslenzk* (Beckman & Kålund 1914–1916: 245), and the context is as follows: “þvi er skyti dyr apr markat, at sol gengr i þvi marki ofan verdu ena lögztu lute sins hrings”. Tarsi omits to mention that this example is quoted in ONP, which lemmatises the word as *skyti*, based on a different interpretation of the following words *dýr aftr* as ‘the animal in its back part’. Regardless of Tarsi’s disagreement with this interpretation, it would have been desirable to problematise it.

Regarding the choice of works representing each genre, the author provides a motivation for their selection and undoubtedly must be credited for having analysed a very consistent and representative corpus of texts. As one would expect, the phenomenon of the alternation between loanwords/foreign words and native words is more widespread in religious and learned texts (such as treatises), where authors faced the challenge of translating specific, technical content from other languages into their own. As previously mentioned, the material is very consistent, but it could by no means be exhaustive. However, including a representative of the hagiographical sagas that were translated or adapted from Latin sources, such as the Sagas of the Apostles and the Sagas of Saints, in the selection would probably have

provided examples of lexical pairs representing additional semantic fields. For instance, the field of magic.

Overall, Tarsi's work is a valuable and inspiring study. Its linguistic-philological approach makes it relevant to a wide range of users, who can focus on specific words and meanings for further research. Its current structure makes it a highly informative reference tool on the development of the Icelandic lexicon in the context of other European languages. However, organising the lexical material differently might have reduced the need for internal references more effectively. Furthermore, despite the significant amount of data presented in the text, many useful tables organised according to different criteria are only accessible as online appendices (<https://doi.org/10.1484/A.20178893>), as including them in the volume would have made it too large. As a potential development, it would be useful to make the material available in a searchable database. This would allow users to access and organise the material using their own query criteria and enable the author to supplement the data with additional examples.

References

- Beckman, N. & Kålund, Kr. (ed.), 1914–1916: *Rímtöl*. (STUAGNL 41.) København.
 de Leeuw van Weenen, Andrea (ed. & ed. facs.), 1993; *The Icelandic Homily Book*.
Perg. 15 4° in the Royal Library, Stockholm. (ÍH quarto 3.) Reykjavík.
 de Leeuw van Weenen, Andrea, 2004: *Lemmatized Index to the Icelandic Homily Book*.
Perg. 15 4° in the Royal Library, Stockholm. (Rit Stofnunar Árna Magnússonar á Íslandi 61.) Reykjavík.
 Migne, J.-P. (ed.), 1854: *Honorius Augustodunensis: Opera omnia*. (Patrologia latina 172.) Paris.
 ONP = *Ordbog over det norrøne prosasprog* <onp.ku.dk>
 SkP = *The Skaldic Project* <<https://skaldic.org/m.php?p=skaldic>>

Simonetta Battista

Københavns Universitet

Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose

Institut for nordiske studier og sprogvidenskab

Pernille Hermann. *Mnemonic Echoing in Old Norse Sagas and Eddas*. Memory and Medieval North, vol. 1, Berlin: De Gruyter, 2022. v–xiii, 262 s.

Boken *Mnemonic Echoing in Old Norse Sagas and Eddas* av Pernille Hermann, docent vid Aarhus universitet, inleder en ny serie som enligt förordet ägnas åt "scholarship which applies memory studies to the Viking and Medieval periods, in particular, in Scandinavia, as well as in other culture areas of northern Europe historically connected to the Nordic world". Syftet med serien är att undersöka "the place of memory (writ large, in such acts as commemoration, memorialization, oblivion, and so on) and the nature of interpreting, presenting, and re-envisioning the past as inscribed in the substantial materials from the pre-modern northern world" (a.a.). Redaktörerna för serien är Jürg Glauser, Pernille Hermann, Stephan A. Mitchell och Lena Rohrbach. Den är utgiven av De Gruyter i Berlin.

Ursprunget till den fornisländsk litteraturen – särskilt de isländska sagorna – har länge debatterats. På 1800-talet trodde man att sagorna åtminstone till viss del var baserade på muntlig tradition, men med den så kallade "isländska skolan" under första hälften av 1900-talet hävdades det att de var verk av författare, och sökandet efter deras författare började på allvar. Till exempel lägger förorden till serien Íslensk fornrit ner mycket energi på att söka efter verkens författare. På 1960- och 1970-talen vände sig amerikanska forskare, ledda av Theodore M. Andersson, till nya teorier om muntlig tradition och visade att mycket i framställningen i de isländska sagorna påminde om hur berättelser och legender hade förts vidare från person till person tills de skrevs ner. Denna nya syn på sagornas ursprung fick snart fäste vilket Lars Lönnroths bok, *Njáls saga. A Critical Introduction* (1976), är ett bra exempel på. Lönnroth var under en tid docent vid University of California, Berkeley. De amerikanska forskarna menade dock också att sagorna även var influerade av annan medeltida europeisk litteratur, som Carol J. Clover beskriver i *The Medieval Saga* (1982).

Runt sekelskiftet började de nya "Memory Studies" göra sig gällande inom det nordiska forskningsområdet. Forskarna bakom serien Memory and the Medieval North har varit aktiva inom detta område, bland annat genom redigeringen av *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory Studies*:

Bragason, Úlfar. 2025. Rec. av Pernille Hermann. *Mnemonic Echoing in Old Norse Sagas and Eddas*. *Scripta Islandica* 76: 181–184. <https://doi.org/10.63092/scis.76.62947>

ISSN 0582-3234 (tryckt); ISSN 2001-9416 (digitalt)

© Úlfar Bragason (CC BY)

Interdisciplinary Approaches, som publicerades av De Gruyter i två volymer 2019. Omkring åttio forskare bidrog till arbetet, vilket visar att "Memory Studies" har fått ett starkt fotfäste inom området. Pernille Hermann, en av redaktörerna för *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory Studies*, använde redan "Memory Studies"-metoder i sin doktorsavhandling och har sedan dess publicerat ett flertal artiklar i ämnet. Det är därför passande att en bok skriven av henne är den första i serien.

Boken är indelad i fem kapitel, och har vidare en teoretisk inledning och ett avslutande kapitel, under titlarna "Memorizing by Way of Books", "Imageries", "Technologies", "The Senses" och "Buildings and Seatings". Pernille Hermann säger i inledningen till boken att den är avsedd att visa "that a culture based on memory constituted an important context for the literature that was written in the North, particularly in Iceland, in the high Middle Ages." Boken är också avsedd att argumentera för att "resource of memory, and the principles and technologies that were used to enhance it, influenced the literature of that time" (s. 2). Genom att hänvisa till exempel i medeltida nordisk litteratur visar hon att bevarandet och överföringen av kunskap ofta baserades på minnet och att många drag i texterna troligen kan spåras till de minnestekniker som författarna, deras källor och deras publikum / läsare kände till. Som bokens titel antyder hämtar Hermann sina textexempel från både dikter och sagor, och de utgörs av författarinskott, karaktärernas ord, beskrivningar av miljön och bostäderna och till och med sittplatsernas arrangemang. Hermann gör inte heller någon skillnad på om verken är översatta eller ursprungligen skrivna på fornnordiska, utan påpekar att idéer om minne i texterna lika gärna kan vara av utländskt ursprung. Hon betonar också att det inte finns något likhetstecken mellan minne (*memory*) och muntlig trädning (*orality*) – hennes avsikt är att diskutera "how memory was talked about in the medieval Norse world, how it functioned and what the devices that helped people to enhance their memory looked like. This focus leads into areas that concentrate upon, for instance, notions of storage and construction, respectively, as well as on such key features as spatiality, visibility, orderly organization and so on" (s. 7–8). Det nya som Hermann bidrar med är att beskriva idéer om minne under medeltiden och sätt att minnas så bra som möjligt. Hon säger: "Here I suggest that stories in the texts are created from, or in dialogue with, mnemonic structures and grids, and that such mind-constellations helped the authors – not only to remember – but also to invent and organize narratives." (s. 18) Minnet var avgörande för poesi och berättande under medeltiden.

Pernille Hermann noterar specifikt att författarbegreppet var annorlunda

under medeltiden än det är idag under upphovsrättens era, eller som hon säger: "Essentially, the term 'author' can refer to the one who rewrote a text, a scribe, a copyist, a redactor or a compiler." (s. 16). Endast i ett fåtal fall förknippas isländska prosatexter med ett författarnamn, eftersom människor verkar ha varit mer upptagna med att skapa litteratur än att tillägna sig den. Det är just minnets roll i litterär produktion som Hermann diskuterar.

Hermann använder dock sina exempel främst för att visa "memory as a structure", hur minnet bevarar, hur det som behöver kommas ihåg organiseras och att det därmed är det som kommuniceras snarare än dess innehåll. Hon visar bland annat hur idén om *Askr Yggdrasils* gjorde det lättare att organisera och minnas hedendomens mytologiska värld och hur kartor kunde hjälpa till att komma ihåg kunskap om världens struktur. Hon är därför intresserad av enskilda exempel på minnestekniker och hur tecken på dem framträder i litterära verk, inte av hur kulturellt minne skapas och utvecklas och hur det påverkar grupper och nationers och maktsystems identitet, dvs. vad som ansågs minnesvärt och bevarat.

Pernille Hermanns bok visar att hon anser att "Memory Studies" kan klargöra mycket för forskare inom området medeltida nordiska studier. Skillnaden mellan fakta och fiktion i medeltida texter har länge varit en debattfråga. Även om Hermann inte anser att minnesstudier löser hela problemet i detta avseende, menar hon att de bidrar med "a third option, namely that medieval texts do not only represent fact and fiction, but also memory." (s. 189). Hon menar dock att betoningen på *minne* drar uppmärksamheten till skönlitteratur snarare än historia. Denna slutsats hör dock ihop med det att boken varken diskuterar genealogi eller lagtexter, vilka var grunden för det isländska medeltida samhället och som naturligtvis baserades på långtidsminnet hos dem som utövade juridik, såsom Snorri Sturluson och Sturla Þórðarson. Deras juridiska knep i tvisterna om kontrollen över Staðarhóll i Dalir, som beskrivs av Sturla i *Íslendinga saga*, visar tydligt minnets kraft i samhället. För att göra det lättare för människor att komma ihåg lagar och genealogi var dessa just bland det första som skrevs ner på 1100-talet. Tvister och vittnesmål är också de mest uppenbara exemplen på minnets roll, både förr och nu.

Det är en sak att känna till tekniken och metoden, en annan att använda den. De som har diskuterat förhållandet mellan muntlig trädning och skrivande har i själva verket varit mer intresserade av vad som minns än av sätten att minnas, vilket Pernille Hermann diskuterar. I vittnesmål behöver trovärdiga vittnen erhållas för att berätta sin historia, men när det kommer till kritan är det vittnets berättelse snarare än metoden att minnas, eller att få

vittnet att minnas, som avgör utgången. Sturla Þórðarson vinner över sin farbror Snorri i tvisterna om kontrollen över Staðarhóll genom att få muntlig fullmakt angående äganderätten till herresätet från Páll Hallsson, som var av Staðarhóls-släkten.

Boken är utgiven på engelska och är tydligt avsedd för en bred läsekrets, inte bara dem som är väl insatta i medeltida nordisk litteratur. Den är väl-skriven men något repetitiv. En lång bibliografi visar att författaren har sökt brett. Boken är minutiöst genomarbetad in i minsta detalj. Namnregister, textregister, handskriftsregister, ämnesregister och bildregister ingår.

Úlfar Bragason

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum

ORCID-iD 0000-0001-6872-752X

Krönika över nyutkomna doktorsavhandlingar

Från och med häfte 74 (2023) erbjuder vi nydisputerade forskare inom tidskriftens intresseområden en möjlighet att presentera sina avhandlingar. För denna tredje doktorskrönika bjöd vi in forskare som disputerat mellan 2024 och första halvan av 2025.

Förslag till kommande årgångars krönikor lämnas till tidskriftens redaktörer

Katrín Lía van der Linde Mikaelisdóttir

Thesis: van der Linde Mikaelisdóttir, Katrín Lía. 2025. *Norwegian Influence on Icelandic Literary Language in the Fourteenth and Fifteenth Centuries: An Examination of Seventy-Five Scribal Hands*. Reykjavík: Háskóli Íslands. <https://hdl.handle.net/20.500.11815/5398>

Keywords: Language contact, Norwegianisms, Icelandic manuscripts, social variation, scribal practice

ORCID iD: 0000-0003-4404-4729

E-mail: kl@hi.is

Abstract

Icelandic manuscripts from the thirteenth to fifteenth centuries contain various linguistic, orthographic, and palaeographic features known as Nor-

van der Linde Mikaelisdóttir, Katrín Lía, Laura Zieseler & Luca Riccardelli. 2025.

Krönika över nyutkomna doktorsavhandlingar.

Scripta Islandica 76: 185–195. <https://doi.org/10.63092/scis.76.60499>

ISSN 0582-3234 (tryckt); ISSN 2001-9416 (digitalt)

© Respektive författare (CC BY)

wegianisms, characteristics common in Norwegian dialects and traditionally attributed to Norwegian influence. Although their decline in the early fifteenth century has been noted, it has not been systematically investigated, nor have the social conditions behind their disappearance been fully understood. This study provides robust evidence as the first comprehensive, longitudinal analysis of Norwegianisms in Icelandic manuscripts and charters from 1300 to the Reformation, combining large-scale quantitative analysis and statistical methods with approaches from historical sociolinguistics not previously applied to the study of language change in Iceland.

The project examined nine such characteristics, tracing their frequency and variation between 1300 and 1530 with particular attention to their decline after 1400. It also considered the motivations for adopting these forms within the broader social, political, and cultural context, and how use varied between genres, scribal milieus, and regions. The resulting dataset comprises roughly 165.000 tokens gathered from 75 scribal hands in manuscripts and 187 in charters, analysed for spelling variants, linguistic contexts, and inflectional patterns.

The analysis yielded two key findings: First, the orthographic representation of the examined Norwegianisms primarily depends on linguistic or graphemic restrictions, variation in different genres, and the socio-regional context. Norwegianisms are most prevalent in the context of law, Church, and secular administration. Regionally, they are often linked to scribal milieus in west and north Iceland, which may hint at the possibility of diverging socio-regional orthographic conventions or the emergence of certain formal styles or registers. Second, Norwegianisms in Icelandic manuscripts seem to have developed in two distinct waves, challenging previous assumptions of a permanent ousting of these features. They were regularly used until around 1400 and declined significantly shortly after, but several features resurged intermittently in the late fifteenth century. Their eventual disappearance appears to have been mainly caused not by decreasing contact, but rather by the shift in locations and agents of literacy, evolving literary tastes, and the growing influence of new and competing transnational trade in the fifteenth century.

Discussion

To investigate possible explanations for the distribution, development, and presumed demise of Norwegianisms, this study was based on seven case studies:

- The loss of word-initial *b* before *l*, *n*, *r*.
- The analogical restoration of word-initial *v* before *ó*, *o*, *u*, *y*.
- The use of the privative prefix *ú-* instead of *ó-*.
- The form *þessur* instead of *þessi* of dem. pron. *sjá*.
- The forms *eðr* for conj. *eða*, and *meðr* and *viðr* for prep. *með* and *við*.
- The absence of an orthographic representation of the *u*-umlaut.
- The use of the 3rd pers. sing. ending *-(u)r* in the 1st pers. sing. pres. ind. act.

The foundation was a dataset comprising ca. 165.000 tokens collected from 75 hands in manuscripts from c 1300 to c 1530 and 187 original charters. The material was analysed for token frequencies, spelling variants, correlations, and phonological and morphological contexts. Particular emphasis was placed on changes within medieval Icelandic society and intercultural relations from the viewpoint of historical sociolinguistics, specifically, the differences between genres and text types, as well as variation within and between co-occurring hands and their scribal milieus.

Quantitative analysis showed that nearly all features declined sharply around 1400, which coincides with the Black Death in 1402, which decimated the clerical population, likely weakened monastic scriptoria and enabled the secular elite to dominate manuscript production. This decline is consistent with changing centres of literacy, evolving tastes, and growing transnational connections in fifteenth-century Iceland. Yet, most Norwegianisms did not vanish permanently but became increasingly erratic from the second half of the fifteenth century onward, where some forms plateaued after the initial drop, persisted throughout the period, or resurged in the late fifteenth century. In light of these trends, I concluded that the development of the examined Norwegianisms was not characterised by universal decline and disappearance. Rather, it seems to have occurred in two distinct waves: an initial period of regular use in the fourteenth century, followed by a second irregular wave of re-appearing features.

Three factors appear to have impacted their orthographic representation in the first wave: linguistic and/or graphemic restrictions, genre, and socio-regional context. Norwegianisms generally occur in restricted phonological or lexical environments, often in legal and religious vocabulary. They are most common in formal genres such as ecclesiastical, hagiographic, legal, and administrative works, while largely absent from sagas. In the fifteenth century, however, these contextual distinctions became less pronounced, suggesting that scribal practice rather than text type determined their persistence.

A likely explanation for this shift lies in changing scribal practice. Norwegianisms are most common in large, elaborate codices produced by fourteenth-century ecclesiastical scribes, with notable differences between the Helgafell group and the Benedictine monasteries in the North. Such variation suggests the presence of diverging socio-regional conventions or the development of formal registers. Norwegianisms appear in many texts without clear ties to Norway and were not necessarily shared across Norwegian literary communities. While some scribes may have consciously imitated such forms for export, it seems more likely that they had become part of the regular orthographic repertoire of scribes already accustomed to their use.

Acknowledgments

This project was supported by the Icelandic Research Fund (2020–2023), grant no. 206761-052, and the University of Iceland School of Humanities Education Fund in (2024).

Bio

Katrín Lís van der Linde Mikaelisdóttir holds a PhD in Icelandic Linguistics from the University of Iceland. She works as a researcher and project manager at the Centre for Digital Humanities and Arts in Iceland (CDHA/MSHL) as well as for the Advanced Training in Digitization of Older Texts (ANTIDOTE) network. In addition, she teaches Old Icelandic at the University of Iceland.

Selected publications

- Haraldur Bernharðsson, Katrín Lís L. Mikaelisdóttir, and Roberto Luigi Pagani, Forthc.: “Icelandic Script and Orthography in the Fifteenth Century.” In *Innovation in Icelandic Textual Culture in the Fifteenth Century*, ed. by Lena Rohrbach, Karl G. Johansson, and Jón Viðar Sigurðsson. Leiden: Brill.
- Haraldur Bernharðsson, Katrín Lís L. Mikaelisdóttir, and Roberto Luigi Pagani, Forthc.: “The Icelandic Language in the Fifteenth Century.” In *Innovation in Icelandic Textual Culture in the Fifteenth Century*, ed. by Lena Rohrbach, Karl G. Johansson, and Jón Viðar Sigurðsson. Leiden: Brill.
- van der Linde Mikaelisdóttir, Katrín Lís, Forthc.: “Intra-Writer Variation in the Works Attributed to Helgafell Hand H1: One Scribe or More Than One?” In *Book Production at Helgafell? New Perspectives on a Suspected Scriptorium in*

14th-Century Iceland, ed. by Beeke Stegmann and Þórdís Edda Jóhannesdóttir. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.
 van der Linde Mikaelisdóttir, Katrín Lísá, Forthc.: “Between Contact and Codification: The Legal Register of *Jónsbók*.” In *Nordic Law Manuscripts c. 1150–1600: Textual, Codicological, Palaeographic, and Linguistic Features*, ed. by Stefan Drechsler and Seán Vrieland. Medieval Texts and Cultures of Northern Europe. Turnhout: Brepols.

Laura Zieseler

Thesis: Zieseler, Laura. 2024. *On the Integration of Non-Native Nouns in Faroese*. Heidelberg: Winter Universitätsverlag.

Keywords: Faroese, loanwords, language change, morphology, orthography

ORCID iD: 0009-0009-5243-8331

E-mail: zieselerl@uni-greifswald.de

Abstract

This study analyses the integration of vowel-final non-native nouns in Faroese (as for instance *pizzain/pizza'in/pizzadín.FEM.NOM.SG.DEF*) based on written language material ranging from computer-mediated communication (CMC) to traditional printed media, and covering several domains, registers, and styles. The study's database consists of a total of 114 types and 786 tokens compiled between summer 2016 and autumn 2020. In order to gain a holistic insight into the underlying processes, both intralinguistic—orthography, phonology, morphology—as well as extralinguistic—language ideology, metalinguistic discourse—factors are examined. Several aspects make this object of investigation particularly worthwhile: Besides being the smallest and least researched modern-day Scandinavian language, Faroese also has one of Scandinavia's youngest, most historicising orthographies, as well as a strong tradition of lexical purism. Its ideological climate is directly influenced by two polar opposites, namely progressive Danish on the one hand, and conservative Icelandic on the other. All of these intricacies are also shown to have an impact on the observed integration strategies of the nouns examined. These strategies are described as the result of both native and non-native analogical forces that lead to ongoing contact-induced language change, including the refunctionalization of the silent grapheme ⟨ð⟩. For this structural innovation, which previously has not been subject to

comprehensive linguistic analysis, the term *⟨ð⟩-declension* is coined by the author. With regard to language-internal aspects, the study's theoretical framework draws on the concept of analogical formations as well as on aspects of Natural Morphology. Language-external aspects influencing the normative status and treatment of these particular non-native nouns are scrutinised through the lens of various metalinguistic phenomena. The results indicate that new written norms are being established through a "bottom-up Faroeseisation" catalysed by CMC and currently gradually spreading to other communication forms. Overall, morphological noun-integration in written Faroese appears to be far more common than indicated by previous studies (cf. e.g. Simonsen & Sandøy 2008). Contrary to purist fears, these nativisation strategies follow systematic rather than random patterns, resulting in novel structures that do not simplify Faroese nominal morphology, but rather increase its overall functional complexity.

Discussion

In the first part of the study, the nouns are examined according to their structural make-up in their respective donor language, i.e. type of final vowel and its prosodic (unstressed vs. stressed) and/or graphotactic (realised or silent) status. Based on the hypothesis that the integration processes are underpinned by analogical formations, and that they tend to proceed in the direction of reduced markedness, the model of four-part proportional analogy and principles postulated in Natural Morphology are applied. Thus, the integration of non-native nouns is described as the result of both native and non-native inter- and intraparadigmatic analogical forces acting either independently or synergetically. These integration strategies are revealed to derive from a fairly small and stable set of analogical formations provided both by the L1, Faroese, and the L2, Danish. As a consequence, native stem inflection (*pitsuna*(FEM.), *temu*(r)(NEU.)) competes with novel, non-native word-based inflection (*pizza'ini*(FEM.), *tema-ir*(NEU.)), in which the boundaries between foreign content morphemes and native grammatical suffixes are usually marked using apostrophes or hyphens. Furthermore, some orality-induced orthophone forms such as *temaið* can be traced back to spoken Faroese, where certain native nouns have suspended vowel deletion, i.e. *hjártaið*. Hiatuses emerging in different phonetic environments as a result of inflection are often broken by the insertion of silent *⟨ð⟩*. This refunctionalisation of *⟨ð⟩* is regarded as the outcome of an analogical formation based on native graphonotactic patterns. Examples for this

⟨ð⟩-declension include *pizzaðunum*, *demoðina*, *temaðir*, *mottoðið*, *cowboyði*, *garantiður*, *battariðum*, *ideðir* etc. Like apostrophes and hyphens, orthographic hiatus-breaking ⟨ð⟩ (as well as its substitute ⟨d⟩ on non-Faroese keyboards) can be regarded as “innovative separators” and hence as instances of *digital mediation* (Androutsopoulos 2016).

Following a linking chapter on the (meta)linguistic significance of the grapheme ⟨ð⟩, the second part of the study delves into a language-external perspective, starting with a breakdown of the notion of linguistic purism and its history on the Faroe Islands. After centuries of *interlingual* Danish–Faroese diglossia, a new, *intralingual*, primarily *medial* diglossia has emerged between written, officially prescribed, purist Faroese on the one hand and (conceptually) oral, vernacular, Danicised and internationalised Faroese on the other. On this backdrop, various metalinguistic devices such as explicative vs. normative glosses (e.g. *evni* (*tema*) vs. *tema* (*evni*)), so-called scare quotes (e.g. *internet* “*meme’ini*” *eru*), and introspective reflections as well as explicit criticism are analysed. Their frequency indicates that the average Faroese language user tends to critically judge both their own normative competence and that of others, reflecting a kind of linguistic insecurity that in this study is referred to as *schizoglossia* (Haugen 1962). This is pointedly illustrated by several threads from the public Facebook group *Føroysk rættstaving*, which serves as the Faroese language community’s “unofficial language council”. Since spoken Faroese is a high-intimacy language (Leonard 2016), its internalised norms are particularly resistant to top-down prescriptivism. Instead, the normative “voices from below” establish new implicit written norms through informal, non-institutionalised bottom-up Faroecisation, which ensures the language’s continuing vitality and may eventually even close the existing medial diglossic gap.

References

- Androutsopoulos, Jannis, 2016: “Theorizing media, mediation and mediatization.” In *Sociolinguistics: Theoretical debates*, ed. by N. Coupland. Cambridge: Cambridge University Press. Pp. 282–302.
- Haugen, Einar, 1962: “Schizoglossia and the Linguistic Norm.” *Monograph Series on Language and Linguistics* 15. Pp. 63–69.
- Leonard, Stephen P. 2016: “A ‘High-Intimacy’ Language in the Atlantic: Radio and Purism in the Faroe Islands.” *Journal of Anthropological Research* 72(1). Pp. 58–76.
- Simonsen, Hanna & Helge Sandøy, 2008: “Tilpasning af importord i det færøske skriftsprog.” In *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske samfunn*, ed. by Helge Omdal & Helge Sandøy. Oslo: Novus Forlag. Pp. 49–76.

Bio

Dr. phil. Laura Zieseler (b. 1985 in Schwerin, Germany) is a research assistant at the Chair of Scandinavian Linguistics at the University of Greifswald. She studied Scandinavian, English and American Studies, and graduated with an M.A. in Intercultural Linguistics. From 2009 until 2012, she was granted a scholarship from the German Academic Scholarship Foundation, and won an award for her PhD thesis in 2020. Currently, she is working on her habilitation project on clippings and hypocorisms in the five Scandinavian languages. Her research interests include morphology, writing systems, language contact and change, comparative linguistics, sociolinguistics, CMC, and language ideology.

Selected publications

- Zieseler, Laura, 2017: “*Hey nórdar!* Investigating Faroese-English Language Contact in Computer-Mediated Communication.” *Fróðskaparrit* 64. Pp. 35–66.
- Zieseler, Laura, 2024: “Focus on Faroese: Digital Insights into the Smallest North-Germanic Language Community.” In *Heritage Languages in the Digital Age: The Case of Autochthonous Minority Languages in Western Europe*, ed. by B. Arendt & G. Reershemius. Bristol: Multilingual Matters & Channel View Publications. Pp. 54–76.

Luca Riccardelli

Thesis: Riccardelli, Luca. 2025. *Central Scandinavian dialectography from a diachronic perspective*. Rome: Università di Roma “La Sapienza”. <https://iris.uniroma1.it/handle/11573/1739948>

Keywords: Scandinavian dialectology, Norwegian-Swedish dialect continuum, Central Scandinavia, linguistic geography

ORCID iD: 0000-0001-8944-7578

E-mail: luca.riccardelli@uniroma1.it

Abstract

The aim of the dissertation is to analyse and contextualise the shared phonological features of several varieties spoken across the Norwegian-Swedish border, arguing for the existence of a Central Scandinavian dialect group.

Such group appears to be characterised by 1) the partial participation to innovations that are typical of either Western or Eastern Scandinavian; 2) the presence of independent innovations and 3) a set of conservative features. More precisely, the varieties of interest are spoken in part of the counties of Trøndelag and Innlandet in Norway and Jämtland, Härjedalen and Dalarna in Sweden, where field investigations have been conducted via the administration of questionnaires and the recording of interviews. The collected data is then compared to older recordings and transcriptions retrieved via archival research, thus providing diachronic depth to the study. The study offers a novel interpretation of the theories brought forward by Sandøy (1996) and Dalen (2005) via the application of a geolinguistic approach. In particular, the study confirms the typically Central Scandinavian character of previously researched phenomena such as tripartite monophthongisation and apocope, while also identifying previously unresearched features such as the inhibition of progressive *j*-Umlaut in certain phonological contexts.

Discussion

The first account of the label *Sentralskandinavisk* is found in Helge Sandøy's *Talemål* (1996). Sandøy's work distinguishes itself from the large majority of the contemporary accounts precisely because it displays a transnational and geolinguistic approach to the analysis of Norwegian dialects. Fundamentally, in the context of the previous studies (including e.g. Bandle, 2011), the Central Scandinavian area has always been analysed through the lens of innovations, whether they initially emerged within the area itself or resulted from the diffusion of West or East Scandinavian traits.

However, one of the crucial points of my study is that of highlighting the presence of substantially conservative or divergent traits among Central Scandinavian varieties that set them apart from West and East Scandinavian without necessarily constituting transitional features. Some of these features are constituted e.g. by the tripartite monophthongisation of primary Old Nordic diphthongs or by the restriction of innovations that are otherwise considerably widespread over all of mainland Scandinavia, such as progressive *j*-Umlaut. The analysis of these developments and their diffusion (both within the Central Scandinavian area and elsewhere) will sometimes prove itself to be considerably valuable for a novel diachronic explanation of the phenomena themselves.

In order to operate relevant diachronic observations, the investigated material had to be collected from both contemporary and older sources.

The main and richest contemporary resources that were already available at the beginning of the research are constituted by the Nordic Dialect Corpus and the SweDia2000 project database. A great deal of the material has been collected through fieldwork investigations. The fieldwork activities consisted of the recording of interviews and the administration of written questionnaires. In total, 67 speakers were interviewed, while 93 participated to the written survey. The older material consists of the recordings and transcriptions from the Norwegian *Målførearkivet*, currently available as the LIA Norsk corpus (Hagen & Vangsnes, 2023), and of a collection of 67 transcriptions provided by the *Institutet för språk och folkminnen* (ISOF). The interviews included in these collections were conducted as early as 1935.

Through the application of a geolinguistic approach (Bartoli, 1945; Bye 2011), it was possible to identify the routes of diffusion of several typically Central Scandinavian innovations, such as tripartite monophthongisation, apocope and palatalization of long alveolars. Most of these features appear to have had their epicentre between Sør Trøndelag and Nord Østerdal, later spreading to the neighbouring Swedish provinces. The more conservative feature of inhibited progressive *j*-Umlaut suggests that, differently from what had been stated in earlier accounts, the fronting of *ja* and *jo* did not spread from a single epicentre in Eastern Sweden, since fronting of *jo* seems to have spread from South-Central Norway. Furthermore, the inclusion of several informants from different age groups allowed for an analysis of generational variation, highlighting the recent spread of macro-regional Central Scandinavian tendencies, especially in the case of younger speakers from Nord Østerdal, which tend to conform to Trøndersk influences in opposition to Urban East Norwegian (e.g. with regards to the palatalisation of long alveolars).

In conclusion, the Central Scandinavian area constitutes a rather distinct and even lively dialectal area which is worth investigating further on other levels of analysis such as morphology and syntax.

References

- Bandle, Oskar, 2011 [1976]: *Die Gliederung des Nordgermanischen*. Narr Francke Attempto Verlag.
- Bartoli, Matteo Giulio, 1945: *Saggi di linguistica spaziale*. Torino: Vincenzo Bona.
- Bye, Patrik, 2011; "Mapping Innovations in North Germanic with GIS". In *Language Variation Infrastructure*, ed. J. B. Johannessen. *Oslo Studies in Language* 3(2). Pp. 5–29.
- Sandøy H. (1996). *Talemål*. Oslo: Novus.

Bio

Assistant researcher at the University of Rome “La Sapienza”, currently working on a EU-funded project for the documentation and preservation of minority languages in Italy. Responsible for the documentation of Cimbrian, Mòcheno and Dolomitic Ladin varieties. Former teaching assistant at University of Venice “Ca’ Foscari” for the bachelor course in Germanic Philology. Mainly interested in dialectology, historical linguistics and sociolinguistics, with a particular focus on Scandinavian, Upper German and Rhaeto-Romance varieties.

Selected publications

- Riccardelli, Luca, 2025: “V2 and V3 in Rhaetoromance Varieties- Rethinking Language Contact.” In *Verb-third phenomena in Germanic verb-second languages: Historical and variational perspectives*, ed. by Sarah Harchaoui and Pierre-Yves Modicom. Berlin: Language science press. Pp. 261–289.
- Riccardelli, Luca, 2025: “Reinforcing Teutonism: the abuse of Anglo-Saxon in Italy and elsewhere.” In *The Power of a Word. Non-Anglophone Perspectives on the Use and Abuse of ‘Anglo-Saxon’* ed. By Omar Khalaf. Budapest: Trivent Publishing. Pp. 163–185
- Riccardelli, Luca, Forthc.: “Standardizzazione tramite opposizione: Il caso della Bibbia di Gustav Vasa.” In *VERBA / SCRIPTA – Parola viva e scrittura: oralità, tradizioni e rielaborazioni culturali*, ed. by Samuele Autorino, Andreea David, and Giorgia Giordano. Rome: Sapienza Università Editrice.
- Riccardelli, Luca, Forthc.: “Coping with corpora limitations: the case of the Nordic Dialect Corpus.” In *Imprevisti, incidenti e accidenti nella ricerca linguistica*, ed. by Beatrice Bernasconi, Silvia Brambilla, Daniela Zini, and Elena De Gaudio. Rome: Roma TrE-Press.
- Riccardelli, Luca & Eboli, Isabella, 2025: “Necromanzia e catabasi nel mondo germanico. Riflessioni su got. *haliurun(n)as*, aingl. *bellrūnan* e aat. *bellirūna*.” In *Il fantastico e il soprannaturale nelle tradizioni germaniche medievali* ed. by Davide Salmoiraghi, Giulia Fabbris, Giovanni Nichetti. Milan: Ledizioni.

Berättelse om verksamheten under 2024

LASSE MÄRTENSSON & MARCO BIANCHI

Isländska sällskapets styrelse hade under år 2024 följande sammansättning:

ordförande: Agneta Ney (fram till 21 maj); Lasse Mårtensson (från 21 maj)

vice ordförande: Veturliði Óskarsson

sekreterare: Marco Bianchi

skattmästare: Jessica Holmlund

vice sekreterare: Simon Karlin Björk

ledamöter: Simon Karlin Björk, Tommy Kuusela, Eric Lander (från 21 maj), Birger Mård (från 21 maj), Lasse Mårtensson, Matteo Tarsi (fram till 21 maj)

redaktörer för *Scripta Islandica*: Veturliði Óskarsson, Lasse Mårtensson, Matteo Tarsi

Vid årets utgång var 37 personer och institutioner ständiga medlemmar eller hedersmedlemmar i sällskapet. Antalet medlemmar/prenumeranter på sällskapets e-postlista uppgick till 137 personer. *Scripta Islandica* prenumerades av 34 personer och institutioner.

Den sjuttiofemte årgången av *Scripta Islandica* publicerades under våren 2025. Följande sakkunniggranskade uppsatser ingår i volymen: *Eric Lander*, Verbal Hyperbaton in the Viking Age Runic Inscriptions; *Alexandru Lefter*, Uno von Troils Bref rörande en resa til Island som kunskapsförmedling; *Tom Lorenz*, Latin in situ Fragments Connected to Iceland: A Survey; *Katelin Marit Parsons*, Writing on Skin and Bone: The Material Culture of Beginner Literacy in Premodern Iceland; *Lea D. Pokorny*, Correcting Icelandic Manuscripts in the Second Half of the Fourteenth Century: Techniques and Context; *Jonas Wellendorf*, The Beating Royal Heart and

Mårtensson, Lasse & Marco Bianchi. 2025. Berättelse om verksamheten under 2024.

Scripta Islandica 75: 197–198. <https://doi.org/10.63092/scis.76.62954>

ISSN 0582-3234 (tryckt); ISSN 2001-9416 (digitalt)

© Lasse Mårtensson & Marco Bianchi (CC BY)

the Unruly Limbs: Bodily Imagery in Rauðúlfs þáttir and the Speech against the Bishops; *Tiffany Nicole White*, Defining the Human: Skin, Shapeshifting, and Sin. Årgången innehåller följande recensioner: *Haraldur Hreinsson*, Rec. av Ryder Patzuk-Russell. The Development of Education in Medieval Iceland; *Johnny F. Lindholm*, Rec. av Marianne Kalinke & Kirsten Wolf (trans. & ed.). Pious Fictions and Pseudo-Saints in the Late Middle Ages. Selected Legends from an Icelandic Legendary; *Olof Sundqvist*, Rec. av Stephen A. Mitchell. Old Norse Folklore: Tradition, Innovation, and Performance in Medieval Scandinavia. Årgången innehåller vidare en presentation av nydisputerade forskare: *Malo Adeux & Adèle Kreager*, Krönika över nyutkomna doktorsavhandlingar.

Den 21 maj 2024 genomfördes sällskapetets årsmöte. Vid årsmötet installerades prof. Henrik Williams (Uppsala universitetet) som hedersledamot. Mötesföredraget hölls av sällskapetets nya hedersledamot över ämnet "Ve över Völuspá". Sällskapetets planerade höstmöte den 21 november 2024 fick ställas in på grund av snöstorm.

Uppsala den 15 maj 2025

Lasse Mårtensson och Marco Bianchi

Författare i denna årgång

Aðalheiður Guðmundsdóttir, Professor, University of Iceland, Reykjavik, Faculty of Icelandic and Comparative Cultural Studies, ORCID-iD 0000-0001-8435-5631.

Bianca Patria, Ph.D., Universitetet i Oslo, Institutt for Lingvistiske og Nordiske Studier, ORCID-iD 0009-0002-0658-6033.

Eldar Heide, professor, Høgskulen på Vestlandet, Fakultet for lærarutdanning, kultur og idrett (FLKI), ORCID iD 0000-0002-8107-9843.

Hubert Seelow, Professor emeritus, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, ORCID-iD 0009-0009-8917-9556.

Jógvan í Lon Jacobsen, professari, Fróðskaparsetur Føroya, Føroyamálsdeildin.

Lars Lönnroth, professor emeritus, Göteborgs universitet, Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, ORCID-iD 0000-0001-5604-529X.

Katrín Lía van der Linde Mikaelisdóttir, rannsóknamaður, Háskóla Íslands, ORCID-iD 0000-0003-4404-4729.

Laura Zieseler, wissenschaftliche Mitarbeiterin, Universität Greifswald, Institut für Fennistik und Skandinavistik, ORCID-iD 0009-0009-5243-8331.

Luca Riccardelli, Ph.D., Università degli Studi "La Sapienza" di Roma, Dipartimento di Lettere e culture moderne, ORCID-iD 0000-0001-8944-7578.

Martin Ringmar, fil. mag., universitetsadjunkt, Lunds universitet, Språk- och litteraturcentrum.

Simonetta Battista, ordbogsredaktør, Ordbog over det norrøne prosasprog, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Úlfar Bragason, prófessor emeritus, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, ORCID-iD 0000-0001-6872-752X.

Veturliði Óskarsson, professor, Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk, ORCID iD 0000-0003-0434-0611.

Scripta Islandica ISLÄNSKA SÄLLSKAPETS ÅRSBOK

- ÅRGÅNG 1 · 1950: *Einar Ól. Sveinsson*, Njáls saga.
- ÅRGÅNG 2 · 1951: *Chr. Matras*, Det færøske skriftsprog af 1846.—*Gösta Franzén*, Isländska studier i Förenta staterna.
- ÅRGÅNG 3 · 1952: *Jón Ádalsteinn Jónsson*, Biskop Jón Arason.—*Stefan Einarsson*, Halldór Kiljan Laxness.
- ÅRGÅNG 4 · 1953: *Alexander Jóhannesson*, Om det isländske sprog.—*Anna Z. Osterman*, En studie över landskapet i Völuspá.—*Sven B. F. Jansson*, Snorre.
- ÅRGÅNG 5 · 1954: *Sigurður Nordal*, Tid och kalvskinn.—*Gun Nilsson*, Den isländska litteraturen i stormaktstidens Sverige.
- ÅRGÅNG 6 · 1955: *David Stefánsson*, Prologus till »Den gyllene porten».—*Jakob Benediktsson*, Det islandske ordbogsarbejde ved Islands universitet.—*Rolf Nordensstreng*, Völundarkviða v. 2.—*Ivar Modéer*, Över hed och sand till Bæjarstaðarskogur.
- ÅRGÅNG 7 · 1956: *Einar Ól. Sveinsson*, Läs-och skrivkunnighet på Island under fristatstiden.—*Fr. le Sage de Fontenay*, Jonas Hallgrímssons lyrik.
- ÅRGÅNG 8 · 1917: *Borgils Gjallandi (Jón Stefánsson)*, Hemlängtan.—*Gösta Holm*, I fågelberg och valfjära. Glimtar från Färöarna.—*Ivar Modéer*, Ur det isländska allmogespråkets skattkammare.
- ÅRGÅNG 9 · 1958: *K.-H. Dahlstedt*, Isländsk dialektgeografi. Några synpunkter.—*Peter Hallberg*, Kormáks saga.
- ÅRGÅNG 10 · 1959: *Ivar Modéer*, Isländska sällskapet 1949–1959.—*Sigurður Nordal*, The Historical Element in the Icelandic Family Sagas.—*Ivar Modéer*, Johannes S. Kjarval.
- ÅRGÅNG 11 · 1960: *Sigurd Fries*, Ivar Modéer 3.11.1904–31.1.1960.—*Steingrímur J. Þorsteinsson*, Matthías Jochumsson och Einar Benediktsson.—*Ingegerd Fries*, Genom Ódádahraun och Vonarskarð—färder under tusen år.
- ÅRGÅNG 12 · 1961: *Einar Ól. Sveinsson*, Njáls saga.
- ÅRGÅNG 13 · 1962: *Halldór Halldórsson*, Kring språkliga nybildningar i nutida isländska.—*Karl-Hampus Dahlstedt*, Gudruns sorg. Stilstudier över ett eddamotiv.—*Tor Hultman*, Rec. av Jacobsen, M. A.—*Matras*, Chr., Föroysk-donsk orðabók. Færøsk-dansk ordbog.
- ÅRGÅNG 14 · 1963: *Peter Hallberg*, Laxness som dramatiker.—*Roland Otterbjörk*, Moderna isländska förnamn.—*Einar Ól. Sveinsson*, Från Mýrdalur.
- ÅRGÅNG 15 · 1964: *Lars Lönnroth*, Tesen om de två kulturerna. Kritiska studier i den isländska sagaskrivningens sociala förutsättningar.—*Valter Jansson*, Bortgångna hedersledamöter.
- ÅRGÅNG 16 · 1965: *Tryggve Sköld*, Isländska väderstreck.
- ÅRGÅNG 17 · 1966: *Gun Widmark*, Om nordisk replikkonst i och utanför den isländska sagan.—*Bo Almqvist*, Den fulaste foten. Folkligt och litterärt i en Snorri-anekdot.

- ARGÅNG 18 · 1967: *Ole Widding*, Jónsbóks to ikke-interpolerede håndskrifter. Et bidrag til den isländske lovbogs historie.—*Steingrímur J. Þorsteinsson*, Jóhann Sigurjónsson och Fjalla-Eyvindur.
- ARGÅNG 19 · 1968: *Einar Ól. Sveinsson*, Eyrbyggja sagas kilder.—*Svávar Sigmundsson*, Ortnamnsforskning på Island.—Lennart Elmevik, Glömskans häger. Till tolkningen av en Hávamálstrof.—Berättelsen om Audun, översatt av Björn Collinder.
- ARGÅNG 20 · 1969: *Sveinn Höskuldsson*, Skaldekongressen på Parnassen—en isländsk studentpjäs.—*Evert Salberger*, Cesurer i Atlakviða.
- ARGÅNG 21 · 1970: *Davíð Erlingsson*, Etiken i Hrafnkels saga Freysgoða.—*Bo Almqvist*, Isländska ordspråk och talesätt.
- ARGÅNG 22 · 1971: *Valter Jansson*, Jöran Sahlgren. Minnesord.—Lennart Elmevik, Ett eddaställe och några svenska dialektord.—*Bjarne Beckman*, Hur gammal är Hervararsagans svenska kungakrönika?—*Baldur Jónsson*, Några anmärkningar till Blöndals ordbok.—*Evert Salberger*, Vel glýioð eller velglýioð. En textdetalj i Völuspá 35.—*Anna Mörner*, Isafjord.
- ARGÅNG 23 · 1972: *Bo Ralph*, Jon Hreggviðsson—en sagagestalt i en modern isländsk roman.—*Staffan Hellberg*, Slaget vid Nesjar och »Sven jarl Håkonsson».—*Thorsten Carlsson*, Norrön legendforskning—en kort presentation.
- ARGÅNG 24 · 1973: *Peter Hallberg*, Njáls saga—en medeltida moralitet?—Evert Salberger, Elfaraskáld—ett tillnamn i Njáls saga.—*Richard L. Harris*, The Deaths of Grettir and Grendel: A New Parallel.—*Peter A. Jorgensen*, Grendel, Grettir, and Two Skaldic Stanzas.
- ARGÅNG 25 · 1974: *Valter Jansson*, Isländska sällskapet 25 år.—*Ove Moberg*, Bröderna Weibull och den isländska traditionen.—*Evert Salberger*, Heill þú farir! Ett textproblem i Vafþrúðnismál 4.—*Bjarne Beckman*, Mysing.—*Hreinn Steingrímsson*, »Að kveða rímur».—Lennart Elmevik, Två eddaställen och en västnordisk ordgrupp.
- ARGÅNG 26 · 1975: *Björn Hagström*, Att särskilja anonyma skrivare. Några synpunkter på ett paleografiskt-ortografiskt problem i medeltida isländska handskrifter, särskilt Isländska Homilieboken.—*Gustaf Lindblad*, Den rätta läsningen av Isländska Homilieboken.—*Bo Ralph*, En dikt av Steinþórr, islänning.—*Kristinn Jóhannesson*, Från Värmland till Borgarfjörður. Om Gustaf Frödings diktning i isländsk tolkning.
- ARGÅNG 27 · 1976: *Alan J. Berger*, Old Law, New Law, and Hoensa-Þóris saga.—*Heimir Pálsson*, En översättares funderingar. Kring en opublicerad översättning av Sven Delblancs Åminne.—*Kunishiro Sugawara*, A Report on Japanese Translations of Old Icelandic Literature.—*Evert Salberger*, Ask Burlefot. En romanhjaltes namn.—Lennart Elmevik, Fisl. gjögurr.
- ARGÅNG 28 · 1977: *Gustaf Lindblad*, Centrala eddaproblem i 1970-talets forskningsläge.—*Bo Ralph*, Ett ställe i Skáldskaparmál 18.
- ARGÅNG 29 · 1978: *John Lindow*, Old Icelandic þáttir: Early Usage and Semantic History.—*Finn Hansen*, Naturbeskrivende indslag i Gísla saga Súrssonar.—Karl Axel Holmberg, Uppsala-Eddan i utgåva.
- ARGÅNG 30 · 1979: *Valter Jansson*, Dag Strömbäck. Minnesord.—*Finn Hansen*, Benbrud og bane i blåt.—*Andrea van Arkel*, Scribes and Statistics. An evaluation of

the statistical methods used to determine the number of scribes of the Stockholm Homily Book.—*Eva Rode*, Svar på artiklen »Scribes and Statistics».—Börje Westlund, Skrivare och statistik. Ett genmäle.

ÅRGÅNG 31 · 1980: *Björn Högström*, Fvn. bakkakolfr och skotbakki. Några glimtar från redigeringen av en norrön ordbok.—*Alan J. Berger*, The Sagas of Harald Fairhair.—*Ilkka Hirvonen*, Om bruket av slutartikel i de äldsta norröna homiliböckerna IsIH och GNH.—*Sigurgeir Steingrímsson*, Tusen och en dag. En sagosamlingsvandring från Orienten till Island.—*Jan Terje Faarlund*, Subject and nominative in Old Norse.—*Lars-Erik Edlund*, Askraka—ett engångsord i Egilssagan.

ÅRGÅNG 32 · 1981: *Staffan Hellberg*, Kungarna i Sigvats diktning. Till studiet av skaldedikternas språk och stil.—*Finn Hansen*, Hrafnkels saga: del og helhed.—Ingegerd Fries, Njals saga 700 år senare.

ÅRGÅNG 33 · 1982: *Jan Paul Strid*, Veðar námo – ett omdiskuterat ställe i Hymiskviða.—*Madeleine G. Randquist*, Om den (text)syntaktiska och semantiska strukturen i tre välkända isländska sagor. En skiss.—*Sigurgeir Steingrímsson*, Árni Magnusson och hans handskriftsamling.

ÅRGÅNG 34 · 1983: *Peter Hallberg*, Sturlunga saga – en isländsk tidsspegel.—*Þorleifur Hauksson*, Anteckningar om Hallgrímur Pétursson.—*Inger Larsson*, Hrafnkels saga Freysgoða. En bibliografi.

ÅRGÅNG 35 · 1984: *Lennart Elmevik*, Einar Ólafur Sveinsson. Minnesord.—*Alfred Jakobsen*, Noen merknader til Gísils þátrr Illugasonar.—*Karl-Hampus Dablstedt*, Bygden under Vatnajökull. En minnesvärd resa till Island 1954.—*Michael Barnes*, Norn.—*Barbro Söderberg*, Till tolkningen av några dunkla passager i Lokasenna.

ÅRGÅNG 36 · 1985: *Staffan Hellberg*, Nesjavísur än en gång.—*George S. Tate*, Eldorado and the Garden in Laxness' *Paradisarheimt*.—*Þorleifur Hauksson*, Vildvittor och Mattisrövere i isländsk dräkt. Ett kåseri kring en översättning av Ronja rövardotter.—*Michael Barnes*, A note on Faroese /θ/ > /h/.—*Björn Hagström*, En färöisk-svensk ordbok. Rec. av Ebba Lindberg & Birgitta Hylin, Färöord. Liten färöisk-svensk ordbok med kortfattad grammatik jämte upplysningar om språkets historiska bakgrund.—*Claes Aneman*, Rec. av Bjarne Fidjestøl, Det norrøne fyrstediktet.

ÅRGÅNG 37 · 1986: *Alfred Jakobsen*, Om forfatteren av Sturlu saga.—*Michael P. Barnes*, Subject, Nominative and Oblique Case in Faroese.—*Marianne E. Kalinke*, The Misogamous Maiden Kings of Icelandic Romance.—*Carl-Otto von Sydow*, Jon Helgasons dikt I Árnasafni. Den isländska texten med svensk översättning och kort kommentar.

ÅRGÅNG 38 · 1987: *Michael P. Barnes*, Some Remarks on Subordinate Clause Word-order in Faroese.—*Jan Ragnar Hagland*, Njals saga i 1970-og 1980-åra. Eit översyn över nyare forskning.—*Per-Axel Wiktorsson*, Om Torleiftäten.—*Karl-Hampus Dablstedt*, Davíð Stefánssons dikt Konan, sem kyndir ofninn minn. Den isländska texten med svensk översättning och kort kommentar.

ÅRGÅNG 39 · 1988: *Alfred Jakobsen*, Snorre og geografien.—*Joan Turville-Petre*, A Tree Dream in Old Icelandic.—*Agneta Breisch*, Fredlöshetsbegreppet i saga och samhälle.—*Tommy Danielsson*, Magnús berfættr's sista strid.—*Ola Larsmo*, Att tala i röret. En orättvis betraktelse av modern isländsk skönlitteratur.

ÄRGÅNG 40 · 1989: *Alv Kragerud*, Helgdiktningen og reinkarnasjonen.—*Jan Nils-son*, Guðmundr Ólafsson och hans Lexicon Islandicum—några kommentarer.

ÄRGÅNG 41 · 1990: *Jan Ragnar Hagland*, Slaget på Pezinavellir i nordisk og bysantinsk tradisjon.—*William Sayers*, An Irish Descriptive Topos in Laxdœla Saga.—*Carl-Otto von Sydow*, Nyisländsk skönlitteratur i svensk översättning. En förteckning. Del 1.—*Karl Axel Holmberg*, Rec. av Else Nordahl, Reykjavík from the Archaeological Point of View.

ÄRGÅNG 42 · 1991: *Stefan Brink*, Den norröna bosättningen på Grönland. En kortfattad forskningsöversikt jämte några nya forskningsbidrag.—*Carl-Otto von Sydow*, Två dikter av Jón Helgason i original och svensk dräkt med kommentar.—*Carl-Otto von Sydow*, Nyisländsk skönlitteratur i svensk översättning. En förteckning. Del 2.—*Nils Österholm*, Torleiftåten i handskriften Add 4867 fol.—*Lennart Elmevik*, Rec. av Esbjörn Rosenblad, Island i saga och nutid.

ÄRGÅNG 43 · 1992: *Anne Lidén*, St Olav in the Beatus Initial of the Carrow Psalter.—*Michael P. Barnes*, Faroese Syntax – Achievements, Goals and Problems.—*Carl-Otto von Sydow*, Nyisländsk skönlitteratur i svensk översättning. En förteckning. Del 3.

ÄRGÅNG 44 · 1993: *Karl Axel Holmberg*, Isländsk språkvård nu och förr. Med en sidoblick på svenskan.—*Páll Valsson*, Islands älsklingsson sedd i ett nytt ljus. Några problem omkring den nya textkritiska utgåvan av Jónas Hallgrímssons samlade verk: Ritverk Jónasar Hallgrímssonar I–IV, 1989.—*William Sayers*, Spiritual Navigation in the Western Sea: Sturlunga saga and Adomnán's Hinba.—*Carl-Otto von Sydow*, Nyisländsk skönlitteratur i svensk översättning. En förteckning. Del 4.

ÄRGÅNG 45 · 1994: *Kristín Bragadóttir*, Skalden och redaktören Jón Porkelsson.—*Ingegerd Fries*, När skrevs sagan? Om datering av isländska sagor, särskilt Heiðarvígasagan.—*Sigurður A. Magnússon*, Sigurbjörn Einarsson som student i Uppsala på 1930-talet. Översättning, noter och efterskrift av Carl-Otto von Sydow.

ÄRGÅNG 46 · 1995: *Ingegerd Fries*, Biskop Gissur Einarsson och reformationen.—*François-Xavier Dillmann*, Runorna i den fornisländska litteraturen. En översikt.—*William Sayers*, Poetry and Social Agency in Egils saga Skalla-Grimssonar.

ÄRGÅNG 47 · 1996: *Lennart Elmevik*, Valter Jansson. Minnesord.—*Jón Hnefill Aðalsteinsson*, Blot i forna skrifter.—*Gísli Pálsson*, Språk, text och identitet i det isländska samhället.

ÄRGÅNG 48 · 1997: *Lennart Elmevik*, Anna Larsson. Minnesord.—*Lennart Moberg*, "Stóð und árhjalmi". Kring Hákonarmál 3:8.—*Henric Bagerius*, Vita vikingar och svarta sköldmör. Föreställningar om sexualitet i Snorre Sturlassons kungasagor.—*Páll Valsson*, En runologs uppgång och fall.—*Björn Hagström*, Något om färöisk lyrik—mest om Christian Matras.

ÄRGÅNG 49 · 1998: *Veturlíði Óskarsson*, Om låneord og fremmed påvirkning på ældre isländsk sprog.—*Jóhanna Barðdal*, Argument Structure, Syntactic Structure and Morphological Case of the Impersonal Construction in the History of Scandinavian.—*Jan Ragnar Hagland*, Note on Two Runic Inscriptions relating to the Christianization of Norway and Sweden.—*William Sayers*, The ship *heiti* in Snorri's *Skáldskaparmál*.—*Henrik Williams*, Rec. av Snorres Edda. Översättning från isländskan och inledning av Karl G. Johansson och Mats Malm.

ÅRGÅNG 50 · 1999: *Lennart Elmevik*, Isländska sällskapet 50 år.—*Bjarni Guðnason*, Guðrún Ósvífursdóttir och Laxdæla Saga.—*Veturlíði Óskarsson*, Verbet isländskt ské.—*Henrik Williams*, Nordisk paleografisk debatt i svenskt perspektiv. En kort överblick.—*Carl-Otto von Sydow*, Jón Helgasons dikt Kom milda nótt i svensk tolkning.—*Veturlíði Óskarsson*, Är isländsk språkvård på rätt väg?—*Gun Widmark*, Isländsk-svenska kontakter i äldre tid.

ÅRGÅNG 51 · 2000: *Lennart Elmevik*, Vidar Reinhammar. Minnesord.—*Peter Springborg*, De islandske håndskrifter og "håndskriftsagen".—*Gun Widmark*, Om muntlighet och skriftlighet i den isländska sagan.—*Judy Quinn*, Editing the Edda—the case of *Völuspá*.—*Kirsten Wolf*, Laughter in Old Norse-Icelandic Literature.—*Fjodor Uspenskij*, Towards Further Interpretation of the Primordial Cow Auðhumla.—*Tom Markey*, Icelandic *sími* and Soul Contracting.—*Björn Hagström*, Den färöiska "Modersmålsordboken".

ÅRGÅNG 52 · 2001: *Lennart Elmevik*, Claes Åneman. Minnesord.—*Lars Lönnroth*, Laxness och isländsk sagatradition.—*François-Xavier Dillmann*, Om hundar och hedningar. Kring den fornvästnordiska sammansättningen *hundbeiðinn*.—*Mindy MacLeod*, *Bandrúnir* in Icelandic Sagas.—*Þorgunn Snædal*, Snorre Sturlasson – hövding och historiker.—*Guðrún Kvaran*, Omkring en doktorafhandling om middelnedertyske låneord i isländsk diplomsprog frem til år 1500.

ÅRGÅNG 53 · 2002: *Veturlíði Óskarsson*, Studiosus antiquitatum. Om Jón Ólafsson från Grunnavík, förebilden till Halldór Laxness sagoperson Jón Guðmundsson från Grindavík.—*Þórgunnur Snædal*, From Röik to Skagafjörður: Icelandic runes and their connection with the Scandinavian runes of the Viking period.—*Patrik Larsson*, Det fornvästnordiska personbinamnet *Kíkr*.—*Veturlíði Óskarsson*, Ur en eddadikts forskningshistoria.

ÅRGÅNG 54 · 2003: *Henrik Williams*, Än lever de gamla gudarna. Vikten av att forska om fornisländska.—*Anna Helga Hannesdóttir*, Islänningars attityder till språkliga normer.—*Kristinn Jóhannesson*, Halldór Laxness—samtidens spegel.—*Fredrik Charpentier Ljungqvist*, Arngrímur Jónsson och hans verk.—*Adolfo Zavaroni*, Communitarian Regime and Individual Power: *Othinus* versus *Ollerus* and *Mitbothyn*.

ÅRGÅNG 55 · 2004: *Heimir Pálsson*, Några kapitel ur en oskriven bok.—*Staffan Fridell*, *At ósi skal á stemma*. Ett ordspråk i Snorres Edda.—*Agneta Ney*, Mö-traditionen i fornnordisk myt och verklighet.—*Martin Ringmar*, Vägen via svenska. Om G. G. Hagalíns översättning av en finsk ödemarksroman.—*Svante Norr*, A New Look at King Hákon's Old Helmet, the *árbjálmr*.—*Lasse Mårtensson*, Två utgåvor av Jóns saga helga. En recension samt några reflexioner om utgivningen av nordiska medeltidstexter.

ÅRGÅNG 56 · 2005: *Lennart Elmevik*, Lennart Moberg. Minnesord.—*Fredrik Charpentier Ljungqvist*, The Significance of Remote Resource Regions for Norse Greenland.—*Andreas Nordberg*, Handlar Grimnesmål 42 om en sakral måltid?—*Daniel Sälvborg*, Kormáks saga—en norrön kärlekssaga på vers och prosa.—*Ingvar Svanberg* och *Sigurður Egisson*, The Black Guillemot (*Cephus grylle*) in Northern European Folk Ornithology.—*Staffan Fridell*, *At ósi skal á stemma*. Ett ordspråk

i Snorres Edda. 2.—*Else Mundal*, Literacy – kva talar vi egentleg om?—*Leidulf Melve*, Literacy – eit omgrep til bry eller eit brysamnt omgrep?

ÅRGÅNG 57 · 2006: *Theodore M. Andersson*, *Víga-Glúms saga* and the Birth of Saga Writing.—*Staffan Fridell*, Fvn. brynja och fsv. rýnia. Om ett eddaställe och en flock i Södermannalagen.—*Kirsten Wolf*, The Color Blue in Old Norse-Icelandic Literature.—*Fredrik Charpentier Ljungqvist*, Kristen kungaideologi i *Sverris saga*.—*Lars Lönnroth*, Sverrir's Dreams.—*Arnved Nedkvitne*, Skriftkultur i skandinavisk middelalder – metoder og resultater.—*Lars Lönnroth*, The Growth of the Sagas. Rec. av Theodore M. Andersson, The Growth of the Medieval Icelandic Sagas (1180–1280).—*Anders Hultgård*, rec. av François-Xavier Dillmann, Les magiciens dans l'Islande ancienne. Études sur la représentation de la magie islandaise et de ses agents dans les sources littéraires norroises.—*Heimir Pálsson*, Den stora isländska litteraturhistorien. Rec. av Íslensk bókmenntasaga I–V. Red. Vésteinn Ólason, Halldór Guðmundsson & Guðmundur Andri Thorsson. *Sigurd Fries*, Jón Aðalsteinn Jónsson och studiet av nyisländskan i Sverige.

ÅRGÅNG 58 · 2007: *Heinrich Beck*, Die Uppsala-Edda und Snorri Sturlusons Konstruktion einer skandinavischen Vorzeit.—*Gunnhild Røtbe*, Þorgerðr Hölgabrúðr – the fylgja of the Háleygjjar family.—*Michael Schulte*, Memory culture in the Viking Ages. The runic evidence of formulaic patterns.—*Lennart Elmevik*, Yggdrasill. En etymologisk studie.—*Henrik Williams*, Projektet Originalversionen av Snorre Sturlassons Edda? Studier i Codex Upsaliensis. Ett forskningsprogram.—*Sverre Bagge*, "Gang leader" eller "The Lord's anointed" i *Sverris saga*? Svar til Fredrik Ljungqvist og Lars Lönnroth.—*Heimir Pálsson*, Tungviktare i litteraturhistorien. En krönika.

ÅRGÅNG 59 · 2008: *Marianne Kalinke*, Clári saga. A case of Low German infiltration.—*Ármann Jakobsson*, En plats i en ny värld. Bilden av riddarsamhället i Morkinskinna.—*Margaret Cormack*, Catholic saints in Lutheran legend. Postreformation ecclesiastical folklore in Iceland.—*Tommy Danielsson*, Social eller existentiell oro? Fostbröðradráp i två isländska sagor.—*Mathias Strandberg*, On the etymology of compounded Old Icelandic Óðinn names with the second component -föðr.—*Susanne Haugen*, Bautasteinn – fallos? Kring en tolkning av ett fornvästnordiskt ord.—*Lasse Mårtensson och Heimir Pálsson*, Anmärkningsvärda suspensioner i DG 11 4to (Codex Upsaliensis av Snorra Edda) – spåren av en skriven förlaga?—*Stefan Olsson*, Harald hos jätten Dovre. Forntida initiationssymbolik i en medeltida tåt.—*Bo-A. Wendt*, Eddan och texttermerna. Kort terminologiskt genmäle till Henrik Williams.—*Michael Schulte*, Literacy in the looking glass. Vedic and skaldic verse and the two modes of oral transmission.—*Svanhildur Óskarsdóttir*, rec. av Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages, volume VII: Poetry on Christian Subjects 1–2, ed. Margaret Clunies Ross.—*Else Mundal*, rec. av Reflections on Old Norse Myths, red. Pernille Hermann, Jens Peter Schjødt och Rasmus Trandum Kristensen.—*Pernille Hermann*, rec. av Learning and Understanding in the Old Norse World. Essays in Honour of Margaret Clunies Ross, ed. Judy Quinn, Kate Heslop och Tarrin Wills.

ÅRGÅNG 60 · 2009: *Daniel Sälvborg*, Scripta Islandica 60.—*Svanhildur Óskarsdóttir*, To the letter. Philology as a core component of Old Norse studies. *John McKinnell*,

Ynglingatal. A minimalist interpretation.—*Lars Lönnroth*, Old Norse text as performance.—*Elena Gurevich*, From accusation to narration. The transformation of senna in Íslendinga þættir.—*Theodore M. Andersson*, The formation of the Kings' sagas.—*Helgi Skúli Kjartansson*, Law recital according to Old Icelandic law. Written evidence of oral transmission?—*Terry Gunnell*, Ansgar's conversion of Iceland.—*Helen F. Leslie*, Border crossings. Landscape and the Other World in the Fornaldarsögur.—*Tsukusu Itó*, The Gosforth fishing-stone and Hymiskviða. An example of intercommunicability between the Old English and Old Norse speakers.

ÅRGÅNG 61 · 2010: *Helga Kress*, Eine bewusste Antiregel. Die Stimme der Frau in Halldór Laxness Gedichten.—*Margrét Eggertsdóttir*, Hallgrímur Pétursson and Tormod Torfæus. Their scholarly friendship.—*Jan Ragnar Hagland*, Hefi ek mark á máli mart. Litt om vokabular for særdrag ved folks språk og uttale i gammal-islandsk.—*Olof Sundqvist*, Om hängningen, de nio nätterna och den dyrköpta kunskapen i Hávamál 138–145. *Stefanie Gropper*, rec. av Jonatan Pettersson, Fri översättning i det medeltida Västnorden.—*Jonatan Pettersson*, rec. av Alexanders saga, Manuscripta Nordica 2, utg. Andrea de Leeuw van Weenen.—*Lennart Elmevik*, In memoriam. Oskar Bandle, Peter Foote, Björn Hagström.

ÅRGÅNG 62 · 2011: *Ingvil Brügger Budal*, Who is "I"? Translation of riddarasögur as a collective performance.—*Finnur Friðriksson*, Modern Icelandic: Stable or in a state of flux?—*Svante Janson*, The Icelandic calendar.—*Susanne Haugen*, anm. av Kormaks saga. Historik och översättning av Ingegerd Fries.—*Heimir Pálsson*, rec. av Úlfar Bragason, Ætt og saga: Um frásagnarfræði Sturlungu eða Íslendinga sögu hinnar miklu.—*Helgi Skúli Kjartansson*, rec. av Rikke Malmros, Vikingernes syn på militær og samfund: Belyst gennem skjaldenes fyrstedigtning.—*Lasse Mårtensson*, rec. av Vår eldste bok. Skrift, miljø og biletbruk i den norske homiliebooka. Bibliotheca Nordica 3, red. Odd Einar Haugen och Åslaug Ommundsen.—*Rune Palm*, rec. av. Poetry from the Kings' Sagas 2. From c. 1035–1300 (Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages II), ed. Kari Ellen Gade.—*Úlfar Bragason*, rec. av Margaret Clunies Ross, The Cambridge Introduction to the Old Norse-Icelandic Saga.

ÅRGÅNG 63 · 2012: *Silvia Hufnagel*, Icelandic society and subscribers to Rafn's Fornaldar sögur norðrlanda—*Guðrún Kvaran*, Nucleus latinitatis og biskop Jón Árnasons orddannelse—*Heimir Pálsson*, Om källor och källbehandling i Snorris Edda. Tankar kring berättelser om skapelsen—*Triin Laidoner*, The Flying Noaidi of the North: Sámi Tradition Reflected in the Figure Loki Laufeyjarson in Old Norse Mythology—*Lars Wollin*, Kringla heimsins – Jordennes krets – Orbis terrarum. The translation of Snorri Sturluson's work in Caroline Sweden—*Þorleifur Hauks-son*, Implicit ideology and the king's image in *Sverris saga*—*Olof Sundqvist*, rec. av Annette Lassen, Odin på kristent pergament. En teksthistorisk studie—*Kirsten Wolf*, rec. av Rómverja saga, ed. Þorbjörg Helgadóttir

ÅRGÅNG 64 · 2013: *Lennart Elmevik*, Sigurd Fries. Minnesord—*Daniel Sävborg*, Rune Palm. Minnesord—*Ulla Börestam*, Gun Widmark. Minnesord—*Agneta Ney*, Bland ormar och drakar. En jämförande studie av Ramsundsristningen och Gökstenen—*Judy Quinn*, Death and the king: *Grottasöngur* in its eddic context—*Brittany Schorn*, Divine Semantics. Terminology for the Human and the Divine in Old Norse

Poetry—*Kirsten Wolf*, Body Language in Medieval Iceland. A Study of Gesticulation in the Sagas and Tales of Icelanders—*Terry Gunnell*, rec. av Merrill Kaplan, Thou Fearful Guest. Addressing the Past in Four Tales in Flateyjarbók—*Bernt Ø. Thorvaldsen*, rec. av Lars Lönnroth, The Academy of Odin. Selected Papers on Old Norse Literature—*Vesteinn Ólason*, rec. av The Poetic Edda. Vol. III. Mythological Poems II, ed. Ursula Dronke—*Lars Wollin*, rec. av Sif Ríkharðsdóttir, Medieval Translations and Cultural Discourse. The Movement of Texts in England, France and Scandinavia—*Margaret Clunies Ross*, rec. av Snorri Sturluson The Uppsala Edda DG 11 4to, ed. Heimir Pálsson

ARGÅNG 65 · 2014: *Þórdís Edda Jóhannesdóttir & Veturlíði Óskarsson*, The Manuscripts of *Jómsvíkinga Saga*: A Survey—*Sirpa Aalto*, *Jómsvíkinga Saga* as a Part of Old Norse Historiography—*Leszek P. Shupecki*, Comments on Sirpa Aalto's Paper—*Alison Finlay*, *Jómsvíkinga Saga* and Genre—*Judith Jesch*, *Jómsvíkinga Sögur* and *Jómsvíkinga Drápur*: Texts, Contexts and Intertexts—*Daniel Sävborg*, Búi the Dragon: Some Intertexts of *Jómsvíkinga Saga*—*Alison Finlay*, Comments on Daniel Sävborg's Paper—*Jakub Morawiec*, Danish Kings and the Foundation of Jómsborg—*Władysław Duczko*, Viking-Age Wolin (Wollin) in the Norse Context of the Southern Coast of the Baltic Sea—*Michael Lerche Nielsen*, Runic Inscriptions Reflecting Linguistic Contacts between West-Slav Lands and Southern Scandinavia—*Henrik Williams*, Comments on Michael Lerche Nielsen's Paper—*Jürgen Udolph*, On the Etymology of Jómsborg—*Alexandra Petrulevich*, Comments on Jürgen Udolph's Paper—*Marie Novotná & Jiří Starý*, Rendering Old Norse Nouns and Names in Translation into West-Slavic Languages

ARGÅNG 66 · 2015: *Lise Gjedssø Bertelsen*, Sigurd Fafnersbane sagnet som fortalt på Ramsundsristningen—*Anne-Sofie Gräslund*, Kvinnorepresentationen på de sen-vikingatida runstenarna med utgångspunkt i Sigurdsristningarna—*Terry Gunnell*, Pantheon? What Pantheon? Concepts of a Family of Gods in Pre-Christian Scandinavian Religions—*Tommy Kuusela*, "Den som rider på Freyfaxi ska dö". Freyfaxis död och rituellt nedstörtning av hästar för stup—*Lars Lönnroth*, Sigurður Nordals brev till Nanna—*Jan Alexander van Nabl*, The Skilled Narrator. Myth and Scholarship in the Prose Edda—*William Sayers*, Generational Models for the Friendship of Egill and Arinbjörn (Egils saga Skallagrímssonar)—*Olof Sundqvist*, The Pre-Christian Cult of Dead Royalty in Old Norse Sources: Medieval Speculations or Ancient Traditions?—*Lars Lönnroth*, rec. av *Minni* and *Muninn*: Memory in Medieval Nordic Culture, red. Pernille Herrmann, Stephen A. Mitchell & Agnes S. Arnórsdóttir—*Olof Sundqvist*, rec. av Mikael Males: Mytologi i skaldedikt, skaldedikt i prosa. En synkron analys av mytologiska referenser i medeltida norröna handskrifter—*Per-Axel Wiktorsson*, rec. av The Power of the Book. Medial Approaches to Medieval Nordic Legal Manuscripts, red. Lena Rohrbach—*Kirsten Wolf*, rev. of Lasse Mårtensson. Skrivaren och förlagan: Norm och normbrott i Codex Upsaliensis av Snorra Edda

ARGÅNG 67 · 2016: *Aðalheiður Guðmundsdóttir*, Tales of Generations: A comparison between some Icelandic and Geatish narrative motifs—*Eldar Heide*, The term *leizla* in Old Norse vision literature – contrasting imported and indigenous genres?—*Heimir Pálsson*, DG 3 in memoriam—*Sveinn Yngvi Egilsson*, Jónas Hallgrímssons

inre och yttre natur—*Úlfar Bragason*, Jón Halldórsson of Stóruvellir and his reading circle: Readings in the farming community in Iceland around 1870—*Judy Quinn*, rev. of Eddukvæði, red. Jónas Kristjánsson & Vésteinn Ólason—*Daniel Sälvborg*, rec. av Riddarasögur: The Translation of European Court Culture in Medieval Scandinavia, utg. Karl G. Johansson och Else Mundal—*Heimir Pálsson*, rec. av Þórunn Sigurðardóttir. Heiður og huggun: Erfiljóð, harmljóð og huggunarkvæði á 17. öld—*Veturlíði Óskarsson*, anm. av Jón Ólafsson úr Grunnavík: *Ævisögur ypparlegra merkismanna*, utg. Guðrún Ása Grímsdóttir

ARGÁNG 68 · 2017: *Lars Erik Edlund*, Ingegerd Fries (1921–2016): Minnesord—*Aðalheiður Guðmundsdóttir*, Some Heroic Motifs in Icelandic Art—*Daniel Sälvborg*, Blot-Sven: En källundersökning—*Declan Taggart*, All the Mountains Shake: Seismic and Volcanic Imagery in the Old Norse Literature of Þórr—*Elín Bára Magnúsdóttir*, Forfatterintrusjon i *Grettis saga* og paralleller i Sturlas verker—*Haukur Þorgeirsson & Teresa Dröfn Njarðvík*, The Last Eddas on Vellum—*Heimir Pálsson*, Reflections on the Creation of Snorri Sturluson's Prose Edda—*Magnus Källström*, *Monumenta lapidum aliquot runicorum*: Om runstensbilagan i Verelius' *Gothrici & Rolfi Westrogothiae Regum Historia* (1664)—*Matteo Tarsi*, Creating a Norm for the Vernacular: Some Critical Notes on Icelandic and Italian in the Middle Ages—*Olof Sundqvist*, Blod och blót: Blodets betydelse och funktion vid fornskandinaviska offerriter—*Sveinn Yngvi Egilsson*, Kan man skriva pastoral poesi så nära Nordpolen? Arkadiska skildringar i isländska dikter från artonhundratalet—*Tommy Kuusela*, "Pá mælti Míms höfuð": Jätten Mimer som kunskapsförmedlare i fornnordisk tradition—*Lars Lönnroth*, rec. av *A Handbook to Eddic Poetry: Myths and Legends of Early Scandinavia*, red. Carolyne Larrington, Judy Quinn & Brittany Schorn—*Lars-Erik Edlund*, rec. av *Islänningasagorna. Samtliga släktsagor och fyrtionio tåtar*. Red. Kristinn Jóhannesson, Gunnar D. Hansson & Karl G. Johansson—*Aðalheiður Guðmundsdóttir*, rev. of Agneta Ney. *Bland ormar og drakar: Hjáltemyt och manligt ideal i berättartraditioner om Sigurd Fafnesbane*

ARGÁNG 69 · 2018: *Klas af Edholm*, Att rista blodörn: Blodörnsriten sedd som offer och ritualiserad våldspraktik i samband med maktskiften i fornnordisk tradition—*Jan Ragnar Hagland*, Litt om kvinnekroppen i norrøn leksikografisk samanheng—*Luke John Murphy*, Paganism at Home: Pre-Christian Private Praxis and Household Religion in the Iron-Age North—*Ludger Zeevaert*, Eine deutsche Zusammenfassung von *Njáls saga* im Manuskript Rostock Mss. philol. 78/2—*Heimir Pálsson*, Nordens latin—*Sigurður Gylfi Magnússon*, What Takes Place, When Nothing Happens? The importance of late modern manuscript culture—*Pernille Hermann*, rec. av Jón Karl Helgason. *Echoes of Valhalla. The Afterlife of the Eddas and Sagas*—*Mikael Males*, rec. av *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*, 3: *Poetry from Treatises on Poetics*, utg. Kari Ellen Gade med Edith Marold—*Alexandra Petrulevich*, rec. av *Studies in the transmission and reception of Old Norse literature. The Hyperborean muse in European culture*, red. Judy Quinn & Adele Cipolla—*Olof Sundqvist*, rec. av Declan Taggart. *How Thor Lost his Thunder. The Changing Faces of an Old Norse God*—*Vésteinn Ólason*, rec. av *Poetry in fornaldarsögur. Part 1 and 2*, utg. Margaret Clunies Ross

- ARGÅNG 70 · 2019: *Ada Kan*, *Lars Lönnroth* och *Agneta Ney*, *Elena Gurevich* (1957–2018). Minnesord—*Anders Hultgård*, Om *Vafþrúðnismál*—*Andras Mortensen*, Færeyinga saga som historisk kilde: En vurdering af sagaens ophavssituation og politiske miljø—*Guðmundur Ólafsson* og *Lise Gjedssø Bertelsen*, Det henrettede par i dobbeltgravhøjene i Kópavogur syd for Reykjavík i Ísland—*Hubert Seelow*, *Sjö plánetur í ljóðmælum*: Ein isländisches Gedicht über die Planetenkinder. Mit einem Exkurs: Kritische Anmerkungen zur Laienastrologie und Laienphilologie—*Matteo Tarsi*, Instances of loanword/native word textual variation in the manuscript transmission of *Egils saga Skallagrímssonar* and *Gísla saga Súrssonar*—*Marianne Kalinke*, rev. of Natalie M. Van Deusen. *The Saga of the Sister Saints. The Legend of Martha and Mary Magdalen in Old Norse-Icelandic Translation*—*Olof Sundqvist*, rec. av *Anders Hultgård*. *Midgård brinner. Ragnarök i religionshistorisk belysning*
- ARGÅNG 71 · 2020: *Henrik Williams*, *Jan Axelsson* in memoriam—*Brynja Þorgeirsdóttir*, The Language of Feeling in *Njáls saga* and *Egils saga*: Construction of an Emotional Lexis—*Katarzyna Anna Kapitan*, Medieval Poetry in Post-medieval Manuscripts: New Perspectives on the Transmission History of *Griplur*—*Lise Gjedssø Bertelsen*, Om Taustaven fra Þingvellir, Ísland: Skálholtbispens Ísleifur Gissurarsons hyrdestav?—*Már Jónsson*, An Icelandic Noctuary of 1794—*Ebbe Nyborg* and *Jette Arneborg*, Christian Medieval Art in Norse Greenland: Crosses and Crucifixes and their European Antecedents—*Olof Sundqvist*, Rec. av *Triin Laidoner*. *Ancestor Worship and the Elite in Late Iron Age Scandinavia. A Grave Matter*
- ARGÅNG 72 · 2021: *Felix Lummer*, Of Magical Beings and Where to Find Them: On the Concept of *álfar* in the translated *riddarasögur*—*Frog*, Preserving Blunders in Eddic Poems: Formula Variation in Numbered Inventories of *Vafþrúðnismál* and *Grímnismál*—*Lasse Mårtensson*, The Change *menninir* > *mennurnir*, *mennirnir* in Icelandic—*Martin Ringmar*, Läsning för folket? Gunnlaugs saga ormsstungu i skandinaviska nyöversättningar: Hur? För vem? Varför?—*Mikael Males*, Kan fornisländskans *rúnar* betyda 'bokstäver'?—*Lasse Mårtensson*, Rec. av *Karl G. Johansson* och *Elise Kleivane* (red.). *Speculum septentrionale. Konungs skuggsjá and the European Encyclopedia of the Middle Ages*
- ARGÅNG 73 · 2022: *Simon Nygaard*, Exploring Religious Ritual Frameworks in the Oral Performance of the Old Norse, Eddic-Style Praise Poems *Hákonarmál*, *Eiríkmál*, and *Hrafnsmál*—*Veturlíði Óskarsson*, *Vplundarbús*—*Matteo Tarsi*, Oícel. kærr 'dear, beloved' and the "Picardian hypothesis—*Lise Gjedssø Bertelsen*, *Guðmundur Ólafsson* & *Mjöll Snæsdóttir*, En unik museumsmand: Þórður Tómasson (1921–2022) – Skógar Museets grundlægger og livslange legendariske kurator—*Anders Winroth*, Rec. av *Anna Catharina Horn* och *Karen Arup Seip* (red.). *Lov og lovgivning i middelalderen. Nye studier av Magnus Lagabøtes landslov*—*Karen Bek-Pedersen*, Rec. av *Eric Shane Bryan*. *Icelandic Folklore and the Cultural Memory of Religious Change*—*Daniel Sälvborg*, Rec. av *Andreas Schmidt* & *Daniela Hahn*. *Unwanted. Neglected Approaches, Characters, and Texts in Old Norse-Icelandic Saga Studies*—*Torfi H. Tulinius*, Rev. of *François-Xavier Dillmann* (ed.). *Histoire des rois de Norvège, par Snorri Sturluson. Deuxième partie*
- ARGÅNG 74 · 2023: *Magnus Källström*. Från sorgerader till förolämpning: Några

gotländska runinskrifter i fornvästnordisk belysning—*Már Jónsson*. Drapsmannen Pormóður Torfason—*Heimir Pálsson*. Regius translator: Den förste isländske studenten i Uppsala—*Mikael Males*. Approaches to Dating the Poetry in the Sagas of Icelanders—*Agneta Ney*. Rec. av Úlfar Bragason. *Reykjahlolt Revisited. Representing Snorri in Sturla Þórðarson's Íslendinga saga*—*Úlfar Bragason*, Rec. av Helen Fulton och Sif Rikharðsdóttir (red.). *Charlemagne in the Norse and Celtic Worlds*—*Ásdís Egilsdóttir*, Rec. av Agneta Ney. *Vänskap mellan kvinnor på vikingatiden. Om urval och historieskrivning i de isländska sagorna*—*Johan Bollaert, Brynja Þorgeirsdóttir, Felix Lummer, Jules Piet, Andreas Schmidt, David Šimeček & Romina Werth*. Krönika över nyutkomna doktorsavhandlingar

ÅRGÅNG 75 · 2024: *Eric Lander*. Verbal Hyperbaton in the Viking Age Runic Inscriptions—*Alexandru Lefter*. Uno von Troils *Bref rörande en resa til Island* som kunskapsförmedling—*Tom Lorenz*. Latin *in situ* Fragments Connected to Iceland: A Survey—*Katelin Marit Parsons*. Writing on Skin and Bone: The Material Culture of Beginner Literacy in Premodern Iceland—*Lea D. Pokorny*. Correcting Icelandic Manuscripts in the Second Half of the Fourteenth Century: Techniques and Context—*Jonas Wellendorf*. The Beating Royal Heart and the Unruly Limbs: Bodily Imagery in *Rauðúlfs þáttur* and the *Speech against the Bishops*—*Tiffany Nicole White*. Defining the Human: Skin, Shapeshifting, and Sin—*Haraldur Hreinsson*. Rec. av Ryder Patzuk-Russell. *The Development of Education in Medieval Iceland*—*Johnny F. Lindholm*. Rec. av Marianne Kalinke & Kirsten Wolf (trans. & ed.). *Pious Fictions and Pseudo-Saints in the Late Middle Ages. Selected Legends from an Icelandic Legendary*—*Olof Sundqvist*. Rec. av Stephen A. Mitchell. *Old Norse Folklore: Tradition, Innovation, and Performance in Medieval Scandinavia*—*Malo Adeux & Adèle Kreager*. Krönika över nyutkomna doktorsavhandlingar

ÅRGÅNG 76 · 2025: *Aðalbeiður Guðmundsdóttir*. On places and positions of stars—*Bianca Patria*. Egill, Snorri and the Story of a Hiatus—*Jógvan í Lon Jacobsen*. Skriða og skryðja og nogle andre jordskredsverber i færøsk—*Lars Lönnroth*. Kung Sverre och norrön sagaskrivning—*Martin Ringmar*. Islänningen som mötte Hitler och DDR-vännen: Om den livslånga vänskapen mellan Gunnar Gunnarsson och Stellan Arvidson – i skuggan av Tyskland—*Veturlíði Óskarsson*. Det isländska Nya testamentet 1540 och dess plats i den isländska språkhistorien—*Eldar Heide*. Kvar går norrönfilologien? Tankar om metode og retning etter lesing av Mikael Males. *Den äldsta fornnordiska litteraturen. Nya vetenskapliga rön.*—*Hubert Seelow*. Rec. av Ellen E. Peters. *Medium Sagazeit. Eine literatursoziologische Annäherung an das ‚postklassische‘ Erzählen der Íslendingasaga im Spätmittelalter*—*Simonetta Battista*, Rec. av Matteo Tarsi. *Loanwords and Native Words in Old and Middle Icelandic. A Study in the History and Dynamics of the Icelandic Medieval Lexicon, from the Twelfth Century to 1550*—*Úlfar Bragason*. Rec. av Pernille Hermann. *Mnemonic Echoing in*

*Old Norse Sagas and Eddas—Katrín Lía van der Linde Mikaelisdóttir, Laura Zieseler
& Luca Riccardelli. Krönika över nyutkomna doktorsavhandlingar*